Închisoarea noastră cea de toate zilele

* * *
* *

ION IOANID

Editura Albatros

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL V

MOTTO

Poate că, în ultimul moment când totul ne va părea pierdut vom evada, ne vom înălţa, vom învinge”.

Eugen Ionescu.

Prezent trecut trecut prezent

„Unele amintiri se împuţinează, scad în importanţă, se pipernicesc, se vlăguiesc până la dispariţie, altele, dimpotrivă, sporesc, se luminează din ce în ce mai intens, capătă înţelesuri noi, la care nu ne-am gândit niciodată, se transformă uneori în obsesii

Octavian Paler

Viaţa ca o coridă

Deşi mi-am propus să vorbesc cât mai puţin despre mine şi cât mai mult despre cele ce se petreceau în jurul meu, voi fi nevoit ca, în această primă parte a descrierii drumului parcurs cu duba de la Aiud la Brăila, să nu notez aproape nimic despre alţii şi numai câteva scurte impresii cu privire la starea mea, de care nu am luat decât sporadic cunoştinţă, într-adevăr, din momentul urcării în vagonul-penitenciar şi de-a lungul drumului început în noaptea aceea, care avea să se prelungească şi în ziua şi noaptea următoare, copleşit de febră cum eram, nu mai luam decât din când în când contact cu realitatea.

Dacă la început am realizat că mă găseam în compartimentul mare al vagonului, presat şi înghesuit până aproape de înăbuşire, că nu stăteam în picioare decât datorită densităţii corpurilor ticsite ca sardelele, au urmat momente de inconştienţă şi divagare, din care mă trezea fie strânsoarea lanţurilor în jurul gleznelor umflate, fie senzaţia de sufocare din cauza plămânilor strânşi ca într-o menghină de trupurile celor care se chinuiau şi ei în jurul meu. Apoi, simţurile îmi intrau din nou în adormire şi alunecam iar în inconştientă.

Eram tot numai sudoare, din cap până în picioare, obrajii şi fruntea îmi ardeau ca focul şi limba în gură mi-era uscată ca iasca. Am simţit cum, de câteva ori, cineva mi-a şters faţa cu o cârpă udă şi cum, prin înghesuiala de corpuri, a ajuns până la mine o cană cu apă clocită, care mie mi s-a părut de izvor. Efectul a fost de scurtă durată, trezindu-mi şi mai tare setea. Dar şi de chinul setei mă salva tot căderea în semiadormirea care îmi amorţea toate durerile.

Cred că printre cei care încercau să mă ajute era Lie şi Gioga Parizianu, dar nu eram în stare să-i identific cu certitudine. Ştiu apoi că, la un moment dat, au iniţiat, în masa compactă de corpuri,

o mişcare de rotaţie, care, centimetru cu centimetru, m-a apropiat de grătarele şi sita de sârmă care acopereau mica deschidere de aerisire din peretele de metal al vagonului. Parcă am respirat de câteva ori un vag curent de aer mai proaspăt sau poate a fost numai o impresie. Apoi, simţurile şi imaginile s-au tulburat iar, şi n-am mai ştiut de mine o vreme. Timpul care se scurgea nu mi se mai părea nici lung, nici scurt. Îi pierdusem noţiunea. Prin minte mi se perindau tot felul de gânduri. Unele în legătură cu situaţia în care mă aflam, altele disparate şi fără nicio legătură cu prezentul. În

După o noapte, o zi şi iar o noapte întreagă, am ajuns, în zori, la Brăila. Cum am coborât din vagon, am fost urcat într-un camion şi apoi îmbarcat în burta unui bac fără punte, nu mai ştiu.

Răcoarea dimineţii, aerul curat şi ieşirea din înghesuiala suferită în vagon m-au trezit. Poate că îmi scăzuse şi febra. Deşi mă durea tot corpul şi mai ales mă strângeau brăţările lanţurilor de la glezne, mă bucuram din nou de contactul cu realitatea. Eram în mijlocul camarazilor care îmi purtaseră de grijă în dubă şi care se mirau de înviorarea mea Tolăniţi pe fundul baculuі, cu picioarele umflate aşezate mai sus pe pereţii vasului, nu vedeam decât cerul senin de primăvară şi vârfurile pomilor.

De sus, de pe marginile baculuі şi de pe mica porţiune puntată de la provă, soldaţi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne supravegheau, strigându-ne, din când în când, să stăm aşezaţi, să nu ne sculăm în picioare.

Ni s-a dat hrana rece pe ziua aceea şi am mai întârziat o mulţime de vreme până ce a venit remorcherul, iar bacul s-a pus în mişcare în susul Dunării.

În afară de zgomotul înfundat al motorului remorcherului şi de clipocitul apei, pe coca şlepului nostru domnea numai liniştea naturii, întreruptă doar de ţipătul câte unui bâtlan sau de fâlfâitul

unui stol de raţe sălbatice, dar, din păcate, din timp în timp, şi de glasul răstit al unui soldat.

Uneori, navigam mai aproape de mai, pe sub sălciile pletoase, făcând să crească vigilenţa paznicilor noştri. Culcat pe spate, pe fundul şlepului, priveam în adâncul cerului albastru până ce reuşeam să văd în înălţimile lui, rotindu-se în cercuri, vulturul, al cărui ţipăt ascuţit ajungea până la urechile noastre. Am mai văzut şi un stol de pelicani trecând peste noi la înălţime mare, folosind curenţii de aer şi plutind în zborul lor fără nicio bătaie de aripi.

Băieţii din jurul meu tăcuseră şi ei. Se lăsa seara, şi vietăţile bălţilor Dunării prindeau, treptat, viaţă. Strigătele stridente, ca de spaimă, ale păsărilor de apă umpleau văzduhul.

Când am acostat la locul de debarcare, se făcuse întuneric. Ajunsesem la Salcia, în Balta Brăilei.

Deodată, ca la o comandă, şi comandă a şi fost, s-a dezlănţuit un concert asurzitor de răcnete, ordine şi înjurături, însoţit de lătrat de câini. Abia când ne-am căţărat pe scara ce ne-a fost coborâtă de soldaţi şi am ajuns să privim peste bord, am realizat ce primire de zile mari ni se pregătise.

Împleticindu-ne în lanţurile care ne limitau lungimea pasului, am pornit zornăind pe cei doi dulapi alăturaţi (scânduri groase), întinşi între bordul bacului şi mal, în chip de punte. Aici ne aşteptau o sumedenie de gardieni, înarmaţi cu felinare şi ciomege cu care, pe lângă răcnete şi înjurături, ne îndemnau să ne aliniem în rânduri strânse de câte cinci sau şase inşi.

O dată toată lumea debarcată şi coloana formată, tot în urlete s-a dat comanda de pornire. Prin jurul nostru, în imediata apropiere, mişunau în susul şi în josul coloanei gardieni cu ciomegele într-o mână şi în cealaltă cu felinarele pe care le ridicau, din când în când, deasupra capului pentru a supraveghea mai bine

alinierea rândurilor. Mai la distanţă, însoţindu-ne coloana şi înaintând odată cu noi, mergea cordonul de ostaşi din batalioanele de intervenţie ale Securităţii, înarmaţi cu pistoale automate. Câţiva aduceau în lesă câini-lup, care, aţâţaţi de zarva produsă, lătrau fără încetare.

Cred că nu am avut de mers mai mult de un kilometru. După câteva sute de metri de teren plat, am urcat şi coborât apoi un mal înalt de pământ, care nu era altceva decât faimosul dig, la ridicarea căruia munciseră şi muriseră atâţia deţinuţi în anii precedenţi. De pe dig se vedea, la alte câteva sute de metri, incinta lagărului, iluminată electric şi măturată de fasciculele luminoase ale reflectoarelor din prepeleacurile de pază.

Drumul, relativ scurt, a durat mult în ciuda zbieretelor şi ameninţărilor gardienilor. Slăbiciunea oamenilor, oboseala şi lanţurile care ne împiedicau şi ne răneau picioarele umflate erau motivele principale ale încetinelii cu care ne deplasam, pe lângă cel calculat de deţinuţi de a nu merge mai repede decât cel dintre noi care înainta cel mai greu. Unul dintre aceştia eram eu, care, deşi menţinut vioi de tensiunea momentului şi de curiozitatea în faţa necunoscutului, abia mă mai ţineam pe picioare.

Când, în sfârşit, târându-ne mai mult decât mergând, am intrat pe poarta lagărului, chinurile noastre erau departe de a se fi terminat. Singura uşurare de care am avut parte a fost tăierea lanţurilor. În rest, timp de câteva ore până târziu în noapte, am fost victimele obişnuite ale luării noastre în primire de o mână de ofiţeri secondaţi de gardieni, pe cât de zeloşi pe atât de obtuzi şi de certaţi cu număratul, cu cititul numelor proprii şi cu simţul organizării.

Ţinuţi la nesfârşit pe „platou”, terenul de adunare din mijlocul lagărului, am fost număraţi şi renumăraţi de mai multe ori, până ce

le-a ieşit socoteala, şi apoi strigaţi după o listă nominală şi identificaţi. În cele din urmă, am fost repartizaţi în prima baracă de pe partea dreaptă, când intrai pe poarta lagărului. Fusese, de altfel, golită în aşteptarea noastră.

Toţi deţinuţii care se aflau în lagăr fuseseră închişi în barăcile lor şi supravegheaţi să nu ia contact cu noi. Era în virtutea acelei inexplicabile măsuri de carantină în care trebuia ţinut orice nou-venit, chiar dacă această izolare nu avea să dureze decât câteva ore, cum era cazul nostru. După ce că era stupidă, măsura mai era şi ineficace, deoarece, sub pretextul diferitelor servicii ce trebuiau îndeplinite, la bucătărie, la tăiatul lemnelor de foc, la adusul apei de la cişmea etc, un număr destul de mare din deţinuţii lagărului, dându-se drept membri ai echipelor de corvezi, au început să circule prin curte, căutându-şi printre noi prietenii şi cunoscuţii. Aşa m-a găsit şi pe mine Iosif Ripan, de care mă despărţisem la Timişoara. Ne-am bucurat de reîntâlnire, dar aceasta ne-a fost întreruptă de chemarea noastră, pe rând, la magazia de efecte pentru a ne preda aşa-zisul bagaj personal şi îmbrăcămintea civilă. Ni s-au dat haine de doc vărgate, cămăşi, izmene, obiele, bocanci şi bonetă. Din nou o operaţie de lungă durată, gardianul fiind supus la proba scrisului, nevoit să consemneze efectele preluate şi cele predate, pentru care trebuia să semnăm. A mai urmat, cu formalităţi similare, primirea „cazarmamentului”: pătură, cearşaf şi faţa de pernă. Paturile cazone, suprapuse, din baracă, erau dotate cu saltele şi perne umplute cu paie.

Eram atât de zdrobit de oboseală, nesomn şi, mai ales, de durerea din spate, încât mă deplasam ca prostit de la un loc la altul unde eram chemat, îndeplinind automat toate formalităţile de predare şi preluare, ce mi se cereau. Când în fine, am crezut că totul s-a terminat şi m-am trântit pe patul din baracă, n-am apucat

să adorm. Afară, un gardian a început să bată toaca şi să strige cât îl ţinea gura: „Deşteptarea!”. Era ora 3.

În primul moment ne-am gândit că ordinul nu ne privea pe noi, cei proaspăt sosiţi cu bacul, care nici nu apucasem să dormim, ci numai pe deţinuţii mai vechi ai lagărului. Am fost însă repede lămuriţi de un gardian, care, din uşa barăcii, ne-a strigat să ieşim afară la spălat şi la cafea.

Chiar în faţa barăcii noastre se afla un jgheab de tablă cu o serie de robinete dispuse de-a lungul unei ţevi instalate deasupra lui. Gurile de apă erau mult prea puţine faţă de numărul oamenilor, care, pe deasupra, erau şi zoriţi în permanenţă, de răcnetele gardienilor, aşa că spălatul nu era nici el decât tot o formalitate, la care aveai dezavantajul de a putea renunţa.

Cafeaua, o apă neagră şi călâie, şi o bucată de pâine pe care le-am primit, le-am mâncat cum am apucat fiecare, fie aşezaţi pe paturi, fie în picioare, fie aşezaţi chiar în curte, pe jos.

Cu toată graba pe care căutau să o imprime gardienii programului, spălatul şi băutul cafelei cred că a durat mai bine de o oră pentru cei aproximativ o mie de deţinuţi, care formau efectivul lagărului.

A urmat un alt răcnet: „Încolonarea pe brigăzi!”

Deocamdată, în prima zi de lucru, lotul nostru, venit de la Aiud, forma o brigadă.

Fiecare brigadă avea câte un şef, zis brigadier, nume devenit odios de pe vremea lucrărilor de la Canal, unde în marea lor majoritate erau numiţi de administraţie, care îi recruta pe sprânceană dintre cei mai ticăloşi turnători sau chiar dintre criminalii de drept comun.

Între timp, lucrurile se mai schimbaseră, brigadierii de la Salcia fiind propuşi de deţinuţi şi aprobaţi de administraţie. Postul

era oricum ingrat, pentru că trebuia să dovedeşti totuşi că urmăreşti interesul administraţiei de a îndeplini norma şi că îndemni deţinuţii la muncă, dar atâta vreme cât brigadierul se punea de acord cu oamenii pentru a încerca să împace şi capra şi varza, lucrurile mergeau bine. Administraţia trebuia să-şi primească satisfacţia numai în măsura în care deţinuţii nu erau împinşi la muncă istovitoare.

De multe ori, brigadierii erau băgaţi la carceră pentru munca nesatisfăcătoare a brigăzii, dar politica muncii, dusă de aceştia de conivenţă cu deţinuţii, rămânea şi pe mai departe aceeaşi. Câtă vreme am stat eu la Salcia, pot spune că am asistat la reabilitarea noţiunii de brigadier.

N-a fost decât o singură excepţie: brigadierul Dogărăscu, fost învăţător, iar acum unul din turnătorii notorii, care, la întoarcerea brigăzii de la lucru, preda ofiţerului de serviciu lista nominală a deţinuţilor care, după părerea lui, nu munciseră cum trebuia. Urmările denunţului erau represaliile obişnuite: ziua la muncă, noaptea la carceră, pe o durată stabilită de direcţie. Dogărăscu era cel mai izolat deţinut din lagăr, nu avea niciun prieten şi nimeni nu stătea de vorbă cu el. Singura recompensă pentru atitudinea lui: primea în fiecare lună pachet cu alimente de acasă şi drept la carte poştală.

i

Începea să mijească de ziuă, când, încolonaţi pe brigăzi în curtea lagărului, din dreptul porţii ce fusese deschisă, ofiţerul de serviciu a început să strige brigăzile după numărul pe care îl purtau, indicându-le totodată şi punctele de lucru unde aveau să muncească: „brigada X la Stoeneşti!” sau „brigada Y la tarlaua de la S.M.T!”

Şi oricât de paradoxal ar părea, la un moment dat, ofiţerul

striga: „brigada Z la contele de Roma!”. Era vorba de terenul care aparţinuse moşiei familiei contelui de Roma şi care îşi păstrase numele. De altfel, în fostul conac era instalată direcţia şi administraţia fermei Comitetului Central al Partidului, vecină cu lagărul nostru.

Rând pe rând, după cum erau strigate, brigăzile ieşeau pe poarta lagărului, sub ochiul atent al ofiţerului care număra rândurile pe măsură ce treceau prin faţa lui. Pe stânga şi pe dreapta brigăzii se înşirau ostaşii înarmaţi din batalioanele de intervenţie ale M.A.I., care însoţeau coloana până la locul de muncă, în jurul căruia formau un cordon de pază. În fruntea fiecărei brigăzi, în funcţie de efectivul ei, ieşea şi câte un gardian sau doi, care, la locul de muncă, rămâneau alături de deţinuţi în interiorul cordonului, pentru a forţa oamenii la muncă şi a-i nota, pentru a fi pedepsiţi, pe cei care nu reuşeau să ţină ritmul.

Când am ieşit cu brigada mea pe poartă, depăşisem de mult ceea ce se putea numi istovirea maximă. Mergeam în virtutea inerţiei, datorită unui mecanism independent de voinţa mea, care mă făcea să pun un picior în faţa altuia. Cred că am parcurs vreo trei kilometri pe un drum de tarla, până ce am primit ordinul să ne oprim.

Între timp, se luminase şi la orizont se ridica soarele. Cât vedeai cu ochii de jur-împrejur, terenul era drept ca-n palmă şi plantat cu porumb. Eram în luna Mai, şi plantele, puţin mai înalte de o palmă, aşteptau prima praşilă. Pornind de la drumul de tarla pe care venisem, ni s-a dat fiecăruia dintre noi câte un rând de porumb în primire.

În brigada noastră se aflau tot felul de oameni care în viaţă avuseseră îndeletniciri diferite. Un singur lucru aveau în comun: majoritatea trăiseră în ultimele luni sau chiar ani numai în celule.

Mai toţi erau slăbiţi, cu muşchii topiţi de lipsa oricărui exerciţiu fizic. Pentru cei mai mulţi, numai drumul de la lagăr şi până la locul de muncă fusese un efort, care le pusese puterile la grea încercare.

Pentru ţăranii din brigadă, prăşitul nu reprezenta nicio problemă. Mânuiau sapa cu aceeaşi îndemânare cu care o făcuseră o viaţă întreagă. Doar randamentul muncii pretinse de administraţia lagărului lăsa de dorit, din cauza slăbiciunii şi stării de anemie produse de regimul pe care îl suportaseră în penitenciar.

Printre intelectualii din brigadă se aflau mai multe categorii. Domina numărul celor care nu puseseră în viaţa lor mâna pe o sapă. Erau însă destul de mulţi care, în lungii ani de puşcărie, mai avuseseră ocazia să lucreze la câmp, prin diverse alte lagăre de muncă prin care trecuseră. În ceea ce mă privea, mă puteam considera, dacă nu ageamiu, măcar amator în domeniu. Crescut fiind la ţară, învăţasem cum se umblă şi cu sapa şi cu coasa, dar nici nu prăşisem şi nici nu cosisem o zi întreagă pentru a fi căpătat rutina acestor munci.

Celor nepricepuţi le-au arătat cei doi gardieni, care ne însoţeau, cum să procedeze, prăşind chiar ei câteva tufe, după care i-au repartizat pe rânduri de porumb, în vecinătatea altor deţinuţi care ştiau cum se lucrează.

De la aceştia din urmă am primit primele lecţii practice: să nu strângi mâinile pe coada sapei, pentru a evita bătăturile şi chiar tendinitele care îţi anchilozau degetele. Dacă din greşeală atingeai cu sapa tulpina plantei şi o tăiai, să nu atragi atenţia nimănui, să înfigi din nou planta în muşuroiul ei de pământ şi să prăşeşti mai departe. Astfel de greşeli erau pedepsite la întoarcere cu carceră şi uneori chiar cu bătaia, în poarta lagărului, la sosire. Faptul că a

doua zi, privind rândurile prăşite» puteai vedea, ici şi colo, printre plantele verzi şi viguroase, câte unele pălite şi cu frunzele plecate la pământ, nu mai putea fi imputat nimănui. Cine mai putea şti care deţinut prăşise rândul cu pricina?

A treia lecţie era să nu ţii seama de răcnetele gardienilor, care îţi cereau să te grăbeşti. Totul era să nu rămâi cu rândul în urma celorlalţi, dar nici să nu-i depăşeşti Cei mai mulţi deţinuţi aveau rutina şi experienţa muncii forţate şi îşi drămuiau munca în aşa fel, încât niciodată să nu-l depăşească pe cel mai neputincios, pentru a nu-l expune represaliilor, fiindcă nu ţine pasul la muncă.

Pe măsură ce se ridica soarele, creştea şi căldura. Către prânz era caniculă. Dornici de razele soarelui, pe care atâta vreme nu le văzuseră decât strecurate printre zăbrelele şi jaluzelele sau obloanele de la ferestrele celulelor, mai toţi deţinuţii îşi scoseseră cămăşile pentru a le simţi binefacerile. Îşi expuneau astfel nu numai pieile albite sau îngălbenite ca pergamentul în umbra celulelor umede, lipsite de aer şi lumină. Căldura şi soarele aveau efecte miraculoase şi asupra nevralgiilor, a durerilor reumatice şi a articulaţiilor anchilozate, datorate şederii ani în şir între pereţii igrasioşi ai temniţei sau datorate betonului rece pe care dormiseră în camerele de pedeapsă şi frigului îndurat în celulele neîncălzite.

În primele săptămâni de praşilă, mulţi au scăpat de dureri şi s-au refăcut fizic, pentru ca, după câteva luni de muncă neîntreruptă decât de cele câteva ore din noapte, insuficiente pentru odihnă, să slăbească şi să li se şubrezească din nou sănătatea. Foarte mulţi nu mai erau tineri şi executaseră ani grei de închisoare.

Am fost unul din primii care mi-am scos cămaşa, convins fiind că şi pentru durerea mea din spate tot soarele avea să fie leacul cel mai bun. Nu ştiu cum am rezistat efortului şi am prăşit onorabil

până la ora prânzului, când gardienii au fluierat adunarea la drumul de tarla de la care începusem lucrul. Sosise masa. Trei hârdaie, încă aburinde, de ciorbă destul de consistentă, fuseseră aduse de căruţa cu cai a lagărului, mânată de un deţinut escortat de un gardian. Am primit gamele şi linguri şi ne-am înşirat în rând câte unul pentru a ne primi porţia.

Unul din gardienii care urma să ne servească a luat cu o mână polonicul şi cu cealaltă a ridicat capacul primului hârdău. Întâi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: toată suprafaţa ciorbei era neagră de muşte moarte! Aveam să aflu că era un lucru obişnuit, care nu mai uimea şi nici nu mai scârbea pe nimeni. Nu se găsise soluţia de a stârpi roiurile de mii şi mii de muşte, care năpădiseră bucătăria lagărului. Singurul mijloc de combatere a lor, la îndemâna administraţiei, ar fi fost praful de DDT, care nu putea fi însă întrebuinţat în bucătărie şi în preajma alimentelor. Ca de la sine înţeles şi chiar cu adevărată măiestrie în mânuirea polonicului, gardianul a început să-l plimbe peste suprafaţa hârdăului, culegând astfel o bună parte din stratul compact de muşte. A repetat de mai multe ori operaţia, bătând de fiecare dată cu coada polonicului în loitra căruţei pentru a-i scutura conţinutul. Odată cu muştele culese se degresa astfel şi ciorba, untdelemnul aflându-se şi el la suprafaţa hârdăului. Când grosul muştelor a fost înlăturat, nemaivăzându-se decât ici-colo câte una, în afara celor care se mai aflau în fundul hârdăului, gardianul a scufundat polonicul în ciorbă şi a început să o amestece pentru a o omogeniza. Apoi, rând pe rând ne-a umplut gamelele.

Odată serviţi, ne-am aşezat cum am apucat pe taluzul drumeagului şi am început să pescuim cu lingura muştele restante, care se nimeriseră să ne pice în gamelă. Şi apoi, bineînţeles, ne-am mâncat ciorba, chiar dacă printre cartofii şi morcovii din gamelă s-

ar fi putut să mai fie vreo muscă.

Pauza de masă a fost scurtă. Gardienii ne grăbeau, făcându-şi iluzii că vom ajunge cu prăşitul până la un alt drum de tarla, paralel cu cel pe care venisem. Brigada noastră îşi cam irosise puterile în prima parte a zilei. Slăbiţi, şi în majoritatea lor neobişnuiţi cu munca câmpului, deţinuţii, istoviţi, se opreau tot mai des din prăşit pentru a-şi trage sufletul, dezlănţuind insultele şi ameninţările gardienilor.

În ceea ce mă privea, automatismul de robot, cu care îmi începusem prima zi de muncă, părea să se menţină şi după prânz, deşi junghiul din spate devenea tot mai insuportabil, depăşind treptat toate celelalte suferinţe provocate de oboseală, nesomn şi de efortul muscular neobişnuit de mare pe care îl făceam după aproape zece ani de viaţă petrecuţi în celulă. Mintea nu-mi mai funcţiona, gândurile nu mi se mai închegau. Nu mai aveam decât obsesia fierului sapei, care nu trebuia să atingă firul de porumb. La un moment dat, şirul de plante dinaintea mea a început să-mi joace în faţa ochilor, imaginea s-a tulburat şi nu mi-am dat seama că sapa mi-a scăpat din mâini. Câteva clipe mai târziu, mi-am revenit în fire şi am realizat că eram întins pe jos şi înconjurat de câţiva deţinuţi, între care mai ales Gioga Parizianu îşi dădea osteneala să-mi strecoare sub cap o cămaşă împăturită în chip de pernă. Cuprins de o bruscă slăbiciune, căzusem din picioare şi nu mai aveam puterea să mă ridic.

Răcnetele gardianului, furios că deţinuţii se opriseră din prăşit şi că unii îşi părăsiseră chiar rândul pe care lucrau şi se adunaseră în jurul meu, n-au avut niciun efect. Ba chiar dimpotrivă! Când s-a apropiat şi el de locul unde căzusem, a fost întâmpinat cu murmure reprobative, iar Gioga l-a acuzat de lipsă de omenie, cerându-i să fiu dus înapoi şi internat în spitalul

lagărului.

S-a iscat o lungă controversă pe care n-am putut-o urmări decât în parte. Am înţeles doar că cei doi gardieni, care se convinseseră că, într-adevăr, nu mai eram capabil să-mi reiau munca, nu aveau posibilitatea să mă trimită în lagăr, nedispunând de escorta care să mă însoţească, aşa cum prevedea regulamentul.

Aveam să aflu mai târziu că ostaşii din trupele M.A.I. Nu erau la dispoziţia direcţiei lagărului. Ei primeau ordine numai de la superiorii lor direcţi, care îi detaşau zilnic să escorteze şi să asigure paza brigăzilor scoase la muncă. Gardienii noştri nu-i puteau determina să cedeze un ostaş din pază, pentru a mă escorta până în lagăr. Cazul meu complica şi mai mult lucrurile, pentru că nu mă puteam ţine pe picioare, necum să mai şi străbat distanţa de câţiva kilometri până la lagăr.

În cele din urmă, gardienii au decis ca Gioga şi încă un deţinut să mă ducă înapoi la drumul de tarla, unde să aştept sfârşitul zilei de muncă sub paza ostaşului din cordonul de pază care se afla acolo. Am fost luat pe sus şi culcat pe marginea drumului de tarla, lângă unul din soldaţi. Cele câteva ore cât a mai durat munca am rămas întins pe jos, numai pe jumătate conştient. Cu toate că Gioga îmi pusese din nou cămaşa pe mine şi soarele dogorea ca în plină vară, transpiram şi eram, totodată, şi scuturat de friguri.

Primprejur nu era pic de umbră. Îmi amintesc că priveam cu jind la un rug care crescuse la marginea drumului, la numai câţiva paşi de mine. Nu avea decât trei mlădiţe aproape desfrunzite, dar râvneam la cele trei dungi de umbră pe care le făceau pe drum.

Nu mai ştiu cât am zăcut aşa la marginea drumului, somnolând şi gemând, când junghiul din spate, din partea dreaptă, devenise mai dureros. Dacă uneori mai deschideam ochii, din

poziţia în care mă aflam, nu vedeam decât şleaurile uscate ale drumului, rugul cu cele trei mlădiţe şi cizmele soldatului din cordonul de pază.

M-am dezmeticit din toropeală la auzul strigătelor repetate de: „adunarea şi încolonarea pe drum!”. Era încă lumină, deşi soarele mai avea puţin şi scăpata la orizont.

De la locurile de muncă, brigăzile plecau spre lagăr în aşa fel încât să nu le apuce întunericul pe drum. Era o măsură de vigilenţă luată de comandamentul trupelor de pază M.A.I., spre nemulţumirea profundă a administraţiei lagărului, interesată să prelungească cât mai mult ziua de muncă.

Aproape de fiecare dată, când comandantul escortei anunţa încetarea lucrului şi ordona adunarea, gardienii protestau şi îi cereau să-şi mai amâne o vreme ordinul, pretinzând că era încă devreme. N-am auzit însă de vreun caz în care comandantul ostaşilor din cordonul de pază să fi cedat. Dimpotrivă, ţinea să dovedească că, în această privinţă, hotărârea lui prevala.

Era unul din motivele pentru care adversitatea dintre gardieni şi soldaţi ajunsese să ia chiar aspectul unei duşmănii vizibile. Şicanele reciproce pe care şi le făceau avantajau, în general, pe deţinuţi, ba chiar se putea spune că soldaţii ne simpatizau. Explicaţia acestei situaţii era la îndemână: soldaţii din batalioanele de intervenţie şi pază ale M.A.I. erau ostaşi în termen, recrutaţi în cea mai mare parte de la ţară, ca şi cei din trupele M.F.A. (Ministerul Forţelor Armate). Principalul criteriu de selecţie pentru trupele M.A.I. era originea socială cât mai sănătoasă a recrutului, care, în concepţia partidului, trebuia să asigure fidelitatea acestuia faţă de regim. Ori, pe vremea aceea, chiar ţăranii cei mai săraci erau refractari la ademenelile partidului. De altfel, nu o dată s-a întâmplat, când împrejurarea a permis-o, ca un ostaş să-l întrebe în

mod discret pe un deţinut dacă nu a întâlnit în închisoare pe un anume X, care îi era rudă sau consătean.

În câteva minute, brigada noastră era încolonată pe drum şi aştepta ordinul de plecare spre lagăr. Nemulţumirea celor doi gardieni, care considerau că nu ne îndeplinisem norma, s-a revărsat asupra noastră sub forma invectivelor şi ameninţărilor obişnuite. După ce ne-au numărat şi nu le-a ieşit calculul din cauza mea, care cu braţele petrecute pe după umerii lui Gioga Parizianu şi Copaciu (un alt macedonean) formam un grup de trei care strica socoteala, ne-au scos din rând şi ne-au aşezat la coada coloanei.

Nu pot spune că am făcut eu însumi mulţi paşi pe drumul de întoarcere. Cei doi m-au dus mai mult pe sus. Cu toate astea, pentru mine a fost un drum care nu se mai termina. Şi totuşi, la un moment dat am ajuns la capătul lui şi am intrat pe poarta lagărului. Dacă nu aş fi fost atât de buimăcit, aş fi putut observa mai bine interiorul lagărului. Deşi se însera, cerul era încă luminos.

Debarcasem la Salcia pe întuneric şi plecasem la muncă câteva ore mai târziu, când negurile nopţii abia începuseră să se risipească, aşa că nu apucasem să văd mai nimic din înfăţişarea locului. Abia acum, intrând pe poartă, am văzut pe partea stângă clădirea spitalului cu mica curticică din faţa lui. Era ca o enclavă în perimetrul lagărului. Cei doi camarazi, care mă susţinuseră pe drum, m-au dus direct la portiţa şi uşa de acces la cabinetul de consultaţii, unde mai aşteptau câţiva deţinuţi. Aşezat pe trepte, am aşteptat şi eu să-mi vină rândul.

Cabinetul în care am intrat nu era o încăpere prea spaţioasă. Avea un pat de consultaţii într-o parte şi în cealaltă încă un scaun, iar în faţă o măsuţă în dreptul căreia am fost poftit să stau jos. La patul de consultaţie, un doctor în halat alb se ocupa de deţinutul care intrase înaintea mea. În spatele măsuţei la care fusesem

invitat să mă aşez stătea, de asemenea, un doctor în halat alb, care consemna într-un registru numele, datele personale, boala, tratamentul şi medicamentele ce i se dăduseră pacientului. Cum nu apucasem să mă informez – sau mai bine zis nu fusesem în stare să ascult şi să înţeleg ceea ce îmi spusese Gioga pe drum despre situaţia din spital –, mă miram acum că la consultaţii nu era de faţă niciun medic oficial M.A.I. Un singur gardian mai intra din când în când să se informeze dacă mai durează mult consultaţiile, pentru că se apropia ora adunării pentru „număr”. Când se striga în lagăr adunarea pe brigăzi şi alinierea pentru numărătoare, activitatea cabinetului înceta şi deţinuţii care nu apucaseră să fie văzuţi de doctor erau trimişi la baracă.

Doctorul de la măsuţa pe care se găsea registrul era un om mai în vârstă. Înalt, cu un torace cu aspect emfizematos, care îl făcea să-şi ţină umerii mai ridicau, cu un nas mare, coroiat, avea înfăţişarea unui bătrân vultur pleşuv dintr-o menajerie, care îşi mai păstrase încă privirea ageră, mândră şi dominatoare.

S-a uitat la mine peste ochelarii cu ramă groasă neagră, care îi stăteau la jumătatea nasului, şi, cu tocul ridicat, pregătit să noteze, m-a întrebat cum mă cheamă. Auzindu-mi numele, a lăsat tocul jos şi, examinându-mă mai atent, a exclamat:

— Nu cumva eşti băiatul lui Tilică şi al Lenuţei?

— Ba da.

— Erai mic şi nu-ţi mai poţi aduce aminte de mine când veneam cu nevastă-mea la Ilovăţ. N-am să uit niciodată zilele petrecute acolo şi partidele de bridge pe care le-am jucat împreună cu părinţii dumitale!

Mi-a spus apoi că este doctorul Antoniu şi că prietenii îi spuneau Sisel.

Sisel Antoniu era unul din chirurgii de renume ai

Bucureştiului, ca şi tatăl lui, care înfiinţase spitalul din capitală care îi purta numele: Spitalul Dr. Antoniu, devenit sub regimul comunist Spitalul de Urgenţă pentru arsuri provocate de incendii.

În timp ce şi-a notat datele mele în registru, mi-a dat un termometru să-mi iau temperatura Aveam peste 39 de grade! vorbindu-i de durerea din spate, i-a spus unui alt doctor, care intrase pe uşă:

— Cheamă-l pe dr. Savu! apoi s-a întors spre mine:

— Să nu ai nicio grijă. Te internăm în spital şi te facem bine. Vei fi îngrijit.

Între timp, a sosit şi dr. Savu. Era tânăr, slab şi repezit la vorbă şi în gesturi. Profilul lui mi-a amintit imediat de portretul lui Savonarola, făcut de un pictor al Renaşterii, a cărui reproducere era pe unul din pereţii casei de la Ilovăţ şi care mă impresionase de mic copil. Această primi şi succintă imagine a lui Savu avea să se îmbogăţească foarte curând cu alte trăsături şi calităţi care aveau să mă facă nu numai să-l apreciez, dar şi să-l iubesc ca pe un bun prieten.

Savu mi-a spus să-mi scot cămaşa şi, renunţând la stetoscop, a început să mă asculte direct cu urechea, aplicându-şi-o cu mişcări bruşte şi nervoase, când mai sus, când mai jos, când într-o parte, când într-alta a locului dureros din spate.

— Are pleurezie cu foarte mult lichid, care trebuie scos imediat. Trebuie să-i fac o puncţie! – i-a spus lui Antoniu.

— Fă ce ştii, dar ai grijă de el. Am fost prieten cu părinţii lui şi îl ştiu de când era mic.

Savu m-a trecut într-un fel de antecameră alăturată, spunându-mi să nu-mi fie teamă de puncţie, fiindcă nu va fi dureroasă şi că, de îndată ce-mi va extrage lichidul format între pleure, mă voi simţi mai bine. Apoi l-a rugat pe un alt doctor,

Budeceanu, de asemenea tânăr, să-l ajute.

Am fost aşezat călare pe un scaun cu faţa spre spetează, pe care mi-am sprijinit braţele şi capul. O anestezie simplă, locală, m-a făcut să nu simt pătrunderea unui ac foarte gros de seringă până în spaţiul dintre pleure. Lichidul care a început să ţâşnească a umplut foarte repede tăviţa renală ţinută de dr. Budeceanu. Şi nu numai pe prima, ci şi pe următoarele, pe care le-a deşertat pe rând într-un vas mai mare. Recolta finală a fost de 800 de grame de lichid. Nu numai că m-am simţit uşurat în urma extracţiei, dar mi-a scăzut sensibil şi febra.

Dr. Savu, care era şi ftiziolog, m-a condus pe un coridor până la uşa salonului TBC, unde erau paturile bolnavilor lui. Cred că avea vreo opt sau zece paturi, din care unul era liber. Eram aşa de frânt de oboseală şi sleit de puteri, încât am adormit imediat. Nu ştiu cât timp a trecut până ce Savu m-a trezit pentru a-mi face o injecţie.

Voi întrerupe aici şirul povestirii, pentru a da nişte lămuriri care vor ajuta la o mai bună înţelegere a urmării ei.

Mai întâi, câteva cuvinte despre spital. Era o clădire destul de întinsă, cuprinzând, în afară de cele trei sau patru saloane pentru bolnavi (dintre care două mai mari), cu un total de aproximativ 30 – 35 de paturi, următoarele încăperi: cabinetul de consultaţii, de care am vorbit mai înainte, dormitorul doctorilor, un cabinet ORL, unul dentar, camera farmaciei, camera laboratorului de analize, o încăpere destinată radiologiei, dar care avea să fie dotată cu un aparat Röntgen abia peste două-trei luni după sosirea mea, şi aşa-zisul „bloc operator”, prevăzut cu masă de operaţie şi dulapuri cu instrumente. Într-o cameră alăturată erau auto-clavele pentru sterilizare. Clădirea nu avea decât un singur nivel, dar era ridicată la mai bine de un metru deasupra solului, Coridoarele şi sala de

operaţii erau cu mozaic pe jos, iar în saloane era pardoseală de scândură.

Acoperişul era de tablă. Întreaga clădire era îngrijit construită (tot de deţinuţi, cum aveam să aflu). Nu mi-a venit să cred când mi s-a spus că era din chirpici!

Ministerul de Interne prevăzuse ca spitalul să deservească toate lagărele de deţinuţi politici din Balta Brăilei. Cele treizeci şi ceva de paturi erau însă departe de a acoperi necesităţile de internare şi îngrijire a deţinuţilor care se îmbolnăveau. Fiecare lagăr din baltă avea un efectiv variind între aOO – 400 până la aproape o mie de deţinuţi, cum era cazul la Salcia. Totuşi, aşa cum era, şi mai ales datorită devotamentului şi abnegaţiei de care au dat dovadă medicii deţinuţi, spitalul a salvat multe vieţi şi a alinat multe suferinţe.

Câtă vreme am fost internat, personalul medical al spitalului era următorul: dr. Sisel Antoniu, chirurg, dr. Rădulescu Ion, internist, fost asistent al profesorului Dinischiotu, dr. Octav Rociu, ORL-ist (care, în libertate, lucrase împreună cu dr. Aurel Marin), dr. Mihai Savu, ftiziolog, dr. Picu (Anton) Ionescu, dermatolog, dr. Frăţilă, dr. Budeceanu şi dr. Niculescu, dentist. Acesta din urmă avea să părăsească spitalul, postul de dentist desfiinţându-se. Nu se mai făceau deci tratamente dentare, ci se recurgea, ca în toate puşcăriile, numai la extracţii.

Medicul-şef al spitalului era dr. Lacrămă, ofiţer M.A.I., evreu, originar, din câte am aflat, din Brăila. Existenţa acestui dr. Lacrămă, care, din spusele doctorilor noştri, trecuse prin facultatea de medicină cum trece câinele prin apă, a fost marele noroc al deţinuţilor din spital.

Mic şi pirpiriu, cu părul blond, creţ, din câte îmi amintesc, Lacrămă era atât de impresionat şi de copleşit de reputaţia şi

personalitatea medicilor deţinuţi pe care îi avea în subordine, încât nu ieşea din vorba lor, necum să ia vreo hotărâre, fără să se consulte mai întâi cu ei. Mai ales dr. Antoniu îi impunea în mod deosebit, de când asistase la o operaţie făcută de el. Nu mai puţin era şi în admiraţia măiestriei cu care opera dr. Rociu. Încrederea căpătată în seriozitatea doctorilor noştri îl făcea pe dr. Lacrămă să-şi vadă de treburile lui personale şi să nu treacă cu zilele pe la spital. Iar doctorii noştri, la rândul lor, profitau să pună în practică o politică a internărilor şi scutirilor medicale de muncă sub pretextul unor diagnostice imaginare, pentru a veni în ajutorul deţinuţilor mai în vârstă, slăbiţi şi istoviţi de muncă şi a le da astfel posibilitatea de a se odihni şi a-şi recăpăta puterile.

Când totuşi comandantul lagărului sau vreun ofiţer se sesizau de numărul prea mare de scutiri de muncă acordate de cabinetul medical, Lacrămă venea la spital, verifica cazurile de scutire sau internare şi, convins sau nu de autenticitatea diagnosticelor, le confirma şi le susţinea în faţa comandantului furios. După plecarea acestuia, Lacrămă îi cerea lui Antoniu să nu exagereze cu numărul de scutiri, pentru a nu-i crea neajunsuri din partea administraţiei.

Ca toate întreprinderile comuniste, nici chiar cele depinzând de M.A.I. nu erau scutite de contradicţiile inerente sistemului. Referitor, de pildă, la planificarea medicamentelor, desigur că policlinicile, spitalele şi toate unităţile subordonate Ministerului de Interne, instituţie privilegiată, se bucurau de un regim mai avantajos al repartiţiilor. Aşa se făcea că de multe ori, în cota trimestrială de medicamente pe care le primea spitalul lagărului, apăreau medicamente rare, străine, care în acelaşi timp nu erau de găsit nici în farmaciile şi nici în spitalele din ţară. Ceea ce nu însemna că nu puteau lipsi din aceeaşi cotă trimestrială medicamentele cele mai banale, dar absolut necesare.

Acelaşi haos domnea şi în distribuţia cantităţii diferitelor sortimente. Medicamente puţin întrebuinţate veneau în cantităţi mari, în timp ce altele, mult mai cerute, nu veneau câteodată chiar deloc. În general însă, aprovizionarea cu medicamente era sub necesarul spitalului, astfel că se întâmpla ca la sfârşitul trimestrului să nu mai fie în farmacie nici vată, nici pansamente, în timp ce în paturi zăceau oameni proaspăt operaţi.

Voi încheia această digresiune pentru a relua firul povestirii întrerupte în momentul în care Savu venea, să-mi facă o injecţie, menţionând că am fost fericitul beneficiar al haosului care domnea în aprovizionarea trimestrială cu medicamente.

Nu numai că avusesem norocul să fiu internat când spitalul tocmai primise cota de medicamente, dar printre acestea, spre uimirea doctorilor noştri, se găsea şi o cutie de fiole de hidrocortizon, produs al laboratoarelor franceze Dr. Roussel. Era unul din paradoxurile sistemului: pe de o parte, voia să ne distrugă prin muncă forţată, istovitoare şi pe de altă parte, ne punea la dispoziţie un medicament străin care nu se găsea nici afară!

Deşi nu avusese încă ocazia să întrebuinţeze acest produs, dr. Savu se hotărâse să-mi aplice tratamentul cu hidrocortizon. Prin puncţia pe care mi-o făcuse, eliminase cantitatea de lichid acumulată între pleure, dar tendinţa de a produce şi reţine un nou lichid nu fusese oprită, ci persista. Tratamentul cu cortizon era indicat în cazul reţinerii de apă în ţesuturi. Studiind prospectul care însoţea fiolele, dar temându-se, totodată, de posibilele efecte secundare ale cortizonului, care nu erau încă bine cunoscute, Savu mi-a inoculat o doză redusă din preparatul primit. Efectul a fost de-a dreptul spectaculos. În următoarea jumătate de oră, febra mi-a scăzut complet, iar Savu, care m-a consultat de mai multe ori până seara, a constatat dispariţia totală a lichidului, ca şi a

predispoziţiei de a se reface. În noaptea aceea am dormit neîntors.

A doua zi dimineaţă însă, temperatura mi s-a ridicat din nou şi lichidul a început iar să se adune între pleure. De data asta, Savu mi-a făcut o injecţie cu doza maximă de cortizon prevăzută în prospect, şi minunea s-a repetat: febra mi-a scăzut şi lichidul s-a resorbit definitiv, fără să mai recidiveze. Speram deja că în câteva zile să mă pun pe picioare *şi* să mă pot întoarce în lagăr, alături de prietenii de care mă despărţisem. Dar nu a fost aşa.

Doctorul Savu avea o bănuială pe care niciunul din colegii lui nu o împărtăşea. Era convins că pleurezia pe care o făcusem era de natură tuberculoasă. Savu îşi susţinea cu înverşunare teoria, mai ales că pretindea că, ascultându-mă, descoperise şi existenţa unui infiltrat TBC plasat subclavicular, dreapta. La insistenţa lui, şi dr. Antoniu, şi dr. Rădulescu s-au perindat pe la patul meu şi m-au ascultat cu stetoscopul la locul indicat de Savu, dar n-au perceput nimic. Totuşi, dr. Antoniu, vrând să mă favorizeze, i-a spus lui Savu că e de acord să-mi pună diagnosticul de TBC pulmonar, pentru a mă putea ţine cât mai mult internat în spital şi a mă scăpa de munca grea din lagăr. De altfel, chiar după o pleurezie, munca grea în plin soare era contraindicată medical, dar asemenea recomandări nu erau recunoscute de administraţie, mai ales în perioada campaniei de praşilă, care cerea cât mai multe braţe de muncă.

Aşa s-a făcut că am fost declarat tuberculos, singurul convins de acest diagnostic fiind Savu. Îl susţinea cu atâta patimă, încât a reuşit să mă convingă şi pe mine. Între timp, tot ocupându-se de mine, am şi stat mult de vorbă şi ne-am simpatizat reciproc, am ajuns destul de repede la relaţii prieteneşti.

Îmi amintesc şi acum de vorbele lui pe care încerc să le reproduc mai jos, cu aproximaţie:

— Eu sunt sigur de diagnosticul meu, care mai târziu, când se va ivi ocazia, va fi confirmat radiologie. Tratamentul actual este hidrazida, care a înlocuit PAS-ul. Tabletele minuscule de hidrazida nu prezintă niciun neajuns la înghiţit şi nu produc niciun fel de efecte secundare. Drajeurile de PAS, în schimb, sunt foarte mari şi greu de suportat, în primul rând, din cauza cantităţii progresive care trebuie luată şi care te obligă să înghiţi zilnic, cu pumnul, câteva zeci de drajeuri. Partea cea mai neplăcută însă este că, pe toată durata tratamentului, PAS-ul dă fenomene de balonare abdominală, cu crampe în intestine, cu senzaţii de greaţă şi lipsă de poftă de mâncare. Multă lume nu suportă PAS-ul. Totuşi, din experienţa mea, dă rezultate foarte bune la vindecarea tuberculozei.

Ţi-am spus toate astea ca să hotărăşti singur ce tratament preferi, pentru că, deocamdată, avem în farmacie şi hidrazida, şi PAS.

— Tu pe care mi-l recomanzi? – l-am întrebat.

— Dacă te simţi în stare să-l suporţi, eu ţi le-aş recomanda pe amândouă concomitent. PAS combinat cu hidrazida. Tratamentul cu PAS durează mai puţin. Hidrazida va trebui să iei timp de câteva luni. Dacă-mi urmezi sfatul, îţi garantez că la anul poţi merge la mare să faci plajă!

Încrederea pe care mi-o inspira m-a făcut să-i urmez sfatul. Primele două săptămâni, cât am luat PAS, am avut de suportat toate efectele neplăcute despre care mă avertizase Savu. Colicile intestinale şi greaţa permanentă mi-au tăiat cheful de a mă întreţine cu colegii mei de salon. Nu-mi părăseam aproape deloc patul, unde, când crampele deveneau mai acute, mă făceam covrig de durere. Eram însă hotărât să le suport. Număram totuşi zilele care le mai aveam până la sfârşitul tratamentului cu PAS.

Savu venea zilnic de câteva ori în salonul nostru şi se oprea şi la patul meu, pentru a mă consulta şi încuraja în privinţa evoluţiei bolii. Era din generaţia medicilor mai tineri, pentru care tuberculoza nu mai era flagelul de la începutul secolului, nemaifiind o maladie incurabilă. Nu mai era nici adeptul vechiului tratament care prescria statul în pat, odihnă şi supraalimentaţie. Mai mult chiar, după ce am încetat să mai înghit drajeurile de PAS şi am scăpat de efectele secundare pe care mi le provoca, Savu m-a întrebat dacă sunt fumător. Răspunzându-i afirmativ, mi-a cerut să fac o vreme efortul de a fuma mai puţin. M-a sfătuit să reduc fumatul la maximum trei ţigări pe zi, formulă pe care am respectat-o cu stricteţe. Cred că dacă mi-ar fi interzis total ţigările, aş fi continuat să fumez pe ascuns! N-a fost însă şi părerea lui Antoniu, care m-a văzut stând pe coridor în dreptul unei ferestre deschise şi trăgând dintr-o ţigară. Aflând că aveam autorizaţia lui Savu, indignat, s-a dus să-i ceară socoteală. Răspunsul lui Savu, pe care mi l-a repetat şi mie a fost:

— Cu Ioanid n-am nicio grijă. Ăsta va învinge boala numai cu moralul pe care îl are.

Savu, care avea un sistem nervos mai şubred, suferea de insomnii, dureri de cap, fiind predispus la momente de deprimare, era în admiraţia echilibrului meu nervos, a permanentei mele bune dispoziţii şi a optimismului care nu mă părăsea niciodată.

În privinţa ţigărilor de care am pomenit, trebuie să spun că nu le-am dus aproape niciodată lipsa, nici în spital şi nici mai târziu în lagăr. Deţinuţii din brigăzile care reuşeau să-şi facă norma aveau dreptul în luna respectivă să scrie acasă o carte poştală pentru a cere să li se trimită un pachet cu alimente şi ţigări. Ori, indiferent dacă erau fumători sau nu, toţi cereau ţigări, iar nefumătorii le împărţeau apoi la cei care nu primiseră pachet de acasă.

După ce efectele PAS-ului au dispărut, mi-a revenit şi buna dispoziţie şi neastâmpărul care mă făcea să nu pot sta locului. Deşi nu eram încă bine întremat fizic, am început să cutreier spitalul dintr-un capăt într-altul, intrând în legătură cu doctorii şi cu pacienţii şi chiar cu deţinuţii din lagăr, când veneau la cabinetul de consultaţii. Căutam să nu fiu surprins de gardianul care venea să-şi facă tura prin spital, pentru că internaţilor le era interzis contactul cu deţinuţii din lagăr. Era una din acele măsuri de vigilenţă, fără justificare logică, luate de ofiţerul politic. Mulţi din cei care voiau să-şi viziteze prietenii internaţi în spital se prezentau la cabinetul de consultaţii şi, cu complicitatea doctorilor, intrau pe coridor sau chiar în saloane, unde se întâlneau cu ei. Aşa pătrundeau în spital şi ţigările, şi veştile din lagăr, şi informaţiile politice pe care deţinuţii mai reuşeau, din când în când, să le obţină.

Cu timpul aveam să-i cunosc pe doctorii din spital mai de aproape. Pe Sisel Antoniu, care se voia aspru şi cinic, dar care avea un suflet de aur, pe dr. Rădulescu, prea puţin comunicativ, fiind un fel de rob obsedat al meseriei lui, pe dr. Octav Rociu, un adevărat artist al operaţiilor de nas, gât şi urechi, cu vădit interes şi sensibilitate pentru literatură şi artă. Cu Octav am ajuns la relaţii foarte apropiate, prieteneşti. Pe dr. Frăţilă l-am cunoscut mai puţin, fiind transferat de la Salcia, la scurtă vreme după internarea mea. Ştiu că se bucura de aprecierea tuturor. Dr. Picu (Anton) Ionescu era şi el simpatizat de toată lumea, făcând, totodată, şi hazul tuturor cu proverbiala lui distracţie. Era bunătatea întruchipată, dar un pătimaş comentator al ştirilor politice pe care le afla. Cea mai dubioasă sau neînsemnată ştire care îi ajungea la ureche, odată trecută prin interpretarea lui, devenea o informaţie de primă importanţă pentru soarta tării şi a noastră.

O ispravă a lui Picu Ionescu a rămas celebră în spitalul din

Salcia.

Era de serviciu la cabinetul de consultaţii şi examina un deţinut care suferea de hemoroizi. Picu îl pusese să stea în genunchi sau, mai bine zis, în patru labe, pe canapeaua de consultaţii, cu partea cu pricina în sus. Omul, un ţăran mai simplu şi mai ruşinos, s-a executat totuşi fără să crâcnească, din respectul pentru „domnul doctor”. Nenea Picu, cum îi zicea, i-a spus omului să stea nemişcat, pentru că îl va unge cu o alifie care îi va face bine. Constatând însă că nu avea alifia la îndemână, s-a dus să o aducă de la farmacie, care era în celălalt capăt al spitalului. Asta n-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi întâlnit pe coridor cu un deţinut din lagăr care se strecurase în spital să-şi vadă un prieten şi să-i spună ultima informaţie care circula printre deţinuţi. Întrebat de Picu dacă ştie vreo noutate, i-a spus-o şi lui, ceea ce i-a dat apă la moară doctorului, care a început să o comenteze şi să tragă tot felul de concluzii optimiste, profitând să mai oprească şi alţi deţinuţi internaţi care treceau pe lângă el, pentru a le împărtăşi şi lor informaţia. De aici nu a mai fost decât un pas până la o discuţie aprinsă stârnită de unii care nu erau de acord cu interpretarea lui Picu. Se pare că a trecut mai bine de un sfert de oră până ce ceilalţi doctori din cabinetul de consultaţii s-au sesizat de poziţia puţin obişnuită şi prelungită în timp a omului de pe canapea. L-au întrebat ce e cu el şi de ce stă aşa, iar omul le-a răspuns că domnul doctor i-a spus să stea aşa şi să aştepte. Şi ar mai fi stat aşa mult şi bine dacă unul din doctori nu s-ar fi dus să-l cheme pe Nenea Picu, care, în focul discuţiei, uitase şi de alifie, şi de omul cu hemoroizi.

Chiar în primele zile ale internării mele a venit la patul meu doctorul Budeceanu, care, spre surprinderea mea, m-a întrebat dacă la arestare locuiam tot în blocul Malaxa, de pe Bulevardul Brătianu.

— Nu-ţi mai aduci aminte de mine?

Am recunoscut că nu. Abia când mi-a povestit că luasem cu el lecţii de matematică, mi-am amintit. Avea pe vremea aceea 17 ani şi nu mai semăna acum cu tânărul de atunci. Iar eu eram prin clasa a treia sau a patra de liceu şi eram foarte slab la matematică, în pericol chiar să rămân corigent. Pentru a mă scoate la liman, mama a hotărât să-mi ia un meditator. S-a gândit să apeleze chiar la secretariatul liceului pentru a-i recomanda un elev mai nevoiaş din cursul superior, care să fie bun la matematică. Şi aşa a ajuns Budeceanu să-mi dea de două ori pe săptămână câte o oră de meditaţie, până ce mi-am îmbunătăţit cunoştinţele la matematică. Budeceanu, fiind băiat sărac, dar bun la carte, era bursier şi îşi mai completa nevoite dând lecţii particulare. Mi-a spus că, după ultima lecţie de matematică pe care mi-a dat-o, când şi-a luat rămas bun de la noi, mama i-a dăruit o trusă de piele cu un creion cu mină şi un stilou Mont Blanc, de care a fost foarte mândru şi nu s-a despărţit decât la prima arestare, când i-a dispărut. Fiind legionar, avusese de mai multe ori de-a face cu securitatea. În cele din urmă, a intrat în clandestinitate. A reuşit să stea câţiva ani ascuns, sfârşind totuşi prin a fi prins şi condamnat.

În afară de el, dintre medicii spitalului mai erau legionari doctorii Frăţilă, Rădulescu, Rociu şi Niculescu. Pe acesta din urmă nu l-am apucat decât scurtă vreme ca dentist în spital, dar suficient pentru a-mi da seama că era considerat de toată lumea, pe drept cuvânt, o lichea.

Unul dintre deţinuţii din lagăr, care a venit special să mă caute, a fost Doru Stroescu. Ne cunoşteam de copii. Doru era fiul preotului Stroescu din comuna Sovarna, fin de-al tatălui meu. Înrudit cu preotul Titu Teodorescu din Ilovăţ, Doru venea deseori pe la el şi, cum eram cam de aceeaşi vârstă, jucam mereu fotbal

împreună. Apoi au trecut anii şi nu ne-am mai văzut. Nu ştiam că era legionar. Urmaşe medicina veterinară şi era doctor. M-am bucurat să-l revăd şi, mai ales, să aud vorbindu-se de el numai de bine.

Doru devenise un uriaş, foarte înalt şi bine legat Deşi erai tentat să vezi la el numai forţa fizică, privindu-i figura rămâneai derutat. Trăsăturile feţei radiau numai veselie şi bunătate, iar ochii mari şi extraordinar de albaştri te priveau cu o candoare şi seninătate copilărească. Vocea, şi ea nepotrivită cu statura, mai subţire decât te-ai fi aşteptat şi foarte catifelată, venea să accentueze impresia de blândeţe cu care te cucerea. Abia când îl cunoşteai mai bine şi îi urmăreai atitudinea şi activitatea, îi descopereai şi o altă latură. Inteligent, cu picioarele pe pământ, abil şi descurcăreţ, ca să nu zic oltean şmecher, Doru reuşise să ridice aceste ultime noţiuni la rangul de calităţi pozitive, punându-le numai în slujba colectivităţii noastre şi a unor scopuri morale.

Dora Stroescu era brigadier la „interior”. „Interiorul” era plasat în exteriorul perimetrului lagărului (o nouă mostră de logică securistă!). De fapt, era un fel de enclavă în curtea fermei partidului cu care se învecina lagărul. Acolo se afla grajdul pentru cele două perechi de cai ai lagărului, şopronul sub care erau adăpostite căruţele şi camera în care dormeau Dora cu brigada lui, care se compunea din exact trei deţinuţi. Toţi trei aleşi şi ceraţi de Dora, pe motivul că se pricepeau la îngrijitul cailor. Cel de-al doilea motiv, nemărturisit de Dora, era că toţi trei erau oameni de nădejde, de absolută încredere şi aveau să-i fie devotaţi trup şi suflet. De numele unuia din ei nu-mi mai amintesc, dar, de ceilalţi doi, cine din cei care au fost la Salcia să-i fi putut uita?

Erau doi fraţi Mihai, mocani din Dobrogea, cunoscuţi în comuna lor nu numai ca buni gospodari, dar şi ca participanţi la

luptele, zise turceşti, care se organizau în regiune. Un fel de trântă liberă, la care luptătorii se prezentau goi până la brâu şi unşi cu untdelemn. Pe lângă cei doi fraţi Mihai, care, deşi nu erau gemeni, erau greu de deosebit, Dora Stroescu părea un slăbănog. Oricum, cei patru deţinuţi din brigada de la „interior” arătau de departe cu mult mai bine decât cei din celelalte brigăzi. Nu se poate spune că prestau o muncă forţată până la epuizare, ca cei din lagăr, deşi uneori erau obligaţi să depună eforturi mari, pe măsura fraţilor Mihai şi a lui Dora.

Cei patra erau mai toată ziua pe drumuri, cu căruţa, pentru tot felul de transporturi cu diferite destinaţii Căruţa lor apărea de câteva ori pe zi în lagăr, aducând fie alimente, fie lemne pentru bucătărie, fie paie de umplut saltelele, fie alte materiale. Tot ei transportau la punctele de lucra hârdaiele cu mâncare pentru deţinuţi sau aduceau de la o distanţă mai mare de câţiva kilometri buni, de la Piatra sau Ostrov (nu mai ştiu exact), câte un cal legat de căruţă, care urma să fie sacrificat şi băgat la cazan pentru hrana deţinuţilor. Lângă una din aceste două localităţi se afla un ţarc, care împrejmuia un izlaz de câteva pogoane, în care erau aduşi cai din toate regiunile ţării.

Voi deschide aici o paranteză pentru a istorisi povestea acestor cai.

Regimul decretase mecanizarea agriculturii şi declarase un război necruţător cabalinelor, care nu mai puteau fi bune decât pentru hrana unei alte categorii de fiinţe, destinată şi ea exterminării: deţinuţii poliţiei. Dora şi fraţii Mihai mi-au povestit grozăvia care se petrecea cu caii din ţarc, cărora nu li se dădea nici de mâncare, nici de băut. La început, primii cai au mai dus-o cum au dus-o, păscând iarba din izlaz. Dar, pe măsură ce timpul trecea şi erau aduşi mereu alţi cai, întregul izlaz ajunsese un teren

sterp cu pământul bătătorit, în care nu mai creştea un fir de iarbă.

Capacitatea de consum a lagărelor din Balta Brăilei, care erau aprovizionate cu carne din ţarc, era extrem de redusă faţă de afluxul de cai. Ca să nu mai vorbim că nici administraţia lagărului de la Salcia nu era dispusă să ne supraalimenteze şi nu aducea decât un cal pe săptămână şi chiar la două săptămâni, pentru aproape o mie de oameni.

Treptat, caii din ţarc au început să slăbească, să nu se mai ţină pe picioare şi, în final, să-şi dea duhul. Aşa că, aşa-zisa carne din alimentaţia noastră consta mai mult din piei şi tendoane. Unde mai pui că atunci când căruţa noastră venea să ia un cal, acesta era ales de un miliţian care era magazionerul mărfii din ţarc şi care nu-l dădea decât pe cel mai slab, care abia mai sta în picioare. Proceda după acelaşi vechi principiu în virtutea căruia, în toate închisorile prin care am trecut, erau băgaţi în cazan mai întâi cartofii stricaţi. În condiţiile de depozitare în pivniţe umede sau expuşi gerului, cartofii continuau să se strice, aşa că, în cele din urmă, deţinuţii nu mâncau decât cartofi stricaţi sau degeraţi.

Culmea aprovizionării cu carne a fost atinsă în ziua în care, în mod excepţional, lagărul nostru a primit doi cai. Au fost aleşi de acelaşi miliţian din ţarcul care emana împrejur un miros pestilenţial din cauza cadavrelor de cai, morţi şi neîngropaţi. Căruţa, cu cei doi cai legaţi în urma ei, a pornit spre lagăr, dar pe la jumătatea drumului unul din cai a căzut şi nu s-a mai ridicat. Miliţianul care întotdeauna însoţea căruţa de la „interior”, având răspunderea celor doi cai ridicaţi pe care trebuia să-i predea în lagăr, a luat hotărârea de rigoare. Dând şi el o mână de ajutor căruţaşului, care era unul din fraţii Mihai, au încărcat animalul muribund în căruţă.

Şi aşa şi-au făcut apariţia la Salcia, cu un cal şchiopătând la

remorcă şi cu altul culcat pe spate în fundul căruţei, cu cele patru copite depăşind înălţimea loitrelor. Cel din căruţă, deşi scăpase de chinuri fiindcă murise pe drum, n-a scăpat şi de cazan. Nu mai ştiu care deţinut spunea că decretul de desfiinţare a cailor de muncă fusese totuşi acceptabil pentru noi. Se temea însă de ziua în care se va renunţa prin decret la mecanizare şi se întreba dacă va trebui atunci să mâncăm tractoare.

Revenind la cei patru deţinuţi din brigada de la „interior” şi la buna lor condiţie fizică, aceasta se datora şi faptului că beneficiau de accesul la alimente, la care deţinuţii din lagăr nici nu visau. Făcând zilnic transporturi la ferma partidului, obţineau lapte de la deţinuţii de drept comun care îngrijeau vacile fermei. În cărăuşia lor aveau de-a face şi cu grădina de zarzavat, de unde reuşeau să sustragă legume crude, proaspete: morcovi, ardei, roşii, castraveţi, ceapă. Unul din cei patru venea aproape zilnic la spital, la Savu, la farmacie, unde îşi deşerta conţinutul mânecilor de la haina de zeghe, ţinută pe umeri. Mânecile legate la capete formau doi saci plini cu roşii, ardei şi castraveţi, pe care Savu le distribuia bolnavilor, care aveau mai multă nevoie de vitamine şi de o alimentaţie mai sănătoasă.

Marea reuşită a lui Doru Stroescu era că se bucura de încrederea tuturor gardienilor şi ofiţerilor lagărului, care îi dădeau o mai mare libertate de mişcare în zona fermei, a staţiei şi atelierelor S.M.T., ca şi a satului care se înjghebase în jurul acestor obiective. Deseori, Doru circula cu căruţa fără gardian însoţitor.

O bună parte din casele satului erau locuite de gardienii lagărului şi de familiile lor. Erau case-tip, din chirpici, cu două camere, bucătărie şi baie, construite cândva tot de deţinuţi. Toţi aveau în jurul casei şi o ogradă, în care îşi creşteau câteva păsări şi chiar câte un porc. Nevoite de hrană pentru aceste animale se

aflau la originea simpatiei şi încrederii de care se bucura Doru Stroescu printre ofiţerii şi gardienii lagărului.

Cele mai frecvente şi importante transporturi pe care le făceau căruţele de la „interior” erau destinate fermei partidului. Era vorba de saci de orz, ovăz, porumb şi chiar grâu, care veneau cu bacul pe Dunăre pentru a fi descărcaţi la Salcia. Specialitatea lui Doru şi a oamenilor lui era ca la trecerea prin sat căruţele încărcate să azvârle din mers, peste gard, în ograda miliţienilor, câte un sac plin cu grăunţe. Cu majoritatea din ei afacerea era discutată şi stabilită dinainte. Dar Doru mi-a povestit păţania cu un plutonier, nou-venit la Salcia, care se dovedea incoruptibil. Era aspru, conştiincios la treabă şi pus să se evidenţieze ca atare faţă de tovarăşii lui. După ce plutonierul şi-a adus familia la Salcia şi şi-a încropit gospodăria, Doru a avut ocazia să-l întrebe de ce nu-şi procură de la fermă porumbul pentru porcul pe care îl creştea. Plutonierul s-a arătat indignat de ideea de a obţine porumbul în mod necinstit, şi Doru n-a mai insistat, dar şi-a schimbat tactica. De câte ori avea prilejul să treacă mai pe înserat cu căruţa cu porumb prin sat, fără să fie văzut de nimeni, arunca câte un sac în curtea plutonierului. După primul sac s-au reîntâlnit, dar niciunul, nici altul nu au pomenit ceva despre misterioasa lui apariţie în ogradă. Abia după al doilea sau al treilea, plutonierul i-a spus că ştie că numai el putea să-i arunce sacii cu porumb în curte şi că i-au prins foarte bine.

— Viaţa e scumpă, şi am văzut că aveţi şi dumneavoastră familie grea, copii – i-a spus şi Doru, ca să-i uşureze conştiinţa.

Gheaţa fusese spartă, iar plutonierul a intrat şi el în rândul celorlalţi gardieni. Doru Stroescu, corupătorul de gardieni, îşi folosea cu tact victimele, fără să bruscheze relaţiile, şi ajungea, treptat, să obţină informaţii politice şi chiar şi posibilitatea de a citi

câte un ziar.

Închei amintirile mele despre brigada de la „interior” cu două exemple, pentru a vă da seama de talia, greutatea şi forţa celor doi uriaşi, care erau fraţii Mihai.

Într-o noapte, foarte târziu, dr. Savu a venit la patul meu să mă trezească şi să mă roage să vin să-l ajut. M-am îmbrăcat şi am ieşit pe coridor, unde mi-a explicat despre ce era vorba. Cu câteva minute mai înainte, în toiul nopţii, un gardian i-l adusese pe unul din fraţii Mihai, care abia se mai ţinea pe picioare de durere. Avea un calcul renal pe care nu-l putea elimina şi care îi provoca dureri cumplite. Savu i-a spus gardianului că era cazul să fie internat, şi acesta plecase lăsându-l pe Mihai în sala de consultaţii, unde Savu îi făcuse o injecţie cu morfină pentru a-i calma durerile.

Mihai căzuse într-un somn profund, iar Savu s-a găsit în situaţia de a fi nevoit să-l ducă într-un salon şi a-l culca într-un pat liber. Orice încercare ar fi fost însă zadarnică, Savu fiind mult prea slab pentru a urni din loc pe Mihai, care era o impresionantă masă de muşchi, cântărind cel puţin 100 de kilograme. Chemându-mă pe mine, cred că împreună echivalam greutatea lui Mihai, ceea ce nu însemna însă că ne-a venit uşor să-l cărăm, mai mult târându-l de-a lungul coridorului până la salonul cu patul liber. Pe drum, la fiecare trei-patru metri, ne opream să ne tragem sufletul, înainte de a-l transporta mai departe. În pat l-am suit cu ajutorul altor câţiva bolnavi mai valizi din salon, care se treziseră la intrarea noastră, gâfâind şi icnind sub greutatea lui Mihai. În ziua următoare, Mihai a eliminat piatra şi a părăsit spitalul pe propriile-i picioare.

Al doilea exemplu menit să ateste forţa fizică a lui Mihai avea să se repete de câteva ori, câteva luni mai târziu, când mă aflam din nou în lagăr. Ori de câte ori intra cu căruţa în curtea lagărului

şi mă nimeream în calea lui, Mihai se apleca spre mine şi din trapul cailor mă apuca de subsuoară, mă ridica ca pe un fulg de jos şi mă aşeza lângă el pe capră. O demonstraţie de forţă, care făcea şi hazul gardianului de serviciu, nedându-şi seama că Mihai profita să-mi transmită câte o informaţie aflată de Stroescu sau să-mi strecoare în sân câte o roşie sau un ardei gras.

De când terminasem tratamentul cu PAS trecuse deja o bucată de vreme şi începusem să mă întremez, să mă simt bine şi plin de vitalitate. Mă plictiseam însă din lipsă de activitate şi stăteam de vorbă cu alţi deţinuţi.

În salonul TBC, în care îmi aveam patul, erau câţiva bolnavi cronici pe care Savu îi interna periodic pentru a le da posibilitatea de a se odihni şi reface, spre a putea apoi rezista din nou o vreme vieţii dure din lagăr. Erau mai ales legionari mai în vârstă care executaseră mulţi ani de puşcărie, şi sub Carol al doilea, şi sub Antonescu, înainte de a fi închişi de comunişti. Unul din ei, cu care stăteam zilnic de vorbă, era Tudor Goilav. Nenea Tudorică, cum i se spunea, era mic de talie, extrem de slab şi cu pieptul scobit, din care se pornea din când în când o tuse seacă, prelungită, care îi întrerupea vorba. Figura îi trăda în mod aproape caricatural originea armenească. Pasiunea pe care o avea pentru muzică era şi ea o trăsătură specifică neamului său. Mai tot timpul când era singur fredona încet, abia perceptibil, numai pentru sine, câte o bucată de muzică clasică.

Îmi vorbea mult de principiile morale ale doctrinei legionare, care l-au atras de tânăr şi se înduioşa când pomenea de numele câte unui prieten care pierise în timpul prigoanei, pe vremea lui Carol, sau în ultimii ani de închisoare.

Văzându-mă că nu-mi găsesc locul, dr. Savu mi-a propus să-i dau o mână de ajutor la farmacia spitalului, care se afla în sarcina

sa. Am fost încântat. În fiecare zi, sub supravegherea lui Savu, pregăteam tăvile cu medicamente prescrise de doctori pentru bolnavii din cele trei sau patru saloane ale spitalului. În scurtă vreme m-am familiarizat cu denumirile medicamentelor şi cu locul lor din rafturile camerei de farmacie.

Cel mai mult aveam de-a face cu dr. Picu Ionescu, care, dermatolog fiind, îmi cerea să-i pregătesc anumite alifii şi unguente care nu se găseau gata preparate. Sub îndrumarea lui, cântăream cantităţile diferitelor substanţe componente, care se găseau în borcane, şi le frecam într-un mojar până ce deveneau o masă omogenă. Nu mai ţin minte denumirile latine ale substanţelor pe care le întrebuinţam, dar n-am s-o uit niciodată pe una din ele, o pastă groasă, consistentă, de culoarea smoalei, care răspândea un miros îngrozitor, exasperându-l pe Savu şi pe ceilalţi doctori, când Picu îmi cerea s-o folosesc la pregătirea unei alifii.

Tot în acea vreme a fost internat în salonul unde îmi aveam patul un tânăr din Bucureşti, Nelu Dumitrescu, care avusese cândva o infecţie tuberculoasă şi începuse acum să facă din nou acea febră mică, specifică bolii nevindecate definitiv. Bănuiesc că încercarea mea de a descrie stadiul bolii lui Nelu Dumitrescu în termeni amestecaţi, şi profani, şi medicali, lasă de dorit, dar cunoştinţele mele în domeniu nu-mi permit s-o fac mai bine. Oricum, cu Nelu Dumitrescu, care era şi tânăr, activ şi foarte săritor, am sfârşit prin a face un fel de echipă permanentă, gata oricând să dăm o mână de ajutor unde şi când era vreo nevoie.

Între timp intrasem în vară, şi canicula de afară se făcea simţită şi în spital. Nu puteam dormi de căldură şi noaptea ieşeam pe coridor şi deschideam fereastra spre grădiniţa spitalului. Grădina era cuprinsă pe trei părţi între laturile clădirii, pe cea de-a patra fiind un gard de sârmă ghimpată, care o despărţea de curtea

lagărului. Constituia singurul petec de verdeaţă din perimetrul lagărului, în care nu găseai decât pământ bătătorit şi prăfuit, care la prima ploaie se transforma într-o mocirlă în care îţi pierdeai bocancii.

Aplecându-mă peste pervazul ferestrei, puteam prinde ceva din răcoarea nopţii şi chiar câte o adiere de briză, care, când mă retrăgeam din nou în interior, îmi făcea şi mai insuportabil aerul supraîncins din salonul TBC. Din păcate, gardianul de serviciu, în turele lui de noapte prin spital, nu admitea statul sau plimbatul pe coridor după stingere, aşa că nu puteam să trag câte o gură de aer proaspăt de afară, decât pe apucate. Odată cu stingerea, nu mai aveai voie să părăseşti salonul.

De verdeaţa din grădină se ocupau doctorii în timpul lor liber. Plantaseră diferite flori, aduse la intervenţia lor pe lângă dr. Lacrămă şi comandantul lagărului. Cel care se îngrijea în mod special de grădină era însă dr. Rociu. Octav reuşise să planteze câteva straturi de tufănică, pe care le plivea de buruieni şi le uda în fiecare zi, după scăpătatul soarelui. Crescuseră dese şi înalte până la brâu. Rociu nu le îngrijise numai de dragul florilor. Crizantemele lui mai aveau rostul să-i acopere escapadele nocturne pe care le făcea în grădină, la răcoare. Octav potrivise în aşa fel straturile, încât să-şi amenajeze între ele un loc de refugiu, în care se întindea pe o pătură şi unde nu putea fi văzut de la nicio fereastră a spitalului.

Secretul mi l-a împărtăşit şi mie, aşa că, seară de seară, luându-ne toate măsurile să nu fim văzuţi, ieşeam pe singura uşă de acces în curte, ne furişam aplecaţi printre tufele de crizanteme până la locul lui Rociu, unde ne găseam la adăpost de orice privire. Luam cu noi o pătură, ne întindeam pe spate unul lângă altul şi stăteam de vorbă, cu ochii pierduţi în înaltul cerului înstelat,

identificând cele câteva constelaţii pe care le cunoşteam şi urmărind trecerea sateliţilor, pe care îi vedeam pentru prima oară. Vorbeam pe şoptite până ce, prin ferestrele coridorului, îl vedeam pe gardian făcându-şi tura prin spital. Ştiam atunci că pentru o vreme nu mai eram în pericol şi Rociu, care avea o voce plăcută, începea să fredoneze romanţe vechi româneşti sau să recite versuri. Era o adevărată încântare să simţi răcoarea nopţii şi să respiri aerul proaspăt cu izul amărui al frunzelor de crizantemă, după ce transpirasem toată ziua în căldura de cuptor a spitalului. Abia când mă prididea somnul, cu aceeaşi grijă să nu fiu surprins, făceam cale întoarsă spre etuva din salonul TBC, unde, de oboseală, reuşeam în cele din urmă să adorm.

Doctorul Octav Rociu, ca şi ceilalţi colegi ai lui, aveau de dus o luptă permanentă cu conducerea lagărului, care îi supunea la tot felul de presiuni, fie pentru a-i determina să nu mai acorde atâtea scutiri de muncă, fie legându-se de numărul prea mare de deţinuţi internaţi în spital. Doctorii rezistau ameninţărilor cu carcera sau cu trimisul în lagăr, la muncă, ajungând până la urmă să declare ei că, dacă nu sunt lăsaţi să-şi facă meseria, preferă să meargă la muncă.

Comandantul îl trăgea la răspundere şi pe dr. Lacrămă care, speriat, încerca fără succes să facă uz de autoritatea lui de medic-şef oficial al spitalului, pentru a obţine măcar câteva concesii din partea doctorilor noştri. Când situaţia devenea prea încordată, se proceda la o verificare a fişelor şi a stării bolnavilor şi se făceau câteva externări. Câteva zile mai târziu, când furtuna trecea, se revenea la situaţia de dinainte, şi oamenii erau din nou internaţi.

*

Aşa cum am mai povestit şi cu altă ocazie, în spital nu erau internaţi numai deţinuţii grav bolnavi sau accidentaţi, incapabili de

a se mai deplasa cu brigada până la locul de muncă, cum ar fi dorit administraţia.

Doctorii noştri ştiau că majoritatea deţinuţilor din lagăr, chiar dacă nu sufereau de vreo boală anume, erau slăbiţi şi istoviţi peste măsură, aflându-se la ultima limită a rezistenţei fizice. Era motivul pentru care, în afara cazurilor grave, internau pe rând, sub pretext medical bine argumentat, pe deţinuţii care îşi consumau ultimele puteri la muncă şi se aflau pe punctul de a se prăbuşi. După câteva zile de odihnă în spital, unde primeau şi un tratament întăritor, erau din nou trimişi în lagăr. În locul lor erau internaţi alţii, din aceleaşi motive. Numai când se întâmpla să vină câte o comisie medicală de control a Ministerului de Interne, cazurile acestor internaţi erau controversate şi uneori diagnosticele doctorilor noştri puse sub semnul întrebării. Ceea ce nu-i împiedica pe ai noştri ca, după plecarea comisiei, să continue practica internărilor pentru refacere.

Doctorul Rociu era singurul căruia nu i se punea în dubiu starea bolnavilor internaţi în salonul lui. Toţi bolnavii lui fiind operaţi, nu putea fi vorba de contestarea diagnosticelor pe care le pusese. Numai că şi majoritatea acestor operaţii erau cu cântec!

În specialitatea lui, Rociu era cel mai des confruntat cu cazurile de sinuzită, rezultat al diferitelor munci şi corvezi pe care deţinuţii erau obligaţi să le execute iarna pe viscol, la temperaturi până la 15 – 20 de grade sub zero. În iarna 1963 – 1964 aveam să-i fiu şi eu pacient pentru acelaşi motiv.

Mai rar se iveau cazuri de amigdalită sau altele cu totul speciale, în care Rociu trebuia să intervină cu bisturiul. Cei mai numeroşi pacienţi ai lui Rociu erau însă internaţi sub diagnosticul de deviere de sept. Octav mi-a explicat că la marea majoritate a oamenilor se putea constata o deformaţie a septului nazal, datorită

celor mai banale şi neluate în seamă, ia vremea lor, lovituri primite în nas când erau copii. Prin devierea septului, respiraţia nu se mai face în mod egal pe cele două nări, una fiind în mai mare sau mai mică măsură obturată, fapt de care aproape niciodată, niciunul din cei afectaţi nu-şi dă seama. Numai în cazul unei devieri grave, omul are dificultăţi de respiraţie şi se adresează doctorului.

Ori, de îndată ce Octav avea liber câte unul din cele câteva paturi ce-i erau repartizate într-unul din saloane, profita să pună şi el în practică programul tacit de refacere a deţinuţilor care din punct de vedere fizic nu mai puteau rezista eforturilor ce li se cereau la muncă.

Când era de serviciu la cabinetul de consultaţii, Rociu avea prilejui să descopere printre, cei care se prezentau la vizită cazurile cele mai avansate de slăbiciune şi extenuare. Dacă deţinutul venise să se plângă de vreo eczemă sau de dureri reumatice, primea alifia sau tabletele respective, dar Rociu îi examina şi nasul. Chiar dacă nu constata decât o deviere de sept mai puţin importantă, pentru care afară, în libertate, *nimeni* nu s-ar fi supus unei intervenţii chirurgicale, Rociu îi explica exact situaţia şi îi propunea să-l opereze, internându-l pentru cel puţin o săptămână, urmată de alte câteva zile de scutire de muncă în lagăr, timp în care se va putea odihni, recuperând noi forţe.

Între munca epuizantă din lagăr şi neplăcerile postoperatorii pe care Rociu i le semnala, omul nu şovăia să facă alegerea, gândindu-se la fericirea de a se putea odihni câteva zile într-un pat din care nimeni nu va veni să-l scoale în răcnete pentru a-l scoate la muncă. În acest fel, Rociu a realizat impresionanta performanţă de a fi făcut la Salcia peste 200 de operaţii, majoritatea de sept. Faptul dovedeşte cu prisosinţă cât de greu încercaţi şi epuizaţi erau deţinuţii supuşi la munci peste puterile lor, dacă preferau să

suporte o operaţie, nu neapărat necesară, dar care le acorda un răstimp de odihnă de câteva zile.

Pe lângă aceste operaţii de rutină, care au salvat însă mulţi deţinuţi de la prăbuşire, Rociu a mai făcut şi câteva intervenţii chirurgicale spectaculoase. L-a operat pe un pictor de al cărui nume nu-mi mai amintesc, care îşi pierduse complet auzul la ambele urechi. O operaţie grea şi delicată de mastoidită cronică. Pictorul şi-a recăpătat parţial auzul.

Un alt nume pe care l-am uitat este al deţinutului care venise să fie consultat pentru răguşeala care nu-i mai trecea şi căruia Rociu i-a descoperit cauza: o tumoare pe corzile vocale. Insistenţele repetate făcute la comandantul lagărului pentru trimiterea bolnavului la un spital de specialitate s-au lovit toate de refuz. Cum operaţia nu putea suferi întârziere, Rociu s-a decis să îndrăznească să o facă chiar şi în condiţiile de la Salcia. Îi lipseau însă instrumentele mai speciale necesare. Nici intervenţiile de a le obţine prin administraţie şi dr. Lacrămă n-au dat rezultat. Lui Rociu nu i-a mai rămas decât soluţia de a recurge la calea clandestină. L-a pus în temă pe Doru Stroescu de la brigada de la „interior”, care în drumurile lui cu căruţa transporta materiale şi la atelierele S.M.T., unde îşi făcuse anumite relaţii. Pe scurt, Octav a desenat pe o foaie de hârtie (în spital era permisă folosirea creionului şi hârtie), cele două instrumente de care avea nevoie, dându-le toate detaliile şi dimensiunile. Unul din ele era destul de complicat. Din momentul în care foaia de hârtie scrisă părăsea spitalul şi era descoperită, devenea corp delict şi dădea naştere la consecinţele ştiute: anchete, cercetări nesfârşite şi pedepsirea de rigoare a celor implicaţi. Cu abilitatea lui Doru nu aveau însă să se întâmple asemenea necazuri.

Câteva zile mai târziu, Doru apăru din nou la cabinetul de

consultaţii cu cele două instrumente forjate din cămăşi de rulmenţi de oţel. Unul din instrumente, cel mai complicat, nu fusese executat cu exactitate conform schiţei şi a trebuit corectat. După alte două zile însă, amândouă instrumentele se găseau în dulapul din cabinetul ORL. Nu se putea spune că la aspect se prezentau ca nişte autentice instrumente medicale. Erau de culoarea fierului forjat, negru-cenuşiu, cum sunt potcoavele de cai! Şi totuşi, fierte şi sterilizate în autoclavă, şi-au îndeplinit misiunea! Operaţia a fost o reuşită.

L-am revăzut pe Octav, la München, când a venit să-şi viziteze fata. Mi-a spus că l-a mai întâlnit pe fostul deţinut operat de tumoare, că vorbea normal şi era perfect sănătos. Mi-a mai povestit că la eliberarea din lagăr reuşise să ia cu el cele două instrumente forjate la Salcia şi că le ţine la loc de cinste în micul lui muzeu personal, în care mai are câteva relicve din puşcărie.

La Salcia, din lipsă de soră medicală, dr. Rociu luase obiceiul să mă cheme pe mine să-l ajut la operaţii. M-a învăţat să cunosc cele câteva instrumente de care dispunea şi cum să i le dau când mi le cerea. Mai mult chiar, la anumite operaţii de sept, când avea amândouă mâinile ocupate, îmi cerea să lovesc eu cu ciocanul în dalta pe care o ţinea la locul potrivit pentru a desprinde câte o aşchie din osul deformat. La început aveam o senzaţie neplăcută şi nu îndrăzneam să lovesc decât foarte uşor în daltă, dar cu timpul m-am obişnuit, mai ales că, datorită anesteziei locale, pacientul nu simţea nimic.

Mi-aduc şi acum aminte de ciocanul pe care îl foloseam, care nu făcea parte din instrumentarul unui cabinet ORL. Era o improvizaţie a lui Rociu. Un ciocan de încercat reflexele, pe care îl folosea şi doctorul Rădulescu, internistul. Trebuia să lovesc în daltă cu partea laterală, metalică, pentru că cele două capete erau

de cauciuc!

În noua mea calitate de „soră medicală” am avut într-o zi ocazia să-i dau o mână de ajutor lui Octav la operaţia de polipi a unui pacient mai puţin obişnuit. Era vorba de copilul colonelului comandant de la Ostrov. S-ar putea să-l fi chemat Vulcu, dar nu sunt sigur. Cunoscându-i reputaţia lui Rociu, colonelul preferase să-şi dea copilul pe mâna unui „bandit” de deţinut politic, decât să-l ducă la policlinica M.A.I. din Brăila, unde, după chiar spusele lui, nu era un doctor bun. Cadrelor M.A.I. le era interzis să recurgă la serviciile medicale ale unui doctor deţinut, dar, fiind vorba de sănătatea copilului, probabil că ofiţerul îşi asumase riscul de a fi turnat de vreun „tovarăş” de-al lui sau avea poate o poziţie mult prea solidă în partid pentru a se teme de consecinţe.

Chemat împreună cu Nelu Dumitrescu, am pătruns în cabinetul lui Rociu, unde, spre uimirea noastră, am văzut un colonel M.A.I., ţinând de mână un copil de vreo 6 – 7 ani. Sub îndrumarea lui Rociu şi ajutaţi de colonel, care cu o blândeţe înduioşătoare căuta să-şi liniştească copilul speriat şi dând să plângă, l-am înfăşurat pe acesta peste braţe într-un cearşaf. Odată copilul imobilizat, m-am aşezat cu el în braţe pe scaunul de consultaţii, ţinându-l strâns la piept. Copilul începuse să plângă. Peste capul copilului care îmi ajungea până la bărbie puteam vedea figura îngrijorată a lui tată-su. Rociu l-a asigurat că operaţia va dura numai câteva clipe, că e foarte uşoară, deşi s-ar putea să-l impresioneze din cauza unei scurte hemoragii. Văzându-l cât era de emoţionat, l-a întrebat dacă nu vrea să stea între timp în antecamera cabinetului. Colonelul a refuzat.

Octav mi-a făcut semn să-l ţin pe pacient bine strâns la piept. Pe Nelu Dumitrescu l-a pus să-i ţină capul drept, iar el a început prin a-i vorbi copilului spunându-i să nu-i fie teamă, că nu vrea

decât să se uite la el în gât şi să-i sufle o substanţă care nu doare. A reuşit astfel să-i pulverizeze în gât anestezicul cu cocaină. I-a arătat apoi, pentru a-i câştiga încrederea, paleta de metal, asemănătoare unei cozi de lingură, pe care o ţinea în mâna stângă, explicându-i că voia numai să-i apese cu ea limba pentru a vedea mai bine fundul gâtului. Între timp, ţinea dosită în mâna dreaptă chiureta pe care avea s-o întrebuinţeze.

Când copilul a deschis gura, totul nu a durat decât o fracţiune de secundă. Rociu i-a introdus chiureta în gură şi, dintr-o singură mişcare rapidă, i-a chiuretat polipii din fundul gâtului, ferindu-se imediat şi tot aşa de repede într-o parte. În aceeaşi clipă, odată cu un acces de tuse, din gura copilului a ţâşnit un jet de sânge împreună cu polipii extirpaţi. În momentul în care a izbucnit ţipătul copilului, l-am văzut pe colonel pălind brusc la faţă, pierzându-şi echilibrul şi prăbuşindu-se la pământ Norocul lui a fost că Rociu a reuşit la timp să-i sprijine capul înainte de a atinge duşumeaua. Colonelul leşinase de-a binelea!

— Luaţi-l şi duceţi-l pe canapeaua de consultaţii din antecamera şi lăsaţi, că de copil mă ocup eu! – ne-a strigat Rociu.

Recunosc că nu i-am purtat colonelului de grijă, cum făcuse Rociu ferindu-i capul de contactul cu podeaua. Ba chiar m-am înţeles din ochi cu Nelu şi l-am şi scăpat o dată pe jos în antecamera, înainte de a-l întinde pe canapea. Aveam o acoperire: colonelul, înalt, voinic şi bine hrănit, era mult prea greu de ridicat pentru noi, care eram slabi şi bolnavi. Colonelul n-a dat însă niciun semn de viaţă. Remuşcări pentru fapta noastră nu am avut, ştiind cum acelaşi colonel, atât de sensibil la suferinţa copilului lui, fusese în stare să bată şi să calce în picioare deţinuţi care nu-şi îndepliniseră norma la muncă. E ştiut că şi fiarele îşi iubesc prăsila!

Când Rociu i-a dat pe la nas cu amoniac, colonelul şi-a revenit. Şi-a luat copilul în braţe şi, înainte de a ieşi pe uşă, s-a întors spre Rociu şi i-a mulţumit. Se vedea că i-a venit greu s-o facă. Redevenise ceea ce, de fapt, era: un M.A.I.-st.

În spitalul din Salcia erau internaţi, din când în când, şi deţinuţi din alte lagăre din Balta Brăilei. Aşa s-a întâmplat ca într-o zi să fie adus, din lagărul de la Grădina, Ivan Ghica.

Deşi mult mai în vârstă ca mine, mi-aduceam aminte că îl cunoscusem în Bucureşti şi îi reţinusem şi figura, şi numele din cauza proastei reputaţii pe care o avea. Era un fel de oaie neagră a „lumii bune" din Bucureşti, care îi tolera prezenţa în mijlocul ei datorită familiei onorabile din care provenea.

Fratele lui, Vladimir Ghica, era boier adevărat, stimat de toţi cunoscuţii. Ivan, în schimb, avea toate tarele care în vremuri normale îl făceau să fie considerat nefrecventabil. În expresia acelor vremuri era calificat drept „un stricat". Că Ivan era un beţiv şi un afemeiat, n-ar fi fost nimic. Ivan îşi tocase partea de avere în orgii şi la jocuri de noroc, atât în ţară, cât şi în străinătate. Ajuns la fundul sacului, a început să trăiască din împrumuturi, pe care nu le mai restituia, şi din diferite expediente, nefăcându-şi niciun fel de scrupule în privinţa unor afaceri necinstite. Toate aceste apucături nu-l împiedicau să se prezinte ca „un om de lume" şi să fie chiar simpatic, nefiind lipsit nici de inteligenţă, nici de umor. Cam asta era imaginea pe care mi-o făcusem despre el cu mulţi ani în urmă, când eram încă un tânăr care abia începusem să frecventez „ceaiurile" celor mai în vârstă, unde avusesem ocazia să-l întâlnesc de câteva ori.

Nu-mi amintesc pentru ce fusese internat, dar ţin minte şi acum vorbele lui Sisel Antoniu, de la care am aflat de sosirea lui Ivan în spital:

— Ghici ce nou pacient ne-a venit de la Grădina? – şi, râzând, a răspuns tot el:

— Pramatia de Ivan Ghica!

Ne-am dus împreună la patul lui să-l vedem. Nu l-aş fi recunoscut! Nu mai era nimic din tânărul zvelt şi arătând destui de bine, cum îmi rămăsese în minte. Nu mai era aşa de înalt cum mi se păruse cu vreo 20 de ani în urmă. Era mai degrabă scund, bine legat, cu articulaţii noduroase şi foarte musculos. Avea acum constituţia unui hamal de port. Pe figura lui arsă de soare, trăsăturile vag asiatice, de altă dată, se accentuaseră până la a-l face să semene acum cu un năvălitor tătar.

Am aflat de la el, ceea ce mi-au confirmat şi alţii, că la Grădina făcea minuni de vitejie la muncă, fiind un adevărat stahanovist, bine văzut din acest motiv de administraţie. Ştiu că nuanţa de mândrie cu care vorbea despre performanţele pe care le realiza la muncă, depăşindu-i la vârsta lui pe alţii mult mai tineri, mi-a displăcut N-am stat mult cu el de vorbă, dar n-am surprins în poveştile lui nicio aluzie la vreo antipatie pe care ar fi avut-o faţă de oamenii administraţiei, ba chiar atunci când pomenea de ei le spunea „domnul comandant” sau „domnul plutonier”. Mi-a lăsat un gust amar, şi nu m-am mai dus să-l văd.

Aveam să aud peste Vreo săptămână că, deşi se însănătoşise, dintr-un fel de solidaritate de clasă, Sisel Antoniu găsise un pretext să-i prelungească lui Ivan internarea pentru a-i acorda un timp mai lung de odihnă. O zi mai târziu însă, l-am auzit pe Sisel Antoniu, vociferând furios pe coridor. Ce se întâmplase?

Dimineaţa, la vizita pe care tot grupul de medici în frunte cu Sisel Antoniu o făcea prin saloane, când ajunseseră la unul din saloanele mai mici, unde se afla Ivan Ghica, acesta i s-a plâns în gura mare, arătând cu mâna spre ceilalţi câţiva bolnavi din

cameră:

— Vă rog să mă mutaţi în alt salon! M-aţi băgat aici într-o cameră numai cu bandiţi legionari, care toată ziua nu discută decât despre Căpitan, despre Mişcarea Legionară şi despre răsturnarea regimului!

Sisel i-a replicat prompt:

— Să-ţi faci bagajul, pentru că îţi fac imediat externarea!

Şi, într-adevăr, chiar în aceeaşi zi, Ivan Ghica a fost trimis înapoi la Grădina.

Indignarea lui Sisel faţă de lipsa de solidaritate şi camaraderie a lui Ivan nu mai avea margini. Nu-l mai văzusem niciodată aşa de furios. Şi trebuie să menţionez că Sisel Antoniu nu numai că nu era legionar, dar nici nu-i simpatiza. Era însă un om de caracter.

Între timp, deşi mă întremasem şi mă simţeam perfect sănătos şi doream tot mai mult să mă întorc în lagăr, unde aveam mai mulţi prieteni şi cunoscuţi, doctorul Savu nu era de acord cu externarea mea. Chiar şi atunci când, de mai multe ori s-a pus de către administraţie chestiunea scoaterii şi trimiterii la muncă a deţinuţilor internaţi de prea multă vreme în spital, printre ei numărându-mă şi eu, Savu s-a luptat de fiecare dată din răsputeri să obţină o amânare a externării mele. Ţinea morţiş să nu mă expun încă la dogoarea soarelui şi la munca extenuantă din lagăr, până când nu voi fi perfect restabilit. Continua să mă consulte foarte des, urmărind procesul de cicatrizare a leziunii TBC, pe care numai urechea lui o sesiza. Am mai rămas, aşadar, în spital până aproape de sfârşitul verii, continuându-mi tratamentul cu hidrazidă şi căutând să mă fac util în orice împrejurare celor din jurul meu, fie doctori, fie pacienţi.

În afară de mâna de ajutor pe care i-o dădeam lui Savu, la

farmacie, lui Picu Ionescu, la prepararea alifiilor sau lui Rociu, la operaţiile de sept, mai făceam, împreună cu Nelu Dumitrescu, o mulţime de alte treburi care îmi ocupau timpul, dar îmi dădeau şi satisfacţia de a şti că eram de folos şi altora. Astfel, una din treburile care ne fusese încredinţată era pregătirea sălii de operaţie înaintea unei intervenţii chirurgicale. Dacă aerisirea încăperii, spălatul mozaicului de pe jos şi ştersul lui cu o soluţie dezinfectantă, pe care o foloseam şi pentru masa de operaţie, şi pentru clanţa de la uşă, constituiau măsuri normale în astfel de împrejurări, la Salcia mai intervenea o măsură în plus, specifică condiţiilor locale: eliminarea muştelor! Pentru asta, prima operaţie pe care o făceam era să închidem ermetic camera şi, înarmaţi fiecare cu o pompă de flit, să le pulverizăm conţinutul până la suprasaturarea atmosferei din încăpere şi până la propria noastră sufocare. Apoi, ieşeam tuşind şi cu ochii lăcrimând şi închideam repede uşa după noi. După vreo zece minute de aşteptare, ţinându-ne respiraţia, intram iar, deschideam larg fereastra şi ieşeam din nou în sală, aşteptând să se aerisească.

La a treia noastră intrare în sală, chiar dacă mirosul înţepător al insecticidului mai persista, închideam numai cele două canate ale ferestrei prevăzute cu plasă deasă de sârmă şi, neţinând seama de cele câteva muşte care, fie supravieţuiseră atacului cu flit, fie mai intraseră între timp pe fereastră, ne apucam să măturăm cadavrele sutelor de insecte de pe jos şi să le adunăm şi pe cele căzute pe masa de operaţie şi pe dulapurile cu instrumente medicale. Abia după îndepărtarea urmelor masacrului începea partea sportivă a vânătorii de muşte. Nu mai aveam de-a face cu masa de muşte proaste de la început, ci cu câteva exemplare cu experienţă, versate în lupta cu omul. Înarmaţi fiecare de astă dată cu un „plici”, cum botezasem acest instrument flexibil, cu coadă,

având la capăt un dreptunghi din plasă deasă de sârmă, am pornit la o luptă mai puţin inegală decât aceea cu pompa de flit, urmărind cu îndârjire cele câteva muşte rutinate, care ne dădeau mult de furcă. Zburau de colo-colo, fie în *rase-mottes* şi, din când în când, dispăreau fără urmă, pitindu-se şi stând nemişcate în cele mai neaşteptate locuri. Vânătoarea dura, dar nu ne lăsam până ce nu stârpeam ultimul exemplar.

Muştele de la Salcia erau un adevărat flagel. Începeai să înţelegi acele populaţii, din anumite zone ale Africii, care trăiesc în bună înţelegere cu muştele, lăsându-le să li se aşeze şi să le umble pe faţă, fără să facă vreun gest pentru a le alunga. Noi nu am reuşit această performanţă, continuând să ne enerveze şi să ne dăm palme ori de câte ori ni se aşezau pe faţă. Un pas în direcţia bună îl făcusem însă: mai înghiţeam din când în când câte una din ciorba de la cazan şi nu ne mai era scârbă. Multe din infecţiile şi epidemiile care apăreau în lagăr se datorau acestor roiuri de milioane de muşte, care pătrundeau peste tot şi, mai ales, făceau o navetă permanentă între bucătărie, WC-uri, lada de gunoi a spitalului, grajdurile fermei partidului şi groapa de gunoi din afara incintei, unde se deşertau toate murdăriile.

Una din operaţiile grele, făcute de Sisel Antoniu, a suportat-o inginerul Antohi. Suferea de ulcer de mulţi ani de zile şi îl trata cu medicamente şi cu un regim alimentar strict, pe care în închisoare însă nu-l putea respecta. La una din crizele avute la Salcia, a fost internat în spital. Atât dr. Rădulescu, cât şi dr. Antoniu l-au sfătuit să se lase operat, deoarece în caz contrar riscă să facă în orice moment un ulcer perforat, care, în condiţiile din lagăr îi putea fi fatal. Inginerul Antohi a refuzat intervenţia, iar două sau trei luni mai târziu avea să cadă pe câmp şi să fie adus de urgenţă la spital. Ulcerul îi perforase stomacul, aşa cum prevăzuseră doctorii. A fost

imediat operat de Sisel Antoniu, dar câteva zile situaţia bolnavului a rămas foarte critică. Doctorii au făcut apel la donatori de sânge voluntari, pentru transfuzie, şi aproape toţi deţinuţii din lagăr s-au prezentat la cabinetul medical, unde le-au fost luate probe de sânge pentru a fi găsită grupa sanguină potrivită. Timp de câteva zile, doctorii au stat pe rând zi şi noapte la căpătâiul bolnavului şi au reuşit să-l salveze.

Cam la un an după eliberarea din închisoare, m-am întâlnit cu inginerul Antohi pe stradă, în Bucureşti. Am băut împreună o cafea la „Expresso”, în blocul pe care îl numeam tot ARE, de pe fostul Bulevard Brătianu. Inginerul era fericit. Mi-a spus că de când fusese operat era alt om. Nu mai avea nicio suferinţă la stomac şi, după o viaţă întreagă de regim de abstinenţă, acum putea mânca şi bea orice.

Şi pentru el, ca şi pentru mine şi mulţi alţii, spitalul din Salcia, aşa cum era el, fusese salvator. Parte din lipsurile grave de care suferea (lipsa periodică de medicamente, de instrumente şi de igienă) erau în mare măsură compensate de inventivitatea, conştiinţa şi calitatea profesională a doctorilor noştri. Supuşi în permanenţă presiunilor din partea administraţiei, şi-au asumat întotdeauna riscul de a rămâne solidari cu interesele camarazilor lor din lagăr. Le-au venit în ajutor şi vremurile, care se mai schimbaseră. Părea că intenţiile regimului faţă de deţinuţii politici nu mai erau chiar de exterminare, cu toate că muncile la care ne supuneau erau la fel de istovitoare şi duritatea gardienilor neschimbată.

Am rămas cu convingerea că dispoziţiile pornite de la centru, de a ni se aplica un tratament mai uman, se diluau pe drum, iar odată ajunse la Salcia sufereau modificări de interpretare, datorită intereselor şi abuzurilor conducerii locale. Ce exemplu mai

elocvent putea fi decât acela de acordare de prime, pentru îndeplinirea şi depăşirea „planului”, cadrelor de conducere a lagărului, de către ferma de stat sau a partidului, al cărei teren îl lucram? Era cel mai eficient stimulent pentru nişte oameni de teapa celor de la conducerea lagărului pentru a forţa fără milă deţinuţii la muncă şi a-şi asigura astfel dobândirea primei. Continuam, aşadar, să fim la cheremul abuzului local şi să nu beneficiem decât prea puţin de efectele dezgheţului care începuse să se simtă afară.

Un eveniment important pentru spitalul din Salcia a fost dotarea lui cu un tub Röntgen, importat din RDG. Tubul a zăcut câteva săptămâni în camera de radiologie, fără a putea fi întrebuinţat din lipsa mesei, ecranului şi întregului dispozitiv la care urma să fie ataşat. În cele din urmă, ne-a sosit de la Brăila o instalaţie care cred că data de la începutul secolului. Era o adevărată piesă de muzeu. Aşa cum era însă, avea să-şi îndeplinească scopul. Cu mijloace locale, aş zice artizanale, instalaţia a fost montată, iar Savu a inaugurat-o făcându-mi mie prima radioscopie. După ce m-a răsucit de câteva ori în spatele ecranului, doar că n-a strigat *evrika!* Aparatul îi confirmase diagnosticul. Mi-a descoperit infiltratul subclavicular dreapta. Un nodul aproape complet fibrozat. Şi, pe drept cuvânt, Savu n-a rezistat tentaţiei de a-şi lua revanşa pentru neîncrederea şi glumele colegilor pe seama auzului lui. I-a chemat pe toţi să se convingă „de visu” despre ceea ce el descoperise cu urechea încă din primele zile, când îmi ascultase plămânii. Starea leziunii justifica, totodată, şi justeţea tratamentului aplicat, şi continuarea lui încă o vreme.

La intrarea în funcţie a cabinetului Röntgen, dr. Savu m-a folosit ca un fel de ajutor radiolog. Primeam şi eu un şorţ de

protecţie, asistam la toate radioscopiile pe care le făcea şi consemnam într-un registru tot ceea ce constata şi îmi dicta. Într-o primă campanie, dr. Savu a iniţiat un examen pulmonar al tuturor deţinuţilor din lagăr. Rezultatul a fost departe de a demonstra grija purtată sănătăţii deţinuţilor politici din închisoare. La rugămintea lui Savu, dr. Lacrămă i-a adus câteva tratate de radiologie generală. Savu şi-a reîmprospătat astfel cunoştinţele de dinaintea specializării lui şi a început să facă şi radioscopii la stomac şi intestine, nu numai la plămâni.

Şi eu petreceam acum cea mai mare parte din timp în sala Röntgen, ţinând în ordine registrul cu însemnări şi aducându-i lui Savu bolnavii pe care voia să-i examineze. Sala prezenta şi un aspect cu totul excepţional în închisoare. Avea o uşă care se încuia pe dinăuntru şi un bec roşu pe coridor, care se aprindea pentru a semnala că nu se poate intra, fiindcă se face un examen radiologie.

După ce ani de zile am trăit în spatele unor uşi fără clanţă în interior şi care se încuiau numai pe dinafară, faptul că aici puteam încuia uşa din interior te făcea să te simţi înzestrat cu dreptul unui om liber. Era o adevărată plăcere să-i strigi din interior unui gardian care încerca clanţa uşii încuiate:

— Nu se poate intra! Aşteaptă!

Camera de radiologie devenise din acest motiv şi loc conspirativ. De câte ori un deţinut din lagăr avea vreo informaţie politică culeasă de la vreun „civil” de la fermă sau atelierele S.M.T., cu care avusese ocazia să intre în legătură şi venea să o împărtăşească şi celor din spital, era introdus în sala aparatului Röntgen, unde puteam vorbi în voie. Se încuia uşa şi, spre mai mare siguranţă, deţinutul îşi dezbrăca cămaşa pentru a părea că a fost expus razelor, în cazul în care totuşi vreun ofiţer sau gardian aştepta în faţa uşii, pe coridor, sfârşitul examenului. Când

deschideam apoi uşa, îl vedea pe deţinut îmbrăcându-şi cămaşa şi nu avea nicio bănuială.

Tot la radiologie se citea şi câte o foaie de ziar sau chiar un ziar întreg, atunci când vreun deţinut reuşea să şi-l procure. Îmi amintesc însă de două evenimente de-a dreptul senzaţionale, legate de cabinetul radiologie. Un deţinut, care lucra la descărcatul bacurilor pe malul Dunării, se împrietenise cu pilotul unui şlep, care, la fiecare cursă pe care o făcea de la Brăila la Salcia, îi transmitea ultimele ştiri de la radio sau îi aducea chiar şi un ziar. Într-o bună zi i-a adus însă celebrul număr 2 al revistei *Probleme economice*, în care era criticat planul de totală aservire economică a României de către Uniunea Sovietică. Era vorba de „planul Valev”, care a provocat o tulburare temporară în relaţiile româno-sovietice. Revista a fost adusă cu toate riscurile în lagăr, introdusă în spital şi ascunsă în autoclavă, unde nici la percheziţii gardienii nu îndrăzneau să caute, fiind avertizaţi de doctorii noştri că înăuntru se află instrumente sterilizate.

În zilele următoare s-a perindat pe la radiologie un număr destul de mare de deţinuţi de absolută încredere, înscrişi pe o listă de către Savu, pentru a se prezenta la un control medical. Culmea a constituit-o faptul că oamenii de pe lista predată ofiţerului de serviciu au fost căutaţi chiar de el prin barăci şi apoi escortaţi pe rând de un gardian până la cabinetul de radiologie. Aici, odată uşa încuiată, Savu îi cerea fiecăruia să citească cât mai repede paginile interesante din revistă, pentru a face loc următorului pe care avea să-l aducă gardianul.

Şi aşa, în câteva zile, tot lagărul a fost pus în temă cu celebrul plan Valev, sursa informaţiei nefiind cunoscută decât de cei care fuseseră chemaţi la spital pentru un nou control pulmonar.

Cea de-a doua întâmplare mai deosebită, petrecută tot la

radiologie, i s-a datorat, fără ştiinţa lui, doctorului Lacrămă.

În discuţiile în care se lăsa antrenat cu doctorul Savu, care îi câştigase într-o oarecare măsură încrederea, Lacrămă nu reuşea să mai respecte regulile vigilenţei şi nici ale secretului, două adevărate obsesii ale oamenilor securităţii. Aşa se face că într-o zi, stând de vorbă cu Savu, i-a destăinuit că peste câteva luni avea în perspectivă o călătorie în Franţa. Era însă necăjit din cauza serviciului în Balta Brăilei, care nu-i lăsa timpul necesar să stea în Brăila, unde ar fi vrut să găsească un profesor, pentru a lua câteva lecţii de franceză şi a-şi însuşi câteva cunoştinţe elementare de limbă. Lui Savu i-a venit imediat ideea să-i propună să profite de vizitele lui la spital pentru a lua lecţii de franceză de la un deţinut care cunoştea bine limba şi pe a cărui discreţie se putea conta. Persoana recomandată de Savu eram eu.

Obiecţiile şi ezitările lui Lacrămă faţa de soluţia propusă au fost destul de repede înlăturate de argumentele lui Savu, care i-a explicat că lecţiile le va putea lua la radiologie, unde el ne va încuia luând cheia din uşă şi căutându-şi de lucru în farmacie. De acolo va fi în măsură să afle din timp dacă apare vreun ofiţer şi va veni să ne descuie. În cele din urmă, Savu l-a lăsat pe Lacrămă la radiologie şi a plecat în căutarea mea. Pe drum mi-a spus despre ce era vorba şi am fost imediat de acord să-i fiu profesor lui Lacrămă, ştiind că în felul acesta ne va fi şi mai binevoitor, complicitatea cu noi legându-l şi mai strâns de interesele noastre.

Odată prezentat lui Lacrămă, am stabilit împreună programul. Spunându-mi că în următoarele câteva zile va fi plecat la Brăila, l-am rugat să aducă la întoarcere manualul de limbă franceză pe care şi-l procurase. O săptămână mai târziu, Savu ne-a încuiat la radiologie şi i-am dat prima lecţie de franceză lui Lacrămă. Mi-am dat seama că elevul meu era departe de a vrea să înveţe în mod

serios şi metodic. Voia doar să-şi însuşească un număr de noţiuni elementare şi expresii curente, aşa cum apar în ghidurile turistice, şi să le înveţe pronunţia. Nu voi fi fost un profesor calificat, dar *nici cu* elevul nu-mi era ruşine. Nu numai că memora greu cele câteva cuvinte pe care ar fi trebuit să le reţină zilnic, dar la eforturile de pronunţie pe care le făcea aveam impresia că risca în orice moment să-şi scrântească limba sau să-şi fractureze maxilarul. Pe la jumătatea primei lecţii, îl simţeam deja înclinat spre descurajare şi îmi dădeam toată silinţa să-i îmbărbătez, spunându-i că face progrese şi că în scurtă vreme se va obişnui şi îi va veni mult mai uşor să pronunţe corect cuvintele.

Evenimentul de care pomeneam mai înainte s-a petrecut în cursul celei de-a doua lecţii, când Savu a descuiat uşa şi l-a anunţat pe Lacrămă că e căutat de comandantul lagărului, care îl aşteaptă în cabinetul de consultaţii. Grăbit să răspundă la chemare, Lacrămă a ieşit val-vârtej din cameră, lăsându-şi servieta lângă piciorul mesei la care stătuse. Tentaţie mult prea mare ca să-i pot rezista!

— Doctorul Savu s-a plasat în cadrul uşii deschise pentru a avea sub ochi coridorul, iar eu m-am grăbit să deschid servieta, sperând să găsesc un ziar. Speranţă spulberată la prima privire pe care mi-am aruncat-o în servietă! Nu erau în ea decât dosare şi vreo două broşuri medicale. M-am decis totuşi să examinez mai de aproape tot conţinutul şi am scos la iveală o broşură de câteva zeci de pagini, care mi-a atras atenţia prin calitatea hârtiei şi a copertei de carton, contrastând flagrant cu aspectul mizerabil şi sărăcăcios al publicaţiilor din acele vremuri. Aveam să fiu şi mai surprins când i-am privit coperta bleu, având tipărită într-un colţ, cu litere roşii, menţiunea „strict secret”. Broşura se intitula, dacă ţin bine minte, *Revista medicală a MAI,* având dedesubt altă menţiune: „Numai

pentru uz intern”.

Stând în picioare, împreună cu Savu, în pragul uşii, cu un ochi pe coridor şi altul în paginile revistei, nu ne-a fost posibil să le parcurgem în linişte cuprinsul. De teama de a fi surprinşi la întoarcerea lui Lacrămă, ne-am grăbit să răsfoim revista, citind numai titlurile capitolelor şi, ici şi colo, câte un pasaj ce ne atrăgea atenţia în mod special din cauza tabelelor cu cifre pe care le conţinea.

Întreaga revistă se ocupa de o singură temă: epidemia de leptospiroză (o formă de holeră), care izbucnise cu vreo doi sau trei ani în urmă în lagărul de la Salcia. Numărul victimelor apărea în tabele cu rubrici care menţionau în cifre: cazurile de îmbolnăvire, cazurile de vindecare şi cazurile de deces. Toate aceste cazuri erau la rândul lor împărţite şi înscrise tot în cifre, în patru coloane, care semnalau categoria din care făceau parte cei afectaţi de boală. Nu mai ţin minte denumirea exactă sub care apăreau primele trei categorii. Era însă vorba de: ostaşii din corpul de gardă (din trupele M.A.I.), de gardienii care făceau de serviciu în interiorul lagărului şi de populaţia civilă. Cea de-a patra categorie apărea sub denumirea de „incinta”. Nu ne-a fost greu să deducem că în spatele acestei formulări discrete erau ascunşi deţinuţii. Coloana cu „incinta” cuprindea cele mai mari cifre în rubricile de care am vorbit mai sus, numărul morţilor fiind de ordinul zecilor.

Revista mai cuprindea şi o serie de rapoarte ale comisiilor medicale care se deplasaseră la Salcia pentru a analiza cauzele care provocaseră epidemia. Prima comisie stabilise că apa de băut, adusă din Dunăre cu sacalele, era una din cauzele principale, urmată de lipsa de igienă a toaletelor, de existenţa şobolanilor şi a muştelor. Comisia ceruse remedierea de urgenţă a acestor stări de lucruri. După o vreme, cu toate că lagărul anunţase îmbunătăţirile

aduse mai ales în privinţa apei potabile şi a canalizării, epidemia nu fusese stăvilită. O nouă comisie medicală sosită la faţa locului avea să constate în raportul ei următoarele: pompa nou instalată, care trimitea pe conducte apă din Dunăre în lagăr, nu avea o instalaţie adecvată de filtrare. Apa era supusă doar unui proces simplu de decantare. Dar nu numai atât! Comisia mai descoperise că locul în care tuburile de canalizare îşi vărsau conţinutul în Dunăre, deşi se afla în aval de punctul de unde era pompată apa de băut în lagăr, se găsea într-un cot al fluviului unde curenţii produceau un fel de vârtej care amesteca scurgea din canalizare cu apa pe care o absorbea pompa.

Din alte rapoarte pe care le-am parcurs în fugă reieşea că serviciile medicale româneşti intraseră în legătură cu OMS-ul (Organizaţia Mondială a Sănătăţii). Mai mult n-am putut citi, pentru că la capătul coridorului apăruse Lacrămă. Am pus repede revista în servietă şi servieta lângă piciorul mesei, acolo unde o lăsase la plecare.

Dr. Lacrămă se întorsese numai pentru a-şi lua servieta. Lecţia de franceză a amânat-o, având ceva de rezolvat cu comandantul lagărului. A doua zi aveam să aflăm şi noi despre ce era vorba şi să facem haz de întâmplare.

Cu o zi înainte fusese prins, nu departe de Salcia, un deţinut care evadase dintr-un lagăr de muncă pentru condamnaţi de drept comun, din Balta Brăilei. Era un delincvent de mai multe ori recidivist, un veteran al puşcăriilor, familiarizat cu moravurile şi practicile din închisorile de drept comun. Având o constituţie fizică atletică şi fiind violent din fire şi recalcitrant, cei doi miliţieni călări care îl prinseseră, deşi i-au pus cătuşe, n-au îndrăznit să facă calea întoarsă cu el până la lagărul din care fugise, care era mult mai departe. Pentru mai mare siguranţă, l-au încredinţat pazei

lagărului nostru, aflat în apropiere. Comandantul a dat ordin să fie închis într-una din cele două celule ale arestului, care se găseau în incinta lagărului. Nu numai că nu i-au scos cătuşele, dar din cauza agresivităţii şi a rezistentei opuse la intrarea în celulă, i s-au bătut şi lanţuri la picioare. A fost nevoie de vreo 5 – 6 gardieni pentru a-l stăpâni, deţinutul zbătându-se şi înjurând mai abitir decât cei care căutau să-l imobilizeze. Cu greu au reuşit să-l închidă în celulă. Seara i s-a împins pe jos o gamelă cu mâncare şi o lingură. Dimineaţa au constatat că deţinutul rupsese lingura, lăsându-i în gamelă numai coada. Căuşul lipsea, iar deţinutul, făcut ghem lângă tinetă, în colţul din fundul celulei, se ţinea cu mâinile încătuşate de burtă şi gemea. Gardienii noştri, care în cariera lor îşi făcuseră stagiul şi prin închisori de drept comun, au înţeles imediat ce se întâmplase. Deţinutul înghiţise căuşul lingurii!

Mai auzisem vorbindu-se de asemenea isprăvi, dar nu fusesem înclinat să le dau crezare. Ori, printre cei mai înrăiţi deţinuţi de drept comun, în general recidivişti cu condamnări mari, care nu mai aveau nimic de pierdut, obiceiul de a înghiţi obiecte care nu puteau fi eliminate pe cale naturală era bine cunoscut. Era cel mai sigur procedeu pentru a fi transferat la un spital spre a fi operat. Deţinutul respectiv scăpa astfel pentru o vreme, fie de un penitenciar cu regim prea aspru, fie de munca grea de lagăr, sau, în cazul deţinutului nostru, de represaliile la care se aştepta ca urmare a evadării. De altfel, s-a aflat din dosarul adus de escorta care venise să-l ia că deţinutul mai fusese operat de două ori pentru a i se scoate de fiecare dată din stomac câte un căuş de lingură.

Descoperind fapta, gardianul raportase cazul comandantului, care îl chemase pe dr. Lacrămă pentru a constata cele întâmplate şi a recomanda, ca medic, soluţia potrivită. Deschizând uşa

arestului, l-au găsit pe deţinut stând în aceeaşi poziţie, în colţul celulei. Se pare că nu numai că avea o figură de brută primitivă, dar era şi încruntat şi arunca priviri fioroase spre cei din cadrul uşii. Vrând să-l ia cu binişorul pentru a-l putea examina de aproape, dr. Lacrămă i s-a adresat pe un ton blând, asigurându-l că e doctor şi nu-i vrea decât binele. Încurajat de tăcerea deţinutului şi crezând că introducerea lui îşi făcuse efectul, a înaintat cu un pas spre el şi l-a întrebat cum îl cheamă. În mod neaşteptat, deţinutul a ieşit din tăcerea lui încăpăţânată şi şi-a spus numele, ceea ce l-a făcut pe Lacrămă să prindă şi mai mult curaj şi să încerce să întreţină dialogul început. Vrând să-şi arate interesul pentru cauza interlocutorului lui, s-a informat pe acelaşi ton părintesc:

— Pentru ce ai fost condamnat?

Cu o voce groasă şi pe un ton agresiv, făcând, totodată, o mişcare ce i-a scuturat zalele lanţurilor de la picioare, deţinutul i-a răspuns răstit:

— Pentru crimă! E bine?!

A doua zi, chiar Lacrămă ne-a povestit la spital de spaima prin care trecuse. Se speriase în aşa hal, încât ţâşnise pe uşă afară, busculându-l pe comandant, care îi stătea în cale.

— Uitasem că era în lanţuri şi am crezut că sare să mă ia de gât!

De soarta deţinutului care înghiţise lingura n-am mai aflat nimic. A fost luat chiar în acea zi din lagăr.

Un fapt cu totul ieşit din comun, care a provocat mai întâi numai senzaţie, dar apoi şi emoţie în spital, a fost trecerea în sus şi în jos, pe drumul din faţa porţii lagărului, a unei motociclete. Obişnuiţi să auzim numai motorul câte unui camion sau tractor al fermei partidului, exploziile eşapamentului de motocicletă ne-au

atras imediat atenţia. Ridicându-ne din pat, puteam vedea prin fereastra salonului TBC, peste gardul de incintă, o scurtă porţiune din drumul care trecea prin faţa lagărului. De data asta n-am zărit mare lucru, viteza motocicletei şi scurta bucată de drum pe care ni s-a arătat nedându-ne timpul să-l distingem pe conducător. Am remarcat doar că nu era în uniformă militară, lucru de mirare în Balta Brăilei, unde civilii nu puteau pătrunde fără autorizaţie specială. Un camarad de salon pretindea că a văzut foarte clar că pe motocicletă se aflau două persoane, din care una era o femeie. Alţii, printre care şi eu, am fost siguri că se înşelase şi nu l-am crezut.

Am ieşit pe coridor, unde se auzea o agitaţie neobişnuită. Doctorii comentau excitaţi apariţia motocicletei. O văzuseră şi ei pe fereastră, din camera lor. Surpriza fusese completă abia când s-a aflat că persoana cu motocicleta fusese Claire, soţia doctorului Savu, pe care nu l-am mai văzut niciodată aşa de emoţionat ca atunci. De altfel, tot spitalul era în admiraţia curajului femeii, care îndrăznise să spargă zidul secretului şi să ajungă pe insula lagărelor M. A I.

Mai târziu s-a aflat chiar de la gardienii lagărului că soţia lui Savu venise până la poarta lagărului şi ceruse insistent să i se permită să-şi vadă bărbatul. Bineînţeles că i se refuzase cererea şi nu reuşiseră decât cu greu să o facă să plece. Cu vreun an, doi în urmă, o astfel de aventură s-ar fi terminat cu arestarea şi condamnarea temerarului.

Doctorul Savu a avut cu această ocazie şi o altă dovadă că regimul nu mai era dispus să aplice cu aceeaşi rigoare nici măcar propriile lui hotărâri. Pe lângă anii de închisoare, sentinţa de condamnare a lui Savu prevedea şi confiscarea întregii averi. Ori, era evident că motocicleta nu-i fusese confiscată.

Am mai putut remarca în acea vreme şi alte semne mărunte, dar semnificative, care veneau în contradicţie cu munca istovitoare din lagăr, cu pedepsele şi brutalitatea gardienilor şi care păreau din ce în ce mai mult să dăinuie numai în virtutea inerţiei. Poate că şi comisia de control venită să măsoare radioactivitatea din sala Röntgen să fi fost şi ea un astfel de semn al unei preocupări neobişnuite: sănătatea deţinuţilor! Constatarea comisiei a provocat îngrijorare: atât în sala Röntgen, cât şi în salonul vecin s-a constatat o radioactivitate mărită, depăşind cifra admisă. Dispoziţiile de remediere însă au fost pe măsura primitivismului ştiinţific atât de caracteristic sistemului: bolnavii din salonul învecinat să fie evacuaţi şi camera condamnată, iar sala Röntgen, după un număr de radioscopii, să fie bine aerisită!

Vara se apropia de sfârşit, deşi soarele mai pripea încă şi zilele continuau să fie călduroase. Venise vremea să părăsesc spitalul şi, la recomandarea insistentă a doctorului Savu, am fost mai întâi repartizat la o muncă uşoară, unde nu eram expus la soare.

Închei acest capitol al internării mele cu o schiţă sumară, din memorie, a spitalului din Salcia, întocmită la rugămintea mea de doctorul Savu, şi cu o schiţă a întregului lagăr, desenată de dl Ilie Berghezan, contemporan cu mine la Salcia.

SCHIŢA LAGĂRULUI SALCIA

Înainte de a începe noul capitol despre viaţa petrecută în

lagăr după ieşirea din spital, voi prezenta mai întâi lista de nume, mai mult decât incompletă, a deţinuţilor cu care am fost contemporan la Salcia. Cu efortul de memorie făcut, nu am mai izbutit să-mi amintesc decât de un număr foarte mic din deţinuţii cu care am stat în acea perioadă:

1) *Alupoaie*. Fost Student. Trecut prin reeducare. Mi s-a părut a fi prototipul moldoveanului domol şi blajin.

2) *Inginer Antohi*. Cel care fusese operat de ulcer perforat.

3) *Apetrei*, doctor. Mai în vârstă. Executase mulţi ani de închisoare.

Nu mai avea niciun dinte în gură. Tipul moldoveanului hâtru, care ne făcea deseori să râdem. Mi-amintesc că la apelul nominal care se făcea pe platoul lagărului, fiecare când îşi auzea numele răspundea prezent, numai doctorul Apetrei răspundea „Hău!” Gardienii îl cunoşteau, îl considerau cam nebun şi nu se mai formalizau. Îl lăsau în plata Domnului, chiar şi la muncă, unde nimeni şi nimic nu-l putea scoate din ritmul lui.

Carcera nu avea niciun efect asupra lui, aşa că renunţaseră să-l mai pedepsească.

4. *Ardeleanu*. Fost procuror.

5. *Baicu Ion*. Şeful lotului din care făcusem şi eu parte la procesul din Timişoara.

6. *Berghezan Ilie*

7. *Becherescu*. Inginer din Oltenia.

8. *Bon ea*. Inginer.

9. *Balaban Octavian*

10. *Brach*. Contabil. Şvab din Banat.

11. *Bucescu Costache*

12. *Bucescu*... Frate cu cel dinainte.

13. *Bumbac*... Preot din Constanta.

14. *Caratană*... Armân din Dobrogea. Poet. Era aproape complet surd.

15. *Căpriţă*... Din Galaţi.

16. *Copaciu Stere*... Fost ofiţer. Armân.

17. *Coteţ Ion*. Croitor. Din lotul lui Baicu.

18. *Covali*... Croitor. Din lotul lui Baicu.

19. *Dimitriu Radu*. Inginer. Înalt, extrem de slab şi cu nasul neobişnuit de mare, motiv pentru care i se spunea Cyrano. Bun camarad, veşnic gata să-ţi sară în ajutor. Vesel şi mereu dispus la glumă, chiar dacă comporta riscuri. Era mai vechi în lagărul din Salcia. Rămăsese celebră o ispravă de-a lui, în timp ce se afla la carceră.

Murind un deţinut, în aşteptarea venirii medicului ca să constate moartea şi să semneze certificatul de deces, cadavrul fusese depus pe culoarul din faţa celulelor de pedeapsă. Se lăsase noaptea, când doctorul, împreună cu comandantul, ofiţerul de serviciu şi cei doi gardieni de serviciu au deschis uşa arestului. Niciunul nu ştia că una din celulele de pedeapsă era ocupată. Printr-o gaură din uşă, Radu Dimitriu urmărea însă scena. Când l-a auzit pe doctor cerând gardienilor să dezbrace mortul, spunându-le apoi să-l întoarcă pe o parte şi pe alta, Radu Dimitriu n-a mai putut rezista tentaţiei şi, potrivindu-şi o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui:

— Nu vă jucaţi cu morţii!

Succesul glumei macabre a fost deplin: într-o clipă, fără să mai ţină seamă de grade şi ierarhie, toţi s-au bulucit pe uşă afară.

Când s-au lămurit despre ce era vorba, şi-au revenit din spaimă, iar Radu Dimitriu a aflat că va mai sta încă o săptămână la izolare.

20. *Dogărăscu*... Profesor. Brigadier. Se declara pe faţă omul

administraţiei, fiind ocolit de toţi deţinuţii.

21. *Dumitrescu Ion*. Inginer agronom.

22. *Dumitrescu Nelu*. Am stat cu el în spital. În lagăr am continuat să fim împreună în diferite echipe de lucru. M-a ajutat foarte mult să fac faţă unor munci mai speciale, la care nu mă pricepeam deloc. Datorită lui am devenit sobar şi apoi instalator.

23. *Ghica Ion*. *A* stat scurtă vreme în spital, fiind retrimis în lagărul de la Grădina, chiar de dr. Antoniu, care îl protejase şi pe care l-a indignat lipsa lui de caracter. În 1964 a reapărut la Salcia, împreună cu cea mai mare parte a deţinuţilor de la Grădina.

24. *Gheorghe Ştefan* (*Fane*). Din lotul lui Baicu.

25. *Goilav Tudor*. L-am pomenit printre deţinuţii pe care i-am cunoscut în spital.

26. *Grecu*... Avocat. Cred că era din Brăila.

27. *Grunblatt*... A fost imediat rebotezat. Nu i se mai spunea decât „Foaie Verde”. Se număra, ca şi mine, printre puţinii nelegionari din lagărul de la Salcia. „Foaie Verde” era evreu. S-a dovedit a fi un bun camarad, fiind simpatizat de toţi cei care l-au cunoscut.

28. *Hercu*... Negustor din Lugoj. Un om de nădejde, prieten nedespărţit cu Iosif Ripan.

29. *Iacob Pintilie*. Ne-am cunoscut şi împrietenit la Aiud, de unde am plecat împreună la Salcia.

30. *Iliescu Virgil*. Unul din frumoasele caractere ale tineretului legionar din lagăr.

31. *Ionescu Miltiade* (*Mache*). Trecuseră aproape zece ani de când ne despărţisem în „zarca” din Aiud. Bucuria revederii unui prieten, în închisoare, căpăta o cu totul altă dimensiune decât afară, în libertate. Transferul lui Mache la Salcia a avut loc în 1964, cu puţin timp înainte de eliberarea noastră.

32. *Iubu Mihai*. Doctor de nas, gât şi urechi din Cluj. O somitate în specialitatea lui, care acum îşi bătătorise palmele prăşind la porumb în Balta Brăilei.

33. *Jebeleanu*... Din Banat. Îl cunoscusem la penitenciarul din Timişoara.

34. *Meicu Constantin*. Din Constanţa.

35. *Micu*... Meseriaş:

36. *Mihai*...

37. *Mihai*... Cei doi fraţi dobrogeni din brigada de la „interior”.

38. *Musceleanu Mihai*. Transferat în 1964 de la Grădina. Un entuziast şi un mare optimist. Am avut ocazia să-l revăd mulţi ani mai târziu la Paris, unde ne-am reamintit de viaţa din Balta Brăilei.

39. *Nacu Constantin*. Avocat. Armân.

40. *Neculcea Ion*. Contabil.

41. *Parizianu Gioga*

42. *Popovici*

43. *Păzitoru Gheorghe*. Fost poliţist. Un veteran al închisorilor, însumând la eliberare 24 de ani de detenţie.

44. *Perdichi Gheorghe*. Profesor din Constanţa. Armân.

45. *Pufan*. Din Turnu Severin.

46. *Ripan Iosif*

47. *Sârbu Ion* (*zis „Iomis”*). Din Peciuişca, în apropiere de Băile Herculane.

48. *Stanciu*... negustor din Turnu-Severin.

49. *Stănescu Ilarion*. Fost prizonier în Rusia. Condamnat de un tribunal sovietic pentru opoziţia făcută recrutării prizonierilor în divizia „Tudor Vladimirescu”.

50. *Steinhausen*... Din Baia Mare. Fost medic M.A.I. Adus la Salcia în 1964, din lagărul de la Stoeneşti.

51. *Stroescu Doru*. Medic veterinar.

52. *Suciu*... Medic veterinar.

53. *Tănase*... Armân din Dobrogea.

54. *Teodoru Romeo* (*Romică*). Făcea parte, din câte îmi amintesc, dintr-un grup de tineri care trecuseră prin închisoarea de la Târgşor şi rămăseseră foarte legaţi între ei. Romică era un băiat slăbuţ, purtător de ochelari şi, deşi chinuit de mai multe operaţii de stomac şi hernii abdominale, plin de curaj şi de energie, mereu vesel şi bine dispus.

55. *Tifrea Constantin*. Din lotul lui Baicu.

56. *Tufeanu*...

57. *Vânătoru*... La eliberare avea să împlinească 24 de ani de închisoare.

58. *Voiculescu Ion* (*Nuţu*). Ne-am împrietenit la Salcia şi ne-am revăzut şi după eliberare, în Bucureşti şi apoi la München, în 1990, când a venit în vizită.

Din păcate, în ceea ce priveşte lista de mai sus, amintirile mele se opresc aici, deşi, când mă gândesc la lagărul din Salcia, îmi mai trec şi acum prin faţa ochilor multe figuri şi siluete cunoscute, ale căror nume mi s-au şters din minte. Obsedat de acest lapsus, am apelat la memoria câtorva foşti camarazi de detenţie de la Salcia, care mi-au trimis o listă mult mai completă a deţinuţilor din Balta Brăilei, cuprinzând însă şi nume de deţinuţi care nu se mai aflau în lagăr la sosirea mea în Salcia. Este motivul pentru care nu am folosit numele de pe lista primită, pentru a o completa pe a mea. O voi adăuga însă la sfârşitul amintirilor mele din Salcia, pentru a putea servi cândva la cercetările care vor trebui să ducă la stabilirea unor date complete privind numele şi numărul celor care au populat GULAGUL românesc sub regimul comunist

Lunga mea internare în spital m-a împiedicat să cunosc mai îndeaproape un număr mare de deţinuţi din lagăr şi deci să le memorez numele. Nici după revenirea mea în mijlocul lor nu am avut această ocazie, fiind mereu repartizat la diferite munci în cadrul unor echipe de cel mult doi-trei inşi. Deşi m-am reîntors în patul meu din baraca pe care o părăsisem cu câteva luni în urmă, nu prea apucasem să stau de vorbă cu ceilalţi locatari. Făcând parte din aceeaşi brigadă, toţi părăseau încă din zori baraca şi nu se mai întorceau în dormitor decât seara, după o zi de muncă istovitoare. Puţini mai erau în stare să întreţină relaţii sau să stea de vorbă. Majoritatea se grăbeau să-şi înghită porţia de mâncare de seară, pentru ca apoi, imediat după „număr”, frânţi de oboseală, să se culce şi să doarmă neîntorşi cele câteva ore care îi despărţeau de următoarea zi de muncă.

Dimineaţa, după deşteptare, când deţinuţii din lagăr, încolonaţi pe brigăzi, ieşeau la munca câmpului sau la diferite alte puncte de lucru, lăsau în urma lor barăcile pustii. Nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii, un număr de infirmi folosiţi ca ajutoare la bucătărie şi curăţenie şi cei câţiva deţinuţi care aveau pentru ziua aceea scutire de muncă de la cabinetul medical şi care, cu toate astea, erau vânaţi cu sadism de gardieni pentru a fi puşi la diverse corvezi, în general inutile.

Părăsind spitalul, timp de vreo zece zile am rămas şi eu în lagăr după ieşirea brigăzilor pe poartă. Făceam parte dintr-o echipă de vreo patru deţinuţi care, la adăpostul unui şopron improvizat, aveam sarcina de a vopsi toate paturile din lagăr. Ni s-au dat pensule şi câteva bidoane de vopsea verde cu care să ne facem treaba. Unul din camarazii mei la vopsit era avocatul Grecu din Brăila. Un om voinic, mai înalt cu un cap decât mine. Fusese numai temporar repartizat la vopsitul paturilor, pentru a se reface

de pe urma unui accident de muncă suferit pe malul Dunării, unde lucra la descărcatul bacurilor. Îmi spunea că accidentul fusese o adevărată binefacere pentru el, dându-i prilejul să se mai odihnească câteva zile la vopsitul paturilor. Obişnuit cu munca grea de la încărcatul şi descărcatul şlepurilor, demontatul şi căratul paturilor din barăci până la şopronul nostru i se părea un fleac, ca să nu mai vorbim de vopsitul în sine, care era mai mult prilej de stat la taifas. Îmi spunea mereu să-l las numai pe el să transporte paturile, iar eu să rămân la vopsit, fiindcă sunt mai slab. Nu-l ascultam, mai ales că simţeam cum pe zi ce trecea îmi recăpătăm puterile şi mi se refăcea musculatura topită în toţi anii de inactivitate în celulă. Faptul că stăteam toată ziua în aer liber contribuia şi el în mare măsură la întremarea mea fizică, dar şi morală. Aproape zece ani stătusem numai între patru pereţi şi nu văzusem cerul decât prin crăpătura oblonului de la fereastră!

Pe avocatul Grecu îl puneam mereu să-mi povestească despre locul lui de muncă de pe malul Dunării, unde linia orizontului nu se oprea la sârma ghimpată şi nici privirea nu ţi se poticnea în turnuri de pază cu mitraliere şi reflectoare, ca în lagăr. Jinduiam şi eu să ajung la malul Dunării, dar nu ştiam cum să-mi realizez dorinţa. E drept că mă încerca şi un gând ascuns: îmi închipuiam că munca pe malul apei trebuia să ofere şi posibilitatea unei evadări, cu şanse mai mari de reuşită, neavând de înfruntat nici gardul înalt, nici prepeleacul cu ostaş înarmat, nici sârma ghimpată din jurul lagărului. Nu-mi puteam închipui Dunărea ca un obstacol, ci dimpotrivă mai degrabă ca o cale de fugă.

Zilnic, cât eram împreună, îl descoseam pe avocat despre configuraţia locului, iar când pleca să mai aducă câte un pat şi rămâneam singur la vopsit, dădeam frâu liber imaginaţiei să facă tot felul de presupuneri.

Serile, când brigăzile se întorceau de la muncă, erau singurele scurte momente în care apucam să mă întâlnesc şi să mai schimb câte o vorbă cu prietenii şi cunoscuţii din alte barăci. Timp mai mult aveam numai duminicile, în care nu se lucra şi toţi deţinuţii rămâneau în lagăr. În toiul verii, duminicile libere erau destul de rare. Se lucra fără întrerupere pentru „îndeplinirea" şi chiar „depăşirea planului"! Nici duminicile nelucrătoare nu aveam însă linişte. Aveam „program administrativ", ceea ce însemna scoaterea şi scuturarea păturilor şi saltelelor în curtea lagărului şi spălatul pe jos în dormitoare. De multe ori, această campanie de curăţenie era precedată de o percheziţie devastatoare, în urma căreia numai cu mare greutate ne mai găseam lucrurile.

Pentru cineva care nu a avut de-a face cu viaţa din închisorile comuniste e greu să-şi imagineze cum arăta curtea lagărului de la Salcia, în care câteva sute de oameni îţi scuturau păturile şi saltelele de paie. Învăluiţi în nori de praf şi stimulaţi de strigătele sălbatice ale gardienilor, care supravegheau desfăşurarea operaţiei. Între barăci şi curte era un du-te-vino permanent de deţinuţi, care fie ieşeau cu saltelele afară, fie intrau cu ele înapoi, urmăriţi de privirile vigilente ale gardienilor care cereau ca toată această mişcare să se facă în pas alergător. Se crea astfel un haos de nedescris şi o confuzie totală, de care puteam profita pentru a sta de vorbă cu prietenii, fie la adăpostul norului de praf stârnit în curte, fie ascunzându-ne într-un dormitor şi prefăcându-ne că luăm sau aducem salteaua când apărea vreun gardian.

Una din ideile fixe ale celor care ne păzeau era să nu stăm de vorbă. De câte ori vedeau doi sau mai mulţi deţinuţi stând de vorbă, puteai auzi aceeaşi formulă stereotipă din dicţionarul de expresii M.A.I.

— Ce aveţi, bă, de discutat acolo?!

Tot stereotip era fi răspunsul nostru stupid, pe care îl dădeam înainte de a ne împrăştia:

— Nimic, domnule sergent!

Într-una din zile i-am vorbit lui Doru Stroescu despre dorinţa mea de a lucra în aer liber pe malul Dunării, la descărcatul bacurilor.

Doru, împreună cu toţi ceilalţi brigadieri, lua parte la şedinţele din fiecare seară, la care subofiţerul însărcinat cu producţia stabilea planul de lucru pentru a doua zi. Se hotărau punctele de lucru ale fiecărei brigăzi şi se făceau eventuale mutări de deţinuţi pentru a mări electivul brigăzilor acolo unde era mai mult de lucru sau acolo unde treaba trebuia terminată mai repede. Fiecare brigadier raporta situaţia de la punctul lui de lucru în încerca să susţină interesele oamenilor din brigadă, explicând dificultăţile pe care le întâmpină la locul de muncă fi motivând întârzierile în îndeplinirea planului din ziua respectivă.

Fiind la curent cu dispoziţiile date de subofiţer la ultimele şedinţe, Doru mi-a explicat că administraţia redusese numărul descărcătorilor de bacuri, repartizând o parte din ei la alte munci mai urgente. Mi-a spus că nu aveam altă posibilitate de a ajunge la malul Dunării, decât recurgând la un schimb, făcut prin bună înţelegere cu unul din deţinuţii care munceau la descărcatul bacurilor. Doru m-a asigurat că, în acest caz, va putea obţine acordul brigadierului de la echipa care lucra la malul Dunării şi va face schimbul de nume şi pe fişele de lucru, fără şi-l mai informeze şi pe subofiţer.

Atâta mi-a trebuit! A doua zi, avocatul Grecu, care între timp îşi reluase lucrul pe malul Dunării, nu a mai scăpai de mine până ce nu a consimţit să facem schimbul. S-a lăsat greu pretinzând că era necinstit din partea lui să facă un schimb din care numai el

avea de câştigat, în timp ce eu eram dezavantajat. La insistenţele mele a sfârşit prin a ceda.

Ziua următoare, în zori, mă aflam încolonat între cei care lucrau la malul Dunării, aşteptând ieşirea pe poarta lagărului. De data asta aveam să parcurg în sens invers drumul pe care îl făcusem cu câteva luni în urmă, pe întuneric şi cu lanţuri la picioare. Acum însă nu mai eram bolnav şi la marginea disperării, ca atunci. Dimpotrivă, eram vesel, mă simţeam bine în răcoarea dimineţii şi mă bucuram de tot ce vedeam în jurul meu. Drumul coloanei noastre trecea peste malul înalt al digului de pământ, ridicat cu câţiva ani mai înainte de primele valuri de deţinuţi trimise în Balta Brăilei. Dincolo de dig, până la Dunăre, mai era o fâşie de pământ de câteva sute de metri lăţime, cuprinzând partea cea mai joasă a malului Dunării Vechi, prevăzută a fi cedată inundaţiilor în cazul creşterii nivelului apelor.

Ajunşi pe culmea digului şi coborând pe celălalt versant al lui, deşi se luminase de-a binelea, priveliştea ce ni se oferea ochilor era a unei mări nesfârşite de ceaţă, străpunsă doar ici şi colo de coroana mai înaltă a unei sălcii sau a unui plop. Pe măsură ce coboram, ceaţa din faţa noastră se destrăma, dezvăluindu-ne zăvoiul din Lunca Dunării, cu desişul lui de lăstări de salcie şi răchită, depăşit pe alocuri în înălţime de câte un anin mai gros sau de o salcie bătrână, cu trunchiul răsucit şi scorburos. În schimb, Dunărea nu ni s-a arătat nici când ne-am apropiat de mai. Deasupra apei plutea o pânză de aburi care a început să se ridice şi să se împrăştie numai sub lumina primelor raze ale soarelui, ce se înălţa la orizont din Câmpia Dobrogei.

Vraja acelei dimineţi o mai simt şi acum. Atunci însă eram ca fermecat. Sorbeam cu toate simţurile aerul libertăţii, din natura înconjurătoare. Şi, deşi eram numai ochi şi urechi pentru a nu

scăpa nimic din minunatul spectacol la care asistam, răcnetele şi ordinele celor doi gardieni însoţitori ai coloanei nu mai pătrundeau până la mine. Nu am luat act de existenţa lor, decât când ne-am oprit din mers.

Ajunsesem la poarta de acces în ţarcul de sârmă ghimpată, unde aveam să muncim. Ţarcul îngrădea un teren de aproximativ 250 – 300 de metri lungime şi 200 de metri lăţime. Una din laturile lungi era constituită chiar de malul Dunării, iar cealaltă trecea printr-o perdea destul de rară de tufe, lăstări de arbori de esenţe moi, plopi şi sălcii. În interiorul terenului, aproape de poartă, se aflau câteva ateliere, magazii şi o cameră-birou a gardienilor. La celălalt capăt, pe malul Dunării, o mică baracă de scânduri adăpostea motorul pompei care alimenta lagărul cu apă. Iată o schiţă aproximativă, din memorie, a acestui teren:

Odată intraţi pe poarta ţarcului, cei câţiva deţinuţi „meseriaşi” s-au

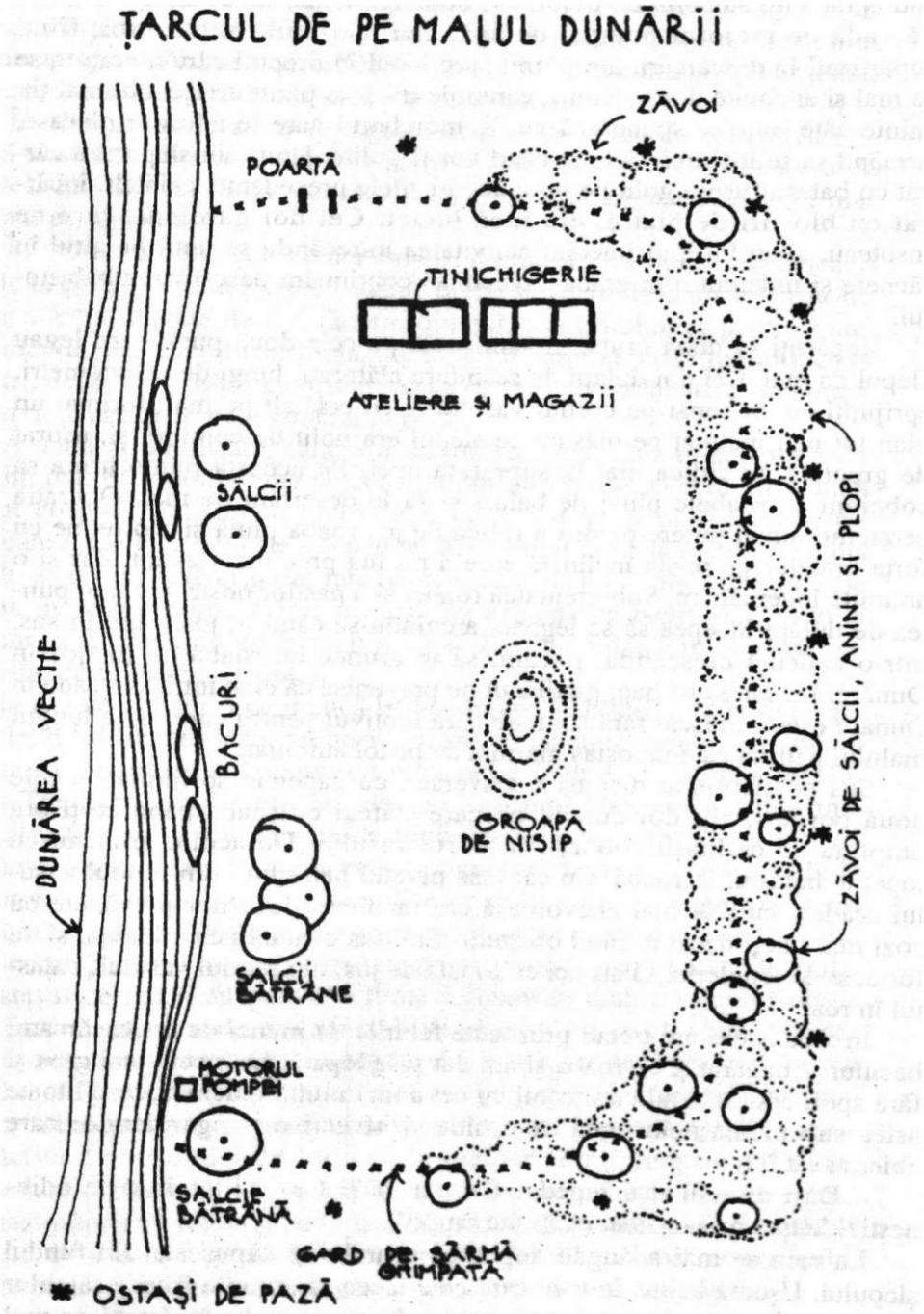

Îndreptat spre atelierul de fierărie şi tinichigerie, iar „mecanicul” s-a dus să vadă de motorul pompei de apă. Cei mai mulţi dintre noi, fiind repartizaţi la descărcări, am pornit spre locul în dreptul căruia erau trase la mal şi ancorate două şlepuri, care mie mi s-au părut uriaşe. Nu mai ţin minte câte tone se spunea că au. Remorcherul care le adusese plecase, urmând să se întoarcă să le ia când vor fi golite. Unul din şlepuri, încărcat cu balast, fusese

golit pe jumătate în zilele precedente, celălalt, încărcat cu blocuri de piatră, era încă intact. Cei doi gardieni, care ne însoţeau, şi-au început imediat activitatea întrecându-se unul pe altul în răcnete şi îndemnuri la grabă. Aveam să continuăm descărcarea balastului”.

Împărţiţi în două grupe, ne-am urcat pe cele două punţi care legau şlepul de mai. Cei doi dulapi de scândură alăturaţi, lungi de câţiva metri, sprijiniţi cu un capăt pe bordul vasului şi cu celălalt pe mal, formau un plan tot mai înclinat pe măsură ce şlepul era golit de conţinut şi, uşurat de greutate, se ridica mai la suprafaţa apei. Pe această punte urma să coborâm cu roabele pline de balast şi să le deşertăm pe mal. Operaţia cerea nu numai putere pentru a ridica de jos roaba plină şi a o reţine cu forţa braţelor pe panta înclinată spre a nu lua prea mare avânt, dar şi o anumită îndemânare. Sub greutatea roabei şi a paşilor noştri apăsaţi, puntea de dulapi începea să se legene, arcuindu-se când în jos, când în sus, într-o cadenţă crescândă, riscând să te arunce cu roabă cu tot jos în Dunăre. La suirea pe bac, gardianul ne prevenise că cine intră sau cade în Dunăre este împuşcat fără somaţie. Era motivul pentru care, de-a lungul malului patrula câte un ostaş înarmat cu pistol automat.

Sus pe şlep erau dispuşi transversal, cu capetele sprijinite pe cele două borduri, alţi doi dulapi, pe care stăteai cu roaba până ce-ţi era umplută de deţinuţii coborâţi în burta vasului. De acolo, aruncau cu lopeţile balastul în roabă. Cu cât însă nivelul balastului din fundul vasului scădea, cu atât mai anevoioasă era mânuirea lopeţilor prevăzute cu cozi mai lungi decât în mod obişnuit. Era o adevărată performanţă, şi de forţă, şi de jonglerie, să arunci cu lopata de jos, din fundul vasului, balastul în roabă.

În ziua aceea am trecut prin toate felurile de munci de la descărcatul bacului. Am cărat şi cu roaba şi am dat şi la lopată. La

început cu greu şi fără spor, apoi încetul cu încetul cu ceva mai multă îndemânare. Şi toate astea sub ploaia neîncetată de ordine şi invective ale gardienilor care zbierau cât îi ţinea gura:

Dă-i drumul mai repede! Ce stai, bă?! Ce? Ai venit să te odihneşti?! Mişcă mai repede, că îţi fac raport!

La care se mai adăugau dogoarea soarelui şi zăpuşeala din fundul şlepului. Uşoara boare de vânt care abia făcea să tremure frunza sălciilor nu apuca să te răcorească atunci când coborai cu roaba încărcată pe mal sau urcat cu ea înapoi, în pas alergător. Eram tot timpul lac de apă, iar în pauza de prânz, când ni s-a dat masa, de oboseală, abia mi-am putut mânca porţia. Eram pe punctul de a regreta că nu-l ascultasem pe avocatul Grecu. Dar ambiţia mă făcea să alung acest gând.

În ziua aceea nu am avut răgazul să stau de vorbă cu cei câţiva prieteni sau cunoscuţi din echipa de lucru şi nici pofta să mă las încântat de priveliştea din jur. Seara, m-am întors în lagăr răpus. Abia mă mai ţineam pe picioare.

În vreme ce aşteptam cu nerăbdare „numărul”, ca să mă pot culca, a venit la mine avocatul Grecu să-mi propună să ne reluăm locurile de muncă avute înainte de a fi făcut schimbul. I-am mulţumit pentru buna lui intenţie, dar am refuzat spunându-i că îmi convine mai mult munca la bacuri, decât la vopsitul paturilor – ceea ce cred că l-a făcut să aibă dubii în privinţa deplinei mele sănătăţi mintale.

A doua zi dimineaţă, când s-a dat deşteptarea, abia m-am putut da jos din pat. Efortul din ziua precedentă îmi provocase o febră musculară în tot corpul. Mă dureau picioarele, umerii, braţele şi spatele şi-mi simţeam toate încheieturile înţepenite. Mi-a venit greu să mă scol, să mă încalţ, să ies la spălătorul din faţa barăcii, dar încetul cu încetul mişcările tăcute m-au dezmorţit.

Când am ieşit cu brigada pe poarta lagărului şi am pornit la drum, m-am încălzit şi chiar dacă încordarea musculară mai persista, durerile se calmaseră.

În cea de-a doua zi de muncă la descărcatul balastului, ca şi în următoarele, de altfel, am făcut tot posibilul să-mi menajez forţele. Mi-am dat seama că munca de la bac era cu mult peste puterile mele încă nerefăcute. Trecuseră prea mulţi ani de când nu mai făcusem cel mai mic exerciţiu fizic şi aveam nevoie de timp pentru a-mi reface musculatura atrofiată. Luând exemplu de la ceilalţi camarazi de muncă şi urmându-le sfaturile, am uzat de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi economisi puterile. Profitam de orice moment de neatenţie a gardianului sau de îndepărtarea lui de la locul nostru de muncă pentru a sta de vorbă cu ostaşul de pază sau pentru a fuma o ţigară la umbra sălciilor de pe mal. În timp ce ne vedeam de treabă, eram cu ochii pe el. Cum întorcea capul, cum lăsam roaba jos sau lopata din mână, iar dacă eram în fundul bacului, foloseam răgazul întinzându-ne pe spate pe balastul care mai păstra din răcoarea înmagazinată în timpul nopţii. Datorită aplicării acestei tactici a economiei de forţe, în următoarele zile, cât a mai durat descărcarea balastului, am reuşit să-mi stabilesc un echilibru şi să mă adaptez muncii cu roaba şi cu lopata, fără să mă mai întorc aşa de zdrobit în lagăr. Oboseala nu putea fi însă înlăturată. Ba, dimpotrivă, se acumula, şi pot spune că era un fenomen general, resimţit de toţi deţinuţii…

Când i-a venit rândul bacului cu piatră să fie descărcat, munca noastră a devenit şi mai anevoioasă. Era vorba de bolovani de diferite dimensiuni, care trebuiau urcaţi pe nişte dulapi aşezaţi la fel ca cei de pe bacul cu balast, unde erau încărcaţi în roabe şi transportaţi pe mal.

În funcţie de mărimea lor, într-o roabă încăpeau cel mult trei

sau patru bolovani sau, în cel mai rău caz, unul singur. Spun în cel mai rău caz, pentru că nu era deloc uşor să urci din burta vasului (mai ales când acesta era deja pe jumătate gol) un bloc de piatră de o asemenea greutate. Era o treabă la care ne înhămam câte doi-trei inşi, pentru a reuşi să-l rostogolim în sus, pe panta înclinată a unor dulapi, care cu un capăt stăteau pe pietrele din şlep, avându-l pe celălalt proptit pe dulapii transversali unde aşteptau roabele.

Unghii strivite, degete zdrobite şi mâini şi braţe zdrelite erau mici accidente la ordinea zilei. De mai multe ori au fost şi accidente mai grave, dar nu în perioada în care am lucrat eu la descărcat.

Pe de o parte însă, tocmai datorită acestor diferenţe de dimensiune şi greutate a pietrelor, nu ni se putea stabili o normă de lucru, ca la descărcatul de nisip sau de pietriş. Gardianul încerca şi aici să ne stimuleze cu îndemnuri la grabă, dar o făcea fără convingere, dându-şi seama că în asemenea condiţii ritmul descărcării nu putea fi mărit. Răcnea mai mult ca să fie auzit de vreun eventual ofiţer venit în control.

Din câte îmi amintesc, nu am lucrat decât câteva zile la descărcatul de piatră. Iosif Ripan, lângă care, pentru a mai sta de vorbă, mergeam în coloană, şi la plecarea din lagăr, şi la întoarcere, mi-a propus într-una din acele zile o alternativă mult mai plăcută.

Iosif lucra la atelierul de tinichigerie, unde îl vizitasem de câteva ori în timpul pauzei de la ora mesei. Lucra singur la o comandă ocazională, pe care urma să o execute în câteva zile. Se întorcea apoi la munca câmpului, în cadrul brigăzii lui. Iosif învăţase meseria de tinichigiu la Aiud, într-una din perioadele lui de detenţie.

Munca în atelier se apropia tocmai de sfârşit, când a fost

anunţat că va mai avea de lucrat la o nouă comandă, mai mare şi, mai ales, urgentă. Când i s-au dat amănunte despre lucrare, Iosif a explicat că nu o va putea executa de unul singur în timpul cerut. Pretinzând că avea nevoie de ajutor, Iosif mi-a spus că se gândise la mine. Ofiţerul îi aprobase cererea, zicându-i să-şi caute singur un deţinut care să cunoască meseria. Desigur că propunerea îmi surâdea, pentru că puteam fi din nou împreună şi nu părăseam nici malul Dunării, către care mă simţeam atras în continuare. Totuşi nu înţelegeam cum îşi închipuia Ripan că îl voi putea ajuta, când nu aveam habar de tinichigerie. Iosif mi-a explicat însă că va trebui doar să mă prefac că lucrez atunci când va intra în atelier vreun gardian, pentru că lucrarea o va putea executa şi singur. Iosif a reuşit să-mi înlăture atât scrupulele pe care mi le făceam la gândul că neputându-l ajuta efectiv el va trebui să lucreze şi pentru mine, cât şi teama că vreun membru al administraţiei va descoperi că nu eram de meserie. Deşi încă cu o oarecare îndoială, am sfârşit prin a accepta propunerea.

Ajunşi în lagăr, Iosif s-a dus să-l anunţe pe brigadier că îşi găsise un tovarăş de muncă ce se pricepea la tinichigerie şi i-a dat numele meu pentru a-mi face mutarea de la bacuri la atelier.

Şi aşa am ajuns să fiu uns tinichigiu! În primele zile mi-am dat toată osteneala să fiu un ucenic model, care să-şi servească prompt meşterul, întinzându-i scula de care avea nevoie, aducându-i foile de tablă zincată pe bancul de lucru sau încălzindu-i la flacăra lămpii de benzină ciocanul de lipit cu cositor. Sub îndrumarea lui Iosif, am început să fac şi anumite operaţii mai simple, tăind cu foarfecă bucăţi de tablă de diferite forme sau chiar ondulând cu un cleşte special marginile unor piese deja confecţionate.

Comanda cuprindea un număr destul de mare de lighene şi căni de turnat apă pentru spălătoarele ce se întrebuinţau atunci

când nu era apă curentă. Am aflat că erau destinate familiilor gardienilor, care locuiau în Salcia. Canalizarea şi instalaţiile sanitare fiind defectuoase şi nefuncţionând permanent, spiritul gospodăresc şi inventiv al administraţiei descoperise un remediu specific progresului socialist în acea vreme, recurgând la o instalaţie paralelă, de spălătoare primitive de altă dată. Calitatea şi aspectul lor nu dezminţeau valoarea materialului din care erau confecţionate: tablă zincată ordinară! De altfel, întreaga operaţie a decurs după tipicul bine cunoscut care hotăra soarta producţiei în ţara socialismului biruitor: cam pe la jumătatea lucrării s-a terminat tabla şi nu s-a mai obţinut altă repartiţie, aşa încât planul de confecţionare a spălătoarelor a fost abandonat, iar Iosif Ripan şi cu mine am fost trimişi cu încă alţi câţiva deţinuţi, să descărcăm un bac cu brichete (ouă) de cărbuni.

În închisoare, viaţa noastră zilnică era în mare măsură influenţată de atitudinea gardianului care era de serviciu. Putea să decurgă în mod paşnic, fără ca liniştea şi monotonia să-i fie tulburate, dacă gardianul de zi nu-şi făcea simţită prezenţa decât la ora „programului” ori la împărţirea mesei sau putea deveni un adevărat chin, dacă pe coridor era de serviciu o brută sadică, care îşi găsea satisfacţia în suferinţa provocată celor din celulă şi în numărul cât mai mare de zile de izolare împărţite cu nemiluita.

În decursul anilor însă, Ministerul de Interne reuşise să creeze un tip de gardian aproape standardizat, care, în funcţie de fluctuaţiile politicii regimului faţă de deţinuţi, putea fi, la ordin, azi bun şi mâine rău. Aici însă, în Balta Brăilei, la capătul pământului şi departe de centru, ordinele primite sufereau influenţa conducerii locale, care îşi permitea anumite abateri, fie prin delăsare, fie prin luarea de iniţiative particulare. De asemenea, puterile şi libertatea de acţiune acordate gardianului din Balta Brăilei, pus să ne

supravegheze şi să ne forţeze la muncă, erau cu mult mai mari decât ale gardianului din penitenciar, expus atât controlului permanent al superiorilor din direcţie, cât şi inspecţiilor frecvente ale trimişilor Ministerului de Interne. Simţindu-se învestit cu drepturi de stăpân absolut, pentru a obţine randamentul maxim la muncă din partea deţinuţilor ce-i erau încredinţaţi, gardianul din Balta Brăilei era, în general mai brutal, mai lipsit de milă şi mai abuziv. De un astfel de exemplar am avut parte când am început să descărcăm bacul cu cărbuni.

Echipa noastră de vreo şapte-opt inşi a fost luată în primire de răcnetele gardianului ce aveau să ne însoţească la muncă încă din momentul încolonării noastre în curtea lagărului. Nimic nu-i plăcea şi totul era motiv de critică, de invective şi insulte. Ba nu eram bine aliniaţi, ba vorbeam în front, ba nu stăteam drepţi! Nici pe drum nu ne-a slăbit cu cuvintele lui de ocară:

— Ţine, bă, cadenţa! Ce te uiţi, bă, în lături? N-ai nimic de văzut! Stai cu ochii la cel din fată!

Când am ajuns pe bac, nici nu am apucat bine să punem mâna pe roabe şi pe lopeţi că ne-am trezit că-i cere numele unuia dintre noi pentru a-i face raport că nu munceşte. La murmurul nostru de indignare faţă de o asemenea nedreptate, a mai cerut un nume, la întâmplare, pentru a-i face raport de indisciplină.

Văzându-l atât de turbat, ne-am decis la prudenţă. Ne-am văzut de treabă în tăcere, fără să ne mai lăsăm provocaţi de insultele pe care le profera, fapt care l-a înfuriat la culme, făcându-l să-şi mărească debitul de înjurături, răcnind mai des şi mai tare formulele consacrate:

— Mişcă, bă, mai repede! Ce stai? Dă-i bătaie!

Pe bac am împărţit munca cu Ripan, trecând pe rând, când unul, când altul, fie la lopată, fie la roabă. Ca şi la celelalte bacuri,

unul arunca cu lopata din fundul vasului în roaba de pe dulapii aşezaţi transversal, iar celălalt ducea roaba pe puntea înclinată până la mal, unde o deşerta. Munca era aproape la fel de grea ca la balast, dar mai murdară. Eram negri din cap până-n picioare de praful de cărbune care se ridica din brichetele încinse de soare, când înfigeai lopata în grămadă şi când îi aruncai conţinutul în roabă.

N-am fost scutiţi de gura gardianului nici pe drumul de întoarcere, iar la poarta lagărului i-a raportat ofiţerului de serviciu numele celor doi camarazi ai noştri care, aşa murdari de cărbune cum erau, au fost duşi pentru trei zile la „izolare”, cu regimul cunoscut: noaptea la izolare şi ziua la muncă. Primele două zile nu primeau nimic de mâncare, iar la stingere li se dădea o rogojină şi o pătură cu care să doarmă pe pardoseala de beton. Noi ne-am spălat destul de greu şi numai în parte de praful gros şi lipicios de cărbune, care ne-a provocat toată noaptea mâncărimi de piele.

Şi a doua zi am lucrat în aceeaşi echipă şi cu acelaşi gardian. De data asta ne-am pregătit mai bine pentru a ne apăra de praful de cărbune. Am improvizat fiecare din ce am avut în bagajul nostru de zdrenţe câte un fular pe care ni l-am legat la gât sau chiar ne-am îmbrobodit cu el. Prevederea noastră s-a dovedit însă utilă numai în primele câteva ore de muncă. Briza, la început plăcută, care abia adia de-a lungul malului Dunării, s-a tot înteţit în cursul dimineţii. Către prânz s-a prefăcut într-un vânt puternic care sufla în rafale şi în faţa căruia fularele noastre n-au mai servit la nimic. Tot bacul împreună cu noi eram învăluiţi într-un nor de praf de cărbune, căruia nu-i mai stătea nimic în cale. Degeaba căutam să ne înfăşurăm capul şi faţa, nelăsându-ne decât ochii liberi. Broboadele noastre nu rezistau în bătaia vântului, începeau să fluture, ne descopereau feţele şi praful în care eram învolburaţi ni

se lipea pe obraji şi ni se strecura pe lângă gât şi ceafă, până sub cămaşă.

Prin rafalele de vânt nu mai parveneau la urechile noastre decât frânturi din răcnetele gardianului, care, neobosit, îşi debita fără încetare îndemnurile la muncă, ameninţările şi insultele. Nimeni nu-l mai băga în seamă. Eram preocupaţi numai de lupta noastră cu praful care ne orbea şi, deşi ne schimbam din timp în timp locul de muncă, de la lopată la roabă şi invers, nu era chip să ne ferim de el. În fundul bacului eram expuşi vârtejului de praf ridicat din grămada de cărbuni de îndată ce înfigeai lopata în ea, iar pe punte, pe lângă praful spulberat din roaba plină cu cărbuni, mai aveau de înfruntat şi vântul. Întrucât vântul sufla puternic şi cu întreruperi, riscai în orice moment să-ţi pierzi echilibrul, în timp ce împingeai roaba pe podul înclinat de dulapi, şi să cazi în Dunăre.

N-am realizat decât după o vreme că înţepăturile pe care le simţeam în ochi, în jurul nasului şi în fundul gâtului nu se datorau unei simple iritaţii. Când, în pauza de prânz, ne-am adăpostit cu gamelele în mână în spatele barăcilor-atelier şi ne-am uitat unii la alţii, eram de nerecunoscut. Ne-am speriat când am văzut cum arătam, cu ochii roşii, cu pleoapele umflate şi toată pielea feţei tumefiată. Ne-am înţeles cu toţii să refuzăm să mai muncim în asemenea condiţii şi, la sfârşitul mesei, i-am cerut gardianului să cheme ofiţerul de serviciu, pe care tocmai îl văzusem intrând pe poarta ţarcului.

Furios că nu-i ascultăm ordinul de a ne sui pe bac şi a ne apuca de lucru, gardianul s-a răstit la noi, ameninţându-ne că ne va face raport pentru indisciplină. Am încercat să-i atragem atenţia asupra halului în care arătam, dar nu am găsit la el nicio înţelegere. Dimpotrivă, s-a stropşit la noi şi mai ameninţător:

— Dă-i drumul la muncă şi nu mai „comenta”, că te ia mama dracului!

— Până nu chemaţi ofiţerul de serviciu, nu ne mişcăm de aici!

Şi pentru a întări spusele, ne-am şi aşezat pe jos, atitudine care şi-a atins scopul. Fără să-şi poată stăpâni gura, s-a dus totuşi să-l cheme pe ofiţer.

Între timp, starea noastră se înrăutăţise. Înfăţişarea noastră excludea necesitatea oricărei pledoarii. Mai ales pleoapele ni se umflaseră atât de tare, încât ochii ne erau aproape închişi şi ne lăcrimau fără încetare. Deşi aţâţat pe drum de gardian, când ne-a văzut, ofiţerul nu a avut decât o scurtă ezitare, după care a dat dispoziţie să nu se mai lucreze în ziua aceea la cărbuni, iar nouă ne-a spus să ducem lopeţile şi roabele la magazia de unelte şi să facem ordine în încăpere. Ca prin farmec, gardianul a tăcut. Ne-a privit pieziş, dar până la plecarea spre lagăr nu i-am mai auzit gura. Pe drumul de întoarcere însă a vrut să ne dovedească că totuşi nu-i pierise glasul. Şi a reuşit!

Când ne-am prezentat la cabinetul medical, doctorii noştri s-au speriat. Ne-au tamponat pe faţă cu apă oxigenată pentru a înlătura stratul de praf de cărbune. A ieşit la iveală o piele roşie şi iritată, care ne provoca usturimi tot mai insuportabile. Alifiile doctorului Picu Ionescu ne-au alinat usturimile, dar iritaţia pielii a mai persistat câteva zile.

Cel mai grav afectaţi au fost ochii. Pe pielea pleoapelor umflate se produseseră crăpături foarte fine, dar extrem de dureroase, iar ochii, injectaţi şi plini de lacrimi, au favorizat la câţiva dintre noi apariţia unor cazuri destul de rebele de conjunctivită. Iosif Ripan şi cu mine am scăpat de această consecinţă, dar usturimile de ochi şi faţă ne-au chinuit câteva zile.

Toată echipa noastră de „carbonari” a fost scutită de muncă

trei zile, timp în care mergeam de două ori pe zi la spital pentru a ni se pune picături în ochi şi pentru a ne fi tratate pleoapele şi conjunctivitele.

În 1963, ca şi în 1964, am făcut de mai multe ori parte din echipele de descărcare a bacurilor. Memoria nu mă mai ajută însă să stabilesc nici de câte ori am muncit la descărcări şi nici succesiunea cronologică a ieşirilor mele cu brigada care lucra pe malul Dunării.

Am pomenit până acum despre unele din aceste perioade, de câte 3 – 4 zile sau chiar o săptămână, lucrate la descărcatul bacurilor, fără pretenţia de a le fi putut preciza data şi deci ordinea în care s-au succedat. Voi proceda de aici înainte la fel şi cu diferitele episoade ce mi-au rămas în amintire şi despre care voi relata, având ca singur reper de a le plasa cu aproximaţie în timp, doar vremea de afară indicându-mi anotimpul.

Ţin astfel minte că, de câte ori am muncit la bacuri, vremea a fost frumoasă şi, în general, am suferit de căldură şi nu de frig. O singură dată am avut parte de o ploaie torenţială de vară, care în câteva clipe ne-a udat până la piele. Debitul cascadei de apă ce se prăvălea din cer a redus în aşa măsură vizibilitatea, încât paznicii noştri s-au alarmat şi au fluierat încetarea lucrului şi adunarea noastră sub una din sălciile bătrâne de pe mal. În ziua aceea lucram pe un bac ce adusese orz pentru animalele de la ferma partidului.

O parte din noi, coborâţi în burta vasului, puneam orzul în saci, iar alţii îi cărau pe mal şi îi deşertau în lada unui camion cu remorcă. Cele două operaţiuni, una grea, iar cealaltă mult mai uşoară, le făceam prin rotaţie. Ridicatul pe umeri şi căratul cu spinarea a unor saci de circa 70 de kilograme greutate, în ritmul impus de strigătele gardianului care ne grăbea întruna, era pentru

cei mai mulţi o muncă grea, care le solicita un efort prea mare pentru puterile lor slăbite.

Ploaia care s-a dezlănţuit ne-a venit în ziua aceea în ajutor, pauza de lucru pe care a provocat-o prinzându-ne bine. Când stropii au început să se răărească, şi cerul s-a mai luminat, gardienii s-au grăbit să ne trimită la muncă pe bac, neaşteptându-se la noul ropot de ploaie ce s-a pornit când tocmai dădeam să ne apucăm de lucru. Mai întâi au ezitat, dar apoi au fluierat iar adunarea pe mal.

Nu apucaserăm să coborâm de pe bac decât o parte din noi, când, părându-li-se că ploaia va înceta, s-au răzgândit şi au contramandat ordinul. Au reuşit astfel să creeze câteva minute de haos, în care o parte din deţinuţi, care nu auziseră ultimul ordin, continuau să coboare pe mal, în timp ce alţii voiau să se urce pe bac.

Profitând de ruperea de nori şi de momentele de zăpăceală produse, Nelu Dumitrescu s-a strecurat fără să fie văzut până la cabina de scânduri ce se afla pe partea puntată de la pupa şlepului. Făcuse incursiunea din simplă curiozitate şi din dorinţa de a explora un spaţiu în care accesul deţinuţilor era interzis. Eu mă urcasem tocmai pe bac şi mă pregăteam să cobor în burta vasului, când mi-a atras atenţia un fluierat. Pitit după cabina de la pupa şlepului, Nelu Dumitrescu îmi făcea semn cu degetul să vin la el. Bănuind că descoperise ceva interesant, am pornit spre el, de-a lungul bordului vasului, dinspre Dunăre. Mergeam în patru labe pentru a nu fi observat de gardianul de pe mal, a cărui nehotărâre, după felul în care privea mereu la norul negru şi ameninţător de deasupra lui, se vedea că mai dăinuia încă.

Am ajuns cu bine lângă Nelu, care, şoptindu-mi că are o surpriză pentru mine şi făcându-mi semne să-l aştept, a dispărut într-o clipă pe uşa întredeschisă a cabinei din spatele lui. Tot atât

de iute a reapărut iar lângă mine, aşezând pe jos între noi o farfurie de tablă smălţuită, cu două bucăţi de peşte prăjit, încă calde. Cum nu aveam timp de pierdut, le-am mâncat amândoi aproape pe nerăsuflate, neputându-ne bucura în linişte de gustul unui peşte pe care şi oamenii aşa-zişi liberi din ţară îl uitaseră demult: gustul de cegă! Bătusem de-a dreptul un record, mâncând cegă în închisoare!

Între timp, cerul se luminase, zăpăceala de du-te-vino dintre bac şi mal se calmase, şi gardianul redevenise atent. Am reuşit totuşi să ne strecurăm neobservaţi până la locurile noastre de muncă, unde Nelu mi-a povestit cu amănunte aventura lui de pe bac şi secretul bucăţilor de cegă.

Nelu se dusese la cabina din capătul bacului, când se pornise potopul şi rămăsese acolo câtă vreme ţinuse ploaia. Intrând în cabină, avusese surpriza să dea peste cârmaciul şlepului, care, văzându-l, doar că n-a sărit în Dunăre de spaimă. Nelu s-a priceput însă să-l liniştească şi chiar să-i câştige încrederea. Cârmaciul şi-a dezlegat limba cu mult peste aşteptările lui, dându-i informaţii de tot felul despre viaţa de afară. I-a dat şi ultimul număr din *Scânteia*, a cărei pagină cu ştiri externe Nelu a citit-o pe loc, memorând ceea ce i s-a părut mai important.

Cârmaciul nu voise să părăsească şlepul pe durata descărcării orzului şi fusese instruit de ofiţerul de serviciu să nu iasă din cabină în timpul zilei, când lucrau deţinuţii. Îi atrăsese, totodată, atenţia că orice contact ar lua cu deţinuţii îl va costa ani grei de închisoare. Ameninţat în acest fel, omul nu ieşea din cabină decât seara, după ce deţinuţii părăseau ţarcul pentru a se întoarce în lagăr. Profita atunci să pescuiască, aruncând în Dunăre pripoane cu mai multe cârlige pentru prins somn, pe care le scotea din apă dimineaţa devreme, înainte de sosirea deţinuţilor.

În dimineaţa aceea găsise prinsă într-un cârlig o cegă, pe care tocmai o prăjise în tigaie. Oferindu-i lui Nelu să guste din peştele prins, acesta i-a spus că vrea să ia bucata cu el ca să o împartă cu un camarad de închisoare. Cârmaciul s-a împotrivit intenţiei lui Nelu, fiindu-i teamă că va fi prins cu peştele şi se va afla de la cine l-a primit. Aşa s-a făcut că Nelu m-a chemat lângă cabină pentru a mânca peştele pe loc, după dorinţa marinarului.

Vorbindu-i lui Nelu despre felul cum pescuia cu priponul, omul i s-a plâns că nu mai are săpun de rufe. Văzându-l că nu înţelege legătura dintre pescuit şi săpun, cârmaciul i-a explicat că cea mai bună momeală la care muşcă somnul este săpunul de rufe. Era vorba de acelaşi mizerabil săpun de rufe, cu miros de petrol, produs după standardul statului comunist, care ni se dădea şi nouă pentru spălat. Nelu i-a promis că va încerca să-i aducă câteva bucăţi în ziua următoare.

La întoarcerea în lagăr ne-a prins numărătoarea de seară umblând din prieten în prieten prin dormitoare, pentru a colecta săpun de prins somnii.

A doua zi, deşi n-a mai plouat, am avut parte de un gardian obosit, care a stat mai tot timpul aşezat la umbră, la picioarele unei sălcii, cu cozorocul chipiului tras pe ochi. Cred că nici nu se trezea atunci când ne pomeneam cu el strigând tam-nesam:

— Dă-i, bă, drumul mai repede!

N-am avut, aşadar, nicio dificultate să ne prelingem de-a buşilea pe lângă bordul vasului până la cabina marinarului. I-am dat săpunul colectat în seara precedentă şi i-am mai pus câteva întrebări despre situaţia din ţară. După vorbă mi-am dat seama că era oltean şi l-am întrebat de unde e.

— Din Mehedinţi, din comuna Batoţi.

— Îl cunoşti pe popa Justin Iorgulescu?

— Cum să nu-l cunosc? Doar mi-a fost naş!

Nu degeaba se spune că lumea e mică, şi (aş adăuga eu) olteni sunt peste tot!

— Ştiţi însă că l-au arestat acum câţiva ani şi nu i-au mai dat drumul de atunci.

Nu ştiam, şi vestea m-a întristat.

Prin 1946 sau 47 fusesem la Batoţi împreună cu vărul meu George Boian, care urma să fie naş la căsătoria feţei preotului Justin Iorgulescu. Pe popa Justin îl ştiam de altfel de când eram copil, pentru că se întâlnea deseori cu tatăl meu, care nu avea decât cuvinte de laudă pentru el.

Într-una din zile, în timp ce munceam la descărcatul unui şlep, am avut ocazia să asistăm la un spectacol gratuit, oferit de gospodăria de stat din comuna Dăieni.

Gospodăria era situată vis-à-vis de Salcia, pe malul dobrogean al Dunării, cam la o jumătate de kilometru mai în amonte faţă de poziţia ţarcului nostru. Era o fermă specializată în creşterea raţelor, întreaga ei producţie fiind destinată exportului. Deşi distanţa care ne despărţea era destul de mare, puteam vedea cu ochiul liber raţele fermei de pe celălalt mal. Punctele albe care se mişcau pe fondul verde al pajiştei deveneau şi mai vizibile când erau mânate în apele de la malul Dunării, împrejmuite de un gard din plasă de sârmă.

În ultimele zile observasem că apele Dunării se umflaseră, erau mai tulburi, mai repezi şi mai agitate. Până şi bacul nostru, greu încărcat şi ancorat lângă mal, se mişca în ritmul valurilor care îl săltau şi-l coborau. Deşi domoală, mişcarea făcea şi mai anevoios drumul cu roaba pe dulapii flexibili şi instabili, supuşi şi ei influenţei ondulaţiilor de la suprafaţa apei.

Nu ştiu cine a văzut primul ce se petrecea pe malul opus, dar

îmi amintesc că, aproape concomitent, toată lumea care popula ţarcul nostru, fără deosebire de statutul pe care îl avea, s-a transformat în public spectator, înşirându-se de-a lungul malului. Deţinuţi, gardieni şi ostaşi de pază urmăreau cu toţii spectacolul care se desfăşura în faţa noastră.

Apele crescute şi învolburate ale Dunării rupseseră plasa de sârmă dare îngrădea locul unde înotau raţele fermei. Prin breşa făcută, raţele începuseră să iasă în larg şi erau acum purtate de apă către mijlocul Dunării, unde curentul era mai puternic. Până să prindă de veste oamenii fermei şi să încerce să salveze ce mai era de salvat, toată suprafaţa apei era deja presărată cu câteva sute de raţe albe care nu păreau deloc nemulţumite de întâmplare. Liniştite, majoritatea se lăsau duse în derivă de undele Dunării, fără să încerce să se opună curentului pentru a face cale întoarsă. Altele, dimpotrivă, se străduiau să învingă forţa apei curgătoare şi înotau către malul nostru, nebănuind că şi aici era un ţarc care îngrădea libertatea. Câteva au reuşit să ajungă pe malul nostru, dar, spre dezamăgirea unor camarazi, care, animaţi mai degrabă de intenţii practice, decât binevoitoare faţă de raţe, le aşteptau lângă baraca unde era motorul pompei de apă, păsările evadate au acostat mai la vale, dincolo de gardul de sârmă ghimpată al ţarcului.

Între timp, urcaţi în două luntre cu vâsle, oamenii fermei căutau să abată raţele scăpate pe apă, către malul dobrogean. Păreau să nu îndrăznească însă să se aventureze până spre mijlocul fluviului, probabil din teama de a nu fi duşi de curentul apei mult prea departe de fermă. Raţele ajunse în larg le-am urmărit cu ochii cum se duceau pe apă la vale, până când petele lor albe s-au contopit în culoarea galben-murdară a apelor Dunării şi au pierit în depărtare.

Odată cu dispariţia lor ne-am trezit din nou la realitate. Nu numai noi. Din păcate şi gardienii.

Câte raţe a pierdut ferma în ziua aceea şi cine a fost tras la răspundere pentru paguba produsă nu am aflat. Nu ne-am îndoit însă nicio clipă că vinovatul va trebui să fie, conform şablonului; „un sabotor” şi „un duşman de clasă”, care va avea de-a face cu „organele puterii populare” şi va înfunda puşcăria!

Într-o duminică, când nu am fost scoşi la muncă, s-au distribuit cărţi poştale deţinuţilor din brigada care îşi îndeplinise norma în luna respectivă. Era brigada din care făcea parte şi prietenul meu Lie (Iacob Pintilie).

Lie mi-a propus să folosesc eu ocazia în locul lui. Cu alte cuvinte, s-a oferit să-mi cedeze cartea lui poştală. Un gest pe care nu l-am putut uita niciodată şi pentru care îi sunt şi azi recunoscător; Avea să fie prima carte poştală primită de mama de la mine, după mai bine de zece ani!

Pentru a o duce la îndeplinire, generozitatea lui Lie mai avea însă un clenci: trebuia ca substituirea de persoane pe care o implica să treacă neobservată. Riscul de a fi prinşi nu putea fi complet eliminat. Nu aveam altă soluţie, decât să mizăm pe neatenţia ofiţerului politic care se ocupa de verificarea şi cenzura corespondenţei. Ne-am dus, aşadar, amândoi la camera din apropierea porţii lagărului, în faţa căreia se adunaseră toţi cei cu dreptul de a scrie acasă în lumea aceea.

Uşa camerei era deschisă. Ofiţerul politic şi un gardian cereau pe rând numele fiecărui deţinut care se prezenta în faţa lor şi, după ce, îl identificau şi îl bifau pe lista celor îndreptăţiţi să scrie acasă, îi dădeau cartea poştală şi o ciosvârtă de creion chimic, nu mai lungă de 5 – 6 centimetri. Totodată, îi arătau o hârtie afişată pe perete, care reproducea textul-tip al cărţii poştale

pe care urma să-l respecţi întocmai:

„Dragă… *Eu sunt bine, sănătos. Te rog să-mi trimiţi un pachet de 5 kg cu* (şi aici indicai cele câteva produse alimentare admise) *slănină, marmeladă, miere, biscuiţi, precum şi 400 de ţigări. Adresa mea este: Formaţiunea 0957 Ostrov*”.

Cartea poştală se încheia cu semnătura. Orice vorbă în plus adăugată în conţinutul cărţii poştale ducea la anularea ei.

Pentru a termina mai repede treaba, ofiţerul distribuia concomitent la cinci deţinuţi câte o carte poştală şi câte un fragment de creion chimic. Aştepta apoi până ce terminau de scris, pentru a proceda la fel cu următorii cinci.

Cei care îşi primeau cartea poştală nu aveau voie să părăsească cu ea camera şi şi-o scriau cum puteau şi pe unde apucau. Camera era mică şi, în înghesuiala creată de prezenţa ofiţerului, a gardianului, a celor cinci deţinuţi intraţi în posesia cărţilor poştale şi a celor cinci care urmau la rând, era greu de găsit un loc propice pentru scris. Doi aveau loc să-şi pună cărţile poştale pe marginea mesei la care stăteau ofiţerul şi gardianul, dar ceilalţi trei şi le scriau din picioare, proptindu-le pe perete sau pe tocul uşii.

Când i-a venit şi lui rândul, Lie şi-a ales tocul uşii. Stătea astfel chiar pe prag, iar eu, lângă el, dar afară, printre cei care aşteptau la coadă. Deţinuţii care se găseau deja în cameră stăteau paravan cu corpurile lor între uşă şi cei doi M.A.I.-şti din fundul camerei, acoperindu-l pe Lie, fapt pe care contasem şi de care am profitat.

Schimbând locul cu Lie, am scris eu cartea poştală, aplicând-o pe tocul uşii. Am scris-o repede, am semnat Pintilie Iacob şi am ieşit afară. Lie a predat-o ofiţerului care şi-a aruncat doar în fugă ochii peste ea.

Câteva zile am trăit cu emoţia că ofiţerul politic va descoperi nepotrivirea dintre semnătura expeditorului (Pintilie Iacob) şi numele adresantului (Elena Ioanid). Ofiţerului i-a scăpat însă acest amănunt, fiind probabil atent numai la verificarea textelor propriu-zise ale cărţilor poştale.

De perspicacitatea mamei, că îmi va recunoaşte scrisul şi va înţelege subterfugiul la care am recurs, nu m-am îndoit. Nu mai aveam decât o singură teamă: să i se fi întâmplat ceva mamei, despre care nu mai ştiam de multă vreme nimic, sau să se fi mutat între timp la altă adresă.

Peste vreo zece zile aveam să mă liniştesc în toate privinţele. Mi-au fost confirmate şi lipsa de vigilenţă a ofiţerului politic, şi prezenţa de spirit a mamei, care locuia la aceeaşi adresă: Lie a fost chemat la poarta lagărului pentru a primi pachetul venit pe numele lui!

Ştiam acum, şi mama, şi eu, că eram, şi unul, şi altul, în viaţă.

În ziua aceea, la patul meu din baracă, ca şi la paturile celor care mai primiseră tot atunci pachete de acasă, a fost mare banchet. Împreună cu Lie, mi-am invitat toţi prietenii mai apropiaţi să se înfrupte din bunătăţile trimise de mama. A avut mare succes borcanul cu miere, în care pusese miezuri de nucă!

Au venit şi Iosif Ripan, şi Gioga Parizianu, şi Nelu Dumitrescu şi mulţi alţii. Printre ei şi doctorul Ion Voiculescu, Nuţu, cum aveam să-i spun când prietenia noastră a devenit mai strânsă. Era un băiat vesel, dar totodată şi serios, chibzuit în judecată şi de un caracter integru. Ne-am simpatizat din primul moment şi, în scurtă vreme, s-a legat între noi o prietenie trainică, nedezminţită nici prin trecerea vremii, nici prin distanţa care ne-a despărţit mai târziu, când am părăsit ţara.

Văzându-l mereu în tovărăşia unui grup de legionari

prahoveni, mai toţi din comuna Pucheni, cu care se înţelegea foarte bine, am fost multă vreme convins că era şi el membru al aceleiaşi mişcări. Nimic din atitudinea lui nu venea să-mi contrazică această părere. Eram deja buni prieteni, când, într-o zi, stând de vorbă, mi-am început o frază în felul următor:

— Spune-mi, Nuţule, tu, care eşti legionar. Nuţu a izbucnit în râs:

— De unde ai scos-o că sunt legionar? Eu nu am făcut niciodată politică, mi-am văzut numai de meserie!

Invitatul prietenilor „la masă”, atunci când soseau pachetele de acasă, era un obicei generalizat, astfel încât şi cei care nu avuseseră dreptul la carte poştală se puteau bucura de gustul unor alimente mai deosebite, iar fumătorii îşi primeau şi ei tainul de ţigări din pachetele nefumătorilor. Fiecare împărţea frăţeşte cu prietenii conţinutul pachetului primit, care se epuiza în câteva zile.

În funcţie de regiunea ţării din care fuseseră expediate, coletele de acasă soseau eşalonat. Între primul şi ultimul care sosea în lagăr se scurgea un răstimp de aproape două săptămâni, timp în care, zilnic, un număr de deţinuţi îşi primeau pachetele şi îşi pofteau cercul de prieteni la ospăţ.

Era o perioadă în care deţinuţii, deşi mai veseli, erau totuşi mai îngânduraţi. Pachetul primit era semnul că cei de acasă – sau cel puţin expeditorul lui – erau în viaţă, dar le arăta, totodată, prin conţinutul lui şi starea lor materială. Multe din pachetele care soseau în lagăr, mai ales ale ţăranilor, erau sărăcăcioase şi aduceau primitorului mai multă mâhnire decât bucurie. Cele mai triste cazuri erau ale celor care îşi aşteptau zadarnic pachetul şi rămâneau îngrijoraţi şi pradă incertitudinii şi presupunerilor care le tulburau sufletul.

Undeva, nu departe de lagăr, o tarla a terenului agricol al

fermei fusese cultivată cu morcovi. Am aflat de această cultură în ziua în care administraţia i-a convins pe o parte din bătrânii şi inapţii de muncă să renunţe la statutul lor de „scutiţi” şi să iasă la plivitul morcovilor. Li s-a spus că este o muncă uşoară, o muncă pentru femei, fiind ademeniţi şi cu perspectiva de a li se da voie să scrie acasă pentru a primi pachet dacă vor îndeplini norma.

S-a constituit astfel o echipă de oameni mai în vârstă, infirmi, chinuiţi de dureri reumatice sau de alte suferinţe, încât ţi-era mai mare mila privindu-i a doua zi cum ieşeau pe poarta lagărului. Seara, la întoarcerea de la muncă, aspectul lor era şi mai jalnic. Abia se mai târau!

Am stat de vorbă cu inginerul Becherescu, care mi-a povestit păţania lor.

Tarlaua cu morcovi, la care fuseseră duşi, era, de fapt, un câmp năpădit de bălării înalte până la brâu. Buruienilor de tot felul le mersese bine în pământul mănos din Balta Brăilei. Se dezvoltaseră în voie, crescând în tufe dese, stufoase, cu tulpini groase şi lemnoase, înăbuşind sub ele morcovii, pe care invalizii noştri trebuiau să-i plivească cu mâinile goale.

Sărmanii oameni, betegi cum erau, se opinteau din răsputeri să smulgă din pământul uscat de arşiţa verii buruienile ale căror rădăcini, adânc înfipte, opuneau uneori o rezistenţă pe care nu reuşeau să o înfrângă. Gardianul era însă acolo, la pândă, cu tot bagajul lui de insulte şi ameninţări, pentru a-i sili să nu lase nicio buruiană în urma lor.

Scormonind cu degetele pământul în jurul tufelor care nu se lăsau uşor smulse, reuşeau până la sfârşit să le vină de hac şi să treacă mai departe la următoarea buruiană. Deseori se nimerea să fie câte o pălămidă sau altă plantă cu ghimpi, de care erau obligaţi să tragă fără să se poată apăra de spini. Bătrânul inginer

Becherescu mi-a arătat palmele lui însângerate care, ca şi ale tuturor celorlalţi din echipa de plivit morcovi, erau numai tăieturi şi înţepături.

Singura consolare a bieţilor bătrâni era posibilitatea ce o aveau cu această ocazie: de a mânca pe săturate morcovi cruzi. Muncind aplecaţi, stând pe vine sau chiar aşezaţi pe jos, printre buruienile înalte, erau de cele mai multe ori la adăpost de privirile gardianului şi profitau să mai smulgă din pământ şi câte un morcov pe care îl ştergeau de haină şi îl mâncau. Cum terminau de mâncat, smulgeau altul şi nu se opreau din mestecat decât la apropierea gardianului. Cam după o săptămână, morcovii i-ar fi putut da de gol: păreau toţi bolnavi de icter! Fiind însă toţi arşi de soare şi bronzaţi, faptul a trecut neobservat de gardieni. Unei priviri mai atente nu i-ar fi scăpat însă că, pe sub negreala produsă de soare, pielea şi mai ales albul ochilor se pigmentaseră în galben.

După vreo săptămână de muncă fără spor, plivitul morcovilor a fost abandonat. Deţinuţii din brigăzile care, în drum spre punctul lor de muncă, treceau pe lângă lanul de morcovi ne-au povestit că locul a rămas definitiv în paragină, buruienile recucerindu-şi terenul pierdut şi crescând nestingherite până în toamnă, când tarlaua a fost arată.

Venise toamna, cu zilele ei posomorâte şi deprimante. Zile întunecoase, cu cerul mereu acoperit, cu vânturi care mânau tot mai repede şi mai jos, pe deasupra lagărului, nori grei prevestitori de vreme rea.

Muncile la câmp se terminaseră. Dimineţile, nu mai ieşeau pe poarta lagărului decât câteva echipe de meseriaşi sau câte un grup de deţinuţi, repartizaţi la munci ocazionale de reparaţii şi întreţinere a drumurilor şi clădirilor din incinta fermei partidului.

Bacurile veneau şi ele tot mai rar, până ce n-au mai venit deloc. Malul Dunării era mai toată ziua învăluit în ceaţă, ceea ce nu mai corespundea măsurilor de siguranţă pentru a permite munca deţinuţilor la descărcatul lor.

Marea majoritate a deţinuţilor rămâneau în lagăr, unde administraţia se străduia să ne facă viaţa cât mai insuportabilă. Percheziţiile, alarmele şi controalele inopinate în dormitoare, măturatul, spălatul pe jos, scuturatul păturilor şi saltelelor, ca şi corvezile de tot felul în curtea lagărului se ţineau lanţ. Toţi ofiţerii şi gardienii păreau obsedaţi de ideea că nu ne pot stăpâni decât ţinându-ne mereu ocupaţi. Cum ne vedeau doi-trei laolaltă stând de vorbă, cum ne strigau: „Ce aveţi acolo de discutat?” şi ne găseau de lucru pentru a ne împrăştia. Manifestau o adevărată fobie faţă de orice grup de deţinuţi pe care îi vedeau stând de vorbă. Cele mai inofensive conversaţii le dădeau de bănuit că se urzesc comploturi şi se constituie organizaţii subversive.

Una din corvezile la care ne venea destul de des rândul era spartul şi stivuitul lemnelor pentru nevoite de iarnă ale bucătăriei. Cele două căruţe de la „interior” aduceau zilnic câteva buturugi enorme de *sălcii care* trebuiau despicate cu topoarele şi mărunţite în bucăţi de dimensiunea lemnelor de foc. Buturugile proveneau din fostele păduri de sălcii din Balta Brăilei, defrişate în favoarea terenului agricol. Nu ştiu ce destinaţie au primit trunchiurile şi crengile copacilor. Ştiu însă că la noi în lagăr n-au ajuns decât nişte buturugi uriaşe, dezgropate din pământ cu rădăcini cu tot.

Câte patru-cinci deţinuţi împreună, înarmaţi cu joagăre, topoare şi pene de fier, nu reuşeam de multe ori să dovedim într-o singură zi o buturugă. Lemnul dens şi noduros, cu fibrele răsucite, nu se lăsa despicat cu uşurinţă. La fiecare lovitură, toporul rămânea înfipt în lemn şi nu-l mai puteai elibera din strânsoarea

lui, decât bătându-i pe rând câteva pene în faţă pentru a lărgi crăpătura care-l ţinea prizonier. Operaţia trebuia repetată de zeci de ori, lovind din răsputeri cu muchia toporului în pana de fier, până ce reuşeai să desprinzi din buştean o ţandăra sau o bucată mai mare.

Nici cei care între timp tăiau cu joagărul capetele de rădăcini ce porneau din buturugă nu o duceau mai uşor. Dinţii joagărului aveau tendinţa să se înfunde în rumeguşul câlţos, iar lama rămânea de multe ori înţepenită în lemn, până ce, în sfârşit, izbuteau să reteze o rădăcină.

După o zi de muncă la buştenii de salcie, curăţatul cartofilor sub şopronul de lângă bucătărie ni se părea mai curând un timp de odihnă, decât o corvoadă. Sub şopron se dezvolta o plăcută atmosferă de şezătoare, gardianul ne venind decât rareori şi numai în treacăt să ne tulbure întâlnirea la care se discuta, se comentau ultimele ştiri de afară pătrunse până la noi, se glumea şi se fredonau în surdină melodii din România de altă dată, care nu proslăveau nici macaralele, nici tractorul şi nici alte mijloace de producţie.

A mai trecut o vreme şi au început ploile.

Primele au fost mai abundente şi au saturat în câteva zile pământul cu apă, transformând toată curtea lagărului într-o mocirlă în care te cufundai până la glezne şi îţi pierdeai bocancii din picioare. Apoi au scăzut treptat în intensitate, şi norii au început să cearnă de sus o bură măruntă şi deasă, care n-a mai încetat săptămâni de-a rândul. Degeaba a dispus administraţia să fie aduse câteva căruţe cu nisip, pe care ne-a pus să-l împrăştiem prin curte. Procedeul nu a remediat situaţia din lagăr. Nisipul s-a pierdut în adâncimea stratului de noroi, care, până la primul ger, a rămas în continuare stăpân peste terenul din curte.

Vremea se răcise şi se aşezase pe ploaie, când colonelul Gaftea (aşa cred că îl chema pe comandantul centrului de la Ostrov al tuturor lagărelor de deţinuţi din Balta Brăilei) a hotărât redeschiderea lagărului de la Stoeneşti, desfiinţat cu vreun an sau doi în urmă.

La reamenajarea lui avea să lucreze o brigadă în care, printre meseriaşii selecţionaţi, am fost şi eu cu Nelu Dumitrescu. Întrebaţi fiind de meseria pe care o aveam, ne dădusem amândoi drept dulgheri şi instalatori. Ştiam că la Stoeneşti se vor restaura barăcile şi se va repune în funcţiune instalaţia de apă. Voiam cu orice preţ să scăpăm de frecuşul din lagăr şi să ieşim la lucru, chiar cu riscul de a fi nevoiţi să prestăm o muncă mai grea. Dorinţa ni s-a realizat. Câteva zile mai târziu ieşeam cu brigada noastră pe poarta lagărului, cu destinaţia „Punctul de lucru Stoeneşti”.

Munca la Stoeneşti s-a dovedit mai puţin grea decât ne aşteptasem, în schimb, drumul de câţiva kilometri până acolo era un adevărat calvar. Mergeam încolonaţi, sub ameninţarea pistoalelor automate ale soldaţilor din cordonul de pază, care însă după primele sute de metri parcurşi renunţaseră să ne mai pretindă să păstrăm cadenţa şi alinierea pe drumul desfundat de ploi. Coloana se destrămase, fiecare din noi fiind în căutarea locului cel mai potrivit unde să ne punem piciorul. Abia reuşeam să ne ţinem echilibrul atunci când la fiecare pas trebuia să ne smulgem piciorul din nămolul clisos în care se înfunda până peste gleznă. De multe ori, atunci când nu izbuteam să ni-l smulgem de la prima încercare, ne descumpăneam şi, pentru a nu cădea, eram nevoiţi să ne sprijinim cu mâinile în noroi. Ploaia, când mai deasă, când mai rară, ne însoţea tot drumul până la destinaţie, fie la dus, fie la întors.

Marşul anevoios şi proba de echilibristică prin noroaiele

drumului dintre cele două lagăre dura aproximativ o oră şi jumătate. Ajungeam la Stoeneşti cu cămaşa leoarcă de transpiraţie, cu zeghea nu mai puţin udă de ploaie şi obosiţi ca după o zi întreagă de muncă.

Fostul lagăr era căzut în paragină. Mai rămăseseră în picioare barăcile, dar cu acoperişurile găurite, cu ferestrele căzute din balamale şi cu ochiurile sparte. Câte un stâlp ici şi colo erau singurele rămăşiţe care mai aminteau de gardul împrejmuitor, a cărui sârmă ghimpată dispăruse, furată de localnicii din satul învecinat. Am aflat că şi uşile barăcilor avuseseră aceeaşi soartă. Puţul cu apă din curtea lagărului mai exista şi nu era înfundat. Îi lipsea însă găleata şi lanţul. Am evitat să întrebuinţez denumirea de „puţ american”, sub care era cunoscut înainte vreme acest tip de fântână cu pereţii din tuburi de beton cu diametrul mic (care, de obicei, se fora acolo unde apa se găsea la mare adâncime), de teamă de a nu fi înţeles de cei mai tineri. O altă denumire pentru acest fel de puţ nu cunosc. Regimul din ţară, care în lupta lui pe viaţă şi pe moarte împotriva imperialismului american a schimbat numele „alunelor americane” în „alune de pământ” şi al „americii” în „pânza «muncitorului”,”, nu se poate să nu-i fi găsit ac de cojoc şi „puţului american”!

Prima grijă a gardianului care ne însoţise a fost să ne pună să refacem gardul din jurul lagărului. Un camion adusese cele necesare: stâlpii, sârma ghimpată, cuiele şi uneltele de lucru. După ce ne-am îngrădit singuri libertatea ridicând gardul, ne-am apucat să reparăm şi un prepeleac cam şubred şi aplecat într-o rână, pentru a ne asigura şi de un post eficient de pază, din care, la nevoie, să putem fi mitraliaţi.

Reamenajarea lagărului de la Stoeneşti progresa încet. Munca era deseori întreruptă chiar de către gardian, când ploaia

se înteţea peste măsură. Ne adăposteam atunci cu toţii în barăcile fără duşumele, fără uşi şi ferestre, prin care vântul subţire şi rece sufla ca afară. Ni se dăduse voie să facem, în mijlocul încăperii, un foc cu scândurile ude şi putrede smulse din pardosea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne strângeam tremurând în jurul lui, cu nădejdea că ropotul de ploaie nu se va opri curând. Lemnele ude şi putrede scoteau mai mult fum decât căldură. La pâlpâitul slab al flăcărilor reuşeam totuşi să ne dezmorţim degetele şi să ne mai zvântăm hainele de pe noi. Eram învăluiţi în fum şi în mirosul de câine ud al aburului ce se ridica din hainele noastre jilave. Ne bucuram însă de răgazul oferit de ploaie. Mai aprindeam câte o ţigară, mai schimbam o vorbă şi, cu cât ploaia se înteţea, cu atâta creştea şi buna noastră dispoziţie.

Drumul spre lagărul la a cărui restaurare lucram trecea printr-un sat. Era mai degrabă un cătun cu case mici şi amărâte, potrivite peisajului trist în care îşi găsiseră aşezarea. Coloana noastră trecea la numai câţiva metri de gardurile joase şi strâmbe care le împrejmuiau ogrăzile. La primul nostru drum spre Stoeneşti ploua cu găleata şi n-am văzut ţipenie de om prin curţile caselor. O zi sau două mai târziu, deşi ploua la fel, curţile prinseseră viaţă. Vestea apropierii noastre de sat fusese dată de un grup de copii care păreau să fi aşteptat anume ivirea coloanei pentru a alerga să-i anunţe pe cei de acasă. Ca la o înţelegere, din fiecare casă a ieşit câte cineva la gard să ne privească trecând. Erau aproape numai femei, bărbaţii fiind probabil plecaţi la muncă. Ne priveau cu vădită compasiune, unele din ele, mai în vârstă, ştergându-şi chiar ochii cu colţul basmalei. Pe una am văzut-o închinându-se.

Manifestarea lor tacită, de simpatie şi milă pentru noi, ar fi trecut aproape neobservată, dacă gardianul, în aroganţa lui, nu ar fi avut nefericita idee să le apostrofeze pe acelaşi ton răstit cu care

ni se adresa şi nouă:

— Ce staţi şi vă uitaţi, de parcă nu aţi mai văzut deţinuţi?! Ce, nu aveţi de lucru?! Ia duceţi-vă să vă vedeţi de treabă, că vă ia mama dracului!

Intervenţia gardianului a dezlănţuit, ca la comandă, un val de proteste şi recraninări din partea femeilor, indignate de obrăznicia cu care le vorbise. Surprins de îndrăzneala femeilor de a-l înfrunta şi simţindu-se umilit în faţa noastră, cât şi a ostaşilor din escortă, care, distraţi de întâmplare, începuseră să râdă pe sub mustaţă, gardianul a vrut cu orice preţ să-şi impună din nou autoritatea ştirbită, recurgând de data asta la ameninţare. Se înroşise la faţă de necaz, îi tremura vocea de furie şi chiar s-a bâlbâit de câteva ori, când s-a răstit la ele pentru a le face să tacă.

— Ce? Vi s-a urât cu binele?! Sau vreţi să ajungeţi lângă bandiţii ăştia?!

Nu şi-a dat seama că, în loc să intimideze, reuşise să toarne gaz peste foc! Glasul ascuţit al femeilor a izbucnit şi mai tare într-un potop de ocări, care s-au dovedit în stare să-l facă de ruşine chiar şi pe un falnic purtător al uniformei Ministerului de Interne. Mai ales două din femeile cu curţile învecinate, mai întărâtate şi mai bune de gură, se întreceau să-şi împărtăşească peste gard părerile despre cel care le ameninţase, într-un dialog vioi şi plin de haz, se supralicitau în aprecieri batjocoritoare, adresate indirect gardianului care, copleşit de debitul lor verbal, a capitulat.

Năduful şi l-a răcorit zbierând la noi să ţinem alinierea şi să grăbim pasul. Numai ieşind mai repede din sat scăpa de gura femeilor.

A doua zi, la trecerea noastră prin sat, femeile au ieşit din nou la gard să ne privească, ignorându-l de data asta pe gardian. Nici el nu părea dispus să le mai provoace. Mergea în fruntea coloanei

noastre, fără să mai întoarcă capul spre ele, pentru a nu fi obligat să ia act de prezenţa lor la gard.

Capul coloanei depăşise primele case ale satului, când, dintr-una din curţi, cineva a aruncat spre noi un măr. În traiectoria lui, mărul trecuse peste capul unui ostaş din escortă şi căzuse între rândurile noastre. Ostaşul îl văzuse şi îl urmărise cu ochii până ce dispăruse în buzunarul deţinutului care îl ridicase de jos. N-a făcut însă nicio observaţie. Acestei încurajări tacite i-a urmat un al doilea măr şi apoi încă câteva. Copilul care le arunca stătea pitit după gard şi primea merele de la mamă-sa. Toate au căzut în mijlocul rândurilor noastre, ostaşul prefăcându-se în continuare că nu vede nimic. Zâmbetul îi trăda însă satisfacţia de a fi tolerat gestul copilului. Poate nu atât de dragul nostru, cât din plăcerea de a fi ajutat la înşelarea vigilenţei gardianului, care nu observase manevra.

Adversitatea dintre soldaţii din escortă şi gardienii din lagăr ieşea cu orice prilej la iveală!

În ziua următoare, scena cu merele s-a repetat întocmai, numai că de data asta gardianul a întors pe neaşteptate capul şi l-a surprins pe copil aruncând mărul. Într-o clipă a fost în mijlocul nostru, strigând:

— Lasă mărul jos!

S-a repezit apoi şi l-a ridicat el. În acel moment, una din femeile de la gard, făcând apel la înţelegerea lui, i-a cerut să-i dea voie să ne împartă câteva mere…

— Să mănânce şi ei câte un măr, că n-or fi mâncat demult, săracii!

— Nu e voie!

Ca o sfidare la refuzul lui categoric, dintr-o altă curte au zburat spre noi vreo trei sau patru mere deodată. Gardianul a mai

recuperat unul sau două şi, furios, i s-a adresat şefului escortei:

— Tovarăşe, dumneata ce păzeşti?! Nu vezi ce se întâmplă? Opreşte-i să mai arunce mere deţinuţilor!

— Dumneata, tovarăşe, nu ai a-mi da mie ordine! Eu am dispoziţia să păzesc deţinuţii să nu evadeze. Restul e treaba dumitale şi nu mă priveşte! – i-a răspuns sergentul care comanda escorta.

Ne depărtaserăm bine de sat şi cei doi tot mai continuau să se certe amenințându-se reciproc că vor raporta cazul superiorilor lor. Noi, între timp, gustaserăm fiecare câte o bucăţică din merele primite. O altă ocazie de a mai mânca mere în închisoare nu am mai avut!

A doua zi când am intrat în sat, nicio femeie nu a mai ieşit la gard să ne petreacă cu privirea. Curţile erau goale, uşile şi ferestrele caselor închise. De aici înainte, câtă vreme am mai lucrat la Stoeneşti, satul nu avea să mai prindă niciodată viaţă la trecerea noastră prin el.

Cunoscând metodele statului poliţist de a-şi înfricoşa supuşii, ne-a fost uşor să găsim explicaţia fenomenului.

Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără Nelu Dumitrescu în ziua în care a trebuit să-mi trec examenul de meşter instalator, ca să-mi dovedesc priceperea în meserie.

La Stoeneşti fusese adusă o pompă de apă, veche şi ruginită, pe care am fost însărcinaţi să o instalăm şi să o punem în funcţie adaptând-o la puţul american din curtea lagărului. Am muncit o zi întreagă numai ca să o curăţăm de rugină şi să-i improvizăm o garnitură lipsă. A doua zi am montat sorbul şi conductele pe care le-am coborât prin tuburile de beton ale puţului până jos, sub nivelul apei.

Îndrumat de Nelu, am făcut faţă lucrului fără să-i dau de

bănuit gardianului că eram la prima mea întâlnire cu o pompă de apă. Mai aveam de instalat pompa deasupra gurii puţului, aşezând-o pe un stelaj metalic, care fusese comandat la atelierul de sudură al S.M.T.-ului din Salcia. N-am mai apucat însă să-l vedem adus la Stoeneşti, pentru că am fost din nou mutat şi pus să-mi exercit cea de-a doua meserie pe care declarasem că o cunosc. Din fericire pentru mine, ordinul de mutare îl privea şi pe Nelu Dumitrescu. Amândoi aveam să formăm echipa de sobari care trebuia să refacă complet sau numai să repare sobele din clădirile lagărului.

Eram în pragul iernii şi munca noastră urma să se desfăşoare în cea mai mare parte a timpului la adăpost de frigul şi intemperiile de afară. Pe lângă acest avantaj, îl mai aveam şi pe acela de a nu fi sâcâiţi şi hăituiţi de gardienii din lagăr, care ne lăsau în pace să ne vedem de treabă. Din când în când, câte unul din ei mai venea să ne privească opera, fără să-şi ascundă admiraţia şi chiar cu oarecare respect pentru iscusinţa noastră.

Şi aici, sprijinul lui Nelu Dumitrescu a fost pentru mine salutar, mai ales în primele zile. Cu timpul am deprins şi eu meseria şi, sub supravegherea lui, am sfârşit prin a lucra cot la cot cu el. Aveam la dispoziţie câteva scule de zidărie şi o roabă cu care, pe măsură ce aveam nevoie de ele, ne căram, când unul, când altul, la locul de muncă, cărămizile, lutul sau mortarul. Fiecare din aceste materiale se afla în curtea lagărului în locuri diferite, justificând drumurile noastre cu roaba prin întreaga incintă.

Am folosit, totodată, această libertate de mişcare pe care o aveam în interiorul lagărului pentru a ne vedea prietenii şi a ne ţine la curent cu ultimele ştiri şi zvonuri colportate printre deţinuţi. Unul din izvoarele de informaţii era bucătăria, zilnic aprovizionată de căruţa fraţilor Mihai, care aduceau tot felul de veşti culese din exteriorul lagărului. Veşti şi zvonuri care, cu vremea, urmau să fie

confirmate sau infirmate.

Pe această cale ne-a parvenit la începutul iernii şi ştirea asasinării lui Kennedy, care nu ne-a impresionat prea mult. Ne dezamăgise şi el, ca şi înaintaşii lui. Mai degrabă ne-am bucurat că vom putea investi noi speranţe în politica preşedintelui următor, care să ducă la eliberarea ţărilor de sub dominaţia sovietică. Parte din deţinuţi renunţaseră însă să mai creadă în „eliberatorii americani” şi nu-şi mai împrospătau nădejdile cu ocazia fiecărei noi alegeri prezidenţiale.

Începuseră să treacă vremurile în care traseul vieţii ne fusese jalonat, din patru în patru ani, de alegerile americane.

Lucram la soba din dormitorul unei barăci, când am fost chemat să mă prezint de urgenţă la spital. I-am găsit pe doctori, în frunte cu Savu, într-o mare efervescentă. Doctorul Lacrămă tocmai vorbise cu ei, anunţându-i că la Salcia sosise o comisie de la Bucureşti, compusă din mai mulţi ofiţeri M.A.I. Ofiţerii, între care un procuror şi un doctor, se interesaseră de numele a trei sau patru deţinuţi, foşti pacienţi ai spitalului sau încă sub tratament, şi îi ceruseră doctorului Lacrămă să le aducă fişele medicale. Printre fişele pe care venise să le ia de la spital fusese şi fişa mea.

Ofiţerii păreau bine intenţionaţi faţă de soarta deţinuţilor ale căror fişe voiau să le consulte, impresia lui Lacrămă fiind că s-ar putea să fi venit special spre a-şi da avizul favorabil pentru o eliberare a lor din motive medicale. Savu mă chemase la spital pentru a-mi comunica vestea şi presupunerea optimistă a lui Lacrămă. Totodată, m-a instruit cum să răspund la întrebări, dacă va trebui să mă prezint înaintea comisiei, pentru a lăsa impresia că nu mă restabilisem încă după boală.

În aşteptarea eventualei mele chemări în faţa comisiei, m-am întors la locul meu de muncă. Rămăsesem însă pe gânduri. Nu

crezusem nicio clipă în ipoteza eliberării emisă de dr. Lacrămă şi, ca atare, nu eram de părere să mă prefac încă bolnav. Riscam poate să fiu transferat la un penitenciar sau la spitalul de la Văcăreşti, perspective care nu-mi surâdeau deloc. Preferam să rămân la Salcia, unde închisoarea era mai largă, unde aveam prieteni şi mă puteam bucura de aer, de lumina soarelui, de cerul albastru şi chiar de ploaie şi de zăpadă.

Către prânz, când însoţit de un gardian am ieşit pe poarta lagărului şi am intrat în clădirea administraţiei pentru a mă prezenta în faţa comisiei, hotărârea mea era luată. La uşă aşteptau şi ceilalţi doi sau trei deţinuţi, cărora li se ceruseră fişele medicale. Nu-mi mai amintesc numele lor.

După o vreme am fost introdus în cameră. La o masă stăteau aşezaţi patru sau cinci ofiţeri. În faţa mesei, la câţiva paşi distanţă, era un scaun liber. Mi s-a spus să stau jos şi, după obişnuitele întrebări de identificare (numele, prenumele, data şi locul naşterii), am fost întrebat despre boala de care am suferit şi tratamentul primit Tonul şi limbajul ofiţerului, care părea să fie doctorul, era neobişnuit de blând şi civilizat. M-a ascultat fără să mă întrerupă, răsfoind între timp filele unui dosar pe care îl avea în faţă. Când am terminat, ofiţerul a tras o concluzie care nu decurgea deloc din relatarea mea, în care vorbisem în termeni pozitivi despre starea sănătăţii mele din acel moment, apreciind-o ca pe un rezultat al îngrjirii primite în spital:

— Înseamnă că tratamentul a fost incomplet şi medicaţia insuficientă, şi nu cea mai indicată!

Surprins de această lipsă de logică şi de privirile aprobative schimbate între ofiţerii de la masă, am încercat să protestez, spunând că, încă înainte de a fi părăsit spitalul, mă simţeam bine şi că acum mă simt perfect sănătos.

Ofiţerul s-a grăbit să-mi spună că nu trebuie să-mi fac iluzii, că tuberculoza nu se vindecă cu una, cu două.

— De la un infiltrat, chiar fibrozat, cum e la dumneata, infecţia tuberculoasă poate fi oricând reactivată.

Pe parcursul dialogului care a urmat, mi-am dat seama că se petrecea o tot mai clară inversare de roluri, ofiţerul situându-se pe o poziţie pe care în mod normal ar fi speculat-o orice deţinut, în timp ce eu mă străduiam să resping avantajele care ar fi putut decurge din statutul de bolnav, pe care el căuta să mi-l stabilească. Întrebările lui se asemănau cu cele ale profesorului care, la examen, vrea să-l ajute pe un elev slab să treacă clasa: „Tot mai faci febră, nu?” sau „nu-i aşa că transpiri” sau „nu prea ai poftă de mâncare, nu?”. Răspunsurile mele nu le-ar fi dat însă nici cel mai prost şi nepregătit elev. Nu făceam nici febră, nici nu transpiram şi poftă de mâncare aveam!

Ofiţerul nu era însă dispus să se lase aşa de uşor convins. A cerut un termometru pe care i l-a adus Lacrămă. Termometrul mi-a dat mie dreptate. Eşecurile suferite începuseră să-l descurajeze. A ţinut totuşi să remarce că lipsa de febră nu este concludentă, fiindcă nu era decât ora 12 şi e ştiut că temperatura începe să se ridice abia după amiază, pe la ora 17!

În cele din urmă, ofiţerul s-a hotărât să dea cărţile pe faţă. M-a întrebat dacă munca nu e prea grea pentru mine şi dacă nu aş vrea să fiu mutat într-un penitenciar unde nu aş fi supus la eforturi fizice şi unde aş primi o îngrijire medicală adecvată. I-am declarat că munca nu-mi face rău şi că mă Simt mai bine aici, la aer, decât închis într-o celulă.

Ajuns la capătul argumentelor, ofiţerul i-a invitat din privire pe tovarăşii lui să-şi tragă scaunele mai aproape, pentru a putea sta de vorbă fără să fie auziţi. Deşi nu am reuşit să prind nimic din

ceea ce şi-au spus pe şoptite, am înţeles după mimică şi gesturi că erau de acord să nu mai insiste şi să mă lase în plata Domnului.

Aşa a şi fost. Când şi-au încheiat conciliabulul, ofiţerul mi-a spus că pot să plec. Apoi a mai adăugat, lăsându-şi fraza neterminată:

— Noi am încercat să te ajutăm, dar dacă dumneata… M-am întors la soba mea, mulţumit de rezultat.

Totodată, venirea comisiei de ofiţeri, ca şi atitudinea binevoitoare pe care o avuseseră, avea să constituie pentru noi un nou semn că guvernul comunist intenţiona să umanizeze într-o oarecare măsură regimul deţinuţilor politici din închisori. Dar, aşa cum am mai spus, această tendinţă de evoluţie nu se făcea simţită decât în măsurile venite direct de la centru, din Bucureşti, nefiind perceptibilă în ordinele şi dispoziţiile locale, de la periferie.

Nu am aflat decât după eliberare că în cele câteva minute ale întrevederii cu ofiţerii reuşisem să contracarez eforturile şi intervenţiile făcute luni de zile de mama pentru a mă salva de la Salcia. Nu mai ştiu prin ce deţinut eliberat primise vestea că mă îmbolnăvisem de tuberculoză. Fiind convinsă că munca forţată sub arşiţa soarelui de vară îmi… şi putea fi fatală ajunsese, după multe refuzuri şi umilinţe, să obţină o audienţă la un mai ştiu ce neisprăvit din Ministerul de Interne, căruia i-a cerut să dispună mutarea mea din lagărul de muncă într-un penitenciar unde să primesc îngrijirea medicală necesară.

Intervenţia ei şi probabil şi altele asemănătoare determinaseră deplasarea comisiei respective la Salcia.

Refacerea sobelor din lagăr ne-a luat destul de mult timp, mai ales că învăţasem de la Nelu Dumitrescu că nu trebuie să ne grăbim. Câtă vreme eram ocupaţi cu făcutul sobelor, nu riscam să fim disponibili pentru a fi repartizaţi la cine ştie ce alte munci mai

neplăcute sau la corvezile din lagăr. Oricât ne străduiam să tărăgănăm lucrul, numărul sobelor din lagăr era totuşi limitat, iar ziua în care ar fi urmat să ne apucăm de lucru la ultima nu mai era departe.

Când s-a împlinit sorocul şi aprindeam tocmai focul la cea din urmă sobă, pentru a-i face proba fumurilor, am fost anunţaţi să ne prezentăm imediat la poarta lagărului. Ne aştepta ofiţerul de serviciu care ne-a spus să ne pregătim pentru a doua zi sculele în vederea construirii unei sobe în afara lagărului. Dimineaţa, cu sculele puse în roabă, ieşeam amândoi pe poarta lagărului urmaţi la câţiva paşi de doi ostaşi cu pistoalele automate sub braţ. Ploile stătuseră şi se făcuse frig. Noroiul se închegase, lăsând în drumul, până mai ieri o mocirlă, şleauri adânci şi întărite de roţi de căruţă, prin care roaba noastră cu scule hodorogea zgomotos. Aşa am mers printre casele satului până ce soldaţii ne-au oprit în dreptul uneia din ele. Pe jos, în faţa intrării în ograda neîngrijită, erau depuse materialele de care aveam nevoie, cărămizile, nisipul, lutul şi două găleţi cu var.

Din casă ne-a ieşit în întâmpinare o femeie, încă tânără, dar ofilită şi la fel de neîngrijită ca şi ograda nemăturată şi plină de gunoaie. Se putea spune că se prezenta armonios de şleampătă din cap până în picioare. Mergea târşâindu-şi picioarele desculţe în nişte galoşi de cauciuc prea mari, purtând încă urmele noroiului din vremea zilelor ploioase. De frig, îşi strângea la piept cojocelul de oaie fără mâneci, îmbrăcat peste rochia înflorată, de finet, decolorată şi cu tivul desprins, iar de sub basmaua de pe cap, şi ea de o culoare dubioasă, îi atârnau câteva şuviţe de păr blond spălăcit.

În timp ce unul din ostaşi a rămas cu noi afară, celălalt a intrat cu femeia în casă pentru a examina locul unde vom lucra.

Apoi a ieşit iar, a dat ocol casei pe dinafară şi, în funcţie de aşezarea uşii şi a ferestrelor, a stabilit dispozitivul de pază. Într-o asemenea situaţie, regulamentul le interzicea ostaşilor înarmaţi să intre în încăperea în care se găseau deţinuţii, pentru a nu risca să fie atacaţi şi dezarmaţi. Era motivul pentru care şi afară păstrau întotdeauna o distantă de câţiva metri între ei şi deţinuţi. În cazul de faţă, această măsură de precauţie ne avantaja, noi urmând să lucrăm în casă, la adăpost de frig şi intemperii, în timp ce ostaşii din escortă vor fi nevoiţi să tremure de frig afară.

Din cuvintele schimbate cu ostaşii, am aflat că femeia era nevasta unui gardian, care era plecat la serviciu. L-am putut chiar identifica când am intrat în casă şi i-am văzut fotografia, în uniformă, prinsă într-o ramă de scoici. Nu era unul din cei deosebit de ticăloşi, dar se remarcase totuşi odată, când îl pălmuise pe un deţinut.

Ne-am apucat mai întâi să demontăm soba cea veche, căreia i se prăbuşiseră cărămizile din interior, astupându-i fumurile. Era o sobă obişnuită de zid, ţărănească, aşa cum fuseseră şi cele din lagăr. Între timp, femeia trebăluia în bucătăria de alături, unde alimenta focul în maşina de gătit. Casa era mică. În afară de bucătărie şi camera cu soba, nu mai avea decât o încăpere mică, destinată băii.

De câteva zile, de când noaptea căzuse bruma şi frigul se înteţise, încălzise casa făcând focul în bucătărie şi lăsând uşile dintre camere deschise. Îi spusese demult bărbatului să repare soba din casă, dar el nu o ascultase, şi acum îi apucase frigul cu ea stricată.

Toate astea şi multe altele ni le spunea în timp ce curăţa nişte cartofi. Noi, în schimb, eram cu ochii numai la foaia de ziar, pe care lăsa să cadă cojile.

Văzând-o vorbăreaţă şi străină de orice idee de „vigilentă”, am întrebat-o dacă nu are nişte ziare vechi, să le întindem pe jos pentru a nu murdări duşumelele. Ne-a răspuns tot aşa de natural cum fusese şi întrebarea că îl are pe cel de ieri şi ni l-a şi dat. L-am desfăcut şi i-am întins foile pe jos în jurul sobei, întorcând pagina cu ştiri externe cu faţa în sus, pentru a o putea parcurge în timp ce ne făceam de lucru în jurul ei. Nu-mi amintesc să fi fost vreo informaţie deosebit de interesantă, dar în închisoare numai faptul de a avea un ziar în mână şi de a-l citi era un eveniment în sine, care îţi dădea satisfacţia de a fi înfrânt legea secretului, atât de scumpă Securităţii.

Femeia continua să trăncănească de-ale ei, plângându-se de serviciul bărbatului care o obligă să trăiască în pustietatea de la Salcia. Spera ca anul viitor să fie transferat la un penitenciar dintr-un oraş. Noi ne vedeam de treabă, o ascultam, dar tăceam. Nu i-am adresat cuvântul decât pentru a-i cere ziarul sau apă într-o găleată, pentru a pregăti mortarul şi a înmuia lutul. Femeia părea stingherită de tăcerea noastră voit distantă şi mai ales intimidată de felul politicos în care îi vorbeam spunându-i „doamnă”. Ne vorbisem amândoi să adoptăm o atitudine chiar deplasat de cuviincioasă, dar demnă şi rezervată pentru a marca cu oarecare ostentaţie deosebirea dintre „noi deţinuţii” şi „ei”, cei care îşi câştigau existenţa din asuprirea noastră.

La un moment dat, făcându-ni-se sete, am rugat-o să ne dea apă de băut.

— Să vă dau ceva de mâncare, că v-o fi foame. Dar n-am în casă decât nişte slănină şi pâine!

— Nu. Mulţumim. Nu vrem decât apă de băut! – i-am răspuns amândoi pe un ton sec, aproape tăios.

Femeia a înţeles şi a avut o ieşire sinceră de revoltă faţă de

reproşul pe care îl ghicise în răspunsul nostru:

— Sau nu vreţi să primiţi de la mine fiindcă bărbatul meu e miliţian?! Să ştiţi însă că şi noi suntem oameni! Bărbatul meu ştie cât de greu o duceţi, dar ce poate să facă?

— Poate să nu mai bată oamenii! – i-a sărit lui Nelu ţandăra. Renunţând să ne mai ţinem de înţelegere, ne-am angajat în discuţie cu femeia şi i-am povestit cum ne tratează gardienii în lagăr. Ne-a mărturisit şi ea că auzise de bărbată-su că se purta rău cu deţinuţii. Mai ales când pleca beat la serviciu.

— Mereu îi spun să se poarte omeneşte cu deţinuţii, că o să-l bată Dumnezeu, dar când se îmbată nu mai ştie de el şi mă bate şi pe mine!

Cu încă câteva vorbe de acest fel, femeia a reuşit să ne înmoaie inima şi să ne dezarmeze. Îndârjirea noastră s-a topit, făcând loc unei mai mari înţelegeri pentru soarta nefericitei femei, în sufletul căreia, în ciuda aspectului ei mizerabil şi a faptului că era nevasta unei brute de gardian, continua să pâlpâie flacăra omeniei.

Am încercat să comprim în numai câteva rânduri o discuţie care s-a întins de-a lungul celor câteva ore cât am lucrat la sobă. M-am străduit însă să nu-i alterez conţinutul, chiar dacă formularea şi cuvintele diferă. Când, la o nouă insistenţă, nu am mai refuzat-o şi am acceptat fiecare câte o bucată de pâine pe care am mâncat-o pe loc, ferindu-ne de soldaţii de afară, ochii umezi ai femeii exprimau o profundă emoţie.

Amărâta aceea de femeie părea să-şi fi asumat ea sentimentul vinovăţiei în locul bărbatului.

Iarna în acel an, la Salcia, a venit brusc, peste noapte. O iarnă aspră şi cu geruri mari, chiar de la început.

Într-o dimineaţă, după ce toată noaptea viscolise, ne-am trezit

cu geamurile îngheţate şi cu uşa barăcii troienită. Am deschis-o luptând cu zăpada şi crivăţul, care ni se împotriveau - veteranii lagărelor din Balta Brăilei ne-au spus că avusesem norocul să ni se dea din timp îmbrăcămintea de iarnă. Ne-au povestit cum în alţi ani nu primiseră pufoaicele şi pantalonii vătuiţi decât după căderea zăpezii şi că tremuraseră câteva săptămâni bune în hainele de doc, care se scorojeau pe ei sub ninsoarea şi gerul de afară.

Marea majoritate a deţinuţilor nu mai era această din barăci decât pentru munci în interiorul lagărului.

Deşi numai sporadic, echipa noastră de sobari ţi instalatori a continuat să fie solicitata şi la cursul iernii. Când nu eram angajaţi în nicio lucrare de reparaţii de sobe sau conducte de apa. Intram ti noi în circuitul muncilor şi corvezilor din lagăr, la tăiat lemne, la curăţat de cartofi, la degajatul pârtiilor de zăpadă etc.

Cum la numărul mare al deţinuţilor din lagăr ne venea destul de rar rândul la corvezi, ne rămânea şi destul de mult timp liber pe care. Oricât ar fi vrut gardienii să ni-l ocupe găsindu-ne de lucru, nu reuşeau. Căutau totuşi să ne restrângă pe cât posibil libertatea de mişcare, interzicând circulaţia între barăci. Get mai câinoşi dintre ei au încercat să ne încuie în barăci, ceea ce dădea naştere la proteste şi scandaluri care se soldau cu pedepse de izolare. În cele din urmă. Au renunţat la metoda de a ne mai bloca în barăci, mai ales că procedeul îi deranja şi pe ei, obligaţi fiind să descuie uşa ori de câte ori un deţinut se cerea la toaletă, WC-urile aflându-se într-o clădire aparte, în curte. Perseverenţa noastră de a bate din cinci în cinci minute la uşă pentru a fi lăsaţi să ne facem nevoite le venise de hac!

Cu toată prigoana dezlănţuită pentru a împiedica circulaţia între barăci, reuşeam totuşi prin diferite subterfugii să ne strecurăm în alte dormitoare şi să ne întâlnim prietenii. Dacă, de

pildă, luai un braţ de lemne de la soba din dormitorul tău, te puteai duce cu el în altă baracă, trecând liniştit prin faţa gardianului din curte, care te credea din echipa de corvoadă. Aşa îmi luasem obiceiul să pornesc în vizită la Iosif Ripan, la Nuţu Voiculescu, la Lie sau la alţi cama camarazi barăci şi să mă întorc apoi nestingherit cu braţul ca mea.

Cele câteva sobe la care am mai lucrat în timpul iernii au fost toate în casele gardienilor. Într-o singură casă am găsit bărbatul acasă, când am venit la lucru. Un gardian pe care nu-l m; Era nou-venit la Salcia şi nu fusese de serviciu decât la interior. În arirlahrcaae ne-au primit numai nevestele, care toate fără excepţie, s-au arătat pline de solicitudine, neştiind cum să ne convingă să mâncăm câte ceva sau să acceptăm măcar câteva ţigări. Atitudinea noastră era de fiecare dată aceeaşi. Refuzam mru l*J*de «Wmiativ, dar mulţumind în mod politicos, ceea ce producea invariabil aceeaşi reacţie, mai ales că luasem obiceiul să şi spunem că nu primim nimic de la cei care ne prigonesc. Femeia începea să se plângă de serviciul ingrat al bărbatului. Apoi, când îi povesteam cum se purta cu deţinuţii, fie încerca să-şi disculpe soţul, invocând ordinele pe care trebuia să le execute, fie îşi exprima dezaprobarea faţă de brutalitatea lui, spunându-ne că ea îl sfătuise întotdeauna să fie omenos cu deţinuţii şi să nu şi-i facă duşmani.

Pe măsură ce avansam în iarnă, meseria noastră de sobari era tot mai puţin căutată. În schimb, eram destul de solicitaţi ca instalatori.

Tot de la Nelu Dumitrescu am învăţat mai întâi cum să mă descurc sau mai bine zis cum să las impresia că mă pricep. Abia după aceea am făcut primii paşi în meserie, încumetându-mă sub ochii lui să folosesc câteva din sculele ce ni se dăduseră. După două-trei reparaţii făcute tot în casele miliţienilor am ajuns un

cârpaci destul de descurcăreţ, care ştia să-şi dea aere de meşter când îl privea vreun ochi străin la lucru.

Cele mai frecvente defecte la instalaţiile de apă din casele miliţienilor se datorau gerului, proastei izolări împotriva frigului, calităţii materialelor, dar şi primitivismului locatarilor, nefamiliarizaţi cu folosirea obiectelor sanitare din camera de baie.

În majoritatea cazurilor, când primeam ordinul să ne prezentăm la poartă cu roaba de scule, nu ni se spunea decât că vom fi escortaţi la o locuinţă unde nu mai curge apa. Când ajungeam la faţa locului, constatam aproape de fiecare dată că apa îngheţase pe ţevi chiar în camera de baie, în care nu se făcea focul pentru că încăperea… nu prea era frecventată!

În general, camerele de baie pe care le-am văzut cu ocazia reparaţiilor arătau într-un hal fără de hal. De cum intrai pe uşă, îţi dădeai seama că atât chiuveta, cât şi cada de baie, ori nu erau deloc întrebuinţate, ori îndeplineau cu totul altă funcţie decât cea pentru care fuseseră instalate. Cu greu puteai să le mai ghiceşti culoarea iniţială, albă, a smalţului. În schimb, WC-ul nu era niciun dubiu că era folosit chiar pentru scopul pentru care fusese creat. Şi se vedea cu prisosinţă, mai ales atunci când fusese onorat şi după ce îngheţase apa pe conducte.

Privirile indiscrete pe care am avut ocazia să le arunc în camerele de baie din casele gardienilor mi-au dat. Prilejul să văd la ce mai pot servi căzile de baie. În cele mai multe erau aruncate de-a valma tot felul de lucruri: îmbrăcăminte murdară, pantofi scâlciaţi, câte o cratiţă veche, un borcan de murături, alături de cizme de cauciuc pline de noroi, şi de sticle goale. Două din căzile pe care le-am văzut aveau însă o destinaţie mai precisă. Una servea de depozit pentru unelte de grădinărie: sapă, lopată, greblă, târnăcop şi stropitoare. În cealaltă fuseseră puse la argăsit câteva

piei de oaie. Alte câteva piei, atârnate pe ţeava duşului de dea supra căzii îşi aşteptau rândul să fie muiate în cada cu argăseală. Robinetele din camerele de baie le găseam cel mai adesea înţepenite de rugină. Apa de la chiuveta din bucătărie era, în general, singura folosită pentru toate nevoite casei.

Cazul petrecut la locuinţa unui gardian nu mai are nevoie de niciun comentariu pentru a demonstra ceea ce am afirmat mai sus.

Era către sfârşitul iernii. Câteva zile de moină fuseseră de ajuns pentru a dezgheţa drumul satului şi a-l readuce la starea de pe vremea ploilor de toamnă. Echipa noastră fusese chemată de urgenţă la poarta lagărului, de unde, mânaţi în grabă de la spate de cei doi ostaşi din escortă şi de un gardian, am pornit spre sat plescăind şi alunecând la tot pasul prin noroiul şi băltoacele drumului. Mergeam chiar la casa gardianului care ne însoţea şi care ne-a povestit că se trezise dimineaţa cu locuinţa inundată, fără să-şi poată da seama de unde venea apa. Când am ajuns la faţa locului, nu ne-a fost greu să descoperim unde era hiba! Inundaţia provenea din camera de baie, de la o ţeava de apă din perete, care se spărsese. Întrebându-l pe gardian dacă cu o zi înainte robinetele de apă funcţionaseră normal, am aflat că nu umblase la ele toată iarna, din cauza frigului din camera de baie.

Era limpede deci că ţeava de apă îngheţase şi plesnise încă de la primele geruri, de la începutul iernii, iar acum, odată cu încălzirea vremii, se dezgheţase şi provocase inundaţia.

În toamnă, avusesem prilejul să văd în curtea fermei partidului aspectul dezolant prezentat de doi tăuraşi de cea mai pură rasă Pinzgau numai piele şi os, murdari de bălegar şi neţesălaţi. Aflasem de la Doru Stroescu că animalele fuseseră importate cu numai câteva luni în urmă din Germania sau Elveţia şi că, datorită neglijenţei şi lipsei de îngrijire, ajunseseră foarte

repede în starea jalnică în care le zărisem în curtea „gospodăriei partidului”.

Un alt aspect al aceluiaşi spirit gospodăresc mi-a fost dat să-l cunosc în cursul iernii, când împreună cu alţi vreo douăzeci de deţinuţi, am fost scoşi la muncă în incinta aceleiaşi ferme a partidului. Primisem fiecare câte o lopată şi ni se spusese că vom avea de vânturat seminţele de floarea-soarelui depozitate într-o magazie.

Nimeni nu mai auzise vreodată de o asemenea îndeletnicire legată de cultura florii-soarelui.

Se nimerise să fie una din cele mai geroase zile ale iernii. Deşi distanţa de la ieşirea din lagăr şi până în curtea fermei era mică, pe drum ne-au îngheţat picioarele în bocanci. Faţa şi buzele ne erau şi aşa arse şi crăpate de ger încă de la începutul iernii.

Magazia, spre care ne-am îndreptat, era o hală lungă de 20 – 25 de metri, lată de aproximativ cinci metri şi înaltă cam de patru. La mijloc, pe latura ei lungă, era intrarea, a cărei poartă dublă era dată de perete. Pe ambele părţi, sus, aproape de tavan, se aflau, din loc în loc, nişte oberlihturi, având şi ele ferestrele deschise.

Pe măsură ce ne apropiam de magazie şi făceam aceste observaţii, ne izbea tot mai tare mirosul pe care îl emana prin toate deschiderile ei. O duhoare de fermentaţie, acră şi înecăcioasă, asemănătoare cu cea a borhotului de sfeclă de la fabricile de zahăr, dar mult mai puternică şi mai nesuferită. Când am ajuns la uşă, ne-am dat seama că putoarea venea de la depozitul din magazie. Pornind de la uşă spre stânga, până în fund şi până la un metru de tavan, magazia era plină cu seminţe de floarea-soarelui.

Gardianul care ne însoţise ne-a arătat ce aveam de făcut: urma să lopătăm seminţele din partea stângă în partea dreaptă a magaziei, care era goală. La prima vedere, deşi era vorba de o

cantitate mare de seminţe, ni s-a părut că va fi o treabă uşoară. Rămânea doar să ne obişnuim cu mirosul cumplit din magazie. În compensaţie, aveam să ne bucurăm că vom lucra la căldură, în magazie fiind o temperatură inexplicabil de ridicată, deşi uşa şi toate oberlihturile erau deschise şi afară crap au pietrele de ger.

Gardianul ne-a spus să ne apucăm de lucru şi, la rugămintea noastră, a acceptat să ne lase uşa deschisă din cauza mirosului. Ne-a cerut însă să nu ieşim din magazie. Apoi, pentru a scăpa de miros, s-a îndepărtat şi s-a oprit la douăzeci de metri distanţă de uşa magaziei, unde şi-a găsit de vorbă cu un alt gardian. Îmbrăcaţi în şubele lor lungi îmblănite şi cu pâslarii traşi peste cizme, nu le păsa de gerul de afară.

Primele lopeţi, luate de la suprafaţa povârnişului din capătul masei de seminţe înmagazinate, s-au lăsat uşor încărcate şi aruncate în partea goală a halei. Adevărata situaţie a recoltei de floarea-soarelui da care trudiseră atât şi deţinuţii) nu a întârziat să se arate, de îndată ce am lopătat stratul de seminţe încă intacte de la suprafaţă; un strat nu mai gros de 30 – 40 de centimetri. Mai jos, în adâncime, nu ne-a mai fost posibil să înfigem lopeţile. Fierul se oprea într-o masă compactă, parcă cimentată, în care nu mai pătrundea, oricât ne-am fi opintit. Ne-am suit şi pe mormanul de seminţe ticsite în magazie, dar şi acolo încercările noastre de a folosi lopeţile au dat greş, efortul fiind şi mai penibil, înălţimea tavanului nepermiţându-ne să stăm decât aplecaţi sau în genunchi. Sus, în spaţiul dintre tavan şi suprafaţa masei de seminţe, temperatura era şi mai ridicată decât jos, iar miasmele grele şi înecăcioase emanate de seminţe îţi produceau usturimi în gât la fiecare gură de aer inhalată.

Crezând că totuşi nu era vorba decât de o crustă superficială, de un strat întărit, pe care nu-l puteam străpunge cu lopeţile, dar

sub care s-ar afla seminţe nealterate, ne-am hotărât să-i cerem gardianului două cazmale. Ni le-a adus, după care s-a retras din nou în afara zonei urât mirositoare.

Cu cazmalele şi cu multă trudă am început să fărâmiţăm şi chiar să dislocăm bucăţi mai mari din masa compactă şi dură de seminţe aglomerate. Am săpat astfel o groapă de mai bine de un metru adâncime, fără să descoperim nici măcar o modificare de consistenţă, darmite vreun strat de seminţe nealterate. Dimpotrivă, cu cât săpam mai adânc, cu atât întâlneam o masă mai densă şi mai omogenă, în care forma seminţelor nici nu se mai distingea. Ca să nu mai vorbim că în fundul gropii pereţii ei erau atât de fierbinţi, încât nu puteai ţine mâna pe ei şi te sufocau aburii pestilenţiali pe care îi emanau.

Era limpede că întreaga recoltă de floarea-soarelui fusese compromisă. Seminţele înmagazinate înainte de a fi fost complet uscate putreziseră şi formau acum, de la un capăt la altul al halei, un singur bloc, care în partea de jos continua să fermenteze.

Faţă de cele constatate, era cât pe-aci să-l strig pe gardian pentru a-i arăta starea seminţelor intrate în descompunere şi deci inutilitatea oricărei încercări din partea noastră de a mai salva ceva. Printre noi s-au găsit însă unii mai puţin pripiţi şi mai chibzuiţi în judecată, care m-au oprit să o fac. Nu am putut decât să le dau dreptate. De ce să ne grăbim – spuneau ei –, când aici, de bine, de rău, e mai acceptabil decât în gerul de afară? De ce să riscăm să fim puşi la altă muncă mai grea, în curtea fermei sau la corvezi în curtea lagărului, unde era mereu ceva de făcut? Mai bine să întârziem aici până primim masa de prânz şi abia după aceea anunţăm gardianul. Ora va fi atunci prea înaintată pentru a mai fi puşi la altă muncă.

Cred că atunci când un puşcăriaş depăşeşte prima lui

perioadă de detenţie, în care a ţinut socoteala zilelor şi renunţă la răbojul scrijelit pe peretele celulei, înseamnă că şi-a învins, totodată, şi principalul duşman: timpul. Când ai ajuns să faci abstracţie de trecerea timpului, ţi-ai recâştigat, în parte, independenţa şi te simţi eliberat de povara apăsătoare a ceasurilor şi zilelor care, în monotonia lor, se scurg la nesfârşit

Odată ajuns la această maturitate în evoluţia lui în închisoare, omului nu-i mai rămâne decât un pas de făcut pentru a deveni un puşcăriaş înţelept, şi anume: să se obişnuiască să folosească cu orice ocazie factorul timp în favoarea lui, făcându-şi-l astfel, din duşman, aliat.

Cu toate că numai după câteva săptămâni de la arestare renunţasem să mai ţin contabilitatea zilelor, evoluţia mea ulterioară de puşcăriaş nu a mai dovedit aceeaşi precocitate de dezvoltare. Agitat din fire şi veşnic grăbit, nu am reuşit, decât arareori, să dau semne de înţelepciune. De cele mai multe ori m-am alăturat camarazilor care aveau această calitate. Aşa am făcut şi cu ocazia zilei noastre de lucru la magazia cu seminţe de floarea-soarelui. Şi trebuie să spun că tare bine ne-a prins să stăm întinşi pe spate pe seminţele încinse de procesul de fermentaţie şi cu picioarele în groapa care emana şi ea căldură. E drept că din cauza miasmelor pe care le-am respirat ne-am ales cu o iritaţie a traheei şi cu usturimi neplăcute la ochi, care însă, după două zile, au trecut. Hotărârea de a „trage de timp” nu numai că ne-a scăpat în ziua aceea de o altă muncă, dar le-a prilejuit camarazilor mei şi o plăcută surpriză.

În timp ce ne încălzeam în jurul gropii săpate în grămada de seminţe, ne-a fost atrasă atenţia de un bulgăre de zăpadă căzut nu departe de locul unde ne aflam. Fusese aruncat de afară printr-unul din oberlihturile de pe partea opusă uşii. Cel care îl aruncase

nu putuse deci fi văzut de gardianul care supraveghea de la distanţă uşa magaziei.

Uitându-ne prin oberliht în curte, am văzut sub fereastră vreo trei sau patru deţinuţi de drept comun. Fiecare din ei ducea câte două garniţe de lapte, în afară de unul care purta pe umăr o scară de coteţ. Cum ne-a văzut capetele la fereastră, cel cu scara a rezemat-o de perete, s-a suit până la înălţimea noastră şi ne-a şoptit că vine din partea „domnului doctor Stroescu”. Şi, fără să mai dea altă explicaţie, ne-a întins repede o cană primită de la unul din deţinuţii de la picioarele scării, pe care o umpluse cu lapte scufundând-o într-una din garniţe. Cel de pe scară ne-a spus să ne grăbim, în timp ce un altul, postat la colţul magaziei îl ţinea sub observaţie pe gardianul nostru.

Prin releu, căniţa a început să facă naveta între garniţa din curte şi camarazii mei din magazie, până ce fiecare şi-a băut porţia de lapte. Pe a mea am cedat-o altuia, neputându-mi învinge nici în puşcărie repulsia faţă de laptele crud, proaspăt muls.

Când, în cele din urmă, am chemat gardianul şi i-am arătat situaţia seminţelor de floarea-soarelui, a fost şi el de părere că munca noastră nu-şi mai avea rostul.

În cursul iernii 1963 – 1964, intenţiile regimului de a ne îmbunătăţi condiţiile de detenţie au devenit mult mai evidente decât în perioada campaniei agricole din vară şi toamnă, când totul era sacrificat muncii pentru „realizarea planului”. Semnele cele mai vizibile în acest sens se reflectau acum în comportarea gardienilor şi ofiţerilor care se străduiau să-şi modifice atitudinea faţă de noi, abţinându-se de la brutalităţi, înjurături şi insulte şi căutând să se arate mai omenoşi şi să ni se adreseze în mod civilizat. Unii păreau să o facă cu uşurinţă, altora însă le venea tare greu să-şi schimbe năravurile, efortul de a-şi stăpâni pornirile

schimonosindu-le trăsăturile feţei, care nu ştia să exprime blândeţea.

În cadrul acestei noi tendinţe a organelor represive de a ne acorda nişte drepturi elementare de care ne privaseră ani de zile şi a obligaţiei ce părea că voiau să şi-o ia de a respecta măcar în parte tratamentul uman al deţinuţilor prevăzut de convenţiile internaţionale, am trăit în iarna aceea un eveniment extraordinar. Am fost într-o zi adunaţi în curtea lagărului unde comandantul (cred că îl chema Nica) ne-a ţinut un lung discurs, din care voi spicui numai câteva fraze-slogan care începuseră să fie tot mai des întrebuinţate de diferiţi ofiţeri care veneau să ne viziteze la Salcia:

Mulţi dintre voi aţi dat dovadă de muncă şi disciplină, dar mai sunt unele elemente care nu au înţeles mersul istoriei... Regimul de democraţie populară din ţara noastră s-a întărit acum şi nu se mai teme de duşmani... Organele de stat vor apăra cuceririle revoluţionare şi vor zdrobi orice încercare a duşmanului de clasă de a submina regimul clasei muncitoare M Unii dintre dumneavoastră (neobişnuit încă să întrebuinţeze cu noi astfel de formulări, Nica ni se adresa când cu „tu”, când cu „dumneata”) *v-aţi dat seama că aţi greşit şi v-aţi hotărât să vă reabilitaţi prin muncă, alţii au rămas însă duşmani înrăiţi ai poporului... Noi îi cunoaştem şi pe unii, şi pe alţii, şi vom ţine seama de purtarea fiecăruia*”.

După acest amestec de promisiuni de recompensă, nedefinite, şi de ameninţări voalate, cu aluzii la un tratament diferenţiat, în funcţie de atitudinea fiecăruia, comandantul ne-a comunicat că, pentru a ne ajuta să ne convingem de „realizările” partidului şi guvernului şi de bunăstarea poporului, regimul a hotărât să ne permită să citim zilnic ziarul.

Nu ştiu dacă comandantul urmărise să provoace surpriză, dar

a reuşit din plin. Poate nu chiar în sensul dorit de el, dar, oricum, noi am rămas în primul moment înmărmuriţi de uimire. Cum să-ţi vină să crezi că regimul renunţa la ceea ce fusese timp de două decenii gogoriţa numărul unu a direcţiei închisorilor, ziarul, hârtia şi litera scrisă, care nu trebuia să ajungă în mâna deţinuţilor? Cum să crezi că tocmai cei care ordonaseră cele mai sălbatice represalii, pentru a menţine prin teroare această interdicţie, veneau acum să ne ofere ziare?

Nu ştiu cine ar mai putea totaliza numărul zilelor de izolare, al bătăilor şi al celor care au plătit cu sănătatea sau chiar cu viaţa pentru un petec de ziar găsit asupra lor. Reacţia împotriva acestei prohibiţii ne stimulase ingeniozitatea şi îndrăzneala, făcându-ne şi pe noi să recurgem la acţiuni extreme, de la dezgustătoare până la temerare.

Numai eu ştiu de câte ori îmi băgasem braţul până mai sus de cot în conţinutul latrinelor pentru a pescui bucata de ziar folosită de gardian drept hârtie igienică. Ca să nu mai vorbesc de răbdarea şi iscusinţa cu care se făureau cele mai complicate planuri pentru a ajunge în posesia unui ziar, fie de la vreun deţinut de drept comun, fie de la un lucrător civil sau chiar de la un gardian.

Dacă până atunci, din experienţa câştigată în cursul anilor de închisoare, ne obişnuisem să nu mai dăm o prea mare importanţă perioadelor de oarecare destindere sau de înăsprire a regimului de detenţie, care se succedau alternativ, de data asta, o concesie de asemenea proporţii din partea organelor represive ieşea din rutină şi dădea loc la interpretări optimiste justificate. Faptul a fost imediat asociat cu modificarea intervenita în purtarea gardienilor faţă de noi, dar şi cu zvonurile, tot mai frecvente în ultima vreme, privind iminenţa apariţiei unui decret de amnistii şi graţieri, cărora majoritatea dintre noi nu le dădeam crezare. De multe ori astfel de

zvonuri se adeveriseră, dar de fiecare dată beneficiarii decretului fuseseră numai condamnaţii de drept comun.

Recunosc că anunţul comandantului m-a uimit şi tulburat la fel ca pe toţi deţinuţii din lagăr. Interpretările optimiste ale celor care susţineau că asistam la pregătirile premergătoare eliberării noastre nu le-am împărtăşit şi nici nu au reuşit să-mi clatine convingerea pe care în discuţiile ce le purtam între noi o rezumasem în câteva vorbe:

— Ori ei, ori noi!

Cu alte cuvinte, admiteam numai două ipoteze: ori durează regimul mai mult decât noi, şi atunci vom muri în închisoare, ori se prăbuşeşte cât mai suntem în viaţă, şi atunci vom fi eliberaţi de cei ce l-au răsturnat. O a treia ipoteză, aceea de a fi eliberaţi printr-un act de clemenţă a regimului comunist, o consideram exclusă. Nu o vedeam posibilă – spuneam în glumă – decât dacă regimul va reuşi să uniformizeze viaţa oamenilor liberi cu a celor din puşcării, făcând să dispară puţinele diferenţe care mai există între ele. O glumă, care, cu trecerea timpului, avea să-şi piardă hazul!

Începând chiar de a doua zi, cel mai odios personaj al lagărului, turnătorul Dogărăscu, a adus câte un număr din *Scânteia* în fiecare dormitor. Îl depunea pe pervazul primei ferestre de lângă uşa de intrare şi pleca imediat, fără să reacţioneze la sarcasmele şi aluziile batjocoritoare cu care era întâmpinat ori de câte ori îşi făcea apariţia. „Atenţie!” era de obicei strigătul cu care era primit în dormitor, la care toate discuţiile şi îndeletnicirile din baracă încetau ostentativ, demonstrând astfel că nu voiam să ne expunem riscului de a fi denunţaţi. Apoi, începeau să zboare de la un pat la altul schimburi de păreri, care mai de care mai usturătoare la adresa delatorilor, în general, şi la pedepsele binemeritate pe care le vor primi într-o bună zi.

Alteori, de când intra pe uşă şi până ieşea, dormitorul se transforma într-o volieră asurzitoare, care răsuna de fluierături, piuituri şi tot felul de sunete imitând glasul păsărilor, delatorilor spunându-li-se mi numai turnători, prăduitori sau vânzători, ci şi ciripitori. Grăbit, Dogărăscu se strecura pe uşă afară ca un câine bătut şi fugărit cu pietre.

Atitudinea noastră faţă de primul ziar primit în mod oficial a fost unanimă. Ne-am asigurat mai întâi că nu vine la baraca noastră niciun gardian şi abia după aceea ne-am ocupat de ziar. L-am întins pe un pat şi, îngrămădiţi împrejur, i-am parcurs paginile întorcându-le cu grijă pentru a nu le rupe sau şifona. Apoi, l-am împăturit la loc şi l-am pus din nou în firida ferestrei.

Cum în Balta Brăilei serviciul poştal suferea întârzieri, treceau uneori câte două sau chiar trei zile până ce primeam un nou ziar. Trebuia atunci să-l predăm pe cel vechi, pe care Dogărăscu îl găsea zăcând intact acolo unde îl pusese. Desigur că faptul i-a fost raportat ofiţerului politic, care, seara, după ce ne-am întors de la muncă, a venit la noi în dormitor să vadă personal ce se întâmplă cu ziarul. Ne-a găsit pe unii stând de vorbă, pe alţii cârpindu-ne hainele, curăţându-ne bocancii sau rânduindu-ne lucrurile de îmbrăcăminte la capul patului. Ziarul zăcea împăturit la locul lui din firidă. Nu părea să se fi atins nimeni de el. Mimând un aer distrat, în timp ce-şi rotea ochii prin încăpere, politrucul s-a informat pe un ton neutru:

— Văd că aţi primit ziarul! L-aţi citit? I s-a răspuns din mai multe părţi:

— Nu. Nu avem timp. Suntem prea obosiţi de muncă! Sau chiar:

— Nu ne interesează! Scrie mereu acelaşi lucru!

La asemenea afirmaţii, ofiţerul nu s-a mai putut stăpâni şi şi-a

arătat adevărata faţă răcnind la noi, după bunul şi vechiul obicei M.A.I.-st:

— Tot bandiţi aţi rămas! Degeaba avem noi grijă să vă dăm tot ce vă trebuie! Lasă că vă învăţ eu minte!

Apoi şi-a luat seama, s-a calmat şi ne-a vorbit din nou civilizat, vrând să ne convingă de importanţa articolelor din ziar, care ne informau despre „realizările regimului”.

— Eu vă sfătuiesc să-l citiţi! – i-au fost ultimele vorbe, înainte de a pleca. Nouă ne-au sunat a ameninţare.

A doua zi, ofiţerul de serviciu ne-a transmis ordinul conducerii: seara, după întoarcerea de la muncă, în fiecare dormitor se va citi cu glas tare articolul de fond din *Scânteia*. Neexecutarea ordinului va atrage după sine pedepsirea întregii camere, cu zile de izolare şi tăierea dreptului la carte poştală şi la pachet.

De unde până mai ieri citirea ziarului fusese strict interzisă, lectura lui ajunsese să fie acum obligatorie. Aceiaşi oameni ai administraţiei lagărului, care ne pedepsiseră mai înainte pentru încălcarea interdicţiei, ne ameninţau fără nicio ruşine cu represalii identice dacă nu respectam acum dispoziţia contrarie!

Amănuntele de reglementare a felului în care urma să fie executat ordinul au fost lăsate în seama ofiţerului de serviciu şi a gardienilor. Astfel, în dormitorul în care mă aflam s-au încercat succesiv mai multe formule. Mai întâi s-a apelat la voluntari, care să citească pe rând în fiecare seară articolul de fond. Nu s-a oferit însă nimeni. Supărat pe insucces, gardianul a luat iniţiativa de a desemna el un lector. Dar şi aici s-au ivit dificultăţi, cei aleşi invocând diferite pretexte pentru a se eschiva: fie că nu citeau bine, fie că nu aveau ochelari şi nu vedeau bine la lumina slabă a becului din dormitor. S-a găsit chiar unul (cred că era inginer

constructor) care să spună că nu a urmat clasele primare şi nu ştie carte, fiindcă a fugit de la şcoală. Când, bănuitor, gardianul l-a întrebat ce meserie are, i-a spus că era muncitor necalificat.

Văzând că nu o scoate la capăt, gardianul l-a chemat în ajutor pe ofiţerul de serviciu. Acesta, mai versat în mijloacele de constrângere, i-a spus şefului de cameră să se descurce cum va şti, pentru că ordinul trebuie să fie executat, în caz contrar va fi trimis la izolare. Şi aşa am fost învinşi cu propria noastră armă, ofiţerul ştiind că poate conta pe solidaritatea noastră.

Am acceptat cu toţii compromisul. Pentru ca şeful de cameră să nu aibă de suferit de pe urma noastră, am convenit ca seara să se aşeze pe banca de sub becul care ne lumina camera, având grijă să aibă ziarul la îndemână. La ora citirii ziarului se va găsi întotdeauna unul dintre noi care să dea alarma la apropierea unui ofiţer sau gardian. În acel moment vom înceta să mai vorbim, vom face linişte, iar şeful de cameră va începe să citească de undeva, de la mijlocul articolului. Am procedat aşa numai o vreme. Când am observat că administraţia a renunţat să ne mai supravegheze şi nu s-a mai arătat preocupată de citirea ziarului în dormitor, am încetat şi noi să mai jucăm acest teatru. Treptat, ordinul a căzut în desuetudine.

Nemaisimţindu-ne constrânşi la lectura de seară a articolului de fond, ziarul depus în firida ferestrei nu-şi mai păstra până a doua zi aparenţa intactă ca în primele săptămâni. După ce majoritatea îl răsfoiam citindu-i numai titlurile şi oprindu-ne doar la pagina cu ştiri externe, ziarul era luat în primire de câţiva camarazi din dormitor, care îl studiau în amănunţime, analizând fiecare articol, declaraţie oficială sau discurs al mai marilor partidului, căutând să găsească printre rânduri ceea ce se ascundea în spatele cuvintelor tipărite.

La un moment dat, ne-a fost atrasă atenţia de întârzierea cu care ne parveneau, de la o vreme, ziarele. Treceau câteodată 2 – 3 zile în care ni se spunea că vasul care aducea poşta de la Brăila nu venise, iar când distribuirea ziarelor era reluată, nu mai primeam numerele din urmă.

— Ce vă mai trebuie ziarele vechi – ni se răspundea când întrebam de ele.

Frecvenţa întreruperilor şi, mai ales, lipsa numerelor din acele zile au început să ni se pară suspecte. Nu a trecut multă vreme şi bănuiala noastră a devenit certitudine: regimul îşi cenzura propria lui presă! Reţinea ziarele al căror conţinut considera că nu trebuie adus la cunoştinţa deţinuţilor!

Descoperirea a făcut-o o echipă de deţinuţi care lucra la reparaţii de zidărie în casa unui gardian. Băieţii noştri au pus mâna pe un ziar, care nouă nu ne fusese dat, ceea ce dovedea că poşta sosise totuşi la Salcia.

Din acel moment, principala noastră preocupare a fost să ne procurăm numerele din *Scânteia* care nu ajungeau în lagăr. O campanie la care a participat cu succes şi echipa noastră de instalatori, când aveam ocazia să lucrez cu Nelu Dumitrescu prin casele gardienilor. Şi aşa am aflat de ce reţinuse administraţia ziarele respective!

În acea vreme, în toate numerele *Scânteii* apăreau informaţii despre viitoarele alegeri prezidenţiale din Statele Unite, informaţii puţine, neesenţiale, privite prin prisma deformată a presei comuniste şi însoţite de comentarii în stilul ei insidios binecunoscut. Parcurgând paginile ziarelor reţinute de administraţie, ne-a sărit imediat în ochi motivul pentru care luase această măsură. În toate numerele reţinute erau referiri la

campania electorală dusă de senatorul Goldwater, care candida la preşedinţie (din ziarele primite oficial nici nu aflasem de existenţa lui Goldwater!).

Din criticile care i se aduceau şi virulenţa cu care era atacat pentru declaraţiile „reacţionare, antidemocratice, antisovietice şi aţâţătoare la război" am înţeles că se manifestase ca un declarat şi înverşunat inamic al comunismului. Un fapt pentru care Goldwater a devenit pe loc candidatul nostru!

Deşi grijulie de starea noastră de spirit, nu cred că prin reţinerea ziarelor administraţia urmărise să ne ferească de riscul unor entuziasme deşarte şi al unei decepţii ulterioare, când vom afla că Goldwater nu fusese ales.

Semnelor de îmblânzire a regimului în închisoare nu le mai căutam de multă vreme o motivaţie logică. Mă obişnuisem în decursul anilor cu alternanţa perioadelor când foarte dure, când mai puţin aspre. Uneori observasem că aceste oscilaţii erau o consecinţă directă a unor evenimente politice internaţionale. De cele mai multe ori însă nu le găseam o explicaţie satisfăcătoare, deşi alţi camarazi de închisoare continuau să facă tot felul de speculaţii pe această temă.

În ultima vreme, mai ales de când eram în mod sensibil mai bine trataţi, noua atitudine a administraţiei lagărului faţă de noi era deseori pusă în legătură cu zvonurile tot mai insistente privind decretarea unei largi amnistii şi pentru deţinuţii politici. Astfel de zvonuri ne parveneau întotdeauna de la deţinuţii de drept comun, nefiind de cele mai multe ori decât produsul unei speranţe pe care şi-o întreţineau cu iluzia decretelor de care beneficiau din când în când. Cei mai mulţi dintre noi, printre care şi eu, nu ne făceam astfel de iluzii. Cea mai bună dovadă, în acest sens, era tema discuţiilor pe care le purtam în acel sfârşit de iarnă cu Nuţu

Voiculescu.

Pe măsură ce prietenia noastră se dezvoltase, crescuse şi încrederea pe care ne-o acordam unul altuia. Zilele de iarnă, când nu eram scoşi la muncă, ne-au dat prilejul să ne vedem mai des, să stăm mai mult de vorbă şi să ne cunoaştem mai bine, împărtăşindu-ne chiar şi cele mai ascunse gânduri. Aşa se face că am ajuns să vorbim despre ideea care pe mine mă obsedase continuu de-a lungul anilor de închisoare şi care (după cum mi-a mărturisit-o) îl preocupa şi pe el, ideea evadării. Ideea şi hotărârea nu ne lipseau nici unuia, dar până la faptă era cale lungă! O cale greu de întrevăzut. Voiam însă să o descoperim. Deocamdată însă totul se reducea la discuţii şi schimburi de păreri, neputând trage concluzii şi stabili ce trebuia întreprins, ci mai degrabă ce nu trebuia făcut.

Am exclus astfel orice fel de tentativă în cursul iernii, frigul, zăpada şi viscolul făcând din natura în care voiam să ne pierdem un inamic căruia nu i-am putea face faţă. Prima mea experienţă în domeniu mă convinsese că sezonul propice unei evadări era vara, când nu degerai de frig, nu lăsai urme pe zăpadă şi te puteai bucura de protecţia vegetaţiei. Până ce vremea va deveni mai prietenoasă şi natura cu verdeaţa ei, ospitalieră, mai era însă o bună bucată de vreme.

Examinând pe toate feţele şi ipoteza unei evadări din chiar incinta lagărului, am sfârşit prin a o şterge de pe lista posibilităţilor, riscurile fiind enorme, iar şansele de reuşită aproape inexistente. Deşi eram în căutarea unei căi pe care o ştiam dinainte primejdioasă, nu eram totuşi dispuşi să ne asumăm riscuri cu mult mai mari decât şansele de izbândă. Nu voiam să ne încercăm norocul cu orice preţ!

Desigur, cântărirea pericolului şi a şanselor de reuşită erau la discreţia aprecierii noastre subiective, dar se situa totuşi în limitele

rezonabilului. Oricum, seriozitatea raţionamentului lui Nuţu şi spiritul său analitic, aproape exagerat de pedant, veneau să compenseze în discuţiile noastre tendinţa mea de a fugi de calcule prea amănunţite (când nu dispuneam de toate elementele) şi de a mai lăsa loc şi pentru improvizaţiile de moment. Nu are rost să mai enumăr toate propunerile făcute, şi de unul, şi de altul din noi, pe care, rând pe rând, le-am înlăturat ca nerealizabile. Astfel, câmpul posibilităţilor luate în discuţie şi examinate metodic zile în şir s-a tot micşorat, nemairămânându-ne în cele din urmă în perspectivă decât o singură cale de fugă: Dunărea.

Ştiam că cu ajutorul câtorva prieteni ne vom putea aranja să fim repartizaţi amândoi la brigada care lucra la descărcatul bacurilor şi atelierele din ţarcul de la malul Dunării. Era primul şi singurul punct sigur al celor câteva planuri ipotetice, urmând ca abia după ce vom studia situaţia la faţa locului să ne oprim asupra celui mai convenabil, să-i discutăm detaliile şi să-l definitivăm. Toate aceste planuri, proiectate sumar, cu contururi încă vagi, aveau o trăsătură comună: albia Dunării Vechi, în care voiam să ne aventurăm. Era zona în care, dacă pătrundeai, erai împuşcat fără somaţie. Cum vom căuta să evităm ca acest prim pas să ne fie fatal, rămânea de văzut. Oricum, drumul nostru începea de la malul Dunării, pe care trebuia să o trecem fie înot, fie cu ajutorul unui bac, cu sau fără complicitatea cârmaciului. Cel puţin aşa gândeam şi vedeam amândoi situaţia în primele luni ale anului 1964, când încă nu se luase zăpada şi viscolul mai ridica troiene la uşa barăcii unde ne ţineam sfatul.

Un lucru ne era foarte clar: dacă evadarea propriu-zisă ne va reuşi, va trebui neapărat să părăsim cât mai repede posibil insula pe care ne aflam. Ştiam că, din cauza lagărelor de muncă cu deţinuţi, Balta Brăilei era înţesată de trupe ale Ministerului de

Interne, care, la primul semnal de alarmă, vor începe să cutreiere insula în lung şi în lat, pe jos, călare şi cu câini-lup special dresaţi pentru vânătoarea de oameni.

Avusesem ocazia să vedem de câteva ori manevrele acestor trupe pornite în căutarea unui duşman imaginar. Putusem, de asemenea, observa de la o fereastră a spitalului, suindu-ne în picioare pe pat, poligonul special amenajat pentru dresajul şi exerciţiile la care erau supuşi câinii poliţişti.

Ne gândeam că, dacă vom reuşi să intrăm în Dunăre fără să fim văzuţi, profitând de curentul apei, vom putea înota o bună distanţă în aval şi ieşi apoi pe malul dobrogean înainte de a se da alarma. Contam atunci ca trupele securităţii să înceapă operaţiile de căutare mai întâi în interiorul insulei şi abia după aceea să le extindă în afara ei.

Ne oprisem la ideea de a ieşi din apă pe malul dobrogean nu numai pentru a evita concentraţia de trupe din Balta Brăilei, ci şi cu intenţia de a ne feri de malul muntenesc, socotind că securitatea îşi va îndrepta în mod firesc cercetările mai întâi în acea parte, ştiindu-ne pe amândoi din Bucureşti.

Prelungind acest raţionament, de a porni în direcţia contrarie drumului firesc, gândul ne-a dus la frontiera bulgară. Ce-ar fi – ne-am zis – să încercăm să ne continuăm evadarea mergând spre sud şi să trecem frontiera în Bulgaria? Într-acolo chiar că nu vom fi căutaţi!

La această idee, ne-am amintit amândoi de un banc, care circula pe vremea aceea şi am făcut din nou haz de el:

Un securist se prezintă cu un arestat la Mărcuţa şi îi cere doctorului să-l interneze, fiindcă e nebun.

— De unde ştii că este nebun? – întrebă doctorul.

— L-am prins când tocmai voia să treacă frontiera! – spune

securistul.

— Păi, asta nu înseamnă că e nebun! – zice doctorul.

— Ba da, pentru că voia să fugă în URSS!

Ideea fugii în Bulgaria ni s-a părut mai mult decât năstruşnică şi am comentat-o la început mai în glumă. Mie mi-a rămas totuşi în minte şi, treptat, am ajuns să nu mi-o mai închipui chiar utopică. Fiind vorba de Bulgaria, mă dusese gândul la Gioga Parizianu. Era armân, originar din Bulgaria. Ne cunoscusem şi ne împrietenisem la mina de plumb de la Cavnic. Gioga era unul din cele mai frumoase caractere pe care le-am întâlnit în închisoare.

N-am avut nicio reticentă să-i încredinţez intenţia mea de a încerca o nouă evadare şi să-i cer părerea şi sfatul cu privire la eventualitatea trecerii frontierei în Bulgaria. Cu toate că nu vedea posibilitatea unei evadări de la Salcia, ideea trecerii graniţei spre sud l-a entuziasmat. Fără multă vorbă, s-a declarat gata oricând să ni se alăture dacă vom găsi o cale spre libertate. Pentru el, fuga din Salcia era principala problemă care trebuia rezolvată. Fiind dobrogean, trecerea clandestină a frontierei o considera relativ uşoară, iar odată ajunşi pe teritoriul bulgar, planul era pentru el gata făcut. Avea ferma convingere că vom putea traversa toată Bulgaria, de la nord la sud, pe jos sau profitând de diferitele mijloace locale ce ne vor ieşi în qale, căruţe sau camioane, pentru a ajunge în zona muntoasă de la frontiera greco-bulgară. Vom merge cu precădere prin zonele rurale, dându-ne drept muncitori sezonieri, în drum de la un loc de muncă la altul. Ştiind perfect bulgăreşte, nu va avea nicio dificultate să se înţeleagă cu localnicii, iar noi vom evita să vorbim. Desigur, rămânea să ne descurcăm pentru a ne procura câte ceva de mâncare, fie dând câte o mână de ajutor la gospodăria unui ţăran, fie înfruptându-ne noaptea din fructele livezilor şi legumele grădinilor întâlnite în drum.

După calculele lui Gioga, într-un răstimp de două săptămâni, vom ajunge în regiunea aşezărilor armâneşti din munţii de la graniţa cu Grecia. Acolo – spunea Gioga se simţea ca acasă. Avea rude şi prieteni şi putea conta pe solidaritatea de clan a macedoromânilor. Pentru oierii armâni din satele lor de munte, aşezate atât de partea bulgărească, cât şi de cea grecească, graniţa nu fusese niciodată un hotar cu adevărat despărţitor. În ciuda regimului comunist de la Sofia, schimbul de relaţii peste frontieră continua să funcţioneze. Relieful sălbatic, muntos, prăpăstios şi împădurit nu făcea posibilă închiderea ermetică a graniţei, mai cu seamă pentru localnicii care îi cunoşteau toate potecile şi trecătorile. Gioga susţinea că, odată ajunşi în regiune* vom fi găzduiţi şi ascunşi în stâne, iar la momentul prielnic vom fi trecuţi de o călăuză peste frontieră, în Grecia.

Deşi realizarea unui astfel de plan, plin de necunoscute, depindea de rezolvarea succesivă a unei serii de etape intermediare, una mai ipotetică decât alta, imaginaţia noastră nu înceta să clădească mai departe pe nisipul iluziilor pe care ni le făceam. Cu toate că în discuţiile ce le purtam nu puneam nicio stavilă fanteziei noastre înaripate, sfârşeam totuşi prin a ne îngrădi închipuirile în limitele impuse de realitate, chiar dacă rămâneau pe mai departe îndrăzneţe. Fără investiţii de îndrăzneală şi asumare de riscuri, un asemenea proiect nu avea nicio şansă de succes.

Teoretic, în iarna şi primăvara aceea, am trecut în revistă absolut toate posibilităţile de fugă pe care le învederam, dând prioritate evadării pe Dunăre. Urma ca la vară, când speram să intrăm în posesia unor noi elemente mai concrete, să regândim şi să rediscutăm întregul evantai de ipoteze, pentru a ne opri la cea mai convenabilă. Până atunci însă mai avea să curgă apă pe Dunăre!

a

Dezgheţul a venit pe neaşteptate. În numai câteva zile mai blânde şi sub un soare încă palid, zăpada s-a topit, făcând din nou loc noroaielor.

Curtea lagărului a devenit iar o mocirlă, întreţinută o vreme de ploi, mai întâi zilnice şi apoi tot mai rare. Când au încetat, cerul s-a limpezit şi s-a desprimăvărat de-a binelea.

Sub primele raze mai calde ale soarelui a dat colţul ierbii şi au înmugurit şi sălciile, pregătind cu verdele lor încă crud decorul pentru Pastele care se apropia. L-am sărbătorit într-o atmosferă mai relaxată ca de obicei, fără stare de alarmă, fără percheziţii inopinate şi fără o vigilenţă mărită din partea administraţiei. Gardienii păreau să fi primit lecţii de discreţie. Nu îşi mai impuneau ostentativ prezenţa în tot locul şi nu mai căutau nimănui nod în papură pentru a-i face raport de pedepsire. Nu mai vedeau şi nu mai auzeau nimic din ceea ce altă dată socoteau abatere de la disciplină. Se abţineau să ne mai facă observaţii şi nu mai remarcau nici că circulam de la un dormitor la altul, nici că discutam adunaţi în grupuri în curtea lagărului. Deşi se auzea la tot pasul „Hristos a înviat!” şi „adevărat a înviat!”, gardienii păreau să nu audă.

S-a întâmplat ca tocmai în acele zile Iosif Ripan să primească un pachet cu alimente de acasă. M-a invitat imediat în dormitor, la patul lui, spunându-mi că e vorba de un pachet cu surprize. Încă de la poartă, de când gardianul îi cercetase conţinutul, predându-i pe rând fiecare articol, Iosif tresărise văzând punga cu fursecuri prin care, aşa cum se înţeleseseră înainte de arestarea lui, nevastă-sa îi va transmite un mesaj important.

Fursecurile erau cam de mărimea unei nuci rumenite în cuptor şi foarte uscate. Aproape că îţi rupeai dinţii în ele de tari ce

erau. Întruneau însă astfel însuşirile ideale pentru destinaţia ce li se dăduse, la confecţionarea lor nefiind urmărite calităţile gastronomice. Iosif mi-a explicat că nu trebuie să fie fărâmicioase pentru a nu risca să dea în vileag secretul pe care îl conţineau. Şi anume: mesajul scris pe o foiţă de ţigară împăturită strâns şi învelită la rândul ei într-o bucăţică de celofan răsucită la capete. Misiva astfel ambalată, mai mică chiar decât un bob de mazăre, introdusă în aluat şi supusă temperaturii din cuptor, rămânea intactă. Dacă textul era mai lung, urma să fie scris pe mai multe foiţe de ţigară, repartizate fiecare în tot atâtea fursecuri.

Am pornit deci în căutarea mesajului, care trebuia să se găsească într-unul sau mai multe din cele 40 – 50 de fursecuri pe care le conţinea punga. Rând pe rând băgăm în gură câte un fursec, îl mestecam cu grijă şi nu înghiţeam decât după ce ne asiguram că nu mai simţeam cu limba nicio fărâmă mai consistentă. Am apucat să mâncăm fiecare vreo câteva, până ce am dat peste prima bobiţă de celofan. Foiţa din interior era în stare perfectă. Faptul că era numerotată ne-a dat de înţeles că nu reprezenta decât un fragment din textul mesajului. Fursecurile fiind însă săţioase şi greu de prididit numai în doi, Iosif l-a chemat şi pe inginerul Petre Lică să ne dea o mână de ajutor la căutatul răvaşelor din plăcintă. Odată cele 7 – 8 foiţe găsite şi puse cap la cap, Iosif ne-a citit mesajul. În câteva scurte propoziţii* soţia lui îl informa despre situaţia grea a familiei. Se bucura totuşi că băiatul reuşea să-şi vadă de carte. Apoi, pe celelalte foiţe, mesajul devenea mai eliptic, cu prescurtări, aluzii şi iniţiale numai de Iosif ştiute, pe care ni le-a tradus.

Nevastă-sa îi comunica că prietenul lui, de care îi vorbise înainte de a fi arestat, luase legătura cu ea pentru a o informa despre un larg decret de amnistiere şi graţiere a deţinuţilor

politici, care era gata redactat, urmând să intre în curând în vigoare. Iosif ne-a spus că acel prieten avea relaţii în rândul celor mai înalte cercuri ale procuraturii, că era om serios şi de toată încrederea, pe al cărui cuvânt te puteai bizui. Iosif nu se îndoia de exactitatea informaţiei, punând-o în legătură şi cu avalanşa de zvonuri din ultima vreme, care, deşi mai confuze şi sub diferite variante, pomeneau toate de un decret de eliberare a deţinuţilor politici. După părerea lui, secretul decretului mai transpirase şi prin alte căi.

Eu rămâneam totuşi în continuare sceptic, iar timpul care s-a scurs, săptămână de săptămână şi lună de lună, după primirea mesajului din fursecuri părea să-mi dea dreptate.

Printre primele munci în afara lagărului, la care mi-amintesc să fi luat parte în primăvară, a fost aceea de împrăştiere a unei substanţe chimice pe suprafeţele de teren însămânţate. Nu mai ştiu exact ce substanţă era. Cred că era vorba de un erbicid destinat distrugerii buruienilor din culturile de grâne. Se prezenta sub forma unui praf alb-cenuşiu şi era ambalat în saci de hârtie. Ni s-a spus să avem grijă cum umblăm cu el, fiindcă e un produs toxic. Acest avertisment a fost, totodată, şi singura măsură de prevedere luată de administraţie pentru evitarea unor accidente.

Împărţiţi în două grupuri de câte 5 – 6 inşi, am fost încărcaţi împreună cu sacii într-un camion cu remorcă; unii în lada camionului, alţii în remorcă. Gardianul şi soldatul înarmat, care ne însoţeau, s-au înghesuit în cabina şoferului. Ne-am oprit la câţiva kilometri distanţă de lagăr. În faţa noastră, cât vedeai cu ochii, se întindeau ogoarele însămânţate, dar încă golaşe, în care numai ici şi colo ieşiseră la lumină câteva fire de verdeaţă. Atât semănăturile, cât şi buruienile abia începeau să răsară.

Gardianul s-a dat jos din cabină şi ne-a avertizat să nu care

cumva să coborâm din camion sau remorcă, pentru că vom fi împuşcaţi fără somaţie. Apoi ne-a dat ordin să deşertăm sacii pe fundul lăzii camionului şi remorcii, şi ne-a explicat cum să procedăm. În timp ce camionul va cutreiera cu viteză redusă şi în zigzag dintr-un capăt în celălalt ogoarele, acoperind întreaga suprafaţă de teren însămânţată, noi, înarmaţi fiecare cu câte o lopată, vom împrăştia peste câmp praful deşertat din saci. Jumătate dintre noi vom azvârli praful spre partea stângă, iar cealaltă jumătate spre partea dreaptă.

Toate bune şi frumoase, dar îndrumările nu prevedeau soluţia în caz de vânt. Când ne-am apucat de lucru, nu se simţea decât o adiere uşoara care nu ne-a afectat, dar, după o vreme, s-a pornit să sufle mai tare. Din acel moment, munca noastră a început să-şi însuşească tot mai mult calităţile atât de des întâlnite în munca socialistă, devenind contraproductivă şi dăunătoare oamenilor. Cei care aruncau cu lopata în aceeaşi direcţie în care bătea şi vântul vedeau cum praful se pierdea în aer, spulberat departe de locul în care ar fi trebuit să cadă. În schimb, cei de pe partea cealaltă a camionului şi remorcii, care azvârleau praful împotriva curentului, îl primeau înapoi, în plină faţă, la fiecare pală de vânt E drept că datorită drumului în zigzag neajunsul se împărţea frăţeşte, la fiecare întoarcere a camionului, rolurile inversându-se.

Până ce gardianul a venit să întrerupă operaţiunea şi să ne aducă înapoi în lagăr, am apucat să inhalăm însă o cantitate suficientă de praf pentru a suferi câteva zile în şir de pe urma iritaţiilor provocate la ochi şi de-a lungul căilor respiratorii. Gardianul nu a cedat decât la fericita inspiraţie care i-a venit unui camarad de a-i atrage atenţia asupra riscului la care ne expuneam cu toţii, irosind în mod inutil erbicidul:

— Pentru o asemenea pagubă putem fi acuzaţi de sabotaj!

Sub regimul comunist, cuvântul „sabotaj” era cuvânt magic! Simpla lui pronunţare avea darul să producă înfiorare şi să-i amintească omului că sub acest pretext putea să înfunde în orice moment puşcăria. Mii şi mii de ţărani fuseseră condamnaţi pentru sabotaj şi luaseră drumul Canalului, fără să fi făcut nimic.

Cuvântul şi-a produs efectul şi asupra gardianului, care, optând pentru prudenţă, a dat ordin şoferului să pornească înapoi spre lagăr.

Porumbul crescuse de o palmă. Venise vremea primei praşile şi toţi deţinuţii din lagăr au fost mobilizaţi şi regrupaţi în brigăzile ce s-au constituit pentru munca la sapă. Campania prăşitului a început tot sub lozinca realizării planului, ceea ce pentru noi însemna, în primul rând, ieşirea pe poartă cu noaptea în cap şi întoarcerea în lagăr la căderea serii Pe câmp eram iarăşi mânaţi de la spate de strigătele şi îndemnurile la grabă ale gardienilor, care îşi notau numele celor ce rămâneau cu rândul în urmă.

Şi totuşi, se putea remarca o deosebire faţa de anul precedent, intervenise o notă de moderaţie în tonul şi expresiile gardienilor, iar isteria sub care se dezlănţuise şi desfăşurase campania de praşilă cu un an în urmă nu se mai manifesta acum decât în izbucniri sporadice» Nici cei notaţi pentru a fi pedepsiţi nu mai erau decât rareori trimişi la izolare, când se întorceau seara în lagăr. Consecinţa reducerii presiunii la muncă şi a atenuării măsurilor represive s-a răsfrânt în mod firesc asupra randamentului, care nu mai corespundea aşteptărilor administraţiei şi nici pretenţiilor conducerii fermei. Uzura fizică generală, datorată atâtor ani lungi de înfometare şi lipsă de îngrijire medicală din închisori, cât şi muncilor istovitoare din lagărele de muncă forţată, ne îndemna instinctiv să ne menajăm puterile ori de câte ori se ivea prilejul.

Fără teroare, bătăi şi pedepse de tot felul, la care, devenea din ce în ce mai evident că administraţia primise dispoziţia să nu mai recurgă, nici ritmul infernal al muncii, nici disciplina rigidă de până mai ieri nu mai puteau fi menţinute. Ameninţările gratuite nu mai erau convingătoare, după cum nici cu făgăduiala de a primi cărţi poştale pentru a scrie acasă dacă realizăm norma nu mai puteam fi ademeniţi.

În încercarea de a imprima un nou impuls muncii la prăşitul porumbului, colonelul Gaftea s-a deplasat personal de la Ostrov la Salcia pentru a ne vorbi. Am fost toţi adunaţi „pe platou”, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, suit pe cele două trepte ale unei barăci, ne-a ţinut unul din celebrele lui discursuri de agramat, fără cap şi fără coadă, înţesat de lozinci, de contradicţii şi de inepţii, pe care nu mai ştia cum să-l încheie.

La început, intenţia de a se conforma ultimelor dispoziţii a fost vizibilă. Ne-a vorbit pe un ton amical, aproape părintesc, sfătuindu-ne să luăm exemplul de la aceia dintre noi care dau dovadă că au înţeles să se reabiliteze prin muncă. Regimul va ţine seama de comportarea noastră şi ne va crea, în continuare, condiţii mai bune de detenţie. Regimul de „democraţie populară” s-a consolidat şi nu se mai teme nici de duşmanul intern şi nici de cel extern. Mai mult nu l-a lăsat inima să vorbească omeneşte. Reluându-şi deodată vechiul ton şi limbaj, care îi era mai la îndemână, s-a dezlănţuit împotriva noastră, acuzându-ne că nu am înţeles să ne reeducăm, că nu muncim, că sabotăm producţia şi nu meritărm să ne bucurăm de regimul care ni s-a creat în închisoare. A ţinut-o aşa mai bine de un ceas. Punctul culminant însă şi, totodată, perla oratorică a discursului lui Gaftea din ziua aceea avea să-l constituie îndemnul pe care ni l-a adresat:

— Trebuie să fiţi recunoscători regimului că vă ţine în

închisoare. Aici sunteţi la adăpost de furia poporului împotriva căruia aţi uneltit. Dacă v-aţi duce acum acasă, şi copiii voştri v-ar lua cu pietre!

Calendaristic ne aflam încă în primăvară, dar vremea, care nu ţinea seama de socotelile oamenilor şi nu se simte constrânsă de împărţirea convenţională a anotimpurilor, hotărâse să ne mute de pe o zi pe alta în plină vară. După atmosfera plăcută a primelor zile senine de primăvară, cu un cer albastru spălăcit şi un soare încă palid şi blând, ieşit parcă slăbit din iarnă, trecerea bruscă la canicula şi zăpuşeala verii a fost pe cât de neaşteptată, pe atât de brutală. Ne-am simţit fizic ca şi cu un an în urmă, când venisem la Salcia. Arşi de soare, cu buzele crăpate, cu ochii iritaţi de sudoarea ce ni se scurgea de pe frunte şi cu gura friptă de sete, ieşeam zilnic la prăşitul porumbului sub arşiţa de cuptor a unei veri prea timpurii, care, după gerurile iernii, nu ne lăsase niciun răgaz de adaptare.

Inconsecvenţa cu care iarna tânjeam după soare şi căldură, iar la venirea verii regretam crivăţul şi troienele de zăpadă, era explicabilă atâta vreme cât nu aveam de ales decât între două rele.

Încă din primele zile ale campaniei de praşilă amintirile din timpul iernii ne apăreau înfrumuseţate şi erau evocate cu nostalgie. Uitate erau şi gerul, pe care îl înfruntasem la corvezile din curtea lagărului, şi frigul, care se lăsa către ziuă în dormitoare, şi mâinile îngheţate pe coada toporului la spartul lemnelor, şi toate mizeriile şi şicanele suportate de la gardieni. Ne aminteam doar că nu suferisem de căldură, nici de sete şi că nu muncisem din zori şi până noaptea sub presiunea gardienilor şi ameninţarea cu carcera pentru neîndeplinirea normei.

Personal, n-am apucat să duc prea mult timp dorul zilelor lucrate cu Nelu Dumitrescu, ca sobar şi instalator. Soarta hotărâse

să mă scape neaşteptat de repede de ritmul infernal impus muncii la prăşit. Nu era tocmai calea de salvare ce mi-aş fi ales-o de bunăvoie, dar trebuie să recunosc că, deşi neplăcută, m-am bucurat de scutirea medicală de muncă pe care mi-a prilejuit-o. Două zile de scutire de muncă în timpul campaniei de praşilă erau întotdeauna bine venite!

Eram convins că ceea ce mă pusese toată noaptea pe drumuri între dormitor şi toaletă nu fusese decât manifestarea unei banale enterocolite, o infecţie intestinală care îşi făcea frecvent apariţia la deţinuţii din lagăr, mai ales în timpul verii, ca o consecinţă directă a condiţiilor de igienă necorespunzătoare. Ştiam din experienţa altora că, după o medicaţie simplă obţinută de la cabinetul de consultaţii al spitalului, afecţiunea nu dura mai mult de o zi sau două.

Cele două zile următoare nu mi-au confirmat însă aşteptările. Boala n-a cedat, ba chiar s-a agravat! Am început să fac febră şi, deşi nu mâneam decât zeamă de arpacaş (varianta socialistă a zemii de orez recomandată în astfel de cazuri), continuam să frecventez WC-ul într-o cadenţă îngrijorătoare. Nu eliminam decât mucozităţi intestinale şi sânge. Durerile care îmi sfâşiau intestinele la fiecare scaun mă secau de puteri, lăsându-mă istovit.

Apariţia altor cazuri cu manifestări similare şi la fel de rezistente la tratament i-a pus pe gânduri pe doctorii noştri din spital. Procedând la cercetări mai amănunţite şi la analiza fecalelor, au constatat că era vorba de *leptospiroză*, boală provocată de microbi asemănători cu cei de holeră. L-au alarmat de îndată pe dr. Lacrămă. Acesta, la rândul lui, a sesizat administraţia care, amintindu-şi ravagiile făcute cu câţiva ani în urmă de epidemia de leptospiroză, a comunicat imediat vestea Ministerului de Interne, cerând să i se trimită de urgenţă

medicamentele necesare.

Două zile mai târziu, pe câmpia de lângă lagăr, ateriza un avion sanitar care aducea câteva zeci de flacoane cu tablete de cloramfenicol.

Teama de contagiune s-a dovedit eficientă!

Trecuse o săptămână bună de la primele manifestări ale bolii, când am început tratamentul cu cloramfenicol. Cum boala ceda greu, mi s-au administrat doze masive timp de mai multe zile în şir. Doctorii m-au prevenit că medicamentul, fiind un antibiotic foarte drastic, îmi va afecta în mod iremediabil mucoasa şi flora intestinală. Pe scurt: voi scăpa de holeră, dar mă voi alege* cu o colită cronică, de care voi suferi tot restul vieţii.

O săptămână mai târziu, deşi foarte slăbiţi, încă deshidrataţi şi abia ţinându-ne pe picioare, toţi holericii ne aflam în afara pericolului. Molima fusese stăvilită.

Avea să rămână o enigmă şi pentru doctori faptul că boala nu se răspândise, când toate condiţiile din lagăr erau favorabile unei contaminări generale. Când am vorbit despre lipsa de măsuri igienice, am pomenit între altele de calitatea apei din Dunăre, care, prin simplă decantare, era declarată apă potabilă. Am povestit, de asemenea, despre flagelul muştelor care asigura vehicularea microbilor într-un circuit continuu, cu staţii de oprire la groapa de murdării a lagărului, la hârdaiele cu mâncare de la bucătărie şi la lada de gunoi a spitalului, unde se aruncau pansamentele pline de sânge şi de puroi.

În aceeaşi ordine de idei, a venit vremea să amintesc şi de o altă calamitate: şobolanii. Holera mi-a dat prilejul unui contact mai apropiat cu ei pe perioada în care m-a obligat să le vizitez mai des decât normal domeniile pe care puseseră stăpânire. Şobolanii îşi

găsiseră sălaşul în latrina lagărului.

Clădirea construită deasupra haznalei adăpostea două şiruri de closete turceşti, la care aveai acces direct din coridorul central. Intimitatea locului era asigurată numai lateral de către un mic parapet de beton, nu mai înalt de un metru, care despărţea closetele unul de altul. Mergând astfel pe coridorul central în căutarea unui WC, treceai în revistă toate compartimentele până ce întâlneai unul neocupat. În schimb, odată găsit şi luat în folosinţă, primeai tu defilarea celor interesaţi de un loc liber. Planşeul de beton şi scliviseala de ciment a pereţilor asigura o uşoară întreţinere a igienei prin simpla întrebuinţare a unui furtun cu care, când ne venea rândul la corvezile de curăţenie, stropeam tot interiorul încăperii, apa scurgându-se prin găurile closetelor în hazna. Aparenţele erau însă înşelătoare. De când haznaua devenise bârlogul sutelor de guzgani, care se hrăneau din conţinutul ei, intrase şi ea în circuitul de răspândire a infecţiilor şi microbilor. Dacă la orele de vârf ale folosirii closetelor (dimineaţa înainte de a pleca la muncă şi seara la întoarcerea brigăzii) şobolanii nu se arătau, noaptea, când se lăsa liniştea peste lagăr, ieşeau din cotloanele lor prin găurile closetelor şi mişunau peste tot. În căutarea unei alimentaţii mai variate decât cea pe care le-o oferea haznaua, vizitau rând pe rând bucătăria, groapa şi lăzile de gunoi ale lagărului şi spitalului, nelăsând nicio palmă de loc necercetată.

Câteodată, când mă trezeam noaptea, vedeam pe fereastra barăcii cum li se încrucişau drumurile prin curtea lagărului şi cum alergau în toate părţile, în grupuri sau în şiruri mai lungi. Uneori se fugăreau, se băteau şi îi auzeam chiţăind. Văzuţi aşa, noaptea, pe fereastră, nu mai păreau animalele scabroase, pe care am avut ocazia să le văd peste zi mai de aproape, cât am fost bolnav de holeră.

După plecarea brigăzilor de muncă, nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii şi noi cei câţiva scutiţi medical. În curte, după dogoarea soarelui, nu era nicio mişcare. Nu se încumeta să apară nici gardianul de serviciu, retras pe undeva la umbră. Numai noi eram nevoiţi să o traversăm din când în când pentru a merge la WC. şi atunci, când deschideam uşa clădirii, asistam de fiecare dată pentru câteva momente la acelaşi spectacol: fuga precipitată şi în toate direcţiile a unei turme de şobolani, care în câteva clipe dispăreau prin găurile closetelor. Ropotul fugii se stingea într-o rafală de plescăituri care semnala luarea contactului cu suprafaţa haznalei.

Ca începător lipsit de experienţă, Radu Dimitriu ne povestea cu mult haz păţania lui de la WC şi spaima pe care o trăsese. Abia îşi ocupase locul pe unul din closete, când s-a trezit cu vreo doi-trei şobolani ţâşnind din gaură, fugindu-i printre picioare şi lovindu-se, pe rând, cu spinările de tot ce le stătea în cale, speriaţi fiind de atacul neaşteptat care le venise de sus.

Întâmplarea se mai repetase şi cu alţii şi determinase ca măsură de apărare apariţia unui gest reflex pe care îl făceau cu toţii înainte de a utiliza WC-ul: băteam de câteva ori cu piciorul în podea, lângă gaură, pentru a-i speria pe eventualii şobolani care s-ar fi aflat chiar dedesubt. De multe ori avusesem succes şi îi văzusem fugind spre un loc de refugiu mai liniştit, lăsând în urma lor pe ciment o dâră de murdărie de provenienţă locală. Chiar şi astăzi, după atâţia ani, când aud cuvântul şobolan, gândul mă poartă înapoi la Salcia şi la perioada în care m-am îmbolnăvit de holeră.

Prezicerea doctorilor cu privire la colita cronică de care trebuia să sufăr ca urmare a tratamentului antiholeric nu s-a realizat.

Deşi holera nu mi-a lăsat niciun fel de sechele, din punct de vedere fizic m-am mai resimţit o bună bucată de vreme, chiar şi după însănătoşire. Slăbisem foarte tare. Stomacul şi intestinul, încă iritate, nu suportau mâncarea de la cazan. Numai cu raţia de pâine m-aş fi întremat şi mai greu, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor prietenii care primiseră în acea perioadă pachete de acasă. Îmi amintesc şi acum cât de bine mi-a prins brânza colectată pentru mine de Gioga Parizianu de la armânii lui din Dobrogea.

După expirarea zilelor de scutire medicală, tot datorită relaţiilor lui Gioga am fost repartizat la brigada care lucra în ţarcul de pe malul Dunării. Nu era vorba numai de o muncă mai uşoară, care să-mi dea răgazul să mă refac. Fiind din nou pe malul apei, îmi puteam relua observaţiile în căutarea punctului şi momentului favorabil unei evadări.

Făceam din nou parte dintr-o echipă de numai doi inşi, camaradul meu de muncă fiind Copaciu, un tânăr armân fost locotenent în armată. Echipa noastră urma să confecţioneze un număr de vreo 200 – 250 de tuburi de ciment pentru canalizare. Era vorba, de fapt, de continuarea unei lucrări mai vechi, întrerupte cu luni de zile în urmă. Cum Copaciu fusese unul din cei care lucraseră atunci la turnatul tuburilor, i se ceruse să-şi caute un tovarăş de muncă. Gioga, care aflase de reluarea comenzii, Îl scutise de căutat, recomandându-mă pe mine. Aşa am ajuns din nou pe malul Dunării, unde timp de câteva săptămâni am dus-o mai bine decât aş fi îndrăznit să mi-o doresc.

Copaciu s-a arătat a fi un bun camarad şi, în acelaşi timp, foarte priceput în folosirea tuturor mijloacelor şi ocaziilor care ne puteau uşura munca. Era un adevărat expert în economisirea forţelor. E drept că şi împrejurările ne-au fost favorabile. Locul nostru de muncă se afla în poiana din mijlocul ţarcului, acolo unde

fuseseră turnate cu un an mai înainte primele tuburi de beton. Nisipul, una din materiile prime necesare la confecţionarea tuburilor, fusese extras chiar de la faţa locului. Sub iarba măruntă care creştea pe terenul din cuprinsul ţarcului nu era decât un strat subţire de câţiva centimetri de pământ, aşezat peste nisipul aluvionar depus pe mal de apele Dunării.

Groapa săpată atunci pentru a ajunge la nisip am găsit-o intactă. Era de formă ovală, lungă de vreo cinci metri, lată de trei şi adâncă de aproape doi metri. De la prima privire i-am apreciat dimensiunile, i-am cântărit avantajele şi ne-am bucurat. I-am făcut imediat şi proba. Coborând în groapă, am constatat că nu puteam fi văzuţi decât de cineva care ar fi venit anume să ne caute şi s-ar fi apropiat la câţiva paşi de marginea ei. Ne-am stabilit deci locul de muncă chiar în fundul gropii.

Munca ne-am organizat-o în felul următor: dimineaţa, când intram pe poarta ţarcului, ne opream mai întâi la magazie, de unde încărcăm într-o roabă sacii de ciment şi sculele de care aveam nevoie. După ce le duceam până la groapă, ne întorceam iar la barăcile unde erau atelierele şi magazia, umpleam un hârdău cu apă, îi treceam prin urechi o rangă şi îl căram şi pe el la locul nostru de muncă. Acolo, pe două sau trei bucăţi de scândură alăturate, aşezate în fundul gropii, frământam cu sapele amestecul de ciment, nisip şi apă, pe care îl turnam apoi în două matriţe metalice. Urma o pauză pentru a da timp betonului să facă priză, după care deschideam matriţele, lăsam tuburile în picioare pe o scândură şi pregăteam materialul pentru şarja următoare. Din când în când, aveam grijă să udăm tuburile proaspăt făcute, ca să nu crape. Tuburile erau de calibru mic. Dacă îmi amintesc bine, aveau lungimea de un metru şi diametrul interior de 15 sau 20 de centimetri. A doua zi, cum soseam în ţarc, urcam tuburile pe malul

gropii şi le stivuiam culcându-le pe iarbă.

Cam aşa se prezenta procesul de fabricaţie a tuburilor.

Norma de lucru care ni se fixase era de 20 de tuburi pe zi. În fiecare seară, înainte de a fluiera încetarea lucrului şi încolonarea pentru întoarcerea în lagăr, gardianul venea să numere tuburile făcute în ziua respectivă.

Lucrând fără încetare de la sosirea în ţarc şi până la plecarea înapoi în lagăr, norma zilnică putea fi realizată dacă nu intervenea niciun accident pe parcurs. De multe ori se întâmpla însă să vină câte un ropot de ploaie de vară sau chiar de grindină care ne întrerupea munca şi ne strica ultimele tuburi abia scoase din matriţe. Alteori se termina cimentul din magazie, iar camionul care trebuia să o reaprovizioneze cu alţi saci întârzia pe drum. Câteodată, venea chiar gardianul să ne întrerupă munca pentru a ne chema la descărcatul vreunui camion care transporta diferite materiale necesare atelierelor de pe malul Dunării. În toate aceste cazuri, nerealizarea normei era justificată şi nu ne putea fi reproşată.

Cum perioada noastră de muncă pe malul Dunării urma să expire odată cu executarea comenzii celor 250 de tuburi, orice întârziere de acest fel ne convenea. Aveam tot interesul să amânăm cât mai mult posibil confecţionarea numărului de tuburi cerute. Cel mai mare şi neprevăzut ajutor în acest sens l-am primit într-o noapte din partea… turmei de oi a fermei partidului!

A doua zi dimineaţă, abia ne-am putut ascunde bucuria când l-am chemat pe gardian să constate dezastrul de la locul nostru de muncă: niciunul din cele 20 de tuburi turnate în ziua precedentă nu mai era în picioare. Toate zăceau trântite la pământ, sparte în bucăţi, ciuntite sau crăpate. În mormanul de cioburi, numai câteva scăpaseră intacte!

Gardianul s-a asociat şi el indignării pe care o simulam. Deplângeam cu ipocrizie zădărnicia muncii de o zi întreagă, când, de fapt, osânda lui Sisif în cazul nostru căpăta valoare de răsplată.

Vinovaţii de dezastru îşi lăsaseră urmele peste tot împrejur, pe nisipul uită umed de roua căzută peste noapte. Erau oile fermei, care păşteau iarba măruntă de pe malul apei. Seara şi în timpul nopţii intraseră şi în ţarcul nostru, gardul împrejmuitor cu cele câteva fire rare de sârmă ghimpată rămânând o simplă delimitare simbolică după plecarea deţinuţilor şi retragerea cordonului de pază.

Gardianul a raportat cazul ofiţerului de serviciu, iar acesta, la rândul lui, a reclamat neglijenţa ciobanilor la direcţia fermei.

Faptul că două-trei zile mai târziu cazul s-a mai repetat o dată, stârnind aceeaşi indignare a gardianului, transmisă din nou ierarhic mai departe, până la conducerea fermei, ne-a dat ideea să mai suplinim şi noi uneori rolul distructiv al oilor, chiar şi după ce şi-au încetat vizitele nocturne pe şantierul nostru. Nu exageram însă, pentru a nu da de bănuit.

La câte patru-cinci zile, când soseam dimineaţa în ţarc, ne grăbeam spre locul nostru de muncă, dădeam o raită prin tuburile de beton turnate cu o zi înainte, le răsturnam ciocnindu-le unele de altele şi tot atât de repede, cu vârful a doua degete alăturate, imitam pe nisipul dimprejur urmele copitelor de oaie. Apoi alergam amândoi la gardian să-i anunţăm paguba.

Cu timpul, ne-am perfecţionat procedeul. Am inventat un instrument de făcut urme de oaie. Am luat o joardă de răchită şi am crăpat-o în lungul ei la una din extremităţi. Am introdus în crăpătură o pană de lemn, potrivind-o în aşa fel încât depărtarea între cele două capete să corespundă distanţei dintre copitele piciorului de oaie. Lungimea joardei ne permitea să însemnăm de

la distanţă amprentele de copite pe nisip, fără a lăsa propriile noastre urme în apropierea lor.

Şi metoda spargerii tuburilor a suferit o îmbunătăţire. După ce gardianul constata paguba, îngropam cioburile în nisip şi le refoloseam a doua zi, arătându-i-le din nou, după ce le udam pentru a le face să pară proaspete. Tuburile rămase intacte, dar a căror distrugere o justificasem prin prezentarea cioburilor vechi, le îngropam şi pe ele în nisip. Le scoteam a doua zi la iveală, le aşezam în picioare, le udam, şi gardianul le număra şi le lua în primire, crezându-le proaspăt turnate. Am reuşit astfel să ne facem un stoc de cioburi şi unul de tuburi întregi economisite, amândouă ascunse sub povârnişul gropii de nisip în care lucram.

Nu aş şti să spun dacă mulţumirea de a ne fi uşurat simţitor munca, aplicând acest procedeu, a depăşit satisfacţia ce ne-a dat-o punerea la punct până în cele mai mici amănunte a sistemului de inducere în eroare a paznicilor noştri. Recunosc chiar că m-am bucurat din toată inima de succesul nostru şi că nu am avut nicio clipă de regret sau vreo remuşcare de a fi recurs la înşelătorie. Cred că aveam nevoie pentru moralul nostru de astfel de victorii minore şi chiar necinstite, pentru a ne dovedi superioritatea faţă de cei care deţineau numai handicapul forţei brute.

Cam tot pe vremea aceea, când ne îndeletniceam de două ori pe zi cu îngropatul şi dezgropatul cioburilor şi tuburilor şi cu însemnatul urmelor de oaie pe nisip, Copaciu a primit o informaţie care avea şi ea să ne mai scurteze din timpul de muncă. Se întâlnise seara în lagăr cu un cunoscut, tot macedonean, care lucra într-o brigadă afectată la munca câmpului Aflând de la Copaciu că acesta turna tuburi de beton pe malul Dunării, i-a spus că şi el lucrase, cu mai bine de un an în urmă, la o comandă mult mai mare de tuburi de canalizare. Sistarea neaşteptată a lucrării surprinsese

echipa cu un stoc de tuburi neluate în primire de mai multe zile.

Sperând că totuşi lucrarea va fi reluată, toţi membrii echipei, de conivenţă, ascunseseră cele peste 60 de tuburi neluate în evidenţă într-o groapă nou săpată pentru extragerea nisipului. De atunci, prietenul lui Copaciu nu mai lucrase pe malul Dunării şi nu mai ştia nimic de soarta tuburilor ascunse. I-a spus lui Copaciu unde să caute.

Timpul trecuse, zăpezile iernii, ploile toamnei şi vânturile verii care măturau pulberea de pe Câmpia Dobrogei şi a Bărăganului astupaseră complet groapa. Numai o uşoară denivelare mai trăda locul unde se afla comoara: la câţiva paşi de groapa în care lucram noi. De aci înainte, realizarea normei zilnice nu a mai fost pentru noi o problemă!

Ajunsesem să nu mai turnăm decât câteva tuburi pe zi. Pentru completarea numărului cerut, recurgeam fie la propriile noastre economii rezultate din învinovăţirea oilor, fie la depozitul secret al predecesorilor noştri. Nu mai munceam mai mult de două-trei ore pe zi. De timpul liber care ne rămânea profitam din plin. Mai întâi ne completam orele de somn, dormind cu rândul în fundul gropii. Unul din noi făcea întotdeauna de pază. Trebăluia pe lângă tuburi, gata să dea alarma dacă se apropia vreun gardian.

Linişte absolută nu aveam niciodată. Trebuia tot timpul să avem grijă să nu fim surprinşi. Singurele momente când îndrăzneam să stăm fără pază erau atunci când toată atenţia gardienilor se concentra asupra unui bac care trebuia descărcat cât mai repede. Fiind ocupaţi cu supravegherea descărcării şi exercitarea de presiuni asupra deţinuţilor pentru a-i zori la lucru, era puţin probabil să mai vină în control pe la locul nostru de muncă. De altfel, ne asigurau chiar ei că nu părăseau malul Dunării unde acostase bacul, ajutându-ne prin răcnetele care ne

parveneau să le determinăm mereu poziţia.

Pentru noi, atunci, urmau cele mai plăcute momente de destindere. Adăpostiţi în groapa noastră de nisip, ne simţeam invulnerabili la focul inamicului, ca soldaţii în tranşee. Numai când nu mai auzeam glasul duşmanului, ne ridicam pe vârfuri pentru a scruta peste buza şanţului poziţiile vrăjmaşe şi a ne asigura că nu ni se pregăteşte un atac prin surprindere, în rest, stăteam de vorbă sau tăceam, lăsându-ne furaţi de gânduri şi de amintiri, pe care, din timp în timp, ni le împărtăşeam frăţeşte.

Persecutat în continuare de ideea evadării, de fiecare dată când, pentru a nu ştiu câta oară, treceam iar în revistă toate ipotezele imaginate, care mai de care mai hazardate, mă simţeam vinovat faţă de Copaciu, pentru gândurile mele ascunse. Aveam sentimentul de a-l înşela pe omul de lângă mine, cu care mă înţelegeam şi căruia îi apreciam atitudinea şi camaraderia, şi-mi era ruşine. Copaciu vedea că mă frământ, dar, la fel de discret ca şi mine, nu mă întreba nimic, ceea ce mă scutea de o minciună în plus. Nu mă puteam împăca cu gândul că nu exista nicio cale de fugă cu riscuri cât de cât acceptabile. Deşi toate posibilităţile de evadare pe care le întrevăzusem şi examinasem mă obligaseră să ajung la această concluzie, continuam să o resping cu încăpăţânare.

Numai la ţipătul strident al câte unui vultur codalb tresăream şi mă mai dezmeticeam din gândurile care nu-mi dădeau pace. Îl căutam cu ochii în adâncul limpede al cerului albastru, până ce reuşeam să-l zăresc rotindu-se în cercuri tot mai largi şi tot mai sus, aproape de limita puterii de pătrundere a vederii. Îl urmăream cu privirea până ce îl pierdeam din ochi, şi, resemnat, mă întorceam atunci din nou în groapa mea din ţarc.

Tot cu iluzia unei false evadări ne mai amăgeam şi la ora

pelicanilor, cum ne obişnuisem să numim momentul când aceştia îşi anunţau trecerea peste ţarcul nostru. Sunetele stranii pe care le emiteau, părând a ieşi mai degrabă din măruntaiele de fier ruginit ale unei vechi macarale, decât din gâtlejul unei fiinţe vii, ne vesteau zilnic, cu precizie de ceasornic, apropierea serii.

Era înainte de ora pasajului de seară, când păsările bălţii părăseau adăposturile stufărişului pentru a-şi căuta hrana în smârcuri, la loc deschis. Pelicanii decolau mai devreme de pe plaurii unde sălăşluia colonia şi zburau spre ochiurile de apă, unde obişnuiau să pescuiască. Noi, în groapa noastră din poiana ţarcului, abia îi aşteptam. Cum le auzeam glasul, ne culcam pe spate în fundul gropii pentru a le urmări zborul. Era spectaculos şi nu ne mai săturam privindu-i de fiecare dată cu aceeaşi încântare.

Era un stol de 50 – 60 de pelicani. Nu păreau grăbiţi. Se deplasau încet pe direcţia lor de zbor. Întârziau, descriind deasupra noastră cercuri mari, alunecând prin aer fără nicio bătaie de aripă. Evoluau, folosind cu măiestrie curenţii termici. Câştigau sau pierdeau din înălţime cu uşurinţă, plutind lin şi întretăindu-şi traiectoriile ca într-un joc de balet plin de graţie. Zăboveau o mulţime deasupra ţarcului de la malul Dunării, amintindu-şi probabil de raiul de altă dată al bălţilor de pe acele locuri, când regimul clasei muncitoare nu le secase încă, stricând şi rosturile păsărilor, aşa cum le stricase şi pe ale oamenilor.

Apoi, când se hotărau să ne părăsească, îi petreceam şi pe ei cu ochii până departe, dincolo de sârma ghimpată şi cordonul de pază, cu aceeaşi nostalgie cu care ne luam rămas bun şi de la vulturii codalbi.

Pe zi ce trecea, pierdeam tot mai mult nădejdea de a descoperi o cale de fugă rezonabilă, aşa cum mi-aş fi dorit-o: cu riscuri previzibile, dar, totodată, acceptabile.

Aproape în fiecare seară, la întoarcerea în lagăr, discutam cu Nuţu (dr. Voiculescu) situaţia, decepţionaţi că nu reuşeam să-i găsim o soluţie. Nu mai întrevedeam decât o singură posibilitate, care nu mai îndeplinea însă condiţiile dorite, reuşita ei depinzând în prea mare măsură de jocul întâmplării şi de factori ce nu puteau fi prevăzuţi.

Planul era foarte hazardat. Încă de la începutul tentativei de evadare, ar fi însemnat să contăm pe noroc – factor greu de introdus într-un calcul pe care l-am fi dorit cât mai exact.

Locul de plecare ales era punctul de la malul Dunării unde se afla motorul pompei care refula apa pe conducte până în lagăr. Deplasarea de la locul de muncă la coliba de scânduri care adăpostea motorul traversând poiana din mijlocul ţarcului, deşi nejustificată în ochii gardianului, putea totuşi trece neobservată. De asemenea, putea fi evitat deţinutul mecanic care se îngrijea de motor şi care deseori îşi găsea de lucru la magazia şi atelierul din celălalt capăt al ţarcului, unde profita să mai stea de vorbă cu alţi camarazi. Până aici, impedimentele ce se puteau ivi în cale erau neglijabile şi uşor de înlăturat.

Odată ajunşi lângă coliba motorului, avea să înceapă partea primejdioasă a acţiunii. De acolo urma să supraveghem cu atenţie împrejurimile de dincolo de gardul de sârmă ghimpată şi mai ales să ţinem sub observaţie pe ostaşul din cordonul de pază exterioară, cel mai apropiat de locul în care ne aflam. Urmărindu-l cu privirea pe traseul de du-te-vino al patrulării sau în timp ce stătea locului, trebuia să alegem momentul cel mai prielnic pentru a ne lăsa să alunecăm de-a lungul malului în apele tulburi ale Dunării, fără să fim văzuţi. De aci înainte, totul rămânând pe seama norocului!

Trăgând adânc aer în piept, scufundându-ne fără zgomot în Dunăre şi înotând pe sub apă o cât mai mare distanţă, nu ne mai

rămânea decât să sperăm că ostaşul nu-şi va îndrepta tocmai atunci privirea spre locul unde vom scoate capul la suprafaţă, pentru a mai respira o dată înainte de a ne lăsa din nou la fund.

În eventualitatea că vom scăpa nevăzuţi, în timp ce vom scoate de mai multe ori capul din apă pentru a respira, şi că vom fi ieşiţi din zona supravegheată de cordonul de pază, urma să ne mai lăsăm o bucată de vreme purtaţi la vale de curentul apei, înainte de a traversa Dunărea, înotând spre malul dobrogean. Dacă pentru o singură persoană acţiunea comporta asemenea riscuri, pentru grupul nostru tentativa devenea întreit de periculoasă, iar norocul necesar reuşitei trebuia şi el să crească în aceeaşi proporţie. Era motivul pentru care şi Gioga, şi Nuţu, ca şi mine, şovăiam să luăm vreo hotărâre.

Şi totuşi, ispita ne dădea târcoale, balanţa înclinându-se, când în favoarea acceptării riscului cu orice preţ, când în favoarea unei judecăţi mai înţelepte care respingea ideea temerităţii sinucigaşe.

Nu ştiu dacă în cele din urmă a învins raţiunea sau teama. Fapt este că nehotărârea noastră dăinuia, iar timpul trecea şi munca noastră la tuburile de beton se apropia în mod inevitabil de sfârşit. Cu toate pretextele inventate pentru a justifica întârzierea executării numărului de tuburi cerut, într-o bună zi, nu am mai avut încotro. Am turnat şi dat în primire ultimele tuburi, şi munca noastră la malul Dunării s-a încheiat.

De aci înainte, pentru a ajunge din nou pe malul apei, nu mai puteam conta decât pe muncile sporadice şi de scurtă durată, care se iveau cu ocazia încărcării sau descărcării bacurilor.

Şi acum, după atâţia ani, mă surprind deseori gândind cu părere de rău la lipsa mea de îndrăzneală, care m-a împiedicat să-mi încerc norocul, plecând singur înot peste Dunăre. E drept că teama de atunci nu o mai pot retrăi cu aceeaşi intensitate. Mi-a

rămas însă nestins regretul visului neîmplinit.

Viaţa la Salcia se îmblânzise simţitor în acea perioadă. Atât la muncă, cât şi în lagăr, prigoana permanentă, dezlănţuită până mai ieri împotriva deţinuţilor, îşi pierduse din virulenţă. Chiar şi cei mai răi şi înverşunaţi gardieni se îmblânziseră. Pieriseră ca prin farmec bătăile şi înjurăturile, care până nu demult fuseseră la ordinea zilei, iar rarelor rapoarte de pedepsire nu li se mai dădea curs.

Sufla un vânt de delăsare, propice naşterii celor mai năstruşnice zvonuri. Decretul de eliberare a deţinuţilor politici era în gura tuturor. Până şi cei mai sceptici, printre care mă număram şi eu, începuserăm să admitem posibilitatea apariţiei unui astfel de decret, dar numai determinat de o capitulare a regimului sub presiunile ultimative ale Occidentului, ceea ce ar însemna în mod obligatoriu şi îndepărtarea de la putere a comuniştilor. Numai aşa ne puteam explica schimbarea survenită în atitudinea administraţiei. Comuniştii nu se puteau arăta clemenţi decât dacă erau forţaţi de împrejurări. Aşa credeam atunci şi aşa cred şi azi.

După ce am terminat munca la malul Dunării, am fost din nou încadrat în brigada care lucra la câmp. Aici mi-am putut da şi mai bine seama cât de concesivă devenise conducerea lagărului, renunţând chiar şi în timpul freneticei lor campanii de praşilă la presiunile sălbatice pe care le făcuseră cu un an în urmă la aceeaşi muncă.

În ceea ce mă priveşte, mulţi pureci n-am făcut nici de data asta la prăşitul porumbului. După numai câteva zile, spărgându-se o conductă de apă, a fost reconstituită echipa noastră de instalatori şi, în ziua următoare, am ieşit iar la muncă alături de Nelu Dumitrescu.

Formaţia noastră, compusă din doi deţinuţi şi un ostaş

înarmat, a ieşit timp de vreo zece zile pe poarta lagărului, având drept ţintă un câmp de lucerna, nu departe de gardul de incintă. Aici, pe o distanţă de 15 – 20 de metri, fuseseră bătuţi nişte ţăruşi care marcau porţiunea de traseu a conductei, unde, din cauza pământului mustind de apă, era de presupus că se produsese spărtura.

Ne-am apucat de săpat. Conducta era îngropată la peste un metru adâncime şi, din păcate, nu se afla chiar sub ţăruşii de marcaj. Aproximaţia cu care fuseseră bătuţi, ne-a costat câteva ore de căutare de ambele părţi ale liniei însemnate de ţăruşi. Săpând un şanţ transversal peste linia marcată, am sfârşit prin a da de traseul conductei la o distanţă de mai bine de doi metri de locul indicat. De aci înainte nu am mai avut altceva de făcut decât să ne continuăm săpătura de-a lungul ţevii, în speranţa de a descoperi cât mai curând spărtura pentru a scăpa de o muncă nu atât de grea, pe cât de murdară.

Apa ce se revărsase din ţeava spartă îmbibase tot terenul dimprejur, iar cu cât pătrundeam în adâncime, cu atât pământul se făcea mai mocirlos. La fund, conducta era împotmolită într-un strat de noroi, pe care îl aruncam cu lopata peste marginea şanţului, stând noi înşine înnămoliţi până aproape de genunchi. La început, munca noastră părea zadarnică. La fiecare lopată luată de deasupra conductei, noroiul dimprejur se scurgea la loc şi o acoperea din nou. Numai după câteva zeci de lopeţi de nămol ridicate din acelaşi loc reuşeam să degajăm conducta. Lucram desculţi, numai în chiloţi şi eram murdari din cap până în picioare.

Cred că ne-a trebuit mai bine de o săptămână până ce, în sfârşit, am găsit locul de scurgere. Ne-am mai chinuit vreo două zile cu dezgropatul, demontatul şi înlocuitul ţevii care se spărsese cu una nouă.

Mi-amintesc şi acum cum, numai în chiloţi şi plini de noroi, mergeam înşiraţi în monom pe uliţa satului, ţinând fiecare câte un capăt al ţevii de peste patru metri lungime pe umăr, sub ameninţarea pistolului automat al ostaşului care ne urma. Am dus ţeava spartă la atelierul S.M.T., care se afla la capătul satului şi, cu o ţeava nouă în spinare şi în aceeaşi formaţie, ne-am întors pe acelaşi drum.

Seara, când intram pe poarta lagărului, murdari cum eram de noroiul în care ne bălăcisem toată ziua, distonam numai prin culoare de halul în care se întorceau de la muncă deţinuţii care fuseseră la prăşit. Hainele noastre vărgate, bocancii şi feţele ne erau pătate în nuanţe diferite, după cum huma galbenă din fundul şanţului sau pământul negru din lanul de lucerna, cu care eram mânjiţi, se uscaseră pe noi sau mai erau încă ude.

Nelu şi cu mine apăream ca două pete bălţate, stridente, în mijlocul culorii uniforme a deţinuţilor care veneau de la prăşit. Ei păreau auriţi în lumina soarelui care scăpata, prăfuiţi din cap până în picioare de colbul gălbui al Câmpiei Bărăganului. Cu toate astea, nu am atras privirile la intrarea noastră în lagăr, decât în primele zile. O echipă concurentă, proaspăt formată, a cărei întoarcere în lagăr era aşteptată cu nerăbdare şi curiozitate de toţi deţinuţii, ne-a răpit succesul de public de care ne bucurasem la început. În faţa membrilor ei, a trebuit să ne recunoaştem inferioritatea. Întruneau, într-un mod mult mai reuşit şi în mai mare măsură decât noi, calităţile care dădeau farmec comicului grotesc şi trist al clownului. Din prima zi a constituirii echipei lor, fuseseră numiţi „broscarii”!

Aveam să aflu din indiscreţia unor gardieni, mai sceptici în privinţa eficacităţii ei, că echipa luase naştere la ordinul primit de la *Direcţia Generală a Penitenciarelor*. Se găsiseră acolo nişte

minţi luminate şi pricepute în ale economiei şi comerţului exterior, aducător de devize, cărora le venise ideea să exploateze slăbiciunile gastronomice ale capitalismului decadent, oferindu-i spre consum broaşte *made in România*. Un produs M.A.I. pentru export, ca şi mobilele confecţionate în atelierele puşcăriei de la Gherla. Şi la prinsul broaştelor din Balta Brăilei va fi folosită aceeaşi mână de lucru ca la tâmplăria din Gherla: deţinuţii politici.

În privinţa procedeului de prindere a broaştelor, de organizare a muncii pe teren şi de selecţionare a deţinuţilor ce urmau să formeze brigada „broscarilor”, ordinul Direcţiei Penitenciarelor nu dădea nicio lămurire, lăsând totul pe seama conducerii lagărului.

Ca primă măsură s-a decis dotarea brigăzii cu câteva crâsnice obişnuite de prins peşte, cărora în Oltenia le zice „cârstaşe”. Comandantul a ţinut însă să-şi arate personal iscusinţa în îndeletnicirea prinsului de broaşte, ordonând şi confecţionarea unei scule speciale, concepută de el, cu care pasămite „puii de baltă” puteau fi recoltaţi din ochiurile de baltă, în număr mai mare şi de la o distantă de câţiva metri de mai. Instrumentul era, de fapt, un minciog uriaş: un sac de plasă, prins la gură într-un cadru dreptunghiular, de un metru pe 60 de centimetri, din fier-beton, gros de 20 de milimetri, ataşat în capătul unei prăjini de vreo trei metri lungime.

Tot comandantul, cu simţul lui dezvoltat pentru obţinerea maximumului de randament în muncă şi folosirea mâinii de lucru potrivite la locul potrivit, a hotărât şi componenţa brigăzii. Adresându-se celor aproximativ 20 – 25 de deţinuţi infirmi şi grav bolnavi, declaraţi inapţi de muncă, le-a oferit posibilitatea de a fi din nou încadraţi în rândul deţinuţilor productivi, beneficiind de toate drepturile acestei categorii. Deşi – spunea el – prinsul de

broaşte nu poate fi considerat o muncă, vor primi totuşi aceeaşi alimentaţie şi raţie de pâine ca şi deţinuţii care ies la muncă şi, de asemenea, dreptul la o carte poştală şi la pachet de acasă. Pe de o parte, ademeniţi de aceste avantaje, iar, pe de alta, dornici să scape de corvezile şi şicanele la care erau supuşi în lagăr, majoritatea au acceptat propunerea.

Despre aventurile vânătoreşti ale brigăzii de „broscari" îmi povestea, la întoarcerea în lagăr, inginerul Becherescu, cu care mă întâlneam şi stăteam de vorbă în fiecare seară înainte de stingere. Chinuit de reumatism, adus de spate, cu dureri în articulaţii, Becherescu preferase totuşi să iasă la muncă, decât să lâncezească în lagăr sau să suporte capriciile sadice ale gardianului care îşi petrecea timpul silindu-i pe inapţi să execute tot felul de corvezi inutile, numai pentru a-şi dovedi atotputernicia.

În prima dimineaţă, când „broscării" şi-au făcut apariţia pe platoul de adunare, unde toţi deţinuţii, grupaţi pe brigăzi, aşteptau ordinul de plecare la muncă, am asistat la un spectacol demn de cea mai şocantă şi de prost gust tragicomedie.

Tot grupul de „inapţi de muncă", care mai de care mai slabi, unii cu infirmităţi vizibile, şchiopi sau încovoiaţi din sale, alţii cu suferinţe ascunse, căutând să-şi tăinuiască neputinţa, se străduia să ţină pasul şi să se alinieze, sub îndemnul brutal şi fără menajamente al gardianului care îi grăbea de la spate.

Aproape fiecare purta câte ceva din echipamentul cu care fusese dotată brigada pentru expediţia de vânătoare în bălţile rămase neasanate dintre dig şi matca Dunării. Din spusele lui Becherescu, mlaştinile se aflau cam la vreo trei kilometri de lagăr. Când le-a venit rândul să iasă pe poartă jalnicul convoi a început să se destrame. Cei mai betegi, deşi nu duceau decât câte o găleată goală, au rămas treptat în urmă, rărind rândurile. Au rămas în

fruntea coloanei cei mai zdraveni, care duceau crâsnicele, urmaţi de doi inşi care se împleticeau sub povara minciogului din fier-beton, invenţia încă nebrevetată a comandantului.

Dacă la ieşirea pe poartă, mai dând, de bine de rău, dovadă de oarecare energie, inapţii îşi mobilizaseră ultimele rezerve de forţă şi voinţă pentru a-şi stăpâni suferinţele şi nevolnicia, seara, la întoarcerea în lagăr, abia se mai târau. Îşi irosiseră ultimele puteri. Le pierise chiar zâmbetul chinuit pe care îl adresaseră prietenilor dimineaţa la plecare. Umorul nu şi-l pierduseră însă. Asemuindu-se cu „la grande armée” a lui Napoleon, care se întorsese înfrântă, dar acoperită de glorie din campania din Rusia, ne-au povestit despre bătăliile purtate cu broaştele, din care acestea din urmă ieşiseră victorioase şi stăpâne pe teren. Şi lor, ca şi lui Napoleon, le fuseseră neprielnice şi vremea, şi terenul. Luptaseră mai mult cu canicula, cu nămolul, cu ţânţarii şi cu apa. Cu inamicul care se retrăgea din faţa lor în smârcuri nu prea avuseseră ocazia să dea piept.

Nici armamentul nu se arătase potrivit. Minciogurile aveau coada prea scurtă şi nu ajungeau cu ele până la ochiurile mai îndepărtate de mai, iar cel din fier-beton, inventat de comandant, era aşa de greu, încât nu putea fi ridicat şi ţinut de capătul prăjinii care îi servea de coadă. Chiar broaştele pe care reuşeau să le salte cu crâsnicul din apă, săreau din nou în baltă, înainte de a fi avut timpul să aducă plasa la mal. Din această luptă inegală, brigada broscarilor se întorsese la bază fără pierderi, înregistrând totuşi un succes: luase doi prizonieri!

Din spusele lui Becherescu, una din cele două broaşte prinse le dăduse mult de furcă. Odată adusă cu crâsnicul la mal, zvâcnise din plasă pe uscat şi, sărind în zigzag, încercase să scape de urmăritori, care, după multă alergătură şi căzături, reuşiseră cu

mare trudă să o captureze. Amândouă broaştele fuseseră acum aduse în triumf într-o găleată cu apă, acoperită cu un capac. Spre marea dezamăgire a comandantului, care nu aprecia acest gen de umor. Era în schimb perseverent. Cu tot fiasco-ul înregistrat la prima vânătoare, le-a mai dat ocazia lui Becherescu şi camarazilor lui să mai facă timp de câteva zile haz de necaz, înainte de a ordona sistarea ostilităţilor împotriva broaştelor. După aproape o săptămână de vânătoare, întreaga recoltă de broaşte se cifra la doar 10 – 12 exemplare.

Neţinând seama de zicala cu pomul lăudat, administraţia, optimistă, pregătise însă două puţini de circa două sute de litri fiecare, pline cu apă şi prevăzute cu capace de plasă, în care să fie ţinute broaştele, înainte de a fi exportate. Putinile fuseseră aşezate chiar la poarta lagărului, în afara incintei, între postul de pază al santinelei şi colţul clădirii spitalului, unde se afla dormitorul doctorilor noştri.

Am dat acest amănunt pentru a fi înţeles hazul pe care l-a stârnit printre doctorii din spital furia şi proasta dispoziţie a doctorului Sisel Antoniu, care nu mai contenea să blesteme broaştele care nu-l lăsau să doarmă. Într-adevăr, cum se lăsa noaptea şi liniştea peste lagăr, broaştele din putina de sub fereastra dormitorului doctorilor începeau să orăcăie cât le ţinea gura. Insomniile lui Sisel Antoniu au durat numai câteva zile: cele două puţini au fost răsturnate şi deşertate de apă chiar în poarta lagărului, broaştele recăpătându-şi libertatea.

Şi aşa s-au dus pe apa sâmbetei şi broaştele, şi contractul aducător de devize, la care visase administraţia.

Cam prin a doua jumătate a lunii iunie, lagărul de la Salcia şi-a schimbat, de la o zi la alta, înfăţişarea. Fusese desfiinţat lagărul de la Grădina, o bună parte a deţinuţilor de acolo fiind transferaţi

la Salcia.

Odată cu aglomeraţia produsă de încartiruirea noilor-sosiţi, au început să cadă şi ultimele bariere ale disciplinei absurde care ne îngrădea viaţa şi pe care administraţia se străduise să o menţină, în ciuda faptului că dispoziţiile primite de la centru nu-i mai permiteau să recurgă la represalii. Gardienii nu mai făceau faţă înghesuielii din dormitoare şi nici haosului care domnea în curtea lagărului. Deţinuţii mişunau în toate părţile, căutându-şi cunoscuţii, strigându-se în gura mare şi adunându-se pe prietenii pentru a discuta sau chiar pentru a cânta sau a juca bâza.

Cu cei veniţi de la Grădina, lagărul nostru prinsese mai multă viaţă. Infuzia cu noii-sosiţi nu avea să dilueze însă omogenitatea masei de deţinuţi din Salcia, cu care, practic, se poate spune că nu s-a produs o adevărată fuziune. Prea puţini din cei de la Grădina s-au integrat în atmosfera creată la Salcia de către deţinuţii vechi, cu condamnări mari, în majoritatea lor legionari. Ţinuta imprimată de aceştia în relaţiile dintre deţinuţi, ca şi în raporturile dintre deţinuţi şi administraţie, făcea incompatibil amestecul cu grupul atât de eterogen venit de la Grădina, cu manifestările şi comportările lui, mult prea diferite de cele practicate la Salcia. Cei mai mulţi erau tineri, arestaţi cu numai un an sau doi în urmă şi condamnaţi la pedepse relativ mici, în general, pentru aşa-zise „discuţii duşmănoase”. Printre ei se rătăcise şi un număr de oameni mai în vârstă, deţinuţi mai vechi.

În limbajul birocratic al M.A.I., erau toţi „apolitici”, nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate soiurile, de la tineri fără niciun căpătâi până la elevi şi studenţi, de la muncitori până la intelectuali, actori de teatru, scriitori şi regizori. Mai toţi păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cârtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil

că cel mai „apolitic” lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inşi condamnaţi pentru homosexualitate!

Era o lume cum nu se putea mai pestriţă, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau atât de remarcaţi prin număr, cât prin felul de a-şi vorbi şi de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare şi înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea şi de a-i cunoaşte mai de aproape, purtarea şi felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzându-i şi auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiaşi categorii, pe care le întâlnisem printre „frontieriştii” din închisoarea de la Timişoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila „omului nou”, provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura şi mai târziu, în libertate, de această moştenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul.

Dracu’ nu mi s-a mai părut atât de negru când am descoperit că totuşi cei mai mulţi din noii-veniţi nu aparţineau acelei categorii. Zarva generală din curtea lagărului mă indusese la început în eroare. Trecând pe lângă diferite grupuri de tineri, şi auzindu-i vorbind, mi-am dat seama că nu sunt toţi din acelaşi aluat.

Veselia gălăgioasă a tinereţii lor semăna cu cea pe care o manifestasem şi noi la vremea noastră când, cu ani în urmă, intrasem în închisoare. Spre deosebire de noi însă, lor nu li se mai aplicau acum metodele de timorare şi represaliile cu care noi fuseserăm reduşi la tăcere şi obligaţi să ne supunem regimului de teroare din temniţă. Iar dacă noi şi azi, când administraţia nu mai dădea curs ameninţărilor, continuam, în virtutea inerţiei, dar şi a experienţei acumulate, să ne ferim de ochii şi urechile paznicilor,

noua generaţie de tineri deţinuţi, care nu cunoscuse teama şi nu învăţase prudenţa, se purta şi vorbea fără nicio reticenţă faţă de gardienii şi ofiţerii lagărului.

Adunaţi grupuri-grupuri în mijlocul curţii, discutau şi glumeau între ei în modul cel mai natural, fără măcar a remarca apropierea câte unui gardian, care, privat de dreptul de a recurge la bâtă, se grăbea să se îndepărteze pentru a nu-şi da în vileag neputinţa şi a mai salva o aparenţă de autoritate. Recunosc că şi eu mă simţeam stingherit, încercând să le urmăresc discuţiile, presărate cu noţiuni pe care le ignoram. Pomeneau nume proprii nemaiauzite de mine şi nu reuşeam să le împărtăşesc entuziasmul pentru personaje a căror celebritate mi-era necunoscută. Se refereau la nume de artişti, de cântăreţi, de personaje de romane, la mărci de produse de tot felul, care în ultimii 12 ani nu-mi ajunseseră la ureche.

Filtrul impus de regim informaţiilor din străinătate devenise în ultima vreme mai permeabil, nesatisfăcând totuşi nici pe departe receptivitatea tineretului la tot ce venea din Vest. Pătrundeau câteva reviste şi ziare străine. Pe ecranele bucureştene începuseră să ruleze şi filme occidentale, nu numai din ţările „frăţeşti”. În cadrul unor schimburi culturale veniseră şi câteva ansambluri de dansuri şi cântăreţi de muzică uşoară, numită în Vest *contestatară*, dar care contrar aşteptărilor regimului, reuşea să conteste şi „orânduirea socialistă”.

Din contactul cu aceşti tineri, observându-i şi ascultându-i vorbind, am înţeles ceva mai mult din atmosfera de afară decât din *Scânteia* pe care ne-o oferea administraţia spre informare sau, mai exact spus, spre dezinformarea noastră. Am recunoscut în aceşti tineri acelaşi spirit refractar la îndoctrinarea politică marxistă şi aceeaşi adversitate faţă de regimul comunist care însufleţiseră,

după 23 August 1944, şi generaţia mea. Spre deosebire de tineretul de atunci însă, lipsindu-le exemplul trecutului, care pe noi ne făcuse în primii ani ai ocupaţiei sovietice să strigăm nu numai „Jos comunismul!”, ci să manifestăm şi pentru „Rege şi armata lui”, tinerii anului 1964 nu mai ştiau decât primul slogan. Pe cel de-al doilea îl înlocuise mirajul Occidentului, cu excesele lui de libertate, cu stridenţa culorilor orbitoare a reclamelor şi ambalajelor şi cu muzica lui asurzitoare. În mai multe colţuri din curtea lagărului, câteva grupuri formaseră câte o orchestră, înlocuind cu mult talent sunetele instrumentelor, care le lipseau, prin onomatopee asemănătoare.

Chiar în spatele barăcii mele, în jurul unui tânăr cu voce de tenor, se strângeau, în fiecare seară, mai mulţi camarazi de-ai lui, pentru a-i ţine isonul cu instrumente improvizate din gamele, linguri sau vreun bidon gol, găsit în bucătărie. Băieţii erau specializaţi în muzică sud-americană. Bidonul şi lingurile suplineau bateria, iar gamela, umplută cu pietricele şi scuturată în ritmul rumbelor şi sambelor, pe care cu vocea lui catifelată tenorul le interpreta în chiar limba spaniolă sau portugheză, stârneau aplauzele asistentei. Culmea virtuozităţii şi-o arăta mai ales când îşi încheia bucata cu o voce de falset, demnă de a face concurentă oricărei vedete a cântecului latino-american.

Dacă pe mine mă interesau şi mă distrau tinerii veniţi de la Grădina, iar majoritatea vechilor legionari din lagăr îi priveau şi ei cu simpatie şi îngăduinţă, acceptându-i aşa gălăgioşi şi zurbagii cum îi îndemna temperamentul vârstei să fie, se găseau totuşi printre noi şi unii mai intransigenţi, care nu le puteau înţelege superficialitatea şi lipsa unor de aluri mai înalte decât moda, muzica şi stilul de viaţă occidental, la care râvneau.

Ai

Între timp, fusesem din nou repartizat, cu Nelu Dumitrescu, la executarea unei lucrări urgente de instalaţii. În curtea lagărului, în faţa bucătăriei, se formase o baltă, care tindea să tot crească, ameninţând să inunde încăperea. Cum nu plouase demult, nu era decât o singură explicaţie: apa provenea dintr-o conductă subterană spartă.

Am săpat vreo două zile în locul unde se acumulase apa, până ce, la cam un metru şi jumătate adâncime, am dat de conducta cu pricina. Era conducta principală care alimenta lagărul cu apă. Era din fontă şi avea un diametru de aproximativ douăzeci de centimetri. E tot ce am apucat să vedem, după ce am înlăturat ultimul strat de pământ care o acoperea. Într-o clipă, groapa pe care o săpasem a fost inundată de apa care ţâşnea cu putere din ţeava spartă. Până ce am avertizat gardianul şi până ce acesta, la rândul lui, a luat măsuri ca apa să fie oprită de la robinetul care regla debitul pe conductă, inundaţia a luat proporţii, întinzându-se până în mijlocul curţii.

Abia după câteva ore de muncă, întrebuinţând două găleţi, am reuşit să golim groapa de apă şi să înlăturăm noroiul care acoperea conducta. Am descoperit atunci că tronsonul respectiv, din care se scursese apa, avea vreo 3 – 4 găuri, dintre care una cât pumnul.

Între timp aflasem că în Salcia nu se mai găseau conducte de rezervă de aceeaşi dimensiune. Cum procurarea unei conducte similare de la Brăila ar fi însemnat o amânare a înlocuirii tronsonului spart la un termen greu de prevăzut, răstimp în care lagărul şi spitalul ar fi fost private de apa necesară şi, mai ales, de cea considerată cât de cât potabilă, ne-am hotărât să evităm neajunsul, recurgând la o soluţie provizorie, pe care nu am adus-o la cunoştinţa administraţiei. I-am explicat gardianului de serviciu, care trecea din când în când pe la locul nostru de muncă, că

scurgerea de apă se datorase pur şi simplu unei deplasări a conductei care provocase decuplarea a doua tronsoane la locul lor de joncţiune. Neputându-şi da seama de adevărata situaţie a ţevii, năclăită în noroiul din fundul şanţului, gardianul nu s-a îndoit de spusele noastre, mai ales că l-am asigurat că, în scurtă vreme, vom reface legătura între ţevi şi va putea raporta că instalaţia de apă este din nou în stare de funcţionare.

Desigur că ideea care ne venise era departe de a se înscrie în normele de conduită etică a meseriaşului instalator. Cum calitatea noastră de deţinuţi avea prioritate, soluţia la care ne gândisem urma să satisfacă interesul de moment al acestei categorii. Dorinţa de a nu fi lipsiţi de apă ne-a făcut să înţelegem că eram în schimb lipsiţi de conştiinţă profesională!

Prin tratamentul pe care l-am aplicat conductei după plecarea gardianului, nu numai că ne-am descalificat profesional, dar am făcut-o cu tot elanul şi fără nicio remuşcare. Cât mai repede, pentru a nu fi cumva surprinşi, am bătut în fiecare gaură a conductei câte un cep, cioplit la repezeală din lemnele de foc din faţa bucătăriei. Odată găurile astupate, ne-am grăbit să umplem groapa la loc cu pământ. În mai puţin de un sfert de oră, operaţia a fost încheiată şi terenul nivelat, iar peste alte câteva minute apa curgea din nou în lagăr.

Numai Nelu Dumitrescu şi cu mine ştiam însă că va curge numai atâta vreme cât vor rezista cepurile. Speram însă ca lemnul de salcie să nu ne dea de gol, putrezind înainte de a fi părăsit noi Salcia. Dorinţa avea să ni se împlinească: n-am mai apucat altă inundaţie!

În acelaşi timp cu noii-veniţi de la Grădina au început să circule tot felul de zvonuri cu privire la soarta noastră viitoare: ba se spunea că şi lagărul nostru va fi desfiinţat, ca şi cel de la

Grădina, şi că vom fi transferaţi la închisori, ba că, dimpotrivă, la Salcia se vor construi noi barăci pentru a face loc unui efectiv sporit de deţinuţi. Apăreau mereu nenumărate noi şi variate versiuni şi presupuneri care nu se sprijineau pe nicio informaţie serioasă, dar care nu reuşeau să înăbuşe zvonul mult mai persistent al punerii noastre în libertate, acesta din urmă întemeindu-se cel puţin pe interpretarea unui fapt concret: neaşteptata modificare a regimului de detenţie, petrecută în ultimele săptămâni.

Trebuie să recunosc că, deşi destinderea ce creştea pe zi ce trecea şi atitudinea tot mai omenoasă a gardienilor în ultima vreme erau motive care să te pună pe gânduri şi să justifice tragerea unor concluzii optimiste, eu continuam să rămân sceptic.

Apoi, într-o bună zi, ne-a căzut în mână un număr din *Scânteia*, care nu ne fusese dat oficial, sub veşnicul pretext că nu venise bacul cu poşta de la Brăila. Era ziarul în care apăruse decretul de amnistieri şi graţieri emis, dacă îmi amintesc bine, la 17 iunie. Formulat lapidar şi în termeni vagi, nu-ţi puteai da seama exact căror categorii de condamnări avea să le fie aplicat. Se menţiona doar că va fi aplicat conform unor reglementări anexe, pe care ziarul nu le publica. Textul, voit confuz, al decretului a fost pentru mine un motiv în plus să fiu neîncrezător, considerând că regimul avea intenţia să arunce doar praf în ochii lumii, eliberând pe sprânceană numai un număr neînsemnat de deţinuţi.

Şi totuşi, apariţia decretului, deşi ţinută secretă de administraţie, a produs o stare mărită de excitaţie şi exuberanţă în rândurile deţinuţilor, contribuind la creşterea harababurii care şi aşa domnea în curtea şi dormitoarele suprapopulate ale lagărului. Oricum, chiar cei mai optimişti nu credeau decât în eventuala reducere a pedepselor sau eliberarea deţinuţilor consideraţi de

Securitate fie „de încredere” (adică turnători), fie în vârstă, infirmi sau prea bolnavi pentru a mai prezenta vreun pericol pentru regim. Probabil că în virtutea convingerii că selecţia pentru eliberare va fi lăsată la aprecierea ofiţerului politic şi a organelor de condu* cere a lagărului, cei câţiva turnători de la Salcia îşi serveau în ultima vreme stăpânii cu şi mai mult zel şi slugărnicie. Delaţiunile lor în noul climat nu mai erau însă la fel de apreciate ca înainte, când carcera, lanţurile şi bătaia erau la ordinea zilei.

Într-una din zile, am fost acostat în curtea lagărului de unul din aceste dezgustătoare personaje, dispus să obţină o notă bună din partea administraţiei cu preţul oricărei josnicii. Era Ivan Ghica, cel căruia dr. Sisel Antoniu îi favorizase o prelungire a perioadei de internare în spital, chiar după însănătoşire, şi pe care tot el îl dăduse apoi afară, indignat de lipsa lui de camaraderie faţă de ceilalţi bolnavi. Împins probabil nu atât de faptul că îi eram vag cunoscut din Bucureşti, cât mai ales pentru că toţi camarazii lui de la Grădina, cu care venise la Salcia, îl evitau, Ivan Ghica căutase de câteva ori să intre cu mine în vorbă. Scăpasem sistematic de el, invocând mereu câte un pretext nou.

De data asta însă reuşise să mă facă curios şi să mă reţină. Intrigat de creionul şi cele câteva foi de hârtie pe care le avea în mână, m-am oprit să-l ascult. Ne-am plimbat o vreme în sus şi în jos prin curtea lagărului şi, aşa cum nu am înţeles atunci, nu m-am putut dumiri nici până azi ce l-a determinat să-mi facă confidenţele pe care mi le-a făcut. Bănuiesc că, în amoralitatea lui, omul îşi pierduse în aşa măsură simţul realităţii, încât nu-şi putea închipui că faptele lui ar putea fi considerate de alţii abjecte.

Mi-a spus, fără să-l întreb, că obţinuse de la administraţie hârtie şi creion pentru a scrie un memoriu adresat locotenentului Boştină, ofiţerul politic al lagărului. Mi-a relatat apoi în linii mari

conţinutul şi scopul memoriului, ţinând să-mi citească pe sărite unele pasaje pe care le socotea mai semnificative. La capătul fiecărui citat se oprea şi mă întreba: „Ce zici?” Desluşeam în privirea lui că, de fapt, nu se aştepta din partea mea decât la un răspuns aprobativ. Cred că aşa mi-a şi interpretat tăcerea, când eu nu eram decât mut de uimire.

În memoriul lui, Ivan Ghica îşi făcuse propriul lui rechizitoriu moral, scoţându-şi în evidenţă slăbiciunile şi viciile, pentru a demonstra că nu trăise decât pentru a-şi satisface plăcerile, refuzând să se supună conformismului vieţii înaltei burghezii din care făcea parte. Nu ţinuse niciodată la avere, risipindu-şi-o prin localuri de noapte, la jocuri de noroc, în beţii şi orgii cu femei, căutându-şi plăcerea atât în toate perversităţile sexuale pe care le încercase pe rând, cât şi în droguri. Când rămăsese fără bani, nu se sfiise să recurgă la împrumuturi pe care nu le mai restituia sau chiar la falsuri şi escrocherii. Înalta societate burgheză îl exclusese din rândurile ei, considerându-l un depravat care le făcea clasa de râs.

Viciile de care fusese stăpânit şi desfrâul în care trăise erau argumente suficiente pentru a demonstra că nu urmărise în viaţă decât să-şi satisfacă poftele, că nu avusese niciodată vreo altă preocupare şi cu atât mai puţin una politică. Ca atare, cerea să fie disculpat de acuzaţiile nedrepte care îl aruncaseră printre deţinuţii politici, nesocotindu-se, ca ei, un duşman al regimului. Locul lui, scria el, putea fi cel mult la dreptul comun!

Din lichelism şi oportunism, Ivan Ghica îşi făcuse cu toată sinceritatea şi fără retuşuri autoportretul moral, cu gândul la obţinerea unei recomandări favorabile din partea ofiţerului politic care să-l facă să beneficieze de decret.

Faptul că nu i-a fost ruşine să-mi citească cele scrise despre

el în prima parte a memoriului mă îndreptăţeşte să cred că nu şi-a dat seama nici de impresia pe care avea să mi-o producă citindu-mi şi partea finală, în care vorbea despre alţii. Şi anume, despre o sumedenie de oameni pe care îi cunoştea, care erau liberi. Spus pe scurt, nu şi-a cruţat nici propriile rude, nici prietenii familiei, ponegrindu-i pe toţi, criticându-i şi denunţându-i, în spiritul luptei de clasă, pentru mentalitatea şi moravurile lor „boiereşti, moşiereşti sau burgheze”, de care el, cum spunea „s-a lepădat întotdeauna”.

N-am avut puterea să-mi în frâng curiozitatea şi să-i întorc spatele chiar de la începutul lecturii, cum s-ar fi cuvenit. Voiam să aud până unde îi merge ticăloşia şi l-am ascultat până la capăt, când m-a întrebat iar:

— Ei, ce zici? Cum ţi se pare?

— Mi se pare o porcărie fără seamă, o turnătorie odioasă! Eşti un nemernic şi nu vreau să mai am de-a face cu dumneata!

Înainte de a mă îndepărta, am mai apucat să-i văd figura lovită de stupoare şi ochii măriţi de uimire. Era evident că nu înţelesese de ce mă indignasem. Înclin să cred că era mai degrabă un caz patologic de inconştienţă şi iresponsabilitate decât de ticăloşie: o presupunere plauzibilă ce putea servi de explicaţie, dar nu şi de justificare.

Gândindu-mă la efectul pe care acel memoriu îl putea avea asupra persoanelor denunţate, nu eram deloc înclinat să ţin seama de cauza care îl determinase pe Ivan Ghica să-l scrie şi deci să-i acord circumstanţe atenuante. Dacă, pe de o parte, viaţa aspră din închisoare mă învăţase să fiu mai îngăduitor şi să am înţelegere pentru slăbiciunile oamenilor atâta vreme cât nu dăunează semenilor lor, pe de altă parte, tot ea mă învăţase intoleranta faţă de ticăloşie.

Pentru a-mi astâmpăra indignarea şi a scăpa de sila ce mă cuprinsese în urma întâlnirii cu Ivan Ghica, am pornit în căutarea lui Iosif Ripan, a lui Lie şi a altor câţiva prieteni, alături de care ştiam că mă voi simţi bine şi îmi voi regăsi buna dispoziţie.

Grupul cel mai tonic, în mijlocul căruia îmi reîncărcam întotdeauna bateriile cu optimism, era al camarazilor lui Lie. Legaţi între ei nu numai de un destin comun pe parcursul puşcăriei, dar şi de o caldă şi statornică prietenie, reprezentau, fiecare în parte, adevărate modele de demnitate şi nobleţe sufletească, neumbrite de egoism, invidie, ură sau mândrii deşarte.

Îl cunoscusem mai întâi pe Lie Iacob la Aiud, şi ne împrietenisem. Apoi, la Salcia, m-am legat sufleteşte şi de Romică Teodoru, înainte de a afla că amândoi erau buni prieteni. Prin ei doi am cunoscut treptat tot grupul.

Foşti elevi în momentul arestării, după ani de închisoare intermitentă, întreruptă de câte o scurtă perioadă de libertate şi apoi din nou condamnaţi, erau acum cam de aceeaşi vârstă cu mine sau chiar cu 2 – 3 ani mai tineri.

Trecuseră cu toţii prin închisoarea de la Târgşor, rezervată într-o perioadă elevilor. Sper ca printre foştii elevi de atunci să se găsească unul care să-şi pună pe hârtie amintirile despre viaţa şi regimul special pe care autorităţile comuniste s-au gândit să-l aplice minorilor. Oricum, rezultatul nu a fost cel pe care şi-l propuseseră. Elevii de atunci se maturizaseră de timpuriu în închisoare, fără să fi fost marcaţi de vreun stigmat dezonorant.

Le admiram discernământul fără greş, seriozitatea şi profunzimea judecăţii, ca şi curăţenia sufletească, care, sub presiunea încercărilor diabolice de a-i degrada, le rămăsese totuşi neîntinată. Temniţa nu le alterase puritatea şi nu reuşise să le răpească nici măcar veselia tinereţii.

Dacă atunci, la Salcia, seara, când mă întorceam de la muncă, îi căutam şi mă complăceam în tovărăşia lor, mai târziu, liber fiind în Bucureşti, şi mai cu seamă după aceea în exil, le-am dus, de-a dreptul, dorul.

De la München am reuşit totuşi, cu prudenţa de rigoare, să stabilesc cu Lie un contact sporadic, indirect, prin persoane intermediare. Mă bucuram când primeam de la el câte o urare de Crăciun sau de Paşte. Îmi încălzea sufletul şi mă simţeam mai aproape de casă. După 1990, am comunicat mai lesne şi, cu ajutorul lui, am adăugat la lista foştilor elevi de la Târgşor, cu care am stat la Salcia, câteva nume pe care le uitasem. Am reuşit astfel să o completez:

1) Asandei Ion
2) Balaban Octavian
3) Câmpeanu Teodor
4) Cârtea Gheorghe
5) Dumitrescu Ilie
6) Dunca Nelu
7) Fulea Ion
8) Iacob Pintilie
9) Lupoaie Constantin
10) Man Nistor
11) Mitrofan Traian
12) Niţu Gheorghe
13) Paraschiv Petru
14) Podoleanu Mihai
15) Popa Constantin
16) Popa Ilie
17) Radu Constantin

18) şi amu Dumitru
19) Teodora Romeo

Prin Lie am primit veşti despre toţi şi, cu această ocazie, mi-a venit ideea să apelez la memoria lor pentru a întocmi un tabel nominal mai complet decât al meu, care să cuprindă deţinuţii contemporani cu noi în lagărul de la Salcia.

Cele câteva luni cât fusesem internat în spital, ca şi perioadele în care cea mai mare parte din timp muncisem ca tinichigiu, instalator, sobar sau la turnatul tuburilor de beton, în echipa de „meseriaşi” cu un efectiv de maximum doi-trei oameni, nu-mi dăduseră prilejul să cunosc decât un număr mic din cele câteva sute de deţinuţi din lagăr.

Săritori cum îi ştiam, gata oricând să sprijine o cauză dreaptă şi să se pună în slujba adevărului, băieţii mi-au răspuns cu promptitudine. Lor le datorez paginile ce urmează, cuprinzând lista deţinuţilor de la Salcia, la reconstituirea căreia au colaborat cu toţii, fiecare aducându-şi contribuţia în măsura în care l-a ajutat memoria:

1) Afilie Vasile
2) Andreica Gheorghe (din Maramureş)
3) Andreiescu Mihai
4) Antonescu (medic)
5) Antoniu Sisel (medic)
6) Apetrei Nicolae (felcer din Piatra Neamţ)
7) Asandei Ion (tehnician din Dorohoi)
8) Avram Alexandru (inginer)
9) Avram Aurel (pictor)
10) Baciu Jean-Alexandru

11) Badralexe Gheorghe
12) Balaban Octavian (din Sibiu)
13) Balion Ilie (topometru din Hotin)
14) Barbu Alexandru (medic)
15) Baştiurea Gheorghe (din Brăila)
16) Băbuş Gh. Grigor (călugăr)
17) Beca Taşcu (din Tulcea)
18) Bedrule Ion (inginer din Bucureşti)
19) Berghezan Ilie (din Sibiu)
20) Blănaru Grigore
21) Boghiu Sofian (călugăr)
22) Bonea Ion (inginer din Satu Mare)
23) Braga Roman (preot; acum în S U.A.)
24) Brăgău Petre (din Buşteni)
25) Brăgău Radu
26) Bucescu Alexandru (pictor de biserici din Bucureşti)
27) Bucescu Constantin Emil (din Bucureşti)
28) Bucurescu Ion
29) Budeceanu Silviu (medic)
30) Bumbac Ştefan (preot din Constanţa)
31) Bura Vasile (lăcătuş din Orăştie)
32) Burlibaşa Mircea
33) Burtea Dumitru (avocat din Bucureşti)
34) Butan Ştefan (contabil din Piteşti)
35) Canteş Titi
36) Caratană Nicolae (Colea, poet din Tulcea)
37) Caşcaval Vasile (preot)
38) Călimănescu Gheorghe (din Tecuci)
39) Căpraru Emil (medic pediatru din Bucureşti)
40) Câmpeanu Teodor (Titi, din Măgureni, Prahova)

41) Cârjan (preot)

42) Cernea Nicolae

43) Chelu Florin (din Tecuci)

44) Cârtea Gheorghe (din Bihor)

45) Ciumău Victor

46) Codrac (preot)

47) Coman Gheorghe (preot din Oradea; tatăl Anei Blandiana)

48) Comăneci Gheorghe (preot din Oituz, Bacău)

49) Comuroiu Nicolae

50) Condu… (din Roman)

51) Constantin Constantin (inginer)

52) Constantinescu Gheorghe

53) Copaciu Stere (ofiţer din Dobrogea; stabilit în Bucureşti)

54) Corbu Mircea (inginer din Brăila)

55) Corcodel Emanuel (tehnician din Sibiu)

56) Cosma Nae

57) Cristescu Gabi

58) Culota Constantin

59) Datculescu (preot)

60) David, zis Moş David (ţăran din Hunedoara, cu memorie extraordinară. Ştia pe de rost nenumărate poezii de Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru etc.)

Dâmboi Victor (preot din Făgăraş)

Deliu (preot)

Demetriade (inginer din Bucureşti)

Diaconescu Ilie (preot)

Dobrescu Nicolae (din Bucureşti)

Dogărăscu Laviniu (profesor de limba română, din Prahova, Omul administraţiei, turnător. Titi Câmpeanu îi spunea „Dogărăscu Latriniu”.)

Dombrovschi Igor

Dombrovschi Oleg

Duneac Felix (călugăr; acum în S U.A.)

Dumitrescu Ilie (lăcătuş din Sibiu)

Dumitrescu Mihai

Dumitrescu (Roncea?)

Dumitriu Radu (inginer din Bucureşti)

Dunca Nelu (din Maramureş)

Dusă T. Ion

Enache Ion (avocat)

Feru Aurel (din Tecuci)

Filip Dumitru (învăţător)

Filip Gheorghe (preot din Dorohoi)

Floareş Aurel

Fomica Octavian (din Panciu)

Frăţilă Alexandru (medic)

Fulea Ion (teolog din Sibiu)

Fundăteanu Ion

Georgescu Vladimir

Ghişe Gheorghe (din Maramureş)

Ghiuş Benedict (preot)

Gioga Mihai (medic)

Giulvezan Ion

Giurgiu Ion (preot din Braşov)

Grecu Traian

Goga (ţăran; avea inima în dreapta)

Hartan Ion (preot din Neamţ)

Huluianu Nicolae (din Tecuci)

Iliescu Dumitru

Iliescu Palanca (preot)

Iliescu Victor-Viti

Iolu Alexandru (din Tecuci)

Ionescu Constantin (avocat)

Ionescu Mircea (avocat)

Ioniţă (preot)

Iorgulescu Gheorghe

Istrate Grigore (medic)

Iubu Mihai (medic ORLdin Cluj)

Jeican Aurel

Leşanu Aurel (tehnician din Sibiu)

Leu Gheorghe

Lupoaie Constantin (din Suceava)

Macovei Ion

Magheţ Lazăr

Man Nistor (din Maramureş)

Mangiurea

Marin Florin (din Tecuci)

Marinescu Nicolae

Masu Mihai (economist)

Mateiescu (preot)

Măleanu... (avocat din Bucureşti, originar din Hotin)

Mărculescu Marin

Mărgineanu Liviu

Mărgineanu Teodor (funcţionar din Târgu Mureş)

Mihai Eugen

Minea Vasile

Mioc (bănăţean)

Mironescu Serban (profesor)

Mitra Petre (pantofar din Sibiu)

Mitrofan Traian (student la matematică, din Sibiu)

Moldovan Val (regizor din Bucureşti)

Moma Ion (preot)

Moroşanu Gheorghe (din Brăila)

Murgu Mihai

Murgu Nicolae (fraţi, din Banat) Nacu Constantin

Nanu Cleopa (călugăr din Lieşti, Galaţi)

Naumescu Nicolae (inginer)

Nenciu (sau Neicu) (absolvent al Academiei Comerciale)

Nicula Ion (economist din Sibiu)

Niţu Gheorghe (din Sibiu)

Oţa Sabin (preot)

Palcu Traian (avocat din Arad)

Pantalon Ion (din Piatra Neamţ)

Papuc C. (preot)

Paraschiv Petru (din Timişoara; originar din Basarabia)

143) Parizianu Gheorghe-Gioga (student la medicină)

144) Pavlov Ion

145) Păsărică Polifron (din Tătărăşti, Teleorman)

146) Păzitoru Gheorghe (învăţător din Făgăraş)

147) Perdichi Gheorghe (profesor)

148) Petcu Ştefan (avocat din Bucureşti; ţărănist)

149) Petcu Dumitru („nea Mitică”; maistru sondor, din Moreni, Prahova)

150) Petrescu Vasile

151) Plăvălescu

152) Podoleanu Mihai (funcţionar)

153) Poenaru (din Arad)

154) Pop Romulus (preot)

155) Popa Constantin (din Caracal)

156) Popa Ilie (din Sibiu)

157) Popa Vasile

158) Popescu Gabriel

159) Popescu Ion

160) Popescu Nicolae (preot)

161) Popescu-Pasărea (preot)

162) Popovici Gheorghe (Gelu, student la agronomie, din Tecuci)

163) Porumb (preot)

164) Puşcariu (medic radiolog din Târgovişte)

165) Radu Constantin (din Maramureş)

166) Radu Lucian (inginer din Bucureşti)

167) Radu Mircea (avocat din Bucureşti; originar din Piatra Neamţ)

168) Rădulescu M. Alecu (avocat din Teleorman)

169) Rădulescu Ion (medic internist din Bucureşti)

170) Ranteu Constantin (medic)

171) Rizoiu Petre

172) Rociu Octavian (medic ORL din Bucureşti)

173) Roşca Ion (inginer)

174) Roşca Nicolae (din Făgăraş; a fost şoferul lui Nicolae Petraşcu, secretarul general al Mişcării Legionare)

175) Rusu Ion (fotograf din Piatra Neamţ)

176) Sandu… (preot)

177) Sandu Ion (inginer)

178) Sary Achille (medic)

179) Savu Ion

180) Săndulescu Milucă

181) Serghie Vasile (preot)

182) Soroiu Gheorghe

183) Staniu Dumitru (Tache, din Tulcea)

184) Stănescu Ilarion (ofiţer)

185) Stănescu Iosif

186) Tănase Ion (din Tătărăşti, Teleorman)

187) Tănase Viorel (economist din Sibiu)

188) Teodora Romulus (Romică, din Bucureşti)

189) Tocan Ion

190) Tomescu Nicolae (din Bucureşti)

191) Tomuş Mihai (din Ţara Moţilor)

192) Trifănescu Atanasie (inginer silvic, din Brăila)

193) Tudor Ilie (oltean; îi plăcea să cânte şi să înveţe poezii, tatăl lui Tudor Gheorghe, actor şi cântăreţ)

194) Tudora Ion (din Piteşti)

195) Tudose Aurel

196) Udrea Zaharia (din Sibiu)

197) Vătămanu

198) Vânătoru

199) Vişan Lisandru

200) Vlahbei Tănase (agricultor din Babadag, care s-a opus colectivizării)

201) Zamisnicu (preot)

202) Zărnescu (din Constanţa)

Şi, fiindcă tot am făcut această digresiune, întrerupând pentru un moment cursul cronologic al povestirii, voi însera aici şi un fragment dintr-o scrisoare, primită în 1993, de la Romică Teodora, în care îmi reaminteşte de o întâmplare din lagărul de la Salcia:

„Mircea Corbu, inginer din Brăila, a fost chemat să-şi ridice pachetul trimis de acasă. Conform uzanţei, a fost întrebat de sergent cine îi expediază pachetul. Acesta a pronunţat numele soţiei şi adresa. Nu! – a răspuns sergentul. Atunci numele mamei.

Nu! Numele tatălui. Nu! Atunci sergentul i-a spus că adresa este corectă, dar nu corespunde numele! Cine este Cristian Corbu?

În acel moment, Mircea a început să plângă. Întrebat de ce plânge, i-a răspuns: «După cinci ani de închisoare, am ocazia să aflu că, după arestarea mea, soţia a născut un băiat, şi că se numeşte Cristian!».

A doua zi, Mircea şi-a scris pe roaba cu care lucra numele copilului, pentru a-l avea mereu în ochi”.

O poveste care nu aşteaptă comentarii şi nici răspuns la întrebarea pe care o naşte: de ce atâta lipsă de omenie?

În aceeaşi scrisoare, Romică mai adaugă un episod pe care mi-l aminteam şi eu. Îl las însă pe el să-l relateze:

„După eliberarea mea, părinţii mi-au relatat o întâmplare nostimă. Când lotul, în care te aflai şi tu, a ajuns în Gara de Nord, părinţii mei erau pe peron şi s-au adresat unuia din cei eliberaţi, întrebându-l dacă ştie ceva despre mine. Acela, foarte amabil, le-a răspuns că mă cunoaşte foarte bine şi că voi veni peste câteva zile cu lotul 3. Întrebându-l cum se numeşte, acela a răspuns: Ion Ioanid”.

În legătură cu lista pe care le-am solicitat-o, mi-a scris şi Titi Câmpeanu: „... cum am primit de la Iacob, via A F.D.P., dorinţa ta să-ţi amintim numele celor de la Salcia, ne-am întâlnit, la C. Bucescu, câţiva din cei ce-am fost la Salcia, şi am reuşit să ne amintim numele unora care ne-au fost apropiaţi sau ne-au rămas în memorie ca turnători...”.

Şi, tot el, adaugă mai departe: „Ne-am adus aminte, bineînţeles, de tine. Eu cred că am discutat cu ţine de două-trei ori, când mi-ai spus, ca un fapt divers, cum ai evadat... şi te simţeai bine între noi, cei ce formam, acolo, grupul foştilor elevi de la Târgşor. Acum, tinerii de atunci sunt pensionari!”

Scrisoarea lui Titi Câmpeanu şi a lui Romică, cât şi convorbirile telefonice cu acesta din urmă au fost tot atâtea reîntâlniri cu un trecut, rămas pentru mine mereu prezent, şi cu nişte prieteni dragi, de care sufleteşte nu mă despărţisem niciodată.

Ultima şi cea mai mare bucurie mi-a făcut-o vizita lui Lie, cu care, după 30 de ani, m-am îmbrăţişat pe peronul gării din München.

În lagăr, după primele momente de efervescenţă stârnite de publicarea decretului de graţieri şi amnistieri în ziar, a urmat o perioadă de câteva zile de relativă acalmie. Eram în expectativă, curioşi să vedem dacă administraţia se va decide să treacă peste propria-i cenzură, rupând tăcerea şi să ne aducă la cunoştinţă apariţia decretului sau va proceda cu discreţia obişnuită, punându-i în libertate fără nicio explicaţie pe cei care eventual se vor încadra în prevederile decretului.

Înşelându-ne aşteptările, administraţia a ales o a treia ipoteză: l-a însărcinat pe Gaftea să ne vorbească!

Am fost adunaţi în curtea lagărului, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, urcat pe treapta de la intrarea într-una din barăci, şi-a început discursul.

Deşi cu vocabularul lui frust ar fi putut fi laconic şi clar, Gaftea a reuşit şi de data asta performanţa de a fi lung şi confuz Spre deosebire de ceea ce ne spusese cu nici două săptămâni în urmă, că trebuie să-i fim recunoscători regimului pentru că ne ţine în închisoare la adăpost de furia poporului şi chiar a propriilor noastre familii, Gaftea se străduia acum, în logoreea lui încâlcită, să ne explice că partidul şi guvernul înţelegeau să-şi arate, de la caz la caz, bunăvoinţa faţă de deţinuţii care se dovediseră disciplinaţi şi se reabilitaseră prin muncă.

Se vedea că îi venea greu să facă întorsătura de 180 de grade, trecând atât de brusc la promisiuni de eliberare, după ce afirmase, nu mai departe de zece zile în urmă, că ne vor putrezi oasele în puşcării: În timp ce se zbătea, în fel şi chip, să nu-şi piardă calmul, împotmolindu-se tot mai adânc în fraze mereu mai complicate şi fără ieşire onorabilă, a mai intervenit din mulţime şi vocea doctorului Apetrei, care l-a descumpănit definitiv.

Gaftea nu înţelesese întrebarea rostită de Apetrei. Auzise numai o voce şi apoi rumoarea şi râsetele pe care le provocase. Întrerupându-şi fraza, pe care şi aşa nu mai izbutea să o scoată la cap, Gaftea a vrut să ştie cine îşi permisese să-i tulbure cuvântarea:

— Care ai vorbit, bă, acolo?

— Eu! – a strigat Apetrei, din mijlocul curţii, sculându-se de jos. Am vrut să întreb ceva!

Mulţumit probabil în sinea lui de diversiunea salvatoare, Gaftea s-a îmblânzit la faţă şi l-a îndemnat să repete întrebarea. Atâta aştepta Apetrei:

— Am vrut să ştiu ce ne facem cu copiii.

— Care copii, bă? – i s-a adresat colonelul, nedumerit.

— Copiii noştri, de care data trecută ne-aţi spus că ne vor lua cu pietre, dacă ne-aţi da drumul şi ne-am întoarce acasă!

De data asta, vocea lui Apetrei s-a auzit în toată curtea, stârnind un hohot general de râs. Furios, Gaftea a părăsit lagărul, iar Apetrei a fost condus la carceră. Pedeapsa a fost mai mult simbolică, pentru că n-a stat mai mult de o oră.

În zilele următoare, evenimentele au pornit să se precipite şi semne tot mai evidente, pledând în favoarea tezei optimiştilor, au început să se succeadă într-un ritm accelerat.

Mai întâi, atitudinea tolerantă, din ultima vreme, a gardienilor

s-a accentuat şi mai mult, evoluând către o indiferenţă aproape binevoitoare faţă de tot ceea ce până atunci fusese calificat şi pedepsit drept act de indisciplină sau abatere de la regulament. „Vigilenţa” obsedantă, cu care fuseserăm zi şi noapte, ani de-a rândul, supravegheaţi, ascultaţi şi urmăriţi în toate mişcările, violându-ne cu indiscreţia ei până şi intimitatea somnului, a mesei, a spălatului sub duş şi chiar a momentelor când foloseam WC-ul, dispăruse, ca prin farmec, din arsenalul instrumentelor de presiune psihică folosite împotriva noastră. Vigilenţa nu mai rămăsese în vigoare decât în turnurile de pază de pe meterezele gardului de incintă, de unde reflectoarele şi pistoalele automate continuau să ne privească ameninţătoare.

Apoi, din chiar gura gardienilor, am aflat o poveste menită să-i pună pe gânduri până şi pe cei mai sceptici dintre noi, cei care nu ne făceam niciun fel de iluzii în privinţa unui decret mai cuprinzător, prevăzând eliberarea deţinuţilor politici. Ştirea, care căzuse ca un trăsnet în mijlocul gardienilor, se referea la o iminentă şi masivă reducere de personal în rândurile „cadrelor M.A.I.”!

Efectul demoralizant al acestei măsuri asupra gardienilor l-am înregistrat imediat. Pentru ei era un adevărat cataclism. Se prăbuşea o lume. Se vedeau, brusc, confruntaţi cu o situaţie pe care era evident că nu şi-o închipuiseră niciodată posibilă. Considerau drept o nedreptate perspectiva decăderii din toate drepturile şi privilegiile conferite statutului lor de M.A.I.-şti şi prăbuşirea la nivelul oamenilor de rând, printre care, din lipsa unei calificări, majoritatea nu-şi vor găsi un mijloc de existenţă, decât pe cea mai joasă treaptă de muncă. Sentimentul de a fi persecutaţi şi loviţi pe nedrept i-a îndemnat pe unii dintre ei să ni se destăinuiască, de parcă atunci ar fi descoperit că aveam înfăţişare

şi însuşiri de fiinţe omeneşti. Li se părea firesc să caute şi să găsească înţelegere şi chiar compătimire tot la nişte oropsiţi.

E lucru ştiut că suferinţa şi necazurile îi apropie pe oameni. Nu ştiam însă că şi pe călăi de victime!

Alţii, mai sinceri şi mai puţin stăpâniţi, nu se sfiau să înjure între ei hotărârea ministerului, socotindu-se trădaţi de „organele superioare”, care, după ce se folosiseră de ei, îi părăseau acum fără nicio protecţie, lăsându-i expuşi riscului de a se întâlni faţă în faţă cu cei pe care îi asupriseră în închisoare şi care urmau să fie eliberaţi în curând.

Ne-a fost dat să mai ascultăm direct sau să surprindem o sumedenie de comentarii critice, născute din decepţia şi nemulţumirea gardienilor. Pentru noi, această indignare şi revoltă a roboţilor împotriva celor care îi programaseră a fost benefică, soldându-se cu o şi mai mare delăsare şi indiferenţă din partea lor în timpul serviciului.

Mai importantă ni s-a părut însă cauza care a determinat revolta, şi anume: hotărârea de a reduce numărul gardienilor! Ceea ce însemna, în mod implicit, şi reducerea numărului de deţinuţi şi, totodată, confirmarea existenţei unui decret de eliberare a deţinuţilor politici. În faţa logicii acestei argumentaţii, tendinţa mea negativistă începuse să cedeze, Iosif Ripan fiind de părere că în curând va trebui să-mi retragă porecla de Toma Necredinciosul, cum îmi spunea, de fiecare dată, când venea vorba despre decret.

Un alt motiv de a face speculaţii pe tema decretului ni l-a oferit vizita mai multor civili care s-au perindat în acele zile pe la birourile direcţiei lagărului, din fostul conac al Contelui de Roma. Prezenţa lor ne-a fost semnalată de echipa lui Doru Stroescu, care lucra la „interior”. Tot de la ei am aflat că ofiţerii din administraţia

lagărului, când li se adresau acestor civili, le spuneau „tovarăşe căpitan, tovarăşe maior”, iar unuia dintre ei chiar „tovarăşe colonel”.

Toate comentariile pe marginea apariţiei grupului de securişti civili ajungeau la aceeaşi concluzie: veniseră să pună în aplicare decretul de eliberare!

Cam tot atunci a mai fost adus la Salcia un nou lot de deţinuţi provenind, dacă memoria nu mă înşală, din lagărul de la Luciu-Giurgeni, care urma să fie desfiinţat. Printre ei am avut bucuria să-l descopăr pe Dr. Miltiade Ionescu. Nu-l mai văzusem pe Mache de zece ani, de când fusese scos din celula în care stătusem împreună, în Zarea din Aiud.

Pornisem în căutarea vreunui eventual cunoscut printre nou-veniţii răspândiţi prin curte şi barăcile lagărului. Într-o parte mai puţin aglomerată a curţii, care forfotea de deţinuţi, am dat de Mache. Era aşezat pe jos, în mijlocul unui grup de alţi patru-cinci deţinuţi, a căror înfăţişare, pe moment nu mi-a inspirat deloc încredere, la prima vedere prejudecata influenţându-mi impresia: tovarăşii lui Mache erau cei mai tuciurii, mai mustăcioşi şi autentici ţigani! De altfel, şi ei m-au urmărit cu ochi bănuitori când m-au văzut apropiindu-mă de Mache. Abia când ne-am îmbrăţişat şi s-au lămurit că ne cunoşteam le-a pierit suspiciunea din privire, dar gheaţa nu s-a spart de adevărat decât după ce Mache a făcut prezentările. Când le-a spus că eram buni prieteni şi că evadaserăm împreună de la Cavnic, am fost răsplătit cu priviri aprobative, care nu egalau însă nici pe departe admiraţia şi respectul cu care se uitau la Mache Apoi, întorcându-se spre mine, Mache mi-a recomandat cu toată căldura şi în termenii cei mai elogioşi pe ţiganii care îl întovărăşeau. M-a încredinţat că sunt oameni de nădejde şi buni camarazi şi, totodată, a adăugat râzând,

sunt şi ei „duşmani ai poporului”, ca şi noi. Aici au intervenit şi ţiganii, explicându-mi la ce făcuse aluzie Mache. Mi-au destăinuit mai întâi, în modul cel mai natural, ba chiar cu o nuanţă de mândrie în ton, că sunt spărgători de meserie şi că nu erau la prima lor condamnare. Numai că de data asta, din cauza atitudinii lor din timpul cercetărilor, a schimburilor de cuvinte cu procurorul şi a criticilor şi insultelor formulate în instanţă la adresa „justiţiei poporului”, completul de judecată dăduse cazului lor o interpretare politică, condamnându-i ca atare. Aşa s-a făcut că, din infractori de drept comun, deveniseră deţinuţi politici.

Deşi pierduseră toate avantajele de care s-ar fi bucurat dacă ar fi rămas în prima categorie, nu regretau nimic. Dimpotrivă, se simţeau onoraţi de-a fi ajuns printre „politici”. În lagăr, de cum îl întâlniseră pe Mache, căzuseră în admiraţia lui şi i se ataşaseră, dovedindu-se, în toate ocaziile, buni camarazi, sinceri şi devotaţi.

Nu mai ţin minte exact ordinea în care s-au petrecut toate aceste fapte, prevestitoare ale unei tot mai probabile eliberări. Unul din cele mai semnificative din seria evenimentelor premergătoare aplicării decretului l-a constituit, cu siguranţă, ordinul venit de sus ca deţinuţii să nu mai fie scoşi la muncă. Excepţie la dispoziţia de încetare a lucrului au făcut numai câteva echipe de deţinuţi cu efective reduse, afectate la anumite lucrări în curs, care trebuiau terminate.

Puţinii camarazi de-ai noştri, care mai ieşeau dimineaţa pe poarta lagărului spre aceste ultime locuri de muncă, lăsau în urma lor, în curtea şi barăcile ticsite de deţinuţi, o atmosferă nemaiîntâlnită până atunci în închisoare.

Opresiunea permanentei supravegheri, sub care ne obişnuisem să trăim ani de zile, dispăruse, lăsând un vid în care nu ne-am găsit imediat echilibrul. Deşi nu se mai auzeau răcnetele

gardienilor şi nu le mai vedeam, cu ceasurile, uniformele prin curtea lagărului, relaxarea se producea lent şi cu prudenţă. Încă mai priveam în stânga şi în dreapta, înainte de a începe o discuţie cu subiect politic, iar obiceiul de a coborî instinctiv glasul pentru a ne exprima părerile în şoaptă nu l-am pierdut decât treptat. Cunosc oameni care nu l-au pierdut niciodată.

O destindere adevărată şi totală am remarcat-o numai la cei foarte tineri şi mai de curând arestaţi, aduşi la Salcia după desfiinţarea lagărului de la Grădina. Exuberanta cu care îşi manifestau euforia la fiecare eveniment nou, care ne mai apropia cu un pas de libertate, contrasta flagrant cu calmul şi atitudinea mult mai rezervată a celorlalţi deţinuţi. Era de-a dreptul şocantă veselia aproape deşănţată a unora din tinerii veniţi de la Grădina, faţă de decenţa şi sobrietatea cu care aşteptau eliberarea vechii puşcăriaşi.

Cele două atitudini, atât de diferite, adoptate faţă de perspectiva eliberării, erau determinate de deosebirea dintre cele două categorii de deţinuţi. Bucuria fără margini a celor arestaţi mai de curând nu putea fi împărtăşită în aceeaşi măsură şi de veteranii închisorilor.

Pentru primii, întoarcerea în lumea părăsită cu numai doi-trei ani în urmă era echivalentă cu o întoarcere acasă în adevăratul sens al expresiei. În lipsa lor, afară nu se schimbase nimic. Îşi vor regăsi familia, rudele şi prietenii, în general, în viaţă şi locuind la aceleaşi adrese.

Pentru vechii puşcăriaşi, în schimb, lumea din care fuseseră smulşi într-o noapte, spre a fi aruncaţi cu anii în temniţă, nu mai exista. Dispăruse de-a lungul anilor, şi la propriu, şi la figurat! Unii aflaseră, între timp, că familia li se mutase în altă parte, că le muriseră părinţii sau că îi părăsiseră nevestele. Alţii, care

pierduseră tot, şi familie, şi casă, nemaiavând nici la cine şi nici unde să se întoarcă, ştiau doar că vor pleca de la Salcia fără destinaţie precisă. Toţi aceştia, ca şi mulţi alţii* care, nemaiştiind, de ani de zile, nimic despre ai lor, erau măcinaţi de incertitudini, nu se puteau bucura din toată inima de viaţa care îi aştepta de cealaltă parte a porţii lagărului.

Entuziasmul general, suscitat, la început, de apariţia decretului, nu mai dăinuia acum decât printre tinerii de la Grădina, intraţi mai de curând în închisoare. Vechilor deţinuţi, odată dezmeticiţi din euforia primelor momente, decretul le trezise iar gândurile dureroase legate de soarta celor de acasă, pe care timpul, îndepărtându-le în trecut şi aşezându-le în rândul amintirilor, le făcuse mai suportabile. Dorul de cei de acasă, care izbucnise din nou cu aceeaşi violenţă ca în primele zile de închisoare, se vedea însă repede temperat la gândul că nu-i vei mai găsi la fel cum îi lăsaseşi.

Ne trăiam ultimele zile de închisoare sub o tensiune neobişnuită, produs al sentimentelor contradictorii, care ne încercau, şi al grijilor pe care ni le făceam. Când dintr-o parte ne năpădeau amintiri înduioşătoare, din cealaltă se grăbeau să vină să le rupă vraja gândurile negre, care ne dădeau târcoale. Rupţi între veselie şi tristeţe, eram aproape fiecare de găsit, când în mijlocul prietenilor, când căzuţi pe gânduri într-un colţ mai izolat.

Nu făceam nici eu excepţie de la regulă. Şi eu eram emoţionat la gândul că în curând o voi vedea pe mama, dar simţeam şi o strângere de inimă când încercam să mi-o imaginez cu zece ani mai bătrână. Nu mă gândisem niciodată până atunci că şi peste ea trecuseră anii. Şi eu aşteptam, ca toţi ceilalţi, să se deschidă larg înaintea noastră porţile lagărului şi să părăsesc Salcia, neescortat şi fără lanţuri la picioare. Deşi îmi închipuisem altfel ziua eliberării,

eram totuşi bucuros să ies din închisoare chiar şi în condiţiile date.

Crezusem, încă din prima zi după condamnare, că nu-mi voi mai recăpăta libertatea, decât odată cu prăbuşirea definitivă a regimului comunist Nicio informaţie şi niciun eveniment politic de care am putut lua cunoştinţă în cei 12 ani care s-au scurs de atunci nu mi-au zdruncinat această convingere. Până cu câteva zile în urmă, gândeam încă la fel. Apoi, apariţia decretului m-a făcut să înţeleg că visul meu nu se va realiza… că libertatea noastră nu va fi consecinţa înfrângerii şi stârpirii comunismului, ci rezultatul unui compromis lipsit de satisfacţia victoriei.

A mai trecut o vreme până să-mi dau seama că mentalitatea politică evoluase şi că trăiam într-o epocă a compromisului. A compromisului cu orice preţ; chiar cu preţul unor imense suferinţe şi pierderi de vieţi omeneşti de-a lungul existenţei câtorva generaţii!

Nepregătit sufleteşte să primesc libertatea din mâna aceluiaşi călău care până mai ieri mânuise bâta, nu-mi rămânea nici mie decât tot calea compromisului pentru a-mi păstra buna dispoziţie: să încerc să mă consolez cu ideea că regimul, ajuns la ananghie, fusese silit să ne elibereze. Nu m-am consolat nici azi! Iar câteva zile mai târziu, odată cu bucuria plecării, simţeam şi gustul amar al dezamăgirii.

În sfârşit, într-o dimineaţă, zvonul care s-a răspândit în lagăr a avut darul să înviioreze atmosfera, trezindu-ne interesul: un deţinut fusese anunţat de ofiţerul de serviciu să se prezinte la camera de anchetă de lângă poartă! Şi nu numai atât: cu puţin înainte, câţiva deţinuţi observaseră cum în aceeaşi cameră intrase un civil purtând un teanc de dosare sub braţ!

În minutele următoare, fie de mai aproape, fie mai de la distanţă, plimbându-ne sau stând de vorbă prin curtea lagărului,

toţi eram cu ochii pe uşa camerei de anchetă. Între timp, ofiţerul de serviciu umbla printre noi cu o listă în mână, anunţându-i şi pe alţii să stea pregătiţi, pentru că vor fi chemaţi de „tov. Căpitan”, care vrea să stea cu ei de vorbă. Aşa s-a şi întâmplat, operaţiunea începută în acea dimineaţă continuând vreme de mai multe zile, până ce toţi deţinuţii din lagăr s-au perindat prin camera de anchetă.

Nu ne-a trebuit mult timp pentru a descoperi că deţinuţii de pe lista ofiţerului de serviciu erau din aceeaşi regiune a ţării. Am mai putut constata apoi, în zilele următoare, că fiecare Securitate din ţară delegase la Salcia câte un „civil” (cu grad de la locotenent-major până la colonel) pentru a se ocupa de deţinuţii originari din regiunea ei.

Convorbirile din camera de anchetă se desfăşurau, în general, după acelaşi calapod. La intrarea deţinutului, „civilul”, amabil, îl poftea să ia loc pe scaunul din faţa biroului lui şi începea prin a-l identifica după datele personale trecute în dosar. Apoi, vorbindu-i cu o bunăvoinţă aproape amicală şi compătimindu-l chiar pentru asprimea condamnării pe care o primise, îi punea o serie de întrebări despre starea sănătăţii, despre viaţa din lagăr sau despre muncă.

Pentru orice vechi puşcăriaş, toate astea nu constituiau decât obişnuita şi mereu neîndemânatica introducere a securiştilor pentru a pregăti – credeau ei – o atmosferă de încredere între ei şi deţinut. Când ajungea la tema mult iubită şi mult trâmbiţată a „realizărilor regimului”, anchetatorul căuta să afle şi părerea deţinutului despre „marile înfăptuiri ale partidului şi clasei muncitoare”. În continuare, nu uita să adauge o altă formulă consacrată, că „regimul de democraţie populară din ţara noastră” îşi consolidase puterea şi nu se mai temea de niciun duşman, nici

din interior, nici din exterior, care ar încerca să-l „destabilizeze” (o altă expresie dragă din vocabularul activiştilor).

Datorită acestui fapt – îşi dădea anchetatorul cu părerea regimul îşi va îndrepta probabil atenţia şi asupra situaţiei deţinuţilor. Nu era deloc exclus – presupunea el ca celor care s-au purtat bine în închisoare şi au înţeles să se reabiliteze prin muncă să li se reducă pedepsele sau unii să fie chiar puşi în libertate. Şi în acel moment, ca şi cum atunci i-ar fi venit ideea, anchetatorul venea cu întrebarea-cheie, pe care, pasămite, o punea, aşa, dintr-o simplă curiozitate:

— Presupunând că ţi s-ar da drumul din închisoare, dumneata ce ai avea de gând să faci afară?

Cred că numai de dragul de a nu ne divulga secretele şi, mai ales, sursa informaţiilor, cei întrebaţi se străduiau să nu izbucnească în râs.

Niciunul nu-i spunea că aflasem de existenţa decretului, că ştiam că vom fi toţi eliberaţi şi că îşi răcea gura de pomană, încercând să ne facă să credem că libertatea noastră depindea de recomandarea conducerii lagărului.

În timpul acestor convorbiri, echivalente, de fapt, unor sondaje de opinii, „civilii” căutau terenul şi momentul favorabil pentru a face deţinuţilor propuneri de colaborare cu Securitatea dacă vor fi puşi în libertate. Le dădea, totodată, de înţeles că cel care accepta recrutarea ca informator avea toate şansele să fie curând eliberat. Un şantaj, nici măcar voalat!

În încheiere, anchetatorul îşi avertiza interlocutorul că nu avea voie să spună nimănui ceea ce discutaseră, trădarea secretului fiind pedepsită de lege. Un avertisment şi o ameninţare de care nu ştiu pe nimeni să fi ţinut seamă. Poate doar cei câţiva turnători cu care, oricum, nu stătea nimeni de vorbă. Aşa se face

că am aflat, încă de la primii deţinuţi chemaţi în camera de anchetă, cum se desfăşurau întrevederile cu ofiţeri în civil.

În majoritatea cazurilor, „civilul” nu se abătea de la modelul-tip de convorbire pe care o purta, prezentându-i fiecărui deţinut aceleaşi imagini ademenitoare ale vieţii de afară, deşertându-i tot sacul de sloganuri şi clişee propagandistice privind „realizările regimului”, fluturându-i aceleaşi speranţe condiţionate de anumite compromisuri la care făcea aluzie şi iscodindu-l cu întrebări pe ocolite sau numai cu privirea, pentru a-i afla părerea. În general, volubilitatea „civilului” nu reuşea însă să însufleţească dialogul, la care deţinutul nu participa, de obicei, decât cu afirmaţii evazive sau răspunsuri laconice.

Deşi majoritatea convorbirilor din camera de anchetă se desfăşurau mai mult sau mai puţin după acelaşi model, s-au înregistrat totuşi şi unele cazuri în care şablonul nu a mai fost respectat, fie de către deţinut, fie de către anchetatorul „civil”.

La ieşirea din camera de anchetă, aproape fiecare deţinut povestea mai întâi prietenilor despre întrevederea avută. Apoi, aceste relatări, transmise din om în om, ajungeau, în scurt timp, un bun public, discutat şi comentat de grupurile de deţinuţi adunate în curtea lagărului ca într-o agora.

S-au ivit uneori situaţii în cursul convorbirilor în care deţinutul să nu poată rezista tentaţiei de a-l contrazice pe anchetator şi de a intra cu el în polemică, atunci când acesta făcea apologia deşănţată a realizărilor regimului. Alteori, câte unul, nerăbdându-l inima să nu-şi verse focul pentru tot ce îndurase ani de-a rândul prin anchete şi închisori, făcea rechizitoriul regimului, acuzându-l de atrocităţi şi de crime comise împotriva umanităţii. În astfel de cazuri, argumentul final al „civilului” era, de obicei, ameninţarea. Acea ameninţare cuprinsă în formularea devenită

clasică în gura securiştilor, atunci când nu le împărtăşeai părerea:

— Tot bandit ai rămas! aici o să-ţi putrezească oasele!

Nu s-au semnalat însă decât puţine astfel de ieşiri necontrolate din partea anchetatorilor, care, în general, se fereau să-i provoace pe deţinuţi, evitând ameninţările şi insultele. Vrând să şi-i apropie, să le câştige încrederea pentru a-i încuraja să accepte dialogul, le vorbeau neobişnuit de frumos, se arătau înţelegători şi căutau prin tot ce spuneau să le fie pe plac. Totodată însă, judecând după osteneala mai mare sau mai mică pe care şi-o dădeau pentru a capta bunăvoinţa deţinutului, îţi puteai da seama şi de interesul şi gradul de importanţă pe care i-l acordau.

Astfel, datorită felului în care i-a vorbit unui deţinut fost membru de frunte al organizaţiei legionare din Iaşi, am înţeles că pentru realizarea acelui climat de încredere, prielnic discuţiilor, anchetatorul fusese învestit cu o libertate de iniţiativă nelimitată, putându-şi permite să calce în picioare toate tabu-urile impuse de regim muritorilor de rând.

Părându-i-se că, în timp ce îi vorbea de „binefacerile regimului”, deţinutul îl priveşte neîncrezător şi îl ascultă numai de complezenţă, anchetatorul s-a decis să renunţe la stilul şi limbajul anost al discursului de propagandă şi să i se adreseze pe un ton mai familiar, care să risipească suspiciunea, să-l îmbie la vorbă şi să dezvolte o atmosferă mai intimă. (Deşi nu mai reţin numele legionarului din Iaşi, scena care s-a jucat acum 30 de ani în camera de anchetă, aşa cum ne-a povestit-o el, n-am uitat-o.)

Hotărât să-şi atingă scopul cu orice preţ, anchetatorul şi-a îmblânzit expresia, s-a aplecat peste birou spre deţinutul din faţa lui şi, cu un aer complice şi un ton confidenţial, i-a vorbit cam aşa:

— Domnule… şi dumneata şi eu suntem din Iaşi. Amândoi suntem buni români, deşi dumneata eşti legionar, iar eu comunist.

Mişcarea Legionară a vrut şi ea binele ţării, ca şi partidul nostru. Noi nu vă contestăm buna credinţă, dar drumul pe care aţi mers a fost greşit. Nu v-aţi dat seama că, fiind împotriva noastră, sunteţi împotriva poporului şi intereselor româneşti, şi aţi fost înfrânţi. Iar noi am realizat ceea ce legionarii n-au reuşit să facă, deşi îşi propuseseră acelaşi lucru.

Şi aici, simulând un moment de ezitare, anchetatorul a făcut o scurtă pauză. Apoi, aplecându-se şi mai mult spre deţinut, cu glas scăzut şi aer conspirativ, a continuat:

— Dacă dumneata te-ai întoarce acum la Iaşi, nu l-ai mai recunoaşte! Oraşul arată acum aşa cum şi l-ar fi dorit legionarii. Legionarii, ca şi noi, au luptat pentru o viaţă mai bună a clasei muncitoare, dar nu au reuşit să le-o creeze. Noi însă am reuşit! În Iaşi s-au ridicat cartiere întregi cu blocuri noi de locuinţe pentru muncitori şi familiile lor. Şi… să-ţi mai spun ceva, ce n-o să-ţi vină să crezi! Dacă te plimbi acum pe străzile Iaşiului, nu mai întâlneşti picior de jidan! Voi nu aţi reuşit să scăpaţi oraşul de ei. Noi însă da!

Deţinutul s-a arătat în tot cursul întrevederii insensibil la cântecul de sirenă al anchetatorului, nelăsându-se atras în plasa pe care i-o întindea. Dezamăgit că şi-a irosit în zadar talentul de actor şi iscusinţa diplomatică, anchetatorul a sfârşit prin a-l da afară, pentru a-şi exersa abilitatea cu următorul de pe listă.

Pentru noi, întâmplarea n-a fost decât o ilustrare a ipocriziei şi a lipsei de scrupule a oamenilor crescuţi la şcoala „partidului”.

În fine, a venit şi ziua cea mare a primelor eliberări, din rândurile celor trecuţi prin camera de anchetă. De îndată ce primii deţinuţi au fost chemaţi la magazia de efecte pentru a-şi preda hainele penale şi a-şi lua în primire bagajele şi îmbrăcămintea personală, lagărul a intrat în efervescenţă. Deţinuţii alergau de la o

baracă la alta, traversând curtea în cruciş şi în curmeziş, strigându-se pe nume, întrebându-se şi îndrumându-se reciproc spre prietenii pe care şi-i căutau şi de care urma să se despartă. Mişunau în toate părţile, ca furnicile când li se strică muşuroiul şi se grăbesc să-l refacă.

Asistam şi participam, în acelaşi timp, şi eu la agitaţia generală şi la scenele de despărţire care aveau loc fie în barăci, fie în curtea lagărului, acolo unde fiecare îşi găsise prietenul. Printre îmbrăţişările grăbite şi strângerile febrile de mâini, se repetau în pripă adrese, se memorau nume şi mesaje de transmis familiilor celor care mai rămâneau la Salcia, se făceau recomandări de prudenţă sau promisiuni de revedere. Toţi eram emoţionaţi, şi cei care plecau şi nu ştiau ce îi aştepta afară şi ce le va aduce ziua de mâine, şi cei care mai rămâneau o vreme, pentru a ne îndrepta apoi, la rândul nostru, spre acelaşi necunoscut.

Şi cum să nu fie emoţie şi tulburare în suflete, când părăseai sau te părăsea cel care îţi fusese de-a lungul anilor singurul punct de reper şi de sprijin sigur şi statornic: prietenul şi camaradul de puşcărie care îţi stătuse alături şi cu care împărţiseşi ultima firimitură de pâine şi ultima zdreanţă de cămaşă!

Iosif Ripan făcea şi el parte din lotul ce se pregătea de plecare. L-am găsit la patul din dormitorul lui, unde îşi îmbrăca hainele din bagajul recuperat de la magazie. Deşi mai ponosit decât cu doi ani în urmă, cam umed, cocoloşit şi mirosind a mucegai, costumul lui pepit, cu pantalonii bufanţi strânşi cu catarame sub genunchi, mi l-a amintit aşa cum îl cunoscusem la închisoarea din Timişoara, unde legasem prietenie. Mare lucru n-am fost în stare să ne spunem. Ne-am urat noroc şi ne-am promis să ne revedem când voi fi şi eu liber.

Un an mai târziu, m-am dus să-l văd la Lugoj. Avea să fie

ultima noastră întâlnire. Apoi, după ce am plecat în străinătate, n-am mai primit nicio veste de la el. Au trecut anii. Mulţi ani. A venit Revoluţia de la Timişoara, care a alungat pentru o vreme teama şi excesul de prudenţă şi, după 25 de ani, am reluat legătura printr-un schimb de scrisori.

Corespondenţa noastră n-a durat mult. La începutul anului 1992, Iosif Ripan şi-a luat pentru ultima oară rămas bun de la toţi prietenii lui.

* *

Timp de câteva ceasuri înainte de plecarea fiecărui nou lot de deţinuţi, după ce toţi trecuseră prin camera de anchetă şi îşi primiseră bagajul de la magazie, curtea lagărului prindea viaţă. Pe lângă mişcarea deţinuţilor, umblând încoace şi încolo în căutarea prietenilor, de la care să-şi ia rămas bun, sau rumoarea glasurilor ce se ridica din grupurile care îi înconjurau pe cei ce urmau să plece, hainele particulare recuperate de la magazie veneau şi ele să înviioreze aspectul mohorât al curţii, dominat de cenuşiul murdar al zeghilor, împestriţându-l cu petele lor de culoare. Hainele zăcuseră cu anii în toate magaziile jilave ale închisorilor prin care li se perindaseră stăpânii. Decolorate de timp şi spălăcite de umezeală şi vreme, culorile cămăşilor sau altor piese vestimentare îşi pierduseră strălucirea, dar, în ochii noştri, dezvăţaţi să le mai perceapă, apăreau izbitor de vii, chiar stridente. Agresiunea unor culori aproape uitate asupra retinei era prea violentă şi prea bruscă pentru a-i da acesteia timpul să-şi recapete capacitatea de a sesiza nuanţele şi de a le evalua intensitatea.

Când se apropia momentul ca cei pregătiţi de plecare să părăsească lagărul, toţi ceilalţi deţinuţi eram încuiaţi în barăci. După ce lotul ieşea pe poartă, ni se deschideau iar uşile. Rostul acestei măsuri nu ni l-am putut explica. Nu-i este dat oricui să

pătrundă absurdul misterioaselor socoteli ale Securităţii.

În intervalul de câteva zile, care se scurgeau apoi până la plecarea lotului următor, lagărul revenea la culoarea lui iniţială. Cu fiecare lot care ieşea pe poartă, rândurile noastre se răreau, în barăci multe paturi rămâneau libere, iar curtea nu mai era aglomerată. Începeam să le duc lipsa prietenilor care plecaseră. Fiecare lăsase în urma lui un gol, şi lagărul îmi părea tot mai pustiu.

Un straniu sentiment de tristeţe venea să umbrească şi să pună strună bucuriei gândului că voi pleca şi eu curând.

Într-o zi pe neaşteptate şi fără justificarea plecării vreunui lot, din dispoziţia ofiţerului de serviciu, s-a bătut toaca de alarmă şi am fost cu toţii închişi în barăci. Curioşi, ne-am îngrămădit la ferestrele dormitoarelor, încercând să descoperim ce se întâmplase şi care era motivul ordinului.

O vreme, în curtea complet pustie, nu am observat nimic deosebit, care să ne aducă o lămurire. De la ferestrele barăcii mele cuprindeam cu ochii aproape întreaga suprafaţă a curţii. Numai partea dinspre poarta lagărului spre stânga şi cea din extrema dreaptă se aflau într-un unghi mort şi ne scăpau de sub observaţie. Or, tocmai din această parte, din dreapta, care ne rămânea ascunsă şi unde se afla ultima baracă, aşezată de-a lungul gardului de incintă, din fundul lagărului, a început să ne parvină un zgomot confuz de voci şi sunete nedesluşite. Rumoarea părea să se deplaseze în direcţia noastră şi, pe măsură ce se apropia, devenea tot mai puternică. Treptat, distingeam mai clar strigătele şi fluierăturile care porneau de la ferestrele celorlalte barăci, dar nu înţelegeam încă cui le erau adresate.

Apoi, deodată, la apariţia în câmpul nostru vizual a unui deţinut, îmbrăcat în haine civile, cu „bagajul-boccea” sub braţ,

îndreptându-se spre poarta lagărului, totul s-a lămurit şi, ca la o comandă, ne-am alăturat şi noi corului de voci şi fluierături, sporind cu încă câţiva decibeli zarva asurzitoare, al cărei ecou, repercutat de zidurile clădirilor din jur, umplea curtea lagărului.

Personajul care se bucura de o asemenea manifestaţie, demonstrând unanimitatea sentimentelor pe care i le purtau deţinuţii de la Salcia, nu era nimeni altul decât profesorul Laviniu Dogărăscu, devenit, în lagăr, omul administraţiei, brigadier şi turnător. Din precauţie, temându-se de o răfuială cu „camarazii" lui de detenţie şi poate şi ca o recompensă, administraţia îi făcuse favoarea de a-l elibera singur, despărţindu-l de lotul lui de prahoveni.

Nu l-a putut însă scuti de alaiul cu care deţinuţii l-au petrecut până la poarta lagărului. De cum ieşise din dormitorul lui şi începuse să defileze prin faţa celorlalte barăci, fusese întâmpinat de la fiecare fereastră, la care deţinuţii stăteau adunaţi ciorchine, cu cele mai usturătoare ironii, cu cuvinte de batjocură şi huiduieli, acompaniate de fluierături, ciripituri (aluzie la denumirea de „ciripitor", sinonimă cu „turnător", „codoş", „prăduitor", cum li se mai spunea delatorilor în închisoare) şi cu loviturile ritmice ale cârtiţelor de băut apă în gratiile de la geamuri.

Eroul scenei, puţin adus din umeri, cu capul plecat şi fără să privească în lături, grăbea pasul sub ploaia de invective şi ocări, ca o javră gonită cu pietre. Sugerându-mi această imagine, dragostea mea pentru animale mi-a stârnit, pentru un moment, mila şi pentru Dogărăscu. Ce tristă eliberare!

Ce deosebire între cei care, înconjuraţi şi asaltaţi de prieteni înainte de plecare, ieşiseră apoi pe poarta puşcăriei cu inima topită de emoţia despărţirilor, dar cu fruntea sus, şi nenorocitul de Dogărăscu, de la care nimeni nu-şi luase rămas bun şi care avea

să-şi poarte mai departe, şi în libertate, ruşinea josniciei lui.

În fine, mi-a venit şi mie sorocul să fiu chemat la anchetă. Era prima anchetă pe care o aşteptam cu nerăbdare şi fără emoţii. Prima de care nu-mi era teamă şi pentru care nu-mi făcusem niciun plan şi nu-mi pregăteam răspunsurile. E drept că, de data asta, ştiam dinainte că va fi un joc fără riscuri, în care, măcar pentru o singură dată, cunoşteam cărţile adversarului şi toate atuurile erau la mine.

Am urcat liniştit cele câteva trepte şi am bătut la uşa indicată de gardianul care mă însoţea. Civilul, care m-a primit, stătea aşezat la o masă şi pasămite studia un dosar.

Arătându-mi scaunul din faţa lui, de cealaltă parte a mesei, mi-a spus pe un ton normal „ia loc”, şi nu răstindu-se „stai jos!”. Eram pentru prima oară poftit să stau la aceeaşi masă cu securistul şi nu pus la colţ, la o măsuţă mică în celălalt capăt al încăperii. Apoi, de parcă mi-ar fi citit gândurile, a continuat:

— Domnule Ioanid, să ştii că nu am venit să te anchetez. Te-am chemat numai fiindcă am vrut să te cunosc şi să stăm puţin de vorbă. Vreau să discutăm deschis, să ne spunem părerile cu toată sinceritatea. Te asigur că vei putea să-ţi exprimi fără nicio teamă orice opinie, pentru că nu vei avea nicio neplăcere.

La capătul acestei introduceri a făcut o pauză, aşteptând probabil din partea mea un răspuns din care să se lege conversaţia pe care şi-o dorea. Eu tăceam însă, străduindu-mă să-i ofer o privire cât mai inexpresivă. De fapt, mă distram să-i stric jocul.

Cred că exagerasem însă, pentru că, nedescoperind în privirea mea lipsită de viaţă nici cea mai mică licărire, m-a bănuit greu de cap şi m-a întrebat dacă am înţeles ce mi-a spus.

— Da, i-am răspuns pe un ton neutru şi lipsit de vlagă.

— Îţi propun să facem abstracţie de faptul că eu sunt liber şi

dumneata deţinut, şi să stăm de vorbă ca doi oameni care vor să se cunoască şi să aibă un schimb de păreri. Eşti de acord?

— Da. Deşi nu văd la ce poate folosi.

Exprimându-mi în acest fel lipsa de interes şi neîncrederea în utilitatea schimbului de păreri propus, mă aşteptam cel mult să-l fi ofensat şi nicidecum să-l fac să-mi demonstreze contrariul, desfăşurând o lungă şi stăruitoare argumentaţie, demnă de insistenţele celui mai pisălog predicator sectant.

Timp de câteva minute, mi-a explicat cu răbdare şi bunăvoinţă cum amândoi putem afla lucruri folositoare unul de la altul, dar că, mai ales, el era în măsură să mă informeze pe mine, fiind dispus să-mi povestească tot ce mă interesează despre aspectele vieţii de afară şi să-mi răspundă la orice întrebare. La rândul lui, ar vrea şi el să afle impresiile mele despre realizările regimului şi felul cum apreciez progresele făcute, pentru a-şi da seama în ce măsură am înţeles din ziarele pe care le primim extraordinarele schimbări petrecute afară, în timp ce eu eram în închisoare. Dacă mai aveam nedumeriri), era gata să mi le risipească, dându-mi toate lămuririle necesare. Considera că trebuia să ştiu cum trăiesc acum oamenii în ţara noastră, faţă de condiţiile de viaţă din trecut, pentru că şi eu mă voi încadra în noua societate, când voi ieşi din închisoare.

— Domnule… ofiţer…

— Am sfârşit prin a-i spune, văzând că nu vrea să-şi divulge nici numele (fie chiar fals), nici gradul. Deşi îmbrăcat în haine civile, nu m-a contrazis, lăsându-mă să-l tratez ca ofiţer.

— Domnule ofiţer, eu nu-mi mai fac iluzii în privinţa ieşirii din închisoare. După doisprezece ani de detenţie, în condiţiile regimului de exterminare la care am fost supuşi în penitenciare şi ale muncii istovitoare la care am fost forţaţi în minele de plumb şi aici, în Balta Brăilei, unde m-am şi îmbolnăvit de tuberculoză, eu

ştiu că nu voi mai putea rezista încă opt ani, cât mai am de executat.

Ştiam dinainte că aici avea să mă întrerupă şi n-am fost surprins când mi-a spus că, dacă sunt condamnat la 20 de ani, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să stau în închisoare până la expirarea pedepsei. Regimul putea oricând să ne reducă pedepsele sau chiar să ne amnistieze, în funcţie de atitudinea fiecăruia dintre noi şi de rapoartele de bună purtare din dosarele noastre. Mai ales acum, spunea el, când poporul şi-a consolidat puterea, eliminând clasele exploatatoare, când se realizase colectivizarea agriculturii etc, etc. Şi, când ţara toată păşeşte pe drumul socialismului, şansele noastre ca guvernul să ia în considerare şi problema deţinuţilor erau foarte mari.

A ţinut apoi să-mi spună că, în dosarul meu pe care îl avea în faţă, există şi certificatul emis de doctorii din spitalul de la Salcia, care atestă că, în urma tratamentului aplicat, TBC-ul pe care îl contractasem fusese stabilizat şi nu se mai afla într-un stadiu evolutiv.

i

— Te-ai însănătoşit, eşti încă tânăr şi voinic. Nu ai niciun motiv să fii descurajat şi pesimist. Viaţa dumitale se poate schimba în orice moment.

La îmbărbătările lui, eu continuam însă să rămân sceptic şi resemnat în faţa sorţii, stare care justifica dezinteresul meu pentru progresele realizate în ţară şi explica indiferenţa cu care priveam la un viitor pe care oricum nu-l voi mai apuca.

Pesimismul meu atât de rezistent la toate argumentele, cât şi faptul că nu mă arătam dispus să mă întind la vorbă începuseră să-l irite. Renunţând la insistenţele directe, a deviat tema discuţiei spre ziarul care se afla lângă el pe masă.

— Ai citit, probabil, ziarul de azi, aşa că ţi-ai putut da seama din fotografia asta cum arată oraşele noastre acum.

Mi-a întins peste masă ziarul, indicându-mi cu degetul poza de pe prima pagină a unui cartier de blocuri din nu mai ştiu ce oraş din ţară.

— Ai văzut-o, nu?

— O văd acum.

— De ce? – s-a mirat el.

— Nu aţi primit ziarul azi?

— Nu ştiu.

Asta era prea de tot:

— Cum nu ştii? Ce, dumneata nu citeşti ziarele?

— Nu le citesc, fiindcă, aşa cum v-am spus, nu mă interesează! Sunt la fel cu cele de acum doisprezece ani, când am fost arestat. Ca şi atunci, laudă şi acum realizările regimului, vorbesc de pace, de bunăstare şi de progres şi promit un viitor luminos. Atunci eram liber şi aveam dovada contrarie la îndemână: viaţa mizerabilă, cu toate lipsurile ei, de la pâine până la îmbrăcăminte. De ce să cred că acum este altfel, din moment ce ziarele repetă aceleaşi minciuni de atunci?

Îmi pierdusem răbdarea să mai fac pe prostul. La o anchetă „normală”, nu mi-aş fi putut permite luxul sincerităţii. A trebuit însă să admir stăpânirea de sine a interlocutorului meu, căruia i-am surprins numai pentru o clipă în ochi privirea de securist din anchetele de altă dată, când se pregătea să lovească.

Făcând abstracţie de îndrăzneala mea de a-l fi provocat, aruncându-i în faţă nişte adevăruri supărătoare, îndrăzneală pe care „în mod obişnuit” ar fi reprimat-o pe loc, anchetatorul, nu numai că nu mi-a făcut niciun reproş, dar s-a arătat de-a dreptul întristat de faptul că eram atât de străin de realitate.

— Dacă ai vedea cât de mult s-au schimbat lucrurile afară, nu ai mai vorbi aşa!

Au mai urmat apoi între noi câteva schimburi de păreri, în care m-am arătat la fel de nereceptiv la descrierea idilică a vieţii în societatea socialistă. Simţeam cum, de sub vocea calmă, forţat de calmă, cu care îmi vorbea, se apropia explozia. Îndărătnicia cu care refuzam să cred ce scriu ziarele, susţinând că nu cred nimic până nu văd cu ochii mei, începuse să-l exaspereze. Şi-a mai păstrat totuşi calmul, pentru a-mi pune întrebarea care fusese pusă tuturor celor care în acele zile trecuseră prin camera de anchetă înaintea mea.

— Să presupunem prin absurd că vei fi pus chiar acum în libertate şi că, ajungând la Bucureşti, vei constata că ceea ce scrie în ziare, ca şi tot ce ţi-am povestit eu, corespunde realităţii, ce vei avea de gând să faci?

— M-aş duce mai întâi să o caut pe mama.

— Şi ce planuri de viitor ţi-ai face? Te vei încadra în câmpul muncii şi îţi vei vedea de treabă sau vei începe iar să unelteşti împotriva clasei muncitoare?

Ignorând ultima întrebare, i-am spus că era normal să-mi caut un loc de muncă pentru a-mi asigura un mijloc de existenţă. Probabil că docilitatea cu care îi răspunsesem până aci l-a încurajat să devină mai provocator:

— Cred că te-ai învăţat minte şi nu vei căuta să iei legătura cu bandiţii cu care ai stat în închisoare.

— Ba dimpotrivă! Voi căuta să-i întâlnesc şi afară, pentru că singurii mei prieteni se află printre bandiţii de care vorbiţi. Petrecându-mi tinereţea (vremea când se leagă prieteniile) în închisoare, era firesc ca aici să-mi găsesc prietenii. Alţii nu am!

De data asta se umpluse paharul. Răspunsul meu l-a scos din

sărite şi nu s-a abţinut. I se schimbase şi privirea şi tonul când, sculat în picioare, mi-a strigat:

— Tot bandit ai rămas! aici o să-ţi putrezească oasele! Ieşi, în Paştele mă-tii, afară!

Securistul tot securist! Vine momentul când nu poate să nu-şi dea arama pe faţă!

Cu urarea creştinească pe care mi-a adresat-o, întrevederea noastră a luat sfârşit. Părăsind încăperea, m-am dus să le povestesc păţania mea şi prietenilor care mă aşteptau în curtea lagărului.

Deşi îi oferisem anchetatorului prilejul să-mi mai adauge câteva trăsături defavorabile portretului şi caracterizării din dosar, mulţumirea mea de a nu-i fi cântat în strună compensa paguba adusă bunei mele reputaţii în ochii Securităţii, şi aşa demult pierdută.

Niciodată de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare nu am avut atât de vie conştiinţa inutilităţii timpului pierdut, ca acum, în preajma eliberării, când începusem să măsor scurgerea vremii numărând zilele şi ceasurile pe care mai eram obligat să le petrec între sârmele ghimpate ale lagărului. Zilele de după anchetă mi s-au părut nesfârşit de lungi şi de plictisitoare. Pluteam între două lumi. Nu mă mai simţeam nici în închisoare şi nu eram nici liber.

Au mai trecut trei sau patru zile, până când, într-o dimineaţă, am fost strigat să mă prezint la magazie cu „cazarmamentul” (pătura şi cearşaful) şi cu echipamentul de deţinut (pantalonii şi haina de zeghe, bocancii şi rufele de corp). Le-am predat şi mi-am recuperat bagajul cu lucrurile personale.

Mi-am privit eu drag valiza de carton, cu balamalele ei stricate şi legată cu cureaua de la pantaloni, care, de la rearestarea mea în 1953, după evadarea de la Cavnic, urmaşe şi ea

de-a lungul anilor acelaşi itinerar ca şi mine. Poposise şi ea ca şi mine perioade mai scurte sau mai lungi de timp în magaziile aceloraşi puşcării în care stătusem şi eu. Fiecare transfer cu duba şi fiecare magazie o marcaseră cu câte o cicatrice în plus. Brăzdată de zgârieturi, cu o spărtură în capac şi cu un colţ rupt, abia a mai rezistat să nu-şi deşerte conţinutul când am ridicat-o de jos. Deschizând-o, mi-am regăsit hainele, la fel de peticite şi de slinoase cum le ştiam de la Piteşti, dar având în plus un iz de închis, căpătat în magazia din Salcia, care împrospătase duhoarea de tinetă, motorină şi sudoare, pătrunsă în fibrele ţesăturii. Şi totuşi, chiar aşa cum arătau şi miroseau, mi-a făcut plăcere să le îmbrac!

Mai greu mi-a fost cu pantofii, cumpăraţi cu ani în urmă la Drăgăsani, pe care nu apucasem să-i port. Erau noi-nouţi şi, totodată, vechi de unsprezece ani. Nu numai faptul că pielea căputelor se uscase, se întărise şi refuza să cedeze, dar şi picioarele mele, lăţite decât tot purtasem numai bocanci cu câteva numere mai mari, făceau ca încălţatul lor să fie o îndeletnicire laborioasă şi destul de chinuitoare. În cele din urmă, i-am prididitşi, după câteva ture prin curte, au devenit mai flexibili, şi nu mi-am mai simţit picioarele prinse în menghină.

Îmbrăcatul şi încălţatul au ridicat în dimineaţa aceea pentru aproape toţi cei 103 bucureşteni, care îşi primiseră bagajele odată cu mine, o serie de probleme care trebuiau rezolvate. Cei mai „înstăriţi” şi-au dăruit surplusul de rufe camarazilor mai „săraci” sau celor care nu avuseseră niciun bagaj la magazie. Fiecare căuta să-şi ajusteze cât de cât hainele. Unora le „rămăseseră prea mari” şi de aceea le mutau nasturii. Altora le lipseau şireturile la pantofi sau nu aveau curea la pantaloni. Toţi aveam câte ceva de făcut, de cârpit, cusut sau improvizat, înainte de a putea fi gata echipaţi. Ne săreau în ajutor şi prietenii care încă mai rămâneau în lagăr şi

veniseră să-şi ia rămas bun de la noi.

Rând pe rând, pe măsură ce reuşeam să ne punem la punct îmbrăcămintea de drum, ieşeam în curte să mai schimbăm câte o vorbă cu cei de care urma să ne despărţim. Mă aflam în mijlocul unui grup de prieteni, când mi-am auzit strigat numele. Eram chemat să mă mai prezint o dată la magazie. Am crezut că magazionerul făcuse vreo greşeală în scripte, când îmi preluase efectele cazone, şi mă chema acum ca să lămurească încurcătura.

— Cum te cheamă? – m-a întrebat cu un aer bănuitor, în timp ce-şi arunca ochii pe o hârtie.

— Ioanid.

— Şi mai cum?

— Ion!

A mai consultat o dată hârtia, dar tot nu părea convins că nu-l mint. După o scurtă ezitare, s-a hotărât să mă mai supună la încă o verificare:

— Ai vreun obiect de valoare depus la magazie? în clipa aceea am înţeles de ce fusesem chemat.

— Da, un ceas! – i-am răspuns.

Uitasem complet de existenţa lui, deşi făcusem şi carceră pentru el la Aiud, când refuzasem să semnez declaraţia că sunt de acord să-mi fie trimis acasă. Gardianul l-a scos din cutiuţa de lemn în care fusese ţinut şi, înainte de a mi-l da, ca ultimă măsură de precauţie, a adăugat:

— Să ştii că, dacă nu merge, eu nu am nicio vină. Eu am avut ordin să-l păstrez în magazie şi acum am primit ordinul să ţi-l predau. Atât! De altceva nu răspund! 1

Ceasul stătea şi el tot de unsprezece ani în închisoare, ca şi mine, şi se oprise în 1953, în ziua în care fusesem ridicat de pe stradă de agenţii Securităţii. L-am învârtit şi, spre surprinderea

mea, a pornit. Mai rămânea să-l potrivesc.

Acostându-l pe un gardian care trecea prin curte, pentru a-l ruga să-mi spună cât e ceasul, mi-am amintit că ultima oară când pusesem această întrebare unui securist fusese cu mulţi ani în urmă, în prima zi a arestării şi depunerii mele la Malmaison. Stârnisem atunci o reacţie de proporţii neaşteptate, dar pe măsura suspiciunii bolnăvicioase de care sufereau până la obsesie membrii securităţii. Nu numai că nu mi-a destăinuit „secretul" orei, dar am fost supus şi la un adevărat interogatoriu pentru a afla motivul real care mă determinase să cer o asemenea informaţie.

— De ce întrebi? Ce te interesează? De ce vrei să afli ora? Aici nu ai voie să ştii cât e ceasul!

5

De atunci, am devenit prudent, mi-am înfrânt curiozitatea şi nu am mai pus asemenea întrebări năstruşnice. Acum, fiind pe punctul de a fi eliberat, am îndrăznit să recidivez, iar gardianul, luat prin surprindere, a reacţionat spontan, întocmai ca tovarăşul de la Malmaison, din 1949:

— De ce vrei să ştii cât e ora?

— Ca să-mi potrivesc ceasul!

Firescul răspunsului i-a tulburat reflexul profesional, convingându-l să-mi trădeze secretul.

Cu ceasul la mână, m-am întors la grupul de prieteni. M-au primit cu exclamaţii de uimire. Reprezentam o excepţie: eram singurul din tot lagărul care aveam ceas!

Era mult mai devreme ca de obicei, când ni s-a dat mâncarea de prânz. Luam pentru ultima oară masa în închisoare. Aproape nimeni nu şi-a mai golit gamela. Imediat după aceea, cei 103 bucureşteni, de pe lista de plecări din ziua aceea, au fost anunţaţi să se adune la poarta lagărului.

Au mai urmat în grabă ultimele strângeri de mâini, îmbrăţişări, schimburi de adrese, recomandări şi promisiuni de reîntâlnire, şi m-am îndreptat spre grupul care începuse să se formeze lângă poartă. Lăsasem în urma mea, pe patul din baracă, câteva zdrenţe şi o valiză de carton spartă. Plecam cu mâinile goale, dar, totodată, încărcat de amintiri emoţionante şi mai bogat sufleteşte decât cu doisprezece ani înainte.

Am mai avut parte de un apel nominal şi de o numărătoare. Am ieşit apoi pe poartă, neîncolonaţi, vorbind între noi şi în pas de voie.

În faţa corpului de gardă ne aşteptau camioanele. Două, dacă nu mă insei Ne un căţărat în ele, fiecare cum am putut Am nimerit în cel de-al doilea camion, împreună, printre alţii, cu Nuţu Voicutescu şi Nelu Dumitrescu. De ceilalţi nu-mi mai amintesc. Eram în plină vară. Era ziua de 29 iulie 1964.

Înghesuiţi în lada vehiculului, transpirând sub dogoarea soarelui de amiază şi învăluiţi în vârtejurile de praf ridicate de camionul care îl preceda pe al nostru, am pornit-o spre nord, pe drumul paralel cu braţul Dunării Vechi, care ducea la Piatra-Frecăţei.

Cred că n-ara mers mai mult de o oră; dar, când am ajuns şi ne-am dat jos din camioane, eram de nerecunoscut. Feţele noastre transpirate, de care se lipise praful, păreau proaspăt tencuite, iar hainele pe care se aşezase pulberea drumului căpătaseră toate aceeaşi culoare gălbuie, amintind de uniformele trupelor lui Rommel, în timpul campaniei din Africa.

Camioanele se opriseră în faţa unei case izolate, aşezată aproape de malul apei. Fusese probabil o casă de ţăran mai înstărit, care acum adăpostea un sediu al miliţiei locale. Mi-a rămas în minte numai o imagine prea vagă a locului unde

poposisem, pentru a mă încumeta să-l descriu. Ţin minte doar povârnişul nisipos al malului Dunării, apele ei tulburi, în care ne-am spălat feţele de praf, şi cele câteva sălcii cu trunchiurile lor contorsionate.

O vreme, nu s-a ocupat nimeni de noi.

Unii, aşezaţi pe mal, priveau cursul apei, alţii se trăseseră la umbra rară a sălciilor şi stăteau de vorbă, când şi-au făcut apariţia doi civili, îmbrăcaţi orăşeneşte. Ne-au spus că aveau misiunea să se ocupe de transportul nostru la Bucureşti, însoţindu-ne pană la destinaţie. Deocamdată erau în aşteptarea bacului care ne va duce la Brăila. Între timp, până la sosirea bacului „tovarăşul colonel” şi „tovarăşul căpitan” (cum se adresau unul altuia cei doi civili) s-au aşezat şi ei pe jos, în mijlocul nostru, pe iarba săracă de sub umbra sălciilor. După ce au pus acest prim semn de egalitate între noi şi ei (eram, vezi Doamne, cu toţii oameni liberi!), au trecut la pasul următor, menit să reanime conversaţiile noastre care, la apropierea lor, încetaseră brusc. Şi-au scos amândoi ţigările din buzunar şi, scuzându-se că nu au destule pentru a ne putea oferi la toţi, au întina pachetele celor aşezaţi în imediata lor apropiere.

— Mulţumesc, nu fumez! – au răspuns toţi, pe rând, pe măsură ce erau îmbiaţi să se servească din pachetele ce le erau întinse.

Nu ne vorbisem dinainte şi totuşi refuzul a fost general. Iar spontaneitatea reacţiei noastre dovedea că reflexul puşcăriaşului de a respinge din principiu orice gest de apropiere din partea securistului nu dispăruse odată cu punerea noastră în libertate. Era un reflex de apărare a obrazului, la fel de util şi afară, ca şi în puşcărie. Era lucru ştiut că Securitatea oferea ţigări şi oamenilor liberi!

— Cum? Nu fumaţi niciunul? – s-a mirat colonelul.

Nu a primit niciun răspuns, dar tăcerea noastră ostentativă era grăitoare, îngerii noştri păzitori au înţeles că nu eram dispuşi să fraternizăm cu ei. Descumpăniţi o clipă de eşecul suferit, au căutat să-şi ascundă decepţia, aprinzându-şi câte o ţigară. Momentului penibil ce se crease i-a pus însă capăt sosirea baculului. Profitând de diversiunea produsă de manevrele de acostare şi de instalare a punţii de îmbarcare, civilii s-au sculat din mijlocul nostru, executând o retragere onorabilă spre malul Dunării.

Câteva minute mai târziu s-a consumat şi ultima formalitate dinaintea plecării din Balta Brăilei: ni s-au înmânat „biletele de eliberare” emise de „Formaţiunea 0957 Ostrov”, datate „anul: 1964, luna: 07, ziua: 29”.

Se făcuse târziu. Trecuse de jumătatea după-amiezii când ne-am îmbarcat noi, cei 103 bucureşteni, împreună cu cei doi ofiţeri ai Ministerului de Interne. Ne-am urcat la bord, fără să fi apucat încă, nici noi, nici ei, să ne obişnuim şi să ne simţim la largul nostru în noua ipostază. Nu ajunseserăm încă, nici unii, nici ceilalţi, la capătul evoluţiei noastre în procesul de metamorfoză pe care îl sufeream. Noi nu mai eram deţinuţi, dar nici liberi nu ne simţeam, devreme ce ne deplasam sub supravegherea celor doi securişti. La rândul lor, nici cei doi securişti nu păreau să se acomodeze uşor cu însărcinarea primită. Cred că nu reuşeau să înţeleagă prea bine schimbarea ce li se cerea în comportarea faţă de noi. Păreau să nu poată sesiza deosebirea de nuanţă dintre „a păzi” (cu tot alaiul de accesorii, bâte, câini, lanţuri, răcnete şi înjurături, cum se cădea procedat cu „bandiţii”) şi „a însoţi” (pe aceiaşi „bandiţi”, dar acum fără a-i insulta şi brutaliza). Celor doi însoţitori ai noştri, educaţi şi formaţi la scoală crimei şi tributari mentalităţii securiste pe care şi-o însuşiseră, li se cerea acum să-şi înfrângă până şi reflexele profesionale, pentru a vorbi şi a se purta cu noi civilizat şi chiar

amical.

Nu atât din cauza zăpuşelii din fundul bacului, cât din dorinţa de a face ceea ce la venirea noastră în Balta Brăilei ne fusese interzis sub ameninţarea „împuşcării fără somaţie”, ne-am căţărat şi ne-am aşezat cu toţii, unii pe mica porţiune puntată de la prova vasului, alţii chiar pe bordurile lui. Acţiunea noastră, fără să cerem învoire prealabilă, n-a stârnit niciun protest. Dimpotrivă. „Tovarăşul colonel” care ne purta de grijă, s-a grăbit să profite de ocazie pentru a-şi arăta bunăvoinţa.

— Aveţi voie să staţi şi sus pe bord, dar vă rog să fiţi atenţi să nu cădeţi în apă. Dunărea e periculoasă. Apa e adâncă şi face vârtejuri!

Buna lui intenţie, de a ne fi prevenit de pericolul de înec în apele

Dunării, nu a impresionat pe nimeni. Toţi am fost şocaţi numai de primele cuvinte ale intervenţiei lui: „Aveţi voie…!” Cum să-şi permită să ne mai spună şi acum că ne dă voie, când dreptul lui de a ne îngădui sau a ne interzice ceva încetase din clipa în care decretul de amnistie ne deposedase de calitatea de deţinut?!

Din punct de vedere legal, dar pur teoretic, raţionamentul era just. Păcătuia doar prin nerealismul lui: cum să invoci argumentul legalităţii tocmai sub regimul „legalităţii socialiste”, sub care, în realitate, legea în ţară o făceau Partidul şi Securitatea? Încăpăţânarea mea de a refuza să recunosc şi să accept această realitate îl hotărâse pe anchetatorul meu, cu câteva zile în urmă, să-mi împărtăşească şi mie, înainte de a mă da afară din birou, concluzia la care ajunsese: „Tot bandit ai rămas!”

Între timp „tovarăşul colonel” nu-şi dăduse seama nici de gafa pe care o făcuse şi nu remarcase nici rumoarea stârnită de vorbele lui. Cele câteva ironii care i-au ajuns la ureche, fie că nu le-a auzit

prea clar, din cauza huruitul motorului remorcherului, fie că nu le-a înţeles. Nici întrebarea pusă de mine cu exagerată candoare, nu a înţeles-o:

— De evadat, avem voie să evadăm, domnule colonel?

Mi-a răspuns cu un zâmbet stupid, ce se voia amabil.

Soarele se lăsa încet spre asfinţit, făcând loc primelor neguri ale înserării. Umbrele sălciilor de pe mal se proiectau tot mai lungi peste apele Dunării. Prinzând lumina ultimelor raze ale crepusculului, suprafaţa apei sclipea acum înflăcărată de tonuri roşii-portocalii, care nu mai aminteau cu nimic de galbenul murdar din timpul zilei.

Treptat, căldura scăzuse. Se lăsa răcoarea nopţii. O briză uşoară se ridicase din senin pe firul văii, gonind pale de aburi peste faţa Dunării. Curentul de aer rece şi umed ne-a gonit şi pe noi de sus, de pe punte şi borduri, în burta vasului.

Se întunecase de-a binelea, iar pe fundul bacului, unde ne refugiasem, părea şi mai întuneric. Aşezaţi sau tolăniţi pe jos, abia ne mai distingeam vecinii din jur. În schimb, dacă priveam în sus, pe cerul adânc şi presărat cu stele se profilau siluetele îngerilor noştri „însoţitori”, rămaşi parcă înadins în picioare pe punte, pentru a-şi semnala prezenţa şi a ne pângări priveliştea.

A mai trecut o vreme până ce bacul şi-a redus viteza pentru a se apropia de mai. Ajunsesem la Brăila. Manevrele de acostare la ponton odată terminate, zgomotul motorului a încetat. „Tovarăşul colonel” ne-a anunţat că în curând vom fi conduşi la gară, unde vom lua trenul spre Bucureşti.

Ce distanţă era de la debarcader la gară, dacă am parcurs drumul pe jos sau cu camionul – sunt întrebări cărora, cu toate strădaniile, nu mai reuşesc să le găsesc răspunsul. O pată neagră mi s-a aşezat pe memorie, voalându-mi această secvenţă din filmul

amintirii. Ţin minte numai momentul debarcării, când „tovarăşul colonel” ne-a adunat în jurul lui pe ponton şi ne-a ţinut un scurt discurs, căutându-şi cuvintele potrivite pentru a ne face ultimele recomandări. Cu toată osteneala ce şi-a dat-o de a nu cădea în ridicol, nu a reuşit să evite hohotul de râs şi glumele pe care le-a stârnit.

Pe scurt spus, ne-a cerut ca, odată ajunşi în gară, să ne purtăm ca nişte călători obişnuiţi şi să nu atragem atenţia asupra noastră. Pentru a nu provoca eventuale manifestaţii nedorite, era mai bine ca lumea să nu-şi dea seama că venim din închisoare!

Cum să nu fi pufnit în râs la asemenea vorbe?! Cum era să trecem neobservaţi sau să fim luaţi drept călători obişnuiţi, când eram numai zdrenţe şi petece, tunşi în cap cu maşina, slabi şi arşi de soare, şi când purtam încă în trăsături şi în priviri stigmatele închisorii?!

Multe comentarii pe marginea absurdităţii acestei recomandări i-au auzit urechile „tovarăşului colonel” cu această ocazie!

Încercând să-şi mai ridice prestigiul şifonat, ne-a sfătuit („spre binele nostru”, spunea el) să nu intrăm în vorbă cu ceilalţi călători, reamintindu-ne de angajamentul pe care îl semnasem, de a nu destăinui nimănui nimic despre detenţia noastră. Cu această aluzie discretă la pedeapsa prevăzută de lege pentru divulgarea secretului de stat, sconta să ne intimideze şi să ne impună mai mult respect. Speranţă deşartă!

După lapsusul care mi-a şters din minte perioada timpului scurs de la debarcarea de pe bac şi până la sosirea în gara Brăila, reiau firul povestirii din momentul în care, din apele tulburate ale memoriei, mi-au apărut iar primele imagini clare. Clare doar în măsura în care erau luminate de cele două-trei becuri chioare ale

peronului.

Nu mai ştiu cât să fi fost ceasul, dar cred că trecuse de ora zece. Cele câteva persoane care mai zăboviseră în gară după plecarea cu puţin înainte a ultimului tren din seara aceea, grăbite şi preocupate de bagajele lor, au părăsit peronul fără să fi remarcat prezenţa grupului nostru insolit. De altfel, chiar dacă ar fi privit spre noi, adunaţi cum eram cu toţii la capătul din dreapta peronului, unde nu ardea niciun bec, nu ar fi desluşit mai mult în semiobscuritatea care ne înconjura decât conturul vag al unor siluete.

În gară, în afară de noi, nu părea să mai fie ţipenie de om. Cei doi impiegaţi ai căilor ferate, pe care îi zărisem ia sosirea noastră, se retrăseseră în clădirea gării, probabil la indicaţia securiştilor noştri, care stătuseră cu ei de vorbă mai înainte. Abia acum înţelegeam de ce „însoţitorii” noştri nu se arătaseră deloc grăbiţi pe drumul de la Salcia la Brăila şi de ce pauzele făcute pe traseu, atât la Piatra, cât şi la pontonul din Brăila se prelungiseră fără justificare aparentă, tărăgănându-se parcă dinadins şi îmbarcarea, şi debarcarea noastră la cele două popasuri: trebuia să ajungem la Brăila cât mai târziu noaptea, când străzile erau goale şi, după trecerea ultimului tren, când gara rămânea pustie!

Securiştii noştri voiau, cu orice preţ, să zădărnicească, până şi în ultimul moment, contactul nostru cu populaţia. O făceau oare în virtutea aceluiaşi principiu al izolării deţinuţilor politici de lume, aplicat de-a lungul anilor în toate închisorile şi devenit pentru ofiţerii politici aproape obsesie profesională? Sau era o măsură de prudenţă excesivă, menită să prevină riscurile unei manifestaţii spontane din partea lumii (o altă obsesie a regimului)? Greu de spus. Mai uşor de calificat: amândouă motivele fiind la fel de absurde!

După cum la fel de absurdă avea să fie şi ultima recomandare a „tovarăşului colonel”, pe care s-a străduit să ne-o servească ca pe o povaţă cu substrat educativ, cam în felul următor:

— Când vom ajunge în Bucureşti, în Gara de Nord, s-ar putea să fiţi acostaţi de necunoscuţi, care să vă ceară informaţii despre alţi deţinuţi, sau de provocatori, care să vă întrebe din ce închisoare veniţi, iscodindu-vă în legătură cu regimul de detenţie. Vă sfătuiesc ca, la coborârea din tren, să părăsiţi imediat gara, fără să vă opriţi sau să vă lăsaţi atraşi în discuţii cu astfel de persoane, ca astfel să nu provocaţi aglomeraţii de curioşi şi să împiedicaţi libera circulaţie a călătorilor pe peron. Nu ar fi nici frumos şi nici înţelept din partea dumneavoastră. Nu vă opriţi şi nu vorbiţi cu nimeni, ca să nu aveţi neplăceri. Plecaţi direct acasă!

Replica pe care a primit-o de la unul mai prompt, din rândurile noastre, ne-a satisfăcut pe toţi:

— Domnule colonel! Pe noi nu ne mai sperie închisoarea, aşa că ne vom purta normal, aşa cum se poartă oamenii liberi, adică fiecare cum ne taie capul! Sau vreţi să spuneţi că nu suntem chiar liberi?!

Vorbele camaradului nostru ne-au satisfăcut pe deplin, în timp ce „tovarăşului colonel” îi scăpărau ochii de mânie. Reacţia ne-a fost însă identică: ne-am întors reciproc spatele şi ne-am îndepărtat unii de alţii – noi de mulţumire, el de necaz că nu-şi putea permite să se dezlănţuie.

Şi totuşi, după o vreme, cei doi securişti au venit iar printre noi, prietenoşi şi zâmbitori, de parcă nimic nu i-ar fi contrariat. Grijulii, ne-au sugerat să apropiem una de alta cele două-trei bănci înşirate de-a lungul peretelui gării, pentru a putea sta de vorbă aşezaţi, „că doar staţi în picioare de azi-dimineaţă şi sunteţi la fel de obosiţi ca şi noi”. Apoi au pus chiar ei mâna pe o bancă mai

răzleaţă, au trasă o lângă celelalte şi s-au aşezat printre noi, ca şi cum ar fi fost firesc să vină şi ei să participe la conversaţie. Automat, discuţiile au încetat.

După câteva momente de tăcere, spre mulţumirea colonelului, vădit interesat să fie integrat în discuţiile noastre, cineva i-a adresat totuşi cuvântul pentru a se informa de ora sosirii trenului la Bucureşti. Am aflat astfel că trenul nostru avea să vină abia în jur de ora nouă dimineaţa şi că va trebui să petrecem toată noaptea pe peronul gării;

— Dar noi cum vom călători? Ne daţi bilete de tren sau foi de drum? – i-a întrebat aceeaşi voce.

— Nu aveţi nevoie de nimic. De asta avem *noi* grijă. Pentru a ne uşura treaba, vă rog să vă suiţi cu toţii în acelaşi vagon. Căutaţi unul cât mai gol, iar dacă vor fi totuşi şi alţi călători, nu vă lăsaţi provocaţi la discuţii!

Satisfacţia „tovarăşului colonel” a fost de scurtă durată, pentru că dialogul nostru s-a oprit aici. Adunarea noastră în jurul băncilor s-a spart. Am părăsit-o rând pe rând. Împrăştiindu-ne pe peron, lăsându-ne interlocutorul singur şi decepţionat de purtarea noastră.

Ultima noastră noapte de tranziţie spre libertate trecea greu. Deşi obosiţi, nu ne ardea de odihnă. Cuprinşi de un fel de neastâmpăr nervos, nu ne venea nici să stăm mult timp locului, nici să ne plimbăm. Cum ne găseam un loc pe o bancă şi ne aşezam hotărâţi să aţipim măcar câteva minute, cum săream iar în picioare, fie pentru a măsura din nou peronul cu pasul, lăsându-ne pradă gândurilor care ne năpădeau, fie pentru a ne alătura unui grup şi a participa la schimbul de păreri despre ceea ce presupuneam că ne va aştepta de aici înainte.

În cele din urmă, pe câţiva i-a răzbit totuşi oboseala şi s-au

culcat pe bănci. Marea majoritate însă, adunaţi în grupuri mai mari sau mai mici, continuam să discutăm şi să ne împărtăşim unii altora părerile pe care ni le făceam despre viaţa din Bucureşti şi îngrijorările provocate de gândul schimbărilor survenite acasă şi în familie. În lipsa noastră.

Imaginându-mi-o pe mama, slabă, îmbătrânită şi poate bolnavă, îmi făceam griji în privinţa emoţiei mult prea puternice pe care i-aş putea-o pricinui dacă s-ar trezi deodată cu mine la uşă. Voiam să evit un asemenea şoc, la vârsta ei, dar nu ştiam cum să procedez. Dacă nu aş fi lipsit atâţia ani din lume, soluţia ar fi fost simplă: din Gara de Nord aş fi dat un telefon unui prieten şi l-aş fi rugat să se ducă înaintea mea la mama, pentru a o pregăti sufleteşte. Acum însă, cu noul meu statut de proaspăt om liber, nu puteam recurge la această cale. Mai întâi fiindcă nu aveam fisă de telefon şi nici bani ca să-mi procur una. Iar dacă şi-ar fi făcut cineva pomană să-mi plătească convorbirea, impedimentele tot n-ar fi fost înlăturate: nu ştiam niciun număr de telefon pe dinafară, iar în cabine nu mai existau demult anuare telefonice noi.

În aceste condiţii, nu-mi rămânea decât să plec pe jos din gară şi să trec pe rând pe la locuinţele prietenilor cărora le ţineam minte adresele, în speranţa că nu se mutaseră între timp şi că îl voi găsi măcar pe unul din ei acasă.

Din cei doi discreţi, dar neobosiţi, supraveghetori ai noştri, îmbrăcaţi în civil, care nu ne slăbiseră deloc din ochi şi ne dăduseră mereu târcoale, doar-doar i-am accepta să stea cu noi la taifas, unul capitulase. Se întinsese pe o bancă şi dormea dus. „Tovarăşul colonel” nu dezertase însă de la datorie. Se ţinea scai, când de un grup, când de altul, căutând să se strecoare şi el în conversaţie cu câte o părere sau o glumă, care să-i fie apreciate. Era însă în mod evident urmărit de ghinion, pentru că, de fiecare

dată când reuşea să se insinueze în rândurile unui grup, se petrecea invariabil acelaşi fenomen curios. Grupul se destrăma, cei care îl formaseră risipindu-se mai întâi pe toată suprafaţa peronului, pentru ca apoi să se reunească din nou şi să-l reconstituie în altă parte.

De acest joc de-a v-aţi ascunselea nu aveam să ne plictisim nici noi, nici „tovarăşul colonel”. Probă că l-am jucat toată noaptea!

Trebuie să fi fost aproape ora două din noapte, când sensibilizat probabil de gândul care mă obseda, de a o menaja pe mama, la sosirea în Bucureşti, subconştientul s-a hotărât să-mi sară în ajutor, scoţându-mi la lumină din adâncurile uitării un nume. Singurul nume pe care îl asociasem vreodată cu numele Brăilei, oraş în care nu fusesem niciodată şi nu cunoşteam pe nimeni!

A fost ca o revelaţie! Stăteam tocmai de vorbă cu câţiva camarazi, când, deodată, fără nicio legătură cu subiectul discuţiei noastre, mi-a venit în minte numele lui Dan Poenaru.

Dan era cel mai mare din cei trei fraţi Poenaru, pe care îi cunoscusem la Craiova în toamna lui 1944, când ruşii năvăleau în Tară. De atunci am rămas prieteni şi am continuat să ne vedem cu regularitate în

Bucureşti. Eram toţi studenţi. Dan şi-a terminat studiile de medicină şi s-a căsătorit cu o fostă colegă de facultate. S-a mutat apoi la Brăila, oraşul natal al soţiei. Lucrau amândoi la policlinica din localitate. L-am văzut pentru ultima oară în primăvara lui 1952. Venise cu treburi la Bucureşti. Apoi am fost arestat şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el.

La început, surprins eu însumi de felul ciudat în care îmi amintisem numele lui Dan, smuls din uitare de jocul năzdrăvan al memoriei, nu m-a dus gândul mai departe. Ideea avea să-mi vină

câteva minute mai târziu: să-l rog pe Dan să o înştiinţeze pe mama de sosirea mea în Bucureşti, în cursul zilei. Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că pentru realizarea ei nu-mi puteam face un plan serios de acţiune, lipsindu-mi absolut toate datele necesare: nu-i ştiam adresa, nu ştiam dacă, după atâţia ani mai locuia tot în Brăila, nu aveam acces la nicio carte de telefon şi nici nu-mi era posibil să contactez vreun localnic căruia să-i cer să mă ajute, pentru că nu aveam voie să părăsesc gara.

Concluzia logică, care decurgea din înşiruirea atâtor impedimente, califica fără cruţare ideea de a-l căuta pe Dan drept utopică. Cu toate acestea, îmi venea greu să o abandonez şi continuam să o examinez pe toate feţele. În cele din urmă, văzând că niciun argument nu-i vine în sprijin, în loc să ascult de sfatul raţiunii, m-am hotărât să înfrunt absurdul!

Am apelat la ajutorul mai multor camarazi, între care dr. Nuţu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu, spunându-le că am intenţia să fac o scurtă escapadă în oraş. Pentru ca plecarea şi lipsa mea să treacă neobservate, i-am rugat să-şi calce pe inimă şi să se întreţină între timp cu „tov. Colonel”, distrăgându-i atenţia de la supravegherea peronului şi a gangului de ieşire în stradă. De cel de-al doilea securist, care sforăia pe bancă, nu era nevoie să se ocupe.

Băieţii au fost imediat de acord să-mi acopere plecarea, blocându-l pe colonel. Am început, aşadar, împreună cu ei, manevrele de apropiere şi ademenire. Plimbându-ne şi simulând o discuţie în contradictoriu privitoare la distanţa dintre Brăila şi Bucureşti, unii susţinând că drumul e mai lung pe şosea decât pe calea ferată, iar alţii, dimpotrivă, eram sigur că omul nostru nu va rata ocazia să intervină când vom trece pe lângă el.

Aşteptările nu ne-au fost înşelate, iar colonelul, bucuros că ne oprisem din mers făcând cerc în jurul lui pentru a-l asculta, a

început să ne împărtăşească, cu lux de amănunte, tot felul de date din cunoştinţele lui rutiere. Setoşi de a afla de la competentul nostru interlocutor şi alte date şi amănunte din domeniul respectiv, nu mai conteneam cu întrebările. Colonelul, mulţumit de interesul manifestat de auditoriu, prinsese aripi, lansându-se într-o expunere, grosolan de discret politizată, despre dezvoltarea căilor de transport ale „patriei noastre socialiste”.

Treaba mergea strună şi discuţiile erau în toi, când, pas cu pas, m-am desprins de grup şi m-am fofilat spre ieşire. Am trecut prin gangul care ducea la uşa larg deschisă a clădirii, am depăşit-o şi, înainte de a coborî câteva trepte în stradă, m-am oprit să observ împrejurimile. Nu se vedea ţipenie de om şi nicio fereastră luminată. Oraşul părea mort. Străzile, la fel de întunecoase ca şi peronul pe care îl părăsisem, se pierdeau în lumina lăptoasă a rarelor felinare de pe trotuare.

Deşi nu ştiam nici de ce plecasem din gară şi nici încotro să o apuc, am pornit-o fără ezitare drept înainte, de-a lungul bulevardului ce mi se deschidea în faţă. O luasem pe partea lui stângă, unde nu erau clădiri. Trotuarul era mărginit de copaci, care nu lăsau decât ici-colo să străbată printre ei lumina săracă a felinarelor.

Nu aveam nicio ţintă precisă. Deşi conştient de inutilitatea escapadei mele, eram totuşi mulţumit şi mă simţeam bine. Cred că în acele clipe am avut pentru prima oară sentimentul libertăţii fizice depline. Parcă atunci mi s-ar fi tăiat lanţurile şi mi s-ar fi scos cătuşele, şi nu în momentul când mi s-a înmânat biletul de eliberare. Mă ştiam singur, nepăzit, neescortat, neurmărit şi chiar nesupravegheat. Instinctiv, începusem să umblu cum nu mai umblasem de mulţi ani de zile. Nu mai priveam pe sub sprâncene” pe furiş, în stânga şi în dreapta, cu teamă, cu suspiciune şi cu toate

simţurile în alertă. Păşeam din nou cu imprudenţa omului liber. Mă bucuram de aerul proaspăt al nopţii, deşi pereţii caselor şi caldarâmul mai dogoreau încă de căldura acumulată în timpul zilei şi mă plimbam lipsit de griji şi chiar de gânduri.

M-a trezit la realitate un câine vagabond care traversa strada. A trecut pe lângă mine fără să mă bage în seamă şi şi-a văzut de drum mai departe. Avea aerul că ştie exact unde se duce, nu ca mine.

Mă gândeam totuşi să pun capăt hoinărelii mele nocturne, fără rost. Nu aş fi vrut să mă întâlnesc cu vreun miliţian, care să-mi ceară să mă legitimez. Având foaia de eliberare la mine, nu riscam mare lucru, dar mi-ar fi displăcut să mă întorc în gară însoţit de miliţian!

Aruncând o ultimă privire împrejur, înainte de a porni înapoi spre gară, mi s-a părut că zăresc la vreo 20 – 30 de metri mai departe o dâră de lumină pe trotuarul de vis-à-vis. Curios, am mai făcut câţiva paşi şi m-am convins că nu mă înşelasem. Nu ştiu ce m-a îndemnat să traversez şi să mă apropii de casa cu geamul luminat, care îmi atrăsese atenţia. Era un hotel, iar lumina venea de la o fereastră cu ghişeu, în spatele căreia pâlpâia flacăra unei lămpi cu gaz.

Pe scaun, cu coatele pe masă şi cu capul în palme moţăia portarul de noapte. În clipa următoare însă, rotindu-mi privirea prin încăpere, ochii mi s-au oprit la o poliţă din perete, unde flacăra lămpii îşi juca lumina pe luciul negru al unui aparat de telefon. Deşi mi s-a părut o tentaţie a diavolului, nu i-am putut rezista! Fără a mai sta pe gânduri, am bătut uşor în geam. Omul a ridicat capul. Cum nu-mi pregătisem nici o formulă de intrat în vorbă, i-am adresat primele cuvinte care mi-au venit în minte:

— Bună seara. Nu vă supăraţi, puteţi să-mi spuneţi cât e

ceasul? Al meu a stat.

O întrebare nu prea inspirată, dar la care am primit răspuns. (Era cam două şi jumătate noaptea.) Continuându-mi jocul, în care singur intrasem, m-am prefăcut că-mi potrivesc ceasul. Câştigasem, totodată, timp, nădăjduind să-mi vină o idee mai fericită care să deschidă calea unui dialog, portarul nedând semne de mare vorbăreţ. Ceva mai puţin banal decât să-l rog să-mi dea un pahar cu apă nu m-a luminat Dumnezeu să-i spun. Poate că la lipsa mea de imaginaţie a contribuit, în acel moment, şi îngrijorarea ce mi-o provoca curiozitatea din privirea portarului, care îşi lungise gâtul spre ghişeul deschis, pentru a-mi distinge trăsăturile mai de aproape.

În cele din urmă, mulţumit de rezultatul examenului, figura, cam posacă până atunci, i s-a înseninat şi, ignorându-mi rugămintea, s-a aplecat până la deschizătura ghişeului pentru a mă întreba în şoaptă:

— Veniţi din Baltă?

La răspunsul meu afirmativ, tot pe şoptite, omul s-a ridicat de la masă şi s-a îndreptat spre uşa care dădea în stradă. A descuiat-o şi m-a invitat să intru. S-a grăbit să o închidă din nou în urma mea şi, numai după ce a făcut lampa mai mică, s-a întors spre mine şi, bătându-mă cu afecţiune pe umăr, m-a poftit să stau jos. Apoi mi-a spus că se duce să-mi aducă apă şi a ieşit din cameră.

S-a întors înainte de a apuca să mi se trezească vreo bănuială. În schimb, a reuşit să-mi facă o surpriză pe care n-am uitat-o nici până în ziua de azi: pe lângă paharul şi cana cu apă rece, mi-a pus în faţă, pe masă, o farfurioară cu câteva linguriţe de dulceaţă de caise.

— M-am gândit că n-oţi fi mâncat de mult dulceaţă! E făcută în casă, de nevastă-mea.

Nu mai ţin minte dacă în clipa aceea mi s-au umezit ochii, dar gestul şi vorbele portarului din Brăila au fost primele lucruri emoţionante pe care mi l-a oferit libertatea.

Portarul mi-a povestit că în ultimele săptămâni, după apariţia decretului de graţieri, brăilenii se obişnuiseră cu tranzitul foştilor deţinuţi prin gara lor. Aproape în fiecare zi sosea câte un lot de eliberaţi din lagărele de muncă presărate între cele două braţe ale Dunării. Se întorsese acasă şi un vecin de-al lui, de la care auzise lucruri care îl îngroziseră, despre viaţa deţinuţilor. Omul se bucura din tot sufletul de sfârşitul calvarului nostru şi era încredinţat că situaţia în tară se va schimba.

— O să vedeţi cum în curând o să scăpăm de toate necazurile! Vorbea cu convingerea născută din dorinţă şi, mai cu seamă, din năduf.

Înţelegând cu ce fel de om aveam de-a face, n-am mai pregetat. I-am destăinuit cu toată sinceritatea care îmi era oful! Bucuros că mă poate ajuta, portarul mi-a dat imediat cartea de telefon. Am deschis-o şi am început să întorc paginile. Când am ajuns la litera P, mi se zbătea inima în piept de emoţie, iar când am citit numele de Poenaru, mi s-au împăienjenit ochii şi mi s-a părut că nu am văzut bine. M-am apropiat de lampă şi scrisul s-a limpezit. Nu mă înşelasem: numele lui Dan figura în carte!

Portarul, care îmi urmărise expresia, nu a mai aşteptat să-l rog. Mi-a luat-o înainte:

— Daţi-i telefon!

Nerăbdător, am format numărul. Mi-a răspuns o voce somnoroasă, pe care totuşi, după atâţia ani, am recunoscut-o. Am vrut să mă asigur:

— Tu eşti, Dane?

— Eu! Cine întreabă? – mi-a răspuns cu ton ursuz.

— Ion! Adu-ţi aminte de tinereţea noastră în Bucureşti!

*

S-au scurs câteva secunde lungi, de parcă s-ar fi întrerupt convorbirea. Apoi, deodată, mai vioaie ca înainte şi nereuşind să-şi tempereze elanul, vocea lui Dan a izbucnit în receptor:

— De unde vorbeşti?

— Din gară. Sunt în drum spre Bucureşti.

— În douăzeci de minute sunt la tine!

Abia am reuşit să-i domolesc entuziasmul, explicându-i că apariţia lui în gară nu ar putea trece neobservată. I-am dat de înţeles că nu eram încă singur şi de capul meu. Apoi l-am rugat să telefoneze cuiva din cunoştinţele noastre comune din Bucureşti, pentru a o preveni pe mama de întoarcerea mea.

Înainte de a încheia convorbirea, Dan mi-a spus că totuşi dimineaţa, când va pleca la serviciu, în drum spre spital va trece prin gară să mă vadă. Cum şi mie mi-era dor de el, am căzut de acord să ne întâlnim în jurul orei şapte în WC-ul din subsolul gării.

În primele ore de libertate, sub protecţia „tovarăşului colonel”, soarta îmi fusese cum nu se poate mai favorabilă. Nesăbuinţa cu care pornisem în căutarea lui Dan, fără a avea în vedere vreun punct de reper sau un fir conducător cât de vag şi contrar oricărui calcul şi oricăror prevederi logice de a-l fi găsit, totuşi fusese o performanţă care depăşise până şi isprava orbului care nimerise în Brăila.

Bucuros de reuşită, după ce i-am mulţumit portarului pe care norocul mi-l scosese în cale, m-am grăbit să mă întorc în gară. Pe peron, situaţia era neschimbată. Colonelul se afla în mijlocul aceluiaşi auditoriu, care în cele trei sferturi de oră cât lipsisem îi flatase orgoliul, ascultându-l cu prefăcut interes şi luare aminte.

Odată cu întoarcerea mea, în dispreţul celei mai elementare

bune cuviinţe, toţi admiratorii aveau să-l părăsească de la o clipă la alta. „Tovarăşul colonel” se uita nedumerit cum se îndepărtau din jurul lui împinşi ca de o forţă centrifugă. Nu-l ducea mintea să înţeleagă că dispreţul, de care el şi toţi tovarăşii lui se vor bucura până la sfârşitul vieţii, fusese numai aparent suspendat timp de trei sferturi de oră. Sub ochii lui, la câţiva paşi distanţă, spre un colţ al peronului, grupul s-a reconstituit iar, de data asta, în jurul meu. Le-am povestit prietenilor despre succesul escapadei mele nocturne în oraş şi i-am informat despre întâlnirea pe care mi-o dădusem cu Dan la prima oră a dimineţii. Băieţii s-au oferit să atragă atunci din nou atenţia securiştilor într-altă parte.

Camaraderia şi solidaritatea noastră funcţionau la fel ca în închisoare, dându-ne şi afară aceleaşi satisfacţii. Succesul unuia dintre noi era succesul tuturor. Legăturile din temniţă s-au perpetuat şi în libertate, unde am continuat să ne veselim sau să ne întristăm de bucuriile sau de necazurile fiecăruia din noi. Cred că progresul tehnic şi regresul moral cu care ne-a ieşit în întâmpinare „noua libertate” ne-a găsit pe cei mai mulţi dintre noi refractari la influenţele ei. Refuzând integrarea în mentalitatea noii societăţi, dar obligaţi să ne încadrăm în tiparele vieţii ce ni se oferea, am optat pentru periferia ei, unde, cu preţul mizeriei, mai găseai puţină independenţă şi un aer mai respirabil.

Ultima parte a nopţii ne-a trecut mai greu. Ne ajunsese oboseala. Zorile ne-au surprins moţăind, rezemaţi de câte un stâlp al peronului sau chiar aşezaţi pe jos. Se lumina de zi, şi gara se trezea. Funcţionarii îşi făceau, rând pe rând, apariţia în birourile până atunci închise. Câţiva impiegaţi, în uniforme cam ponosite, morocănoşi şi fără tragere de inimă, se îndreptau alene spre locul lor de muncă.

La scurtă vreme după primele semne de reluare a activităţii

feroviare, gara a fost inundată de o mulţime de funcţionari şi muncitori „navetişti”. S-au îngrămădit pe peron, de-a lungul liniei de cale ferată, în aşteptarea garniturii de tren care urma să-i ducă la locul de muncă. La sosirea lui, am asistat la asaltul şi luptele corp la corp care s-au dat la urcarea în vagoane. Agresivitatea tonului şi vocabularul invectivelor schimbate între combatanţi m-au dus, fără să vreau, cu gândul înapoi la gardienii M.A.I. de care abia mă despărţisem.

...şi mi-a fost ruşine de a-mi fi permis să gândesc aşa. Nu ştiam că aveam să-mi mai reproşez de multe ori de aci înainte asemenea gânduri dureroase, pe care din mândrie nu le exprimam cu glas tare.

După plecarea trenului cu navetişti şi încă sub impresia neplăcută a celor văzute şi auzite, rămăsesem adunaţi în jurul băncilor din partea dreaptă a peronului. Priveam de acolo la afluxul tot mai numeros de călători care veneau în gară şi la forfota crescândă, pe măsură ce se apropia ora şapte şi sosirea următorului tren.

Tevatura produsă pe peron de o mulţime gălăgioasă şi agitată, vociferând la coada din faţa casei de bilete, gâfâind sub povara bagajelor, strigându-şi în gura mare copiii sau interpelându-şi cunoscuţii, crease climatul ideal pentru întâlnirea mea cu Dan, scutindu-i, totodată, pe camarazii mei de corvoada unei noi conversaţii cu colonelul.

Profitând, aşadar, de hărmălaia din jur, m-am dus să-mi iau în primire postul de observaţie pe care mi-l alesesem din timp pe treptele care coborau la closetul public din subsol. Pentru a nu bate la ochi, coboram sau urcam alternativ scara de câte ori apărea cineva.

La un moment dat, când tocmai mă pregăteam să urc iar

pentru nu mai ştiu a câta oară treptele, l-am văzut apărând pe Dan la capătul scării.

L-am recunoscut imediat, deşi se mai îngrăşase şi mai chelise.

Ne-am întâlnit la jumătatea scării şi ne-am îmbrăţişat fără să ne spunem o vorbă, siguri de a ne fi regăsit aceiaşi şi că anii nu ne putuseră altera decât fizicul. Ne-am retras apoi mai la adăpost de ochii lumii, după un colţ de zid, unde Dan mi-a relatat că Vorbise la telefon cu o mătuşă de-a mea din Bucureşti. Îi comunicase dorinţa mea de a o preveni pe mama, aşa încât m-a asigurat el „la ora asta, doamna Ioanid ştie deja că te întorci acasă”.

După ce m-a informat la repezeală despre soarta unor prieteni şi cunoştinţe comune, mi-a promis că vom sta mai mult de vorbă peste câteva zile când va veni la Bucureşti. Urma să fie una din nu prea multele întâlniri care mi-au confirmat că statornicia este o calitate a oamenilor de caracter.

Înainte de a ne despărţi, am primit de la Dan o sută de lei. Cum nu mai am noţiunea valorii banilor de atunci, s-ar putea să mă înşel asupra sumei. Ţin însă minte că era o singură bancnotă. Oricum, erau primii mei bani de buzunar!

După o ultimă strângere de mână, am părăsit amândoi locul nostru de întâlnire atât de prozaic, Dan plecând spre spital, iar eu ieşind din nou pe peron. M-am asigurat de prezenţa celor doi securişti în mijlocul camarazilor mei şi m-am pierdut iar în mulţime în tovărăşia lui Nelu Dumitrescu. Ne-am dus spre celălalt capăt al peronului, la chioşcul care abia se deschisese, şi am cumpărat de toţi banii primiţi de la Dan ţigări şi câteva bucăţi de un fel de plăcintă veche şi cu gust dubios. Din plăcintă n-am apucat decât câţiva să muşcăm; în schimb, ţigările au ajuns pentru tot lotul. Împărţirea s-a făcut atât de discret, de la om la om, încât colonelul n-a observat nimic. S-a trezit însă deodată cu noi toţi fumând. Îi

pregătisem în mod voit această surpriză, care ne-a şi reuşit.

Colonelul s-a uitat mai întâi nedumerit la ţigările care fumegau în jurul lui, pentru ca în momentul următor privirea să i se întunece. Cu perspicacitatea lui de securist profesionist pricepuse brusc că ajunsesem în posesia ţigărilor fără ca el să fi prins de veste pe ce cale le obţinusem. Constrâns de împrejurări şi de dispoziţiile primite, a trebuit să suporte afrontul fără să se dezlănţuie. Plimbându-şi ochii de la un fumător la altul, nu l-a răbdat totuşi inima să tacă:

— Aveţi ţigări?

Nu era o întrebare fermă şi imperativă, cu care altă dată ar fi început anchetarea cazului. Era mai degrabă exprimarea unei uimiri, cu o foarte uşoară şi timidă intonaţie interogativă.

Cel asupra căruia îşi oprise în acel moment privirea i-a răspuns în modul cel mai firesc, dar cu un aer puţin mirat:

— Da.

Un da care, după ton, suna a „da, bineînţeles!”

Resemnat, „tovarăşul colonel” a renunţat să mai dezlege enigma ţigărilor. Ne-a întors spatele şi s-a dus să-şi caute tovarăşul.

Cu aceasta ultimă şi meschină satisfacţie pe care ne-am oferit-o, ne-am luat practic rămas bun de la îngerul nostru protector. Cât a mai stat cu noi în gară şi apoi la tren până la Bucureşti, l-am ignorat cu desăvârşire şi cu «tiu ostentaţie, încât nici nu a mai încercat să intre cu noi în vorbă. De altfel, la scurt timp după episodul ţigărilor, cu un şuierat prelung, trenul nostru şi-a anunţat intrarea în gară.

Amestecaţi printre ceilalţi călători, ne-am înşirat şi noi de-a lungul liniei. După oprirea trenului, m-am strecurat prin învălmăşeala lumii până la scara unui vagon care părea mai puţin

aglomerat. Am nimerit cu încă patru-cinci camarazi într-un compartiment cu câteva locuri libere. Ne-am aşezat toţi pe aceeaşi parte. Bancheta din faţa noastră era ocupată de câteva femei care veneau din Moldova şi de o pereche care se aei 11 odată cu noi din Brăila.

Abia după ce şi-au aranjat bagajele şi agitaţia s-a potolit, tovarăşii noştri de compartiment au luat act de prezenţa noastră. Mai întâi. Le-a atras atenţia îmbrăcămintea plină de petece. Apoi, şi-au coborât ochii la încălţăminte şi în cele din urmă, căutând parcă o idtinia dovadă care să le confirme concluzia cave se impunea, s-au uitat la capetele noastre chiluge. Rezultatul examinării ne-a fost favorabil. De îndată ce am fost identificaţi, curiozitatea din priviri a dispărut. Ochii aţintiţi asupra noastră ne transmiteau acum, într-o complicitate tacită, semnale de simpatie. Din ochii femeilor nu lipsea nici compasiunea. Şi totuşi prudenţa i-a împiedicat să dea glas sentimentelor, tovarăşii noştri de drum păstrând o rezervă, de care unu nu s-au dezbărat până la Bucureşti.

La început, s-a înfiripat o conversaţie complet anodină, tipică călătorilor din compartimentele de tren, care stau de vorbă numai ca să le treacă timpul mai uşor. Am participai şi noi la ea, respectând consensul şi dându-ne cu părerea numai despre vreme, despre durata căsătoriei sau despre monotonia Câmpiei Bărăganului, prin care gonea trenul.

Apoi. Încet-încet, limbile s-au mai dezlegat şi s-a vorbit mai liber. Numai două din femeile moldovence nu se angajau prea mult în discuţie şi priveau neliniştite în jur, neputându-şi ascunde teama din priviri. În schimb, tânăra pereche care se urcase odată cu noi în tren se arăta din ce în ce mai îndrăzneaţă la vorbă. În cele din urmă, după ce s-a mai consultat o dată în şoaptă cu nevastă-sa,

bărbatul s-a decis să spargă gheaţa şi să ne pună întrebarea care îl frământa:

— Acolo de unde veniţi dumneavoastră aţi întâlnit cumva un avocat Grecu, din Brăila?

Avocatul Grecu nu era altul decât cel care acceptase să schimbe cu mine locul de muncă la cave fusesem repartizat după ieşirea din spital. Astfel, datorită lui, ajunsesem să lucrez pe malul Dunării, de unde speram atunci să pot descoperi o modalitate de a evada. Mi-a părut bine să pot răspunde la întrebarea tânărului cu o informaţie exactă, spunându-i că avocatul se afla în lagărul de la Salcia şi că va fi eliberat în următoarele câteva zile, împreună cu toţi deţinuţii din Brăila.

Bucuria cu care cei doi au primit vestea nu lăsa nicio îndoială în privinţa afecţiunii pe care i-o purtau lui Grecu. Am dedus că le era fie rudă, fie prieten apropiat. Nu ne-au spus-o şi nici noi nu i-am întrebat.

De aci înainte însă, atmosfera din compartiment avea să se relaxeze, risipindu-se şi ultimele suspiciuni şi temeri care mai dăinuiau. Conversaţia s-a animat, a devenit generală, atrăgându-le şi pe cele două moldovence care nu se încumetaseră încă să intre în vorbă. Pe cât fusese de tăcută până atunci, pe atât avea să se dovedească de vorbăreaţă şi mucalită una din ele, stârnind cu glumele şi poveştile ei râsetele tuturor.

Buna dispoziţie care domnea în compartimentul nostru nu i-a scăpat „tovarăşului colonel” când, la un moment dat, a deschis uşa. Dată fiind însă noua calitate în care se prezenta acum, nu şi-a putut permite să-şi arate nici măcar surprinderea, darămite nemulţumirea. Surprinşi am fost numai noi, foştii deţinuţi, când l-am auzit rostind din uşă formula consacrată:

— Biletele la control!

La aşa ceva nu ne aşteptam!

Apoi, colonelul nostru a luat şi a compostat pe rând biletele pe care i le întindeau călătorii, convinşi că aveau de-a face cu un controlor C F.R. autentic. Cu un pas în urmă venea adevăratul controlor, în uniformă reglementară şi cu geanta în bandulieră, care, după ce îi cedase colonelului cleştele de perforat bilete, avea numai rolul de asistent.

După ce a perforat biletul ultimului călător „normal”, colonelul s-a îndreptat spre uşă, ignorându-ne total pe noi, cei „eliberaţi”, de parcă nici nu am fi existat. Se deconspirase astfel singur în ochii călătorilor, cărora abia atunci le-a trezit suspiciunea. În timp ce se strecura spre ieşire, prin spaţiul destul de îngust dintre genunchii noştri şi ai celor de pe bancheta din faţă, mi-a venit ideea să subliniez situaţia cu glas tare:

— Noi nu avem bilete!

Privirea pe care mi-a aruncat-o în treacăt doar că n-a şuierat.

Dacă prin vorbele mele contravenisem recomandării colonelului de a ne purta cât mai discret şi de a nu atrage atenţia asupra noastră, de data asta nu o mai făcusem nici pentru a-l şicana şi nici din spirit de frondă. Fusese o ieşire spontană, nepremeditată, mai degrabă o primă manifestare a instinctului de om liber, care refuză să i se mai pună căluşul în gură.

Ani de zile colaborasem cu securiştii şi gardienii la propria mea detenţie şi izolare. Fusesem complicele Securităţii atunci când răbdasem ochelarii negri puşi pe ochi fără să-i smulg de pe frunte pentru a privi împrejur. Complice şi atunci când acceptasem să vorbesc în şoaptă sau chiar să tac. Pentru a păstra secretul cu care «rara înmormântaţi de vii în celularele subterane. La fel şi când inunde am mâinile ai mi se putu cătuşele sau când îmi potriveam singur piciorul pe nicovală ca să mi se bată lanţurile. La Timişoara,

când am fost dus pe jos la dentist, am contribuit şi eu alături de Securitate la inducerea în eroare a trecătorilor, acceptând ai să A îmbrac şi să merg pe stradă ca şi cum aş fi fost un om liber. Şi în câte şi mai câte alte cazuri nu ajutasem eu în mi mi Securitate* ai mă una ascuns de ochii şi urechile lumii, făcându-mă părtaş la dezinformarea cu care îşi acopereau crimele!

E drept că toate aceste compromisuri le făcusem sub ameninţare şi de teama represaliilor. Acum însă, omul liber care să trezea din nou în mine, cu toate atributele cu care fusese înzestrat cândva, se răzvrătea şi refuza să mai fie complicele Securităţii ai la organizarea vieţii lui în libertate. Teama latentă sub care trăisem ani de zile în închisoare nu mă urmase la plecarea mea din Salcia. Afară nu mai riscam represaliile din închisoare. Afară, la cât mai rău cât, nu mai riscam decât să fiu arestat din nou. Ori de închisoare nu îmi mai era frică. Nu mai puteam fi ameninţat cu puşcăria pentru a mă face să fiu docil.

Cam aşa începusem să gândesc în drum spre Bucureşti.

Când am coborât în Gara de Nord, eram deja robul mentalităţii omului bW O mentalitate, care într-un regim „wriitief tot la puşcărie predestinează?

Între timp, controlorul nostru improvizat parcursese de la un capăt la altul toate vagoanele trenului, neavând nici o dificultate să-i deosebească după înfăţişare pe foştii puşcăriaşi de ceilalţi călători, spre a le cere

Apoi. Pini ai ajungem la destinaţie, a mai trecut de câteva ori pe culoarul vagonului, aruncându-ne de fiecare dată câte o privire mustrătoare» care nu reuşea însă să ne întrerupă discuţiile cu lumea din compartiment şi nici să ne strice buna dispoziţie

După o vreme, nu am mai avut răbdare să stau în compartiment. Am ieşit pe coridor. Stăteam în picioare la fereastră

şi priveam, fără să-l văd, peisajul care-mi fugea pe dinaintea ochilor.

Eram cu gândul la mama şi la toţi cei pe care abia aşteptam să-i revăd, încercând să mi-i închipui cum aveau să arate după atâţia am. Cu cât se apropia momentul revederii, cu atât mi se făcea mai tare dor de ei. Mă obişnuisem în atât de lunga vreme să mă apăr de efectul dureros al unor sentimente şi-i anunţai pe care reuşisem să mi le îndepărtez din minte, trecându-le în rândul dorinţelor inaccesibile care nu trezesc regrete vii.

M-am dezmeticit când trenul şi-a încetinit mersul şi lumea a început să-şi scoată bagajele din compartimente. Intram în Gara de Nord!

Am făcut gestul reflex de a ridica mâna pentru a mă uita la ceas, de parcă nu m-aş fi despărţit de el niciodată. Sunt şi gesturi cam nu se uită, nu numai înotul şi mersul pe bicicletă. Ceasul meu se oprise însă cu puţin înainte de a ajunge la destinaţie. L-am învârtit, l-am scuturat, dar degeaba. După ce rezistase doisprezece ani în închisoare, refuza să mai suporte şi libertatea în lagărul socialist.

În timp ce trenul aluneca încet de-a lungul peronului, priveam din uşa deschisă a vagonului, căutând să descopăr în furnicarul de lume silueta mamei. Când, înainte de oprire, scârţâitul strident al saboţilor de frână a acoperit pentru câteva clipe larma de pe peron, mi-a atras atenţia mişcarea unui grup de câteva persoane, care îşi croiau drum prin mulţime spre vagonul nostru. Erau vreo şapte-opt inşi care gesticulau şi înaintau spre vagon.

Deodată, l-am recunoscut pe cel mai înalt dintre ei, care îi depăşea cu mai bine de un cap pe toţi cei din jur: era Tase! Bunul meu prieten Dinu Mitache!

Abia după aceea i-am văzut pe ceilalţi prieteni, care toţi o

înconjurau pe mama. Eram cu inima strânsă. La prima vedere, mi s-a părut mai slabă şi parcă mai mică de înălţime decât o lăsasenu Avea părul complet alb. Impresia din clipa următoare, când ne-am îmbrăţişat şi, deşi emoţionată, mi-a spus cu glas stăpânit numai „bine ai venit!”, a fost însă mai puternică.

O regăsisem pe mama neschimbată, aşa cum o ştiam. O recunoscusem şi în vorbe, şi în ţinută.

Poate că aici s-ar fi cuvenit să-mi închei povestirea, care, aşa cum îmi propusesem, trebuia să acopere numai perioada cuprinsă între data arestării mele, în 1952, şi data eliberării, în 1964. Cum însă eliberarea nu corespundea unei puneri în libertate autentice, ci numai unui transfer din spaţiul strâmt al închisorii în cel mai larg al Republicii Socialiste, înconjurat şi tot cu sârmă ghimpată şi păzit tot cu câini şi pistoale automate, voi continua să mai vorbesc de unele întâmplări şi aspecte înregistrate şi după întoarcerea mea în Bucureşti.

Fiind, aşadar, zvârlit dintr-un lagăr mai mic, de numai câteva sute de deţinuţi, de la Salcia, în marele lagăr socialist, unde erau supuşi experimentului comunist câteva milioane de români, consider că amintirile din această perioadă îşi merită şi ele locul tot sub titlul „închisoarea noastră cea de toate zilele”.

Nu va fi un jurnal zilnic şi nicio relatare autobiografică a vieţii pe care am trăit-o după 1964. Voi trece doar succint în revistă, şi nici măcar în ordine cronologică, o serie de fapte mărunte, mici întâmplări şi momente care, deşi banale şi poate chiar lipsite de importanţă pentru cei din jur, mie mi-au rămas întipărite în amintire. Aveam să le strâng în bagajul meu de cunoştinţe şi experienţe de nou sosit într-o lume care nu mai era chiar cea din care plecasem cu doisprezece ani în urmă.

ÎN BUCUREŞTI

Efuziunile la coborârea din tren nu mai conteneau. Mă oprisem de cum pusesem piciorul jos din vagon şi mă îmbrăţişam cu toţi prietenii veniţi în întâmpinare, luându-mi, totodată, şi rămas bun de la foştii camarazi de detenţie, care coborau pe peron şi se scurgeau pe lângă noi, spre ieşirea din gară. Şi unii, şi alţii ne manifestam gălăgios bucuria revederii sau ne strigam în gura mare pe nume pentru a mai face un ultim schimb de adrese şi de numere de telefon.

Călătorii de pe peron ne zâmbeau şi ne priveau cu simpatie, bucurându-se parcă şi ei de veselia noastră. Un singur călător a trecut pe lângă noi fără să ne bage în seamă. Nu ne-a văzut şi nu ne-a auzit. Nu se uita nici în stânga, nici în dreapta. Era foarte grăbit „tovarăşul colonel”!

Când cu acelaşi alai şi aceeaşi veselie am pornit cu toţii spre ieşire, nu mai rămăsese aproape nimeni pe peron. La capătul lui ne-au ieşit înainte două persoane, o pereche de oameni mai în vârstă. Mi-au rămas în minte două siluete firave, intimidate parcă de grupul nostru atât de gălăgios. Şi totuşi, după un moment de ezitare, bărbatul s-a apropiat de noi şi, cu sfială în glas, m-a întrebat de unde vin. Când i-am pomenit de Balta Brăilei şi de Salcia, a vrut să afle dacă ştiu ceva despre Romică Teodora.

Bătrânii s-au luminat la fată auzind că şi Romică al lor va veni acasă peste câteva zile.

În volumul precedent am relatat despre această întâlnire cu părinţii lui Romică, reproducând şi câteva rânduri dintr-o scrisoare în care şi el se referă la acelaşi episod.

Giorgi Lahovary, unul din prietenii veniţi la gară, ne-a dus cu maşina lui acasă la mama. Ţin minte că tot el, la coborârea din

tren, când ne-am îmbrăţişat, m-a anunţat că mi-a făcut rost de o locuinţă. În acel moment eram însă aşa de emoţionat şi de zăpăcit, încât nu am realizat importanţa acestei informaţii. Abia peste câteva zile, când mi-am revenit din euforia în care pluteam şi am luat contact cu realitatea şi problemele vieţii de afară, am putut să-i apreciez valoarea.

În drum spre locuinţa mamei, Giorgi ne-a plimbat mai întâi prin centrul Bucureştiului. Voia să-mi arate câteva zone cu construcţii noi, care schimbaseră faţa oraşului. M-a dus să admir „blocul turn" şi „Sala Palatului". Nu pot să zic că le-am admirat! Şi nu pentru că eram din principiu refractar la „realizările" regimului!

Mişcarea străzii îmi atrăgea mai mult privirea. Eram uimit de varietatea de îmbrăcăminte a trecătorilor, mai ales a femeilor, care înlocuise uniformitatea searbădă a „docului" sau „lodenului", care caracteriza aspectul străzii în Bucureştiul dinaintea arestării mele. Eram acum fascinat de diversitatea şi violenţa culorilor care, în lumina soarelui, îmi luau ochii.

Simţeam că Giorgi încerca să-mi ghicească impresiile, căutând să-mi înţeleagă tăcerea şi lipsa mea de reacţie în faţa clădirilor pe care mi le prezenta, iar eu nu eram în stare să-i explic ce simţeam şi cum gândeam în acel moment. Îmi dădeam seama că nu m-ar fi înţeles dacă i-aş fi spus că nu mă impresionau construcţiile, oricât de noi şi moderne ar fi fost, şi că mă încânta mai mult spectacolul plin de viaţă şi de culoare al străzii.

De ziduri eram sătul! De oameni nu-mi trecuse dorul!

Prima mea zi de libertate s-a încheiat în zorii zilei următoare. Am stat toată după-amiaza şi noaptea de vorbă cu mama.

Menajându-ne reciproc, ne-am depănat într-o noapte viaţa trăită în ultimii doisprezece ani, cât fusesem despărţiţi. Am rămas

fiecare cu convingerea că şi unul, şi altul nu ne-am spus decât adevărul, numai adevărul, dar nu şi tot adevărul.

Mama trecuse şi ea prin toate furcile caudine ale vremii, hărăzite fostelor „bestii moşiereşti” cu „origine socială nesănătoasă”. Evacuată de mai multe ori din casele în care îşi găsise câte o cameră sau din spaţiul locativ al unor prieteni, unde fusese numai tolerată, se aciuise în cele din urmă într-o fostă cameră-debara, în care, neîncăpându-i patul, dormea pe două fotolii pe care noaptea le aşeza faţă în faţă. Nu fusese decât scurte perioade în „câmpul muncii”, pierzându-şi mereu slujba din cauza „originii” necorespunzătoare.

Neavând niciun mijloc legal de existenţă (salariu sau pensie), supravieţuise dând lecţii clandestine de limba franceză. Primii elevi fuseseră copiii prietenilor şi cunoscuţilor, care apoi o recomandaseră şi altor familii. În lanţul acestor relaţii i se întâmplase de câteva ori să accepte şi elevi maturi. Păţania cu unul din ei, aşa cum mi-a relatat-o mama în acea noapte de confidenţe, merită să o amintesc.

Omul lucra în Ministerul Comerţului Exterior şi trebuia să plece în interes de serviciu la Paris, în cadrul unei delegaţii oficiale. I-a explicat mamei că vrea să-şi însuşească numai un bagaj minimal de cuvinte şi expresii uzuale cu care să poată face faţă situaţiei. Nu voia să ia lecţii de gramatică, ci numai de conversaţie, de trei ori pe săptămână. Spunea mama că, după cum se exprima, ar fi trebuit să înceapă cu exerciţii de gramatică şi conversaţie în limba română. Cu aceeaşi inocenţă, i-a destăinuit mamei că era tare nerăbdător să vadă Parisul şi că abia aştepta să treacă cele două săptămâni până la data plecării! I-a fost imposibil mamei să-l convingă că nu putea să-l înveţe franceza în şase ore.

Perlele culese de mama în cursul celor şase ore le-am uitat.

Numai ţin minte decât una: exclamaţia lui de uimire la una din lecţii când a făcut senzaţională descoperire că francezii spun şi ei tot „mersi”, la fel ca noi!

Câteva nopţi am dormit în apartamentul vecin cu camera mamei, locuit de vechi prieteni ai familiei noastre.

Am primit de la mama o pereche de pantaloni din „tergal”, trimişi într-un pachet de o prietenă din Paris. Îi ţin bine minte, nu numai fiindcă erau primii pantaloni cu fermoar pe care îi vedeam, dar şi fiindcă a doua zi am avut şi prima pană de fermoar, fiind obligat să mă întorc de urgenţă acasă.

Tot mama îmi încropise şi restul de obiecte vestimentare strict necesare, aşa că am avut cu ce mă îmbrăca. O vreme am mai umblat cu pantofii cumpăraţi în 1953 la Drăgăşani, când eram evadat.

O bună perioadă de timp am trăit ajutat şi întreţinut de mama, de alţi membri ai familiei, care nu o duceau nici ei prea bine, şi de câţiva prieteni buni.

Prima persoană pe care am vrut să o văd în acele zile a fost Aniţa Hariton.

Nu încetasem, de-a lungul anilor în închisoare, să-mi reproşez de a fi fost cauza nenorocirii care se abătuse asupra ei, fiindcă ne adăpostise pe Titi şi pe mine, când eram evadaţi. Ştiam că nu-i puteam alina cu nimic suferinţele îndurate atunci. Voiam să-i spun însă cât de vinovat mă simţeam, chiar dacă totul se întâmplase fără voia mea. Voiam să ştie că mă simţeam cu conştiinţa încărcată şi că îi voi fi mereu recunoscător.

Când am intrat pe strada Ocolului, am întors instinctiv capul pentru a privi în urmă. Pentru o clipă, mi s-au trezit iar reflexele fugarului de altă dată, care, prudent şi cu toate simţurile ascuţite, scrutează bănuitor împrejurimile înainte de a se apropia de

ascunzătoare.

Deşi trecuseră atâţia ani, locurile erau neschimbate. Era aceeaşi stradă liniştită, ca de oraş de provincie, fără trecători, toropită sub dogoarea unui soare la fel de arzător ca în ziua în care căzusem în cap cana întinsă de Securitate, în 1953.

Ştiam drumul şi cu ochii închişi. Am deschis portiţa şi am trecut prin grădiniţa cu flori din faţa casei. Mi-a deschis uşa Aniţa, prevenită de sosirea mea.

Ne-am îmbrăţişat. Eram emoţionaţi şi, la început, nu ne-am găsit cuvintele. Mi-a povestit apoi toate câte le pătimise şi teroarea sub care trăise luni de zile în şir. Când Securitatea dăduse de urma filierei care trebuia să ne procure buletine de identitate, aflase pe această cale şi unde ne ascundeam. Am fost prinşi, aşa cum am istorisit în primul volum al acestor amintiri, iar familiei Hariton, care ne-a găzduit, i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată sub acuzaţia de „omisiune de denunţ” şi „favorizare de infractor”. Datorită însă unei oarecari îmblânziri a regimului în perioada de după moartea lui Stalin, când ritmul arestărilor şi numărul proceselor şi condamnărilor politice s-au mai rărit, nu li s-a făcut proces. În schimb, dosarul a devenit obiect de şantaj în mâinile Securităţii, care, sub ameninţarea arestării, le-a cerut să devină informatori.

Timp de câteva luni de zile, Securitatea a exercitat presiuni insistente asupra lor, căutând în fel şi chip să-i timoreze. Erau în permanenţă urmăriţi în mod ostentativ de agenţi, care se lăsau înadins văzuţi. Erau mereu acostaţi pe stradă sau chemaţi la telefon, fie acasă, fie la serviciu, pentru a li se aminti că pot fi oricând arestaţi şi condamnaţi dacă nu se decid să colaboreze cu „organele de stat”. Alteori erau invitaţi la Securitate sau chiar vizitaţi acasă de câte un „civil” care voia să afle ce vorbesc între ei

prietenii sau colegii de serviciu, dacă critică regimul sau poartă „discuţii duşmănoase” la adresa partidului şi guvernului.

La repetatele şi insistentele întrebări ale Securităţii, soţii Hariton pretindeau de fiecare dată că nu auziseră pe nimeni exprimându-şi nemulţumirea sau duşmănia faţă de regim. Fiind foarte ocupaţi cu munca la serviciu şi cu treburile casnice şi grija copiilor, nu aveau nici timpul şi nici ocazia să stea de vorbă cu lumea.

Pretextul invocat era real. De când intraseră sub observaţia Securităţii, Haritonii întrerupseseră relaţiile cu toate cunoştinţele şi se îndepărtaseră chiar şi de prieteni. În contactele cu colegii se limitau strict la chestiuni de serviciu, evitând să participe la orice discuţii. Izolaţi astfel de lume şi hărţuiţi de agenţii Securităţii, viaţa le devenise un calvar. După o vreme, Aniţa nu a mai rezistat tensiunii nervoase şi s-a îmbolnăvit. A făcut o depresiune psihică şi a fost internată în spital. Când s-a întors acasă, însănătoşită, războiul nervilor încetase. Securitatea se resemnase probabil să accepte eşecul de a nu fi reuşit să recruteze doi informatori şi renunţase să mai insiste.

În ziua aceea, am părăsit-o pe Aniţa mai tulburat decât venisem. Drama pe care o trăise din cauza ajutorului dat unor fugari mi-a răscolit sufletul, trezindu-mi şi mai viu sentimentul de culpabilitate, dar, totodată, şi de o ură sălbatică, de care nu reuşesc să mă ruşinez nici azi.

Vărul meu George Boian se întorsese şi el din puşcărie. Era foarte slăbit, dar cu moralul bun. Bucuria a fost cu atât mai mare, cu cât îl lăsasem foarte grav bolnav în primăvara anului 1960, când părăsisem închisoarea din Piteşti, şi nu mai auzisem de atunci nimic despre el.

Aveam atâtea să ne spunem, încât ne-am ales un loc liniştit

unde să putem vorbi nestingheriţi şi neauziţi de nimeni: într-o barcă cu vâsle, pe lacul Herăstrău. Ne-am povestit unul altuia tot ce ni se întâmplase de când ne despărţisem. Ne-am amintit de camarazii comuni din închisoare şi, după un schimb de păreri despre situaţia politică, am ajuns la concluzii mult mai pesimiste decât cele pe care le trăsesem în închisoare. Factorul principal cu care ne amăgisem ani în şir, alimentându-ne iluziile, dispăruse din ecuaţie: americanii nu mai veneau! Pe de altă parte, în liberalizarea regimului oricum nu credeam.

Eram deci sortiţi să ne acomodăm în continuare la singurele formule de viaţă pe care ni le oferea sistemul: fie sub supraveghere în libertate, fie sub pază armată în închisoare. Desigur că, pentru a evita monotonia, nu era exclusă nici posibilitatea unei alternanţe periodice între cele două feluri de existenţa, în raiul universului socialist.

Între timp, prin mijlocirea şi recomandarea lui Giorgi Lahovary, o cunoscusem pe Lilica Ciorănescu, care mi-a oferit, în casa ei din strada Hagi Moscu nr. 12, fosta cameră a fiului ei, care tocmai se mutase. Faptul că veneam din închisoare fusese argumentul hotărâtor care o determinase să-mi acorde de la început încredere şi să mă primească în casă.

De câte ori într-o casă se elibera o cameră, locatarii se temeau că noul chiriaş ar putea fi un om al Securităţii cu atât mai mult se temea Lilica, care întrunea, în cel mai strict sens al noţiunilor din lexiconul partidului, toate calităţile „duşmanului de clasă burghez” şi ale „reacţionarului înrăit”. Cum ar fi putut fi altfel calificată o persoană despre care se ştia că avea doi fraţi fugiţi în străinătate, dintre care unul „instiga la război” de la microfonul Europei Libere, iar celălalt, stabilit în Spania „fascistă” a lui Franco, „uneltea şi el împotriva poporului român”? Ceea ce nu

se ştia – şi era poate şi mai grav – era că îi veneau în casă numai oameni cu vederi „antidemocratice”, că se purtau „discuţii duşmănoase” şi că se ascultau emisiunile posturilor de radio „imperialiste, aţâţătoare la război”.

Primindu-mă şi pe mine în casă, Lilica avea să-şi dezvăluie şi vocaţia de „gazdă de hoţi”, adoptându-i pe toţi prietenii mei din închisoare şi menţinând legătura cu ei şi după plecarea mea din ţară. Prietenia ocrotitoare a Lilicăi mi-a fost un mare sprijin, în anii pe care i-am mai petrecut în ţară. Generozitatea ei sufletească, dar şi luciditatea şi spiritul ei practic în raporturile cu oamenii zilei, pervertiţi de educaţia partidului, m-au făcut deseori să-i urmez sfatul în paşii pe care îi făceam în noua lume. Călăuzită de un bun simţ înnăscut şi de o judecată limpede, găsea întotdeauna soluţia cea mai înţeleaptă la toate problemele pe care le ridica viaţa în jungla societăţii comuniste. Deşi personal respingea compromisul, avea multă înţelegere pentru slăbiciunea altora.

La Lilica, cele două însuşiri la fel de dezvoltate – simţul dreptăţii, care nu implica însă rigiditatea intransigenţei, şi omenia, ferită de excese pătimaşe – nu intrau niciodată în conflict: se completau.

În cei cinci ani cât am stat în ţară, ne-am fost unul altuia prieteni de nădejde. Faptul că şi eu mă bucuram de absoluta ei încredere mi l-a confirmat chiar ea, declarându-mi într-o zi, cu umorul ce o caracteriza:

— Domnule Ioanid, cu dumneata se poate merge la furat de cai!

Venind de la un om ca Lilica, era un compliment de care mă puteam mândri.

Casa din Hagi Moscu, care purta amprenta personalităţii ei, părea a fi un colţ dintr-o lume senină de altă dată, neafectată de

trecerea vremii, în care lucrurile şi oamenii erau încă la locul lor. O oază uitată de

Dumnezeu, cum nu mai erau multe în Bucureşti, unde te simţeai bine şi cu adevărat liber. Când o părăseam şi ieşeam în oraş, aveam senzaţia că plec în explorarea unor ţinuturi ostile.

Primele două-trei săptămâni, am bătut drumurile pe la autorităţi, pentru a-mi reglementa situaţia, conform instrucţiunilor primite înainte de eliberare. Aproape zilnic îmi făceam stagiul stând la coadă, fie la secţia de miliţie, pentru formalităţile de obţinere a buletinului de identitate, fie la comisariatul militar, pentru livretul militar, fie la oficiul braţelor de muncă, pentru a fi înregistrat ca solicitant de loc de muncă.

La fiecare din aceste trei autorităţi trebuia să mă înarmez nu numai cu răbdare până ce îmi venea rândul să fiu primit, ci să fiu pregătit să întâmpin şi toate piedicile ridicate în cale de birocraţia haotica şi de reaua voinţă şi tembelismul funcţionarilor.

Ţin minte cum, din cauza tergiversărilor şi amânărilor, am avut răgazul să-mi fac, la intervale de câte o săptămână, trei rânduri succesive de fotografii pentru buletin şi livret, reuşind astfel ca în ultima poză să arăt ceva mai ca lumea – adică mai puţin supt la faţă şi cu părul crescut de doi-trei centimetri lungime.

Dispoziţia primită era să ne prezentăm la secţia de miliţie a ultimului domiciliu de dinainte de arestare, care ne va elibera buletinul de identitate. Pe mine, negăsindu-mă în evidenţa secţiei de miliţie de care aparţinusem, formalităţile s-au împotmolit. Abia după câteva amânări au reuşit să mă găsească, figurând în evidenţa secţiei de miliţie a primului meu domiciliu în Bucureşti, de pe vremea când intrasem în liceu şi locuiam împreună cu părinţii. Cu această ocazie s-a ivit o altă încurcătură: în actele

găsite la acea miliţie, tatăl meu apărea sub prenumele de

Tilică, în timp ce eu declarasem ani de zile în toate autobiografiile mele că îl chema Elefterie, reuşind astfel să nu fiu identificat imediat ca fiu de moşier şi de fost ministru. Cu greu am izbutit să-l conving pe ofiţerul de miliţie că era vorba de una şi aceeaşi persoană.

Când, în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit, şi mi-a completat toate datele personale, ofiţerul s-a oprit cu tocul în aer, deasupra unei rubrici a formularului, şi m-a întrebat:

— Unde vrei să te stabileşti?

— În strada Hagi Moscu nr. 12 – i-am răspuns.

— Unde e strada asta?

— În spatele spitalului Filantropia.

— În ce oraş?

Deşi cam nedumerit de asemenea întrebare, i-am răspuns totuşi în modul cel mai firesc:

— În Bucureşti, bineînţeles!

Ofiţerul a lăsat tocul jos, a tras sertarul biroului şi mi-a citit o hârtie. Era o dispoziţie oficială prin care în Bucureşti şi alte patru sau cinci oraşe din ţară nu mai era autorizată stabilirea de persoane venind din alte localităţi. Apoi, ridicând iar tocul şi pregătindu-se să scrie, mi s-a adresat din nou:

— Spune deci unde vrei să te stabileşti, în afară de oraşele prevăzute în dispoziţia pe care ţi-am citit-o.

— În Bucureşti! – am repetat. Enervat, ofiţerul a ridicat tonul:

— Tovarăşe, dumneata nu înţelegi româneşte? N-ai auzit că în Bucureşti nu se poate?

M-am simţit deodată din nou în elementul meu. Aveam în faţă un miliţian care se răstea la mine!

Timp de câteva minute a urmat o discuţie aprinsă. Văzându-

mă hotărât să nu cedez, m-a amenințat că, dacă mă încăpățânez, rămân fără buletin.

— Nici nu am nevoie de buletinul dumneavoastră! – i-am răspuns, ridicând și eu glasul și sculându-mă de pe scaun.

Ofițerul s-a calmat brusc și și-a schimbat tactica.

— Tovarășe, de ce nu ești înțelegător? Gândește-te și dumneata la vreo localitate unde ai rade sau prieteni. Te sfătuiesc prietenește să te stabilești deocamdată acolo, să-ți scoți buletinul, să-ți găsești un serviciu și, după o vreme, vei putea să te transferi la București. Ce să facem, dacă așa sunt dispozițiile? Noi nu putem să-ți eliberăm buletin de București.

Cam în aceşti termeni a continuat să-şi ţină pledoaria, pentru a mă convinge că nu aveam altă soluţie. La un moment dat, interpretându-mi tăcerea drept semn de resemnare, s-a oprit şi m-a întrebat:

— Ia spune-mi acum, unde te-ai hotărât să te stabileşti?

— La Salcia! – i-am răspuns.

— Unde vine asta?

— În Balta Brăilei, acolo unde am stat până săptămâna trecută, când am fost eliberat!

Spre surprinderea mea, vorbele mele n-au dezlănțuit furtuna la care mă așteptam. Dimpotrivă chiar! Fără a da vreun semn de enervare, ofițerul și-a reluat, cu cea mai perfectă naturaleţe, atitudinea de la începutul întrevederii. A redevenit funcționarul calm, indiferent și plictisit de treaba pe care o face, care nu înțelege să se ostenească peste măsură. *Ţfjfa*

— Bine. Eu scriu aici cum vrei dumneata. Pe mine altceva nu mă interesează. Alții dau aprobările.

A trecut în rubrica respectivă din formular adresa pe care i-o dădusem și mi-a spus să vin după rezultat peste câteva zile. La

termenul stabilit, am stat din nou la coadă la uşa secţiei de miliţie, dar, până să-mi vină rândul, s-au încheiat orele de serviciu, şi biroul s-a închis. Situaţie care s-a mai repetat de câteva ori în zilele următoare, cu acelaşi rezultat.

În cele din urmă, după nu ştiu a câta zi şi alte multe ore de aşteptare, mi-a venit rândul să intru în birou. M-a primit acelaşi ofiţer. Nu ştiu dacă m-a mai recunoscut. Nu mi-a vorbit. M-a pus să mai semnez o hârtie şi mi-a dat buletinul. Când am ieşit în stradă, am răsuflat uşurat.

Auzisem de cazul unui fost deţinut căruia i se refuzase dreptul la domiciliu în capitală, deşi era bucureştean şi toată familia lui locuia în oraş. Omul fusese silit să se stabilească la nişte prieteni, într-o localitate din Moldova.

După un timp aveam să aflu că încercarea autorităţilor de a ne îndepărta de Bucureşti era practicată pe scară largă, majoritatea foştilor deţinuţi fiind supuşi – ca şi mine – aceloraşi presiuni, pentru a-i determina să se stabilească în provincie. Erau, de fapt, variante pentru uz extern ale aceloraşi mijloace de presiune folosite şi în închisoare. Adaptate la mediul de afară, nu mai erau însoţite de insulte şi brutalităţi. Urmăreau să-şi atingă scopul numai prin intimidare şi teama pe care o inspirau uniformele organelor represive.

Dacă, la insistenţele lor de a-l convinge să părăsească Bucureştiul, fostul deţinut opunea rezistenţă hotărâtă şi nu ceda, autorităţile sfârşeau prin a accepta eşecul şi renunţau să mai stăruie. Succese nu au înregistrat decât cu câţiva oameni mai bătrâni şi timoraţi, cărora au izbutit să le trezească din nou vechea teamă din vremea anchetelor.

Nici pentru a obţine livretul militar n-am scăpat mai ieftin. Şi la uşa comisariatului militar am stat de nenumărate ori la coadă.

De data asta însă faptul că nu-mi găseau nici livretul militar (pe care, la arestare, Securitatea îl preda, în mod normal, comisariatului care îl eliberase), nici fişa mea de evidenţă (care trebuia să se afle la acelaşi comisariat) nu se mai datora dezordinii şi neglijenţei birocratice. Şi iată de ce: livretul meu militar de „soldat neinstruit" îl obţinusem printr-un fals făcut de un plutonier originar din Ilovăţ, care mă salvase astfel de la încorporarea în unităţile DGSM (detaşamentele de muncă, unde, din cauza originii sociale, ar fi urmat să-mi satisfac stagiul militar). În noaptea arestării mele, îl lăsasem să alunece în spatele unei biblioteci, pentru a nu cădea în mâna Securităţii, care ar fi dat pe această cale de urma plutonierului. Livretul fusese găsit de mama, care, la indicaţia mea, îl distrusese. Cât priveşte fişa mea de evidenţă de la comisariatul militar, avusese şi ea o soartă identică. O distrusese chiar plutonierul, după ce îmi dăduse livretul.

În felul acesta, fiind în posesia livretului, îmi puteam justifica situaţia miliară, dar nemaifigurând în evidenţa comisariatului, nu mi se mai putea lansa niciun ordin de chemare la încorporare.

Ofiţerul de la comisariat, la care mă prezentasem pentru a-mi restitui, pasămite, livretul confiscat la arestare, negăsindu-l (cum era şi de aşteptat), m-a amânat de mai multe ori, sperând mereu să-l descopere. În cele din urmă, înjurându-i fără nicio jenă pe cei de la Securitate, pentru neglijenţa de a nu-l fi predat comisariatului, mi-a spus să revin a doua zi cu o fotografie pentru a-mi face un nou livret.

A doua zi însă am fost iarăşi amânat, pentru că nu mi se găsea fişa de evidenţă, care cuprindea datele ce trebuiau trecute în livret.

Bănuiesc că, pentru a nu-şi mai complica existenţa, ofiţerul a recurs la un subterfugiu birocratic, completându-mi un nou livret,

fără să-mi poată consulta fişa.

Nu-mi mai amintesc dacă şi la oficiul forţelor de muncă am avut de întâmpinat dificultăţi. La coadă am stat însă la fel ca peste tot.

Coada la autorităţi în acea perioadă, după eliberarea deţinuţilor politici, oricât de lungă şi obositoare ar fi fost, avea şi partea ei bună. Era locul unde te întâlneai cu o sumedenie de foşti deţinuţi, fie cunoscuţi, fie necunoscuţi. Aveam toţi acelaşi semn de recunoaştere, vizibil de la distanţă: părul încă foarte scurt!

Te bucurai astfel să-ţi revezi nişte prieteni de care te despărţiseşi cu ani în urmă, fie din cauza transferului într-o altă puşcărie, îl datorită unei pritoceli în cadrul celularului aceleiaşi închisori. Cei care nu se cunoscuseră în detenţie îşi dădeau mâna, se prezentau şi intrau în vorbă unii cu alţii fără nicio reticentă, aşa cum ar fi făcut şi în închisoare.

De-a lungul lungilor ore de aşteptare, ajungeai astfel să afli tot felul de amănunte din viaţa altor închisori prin care nu trecuseşi şi să informezi, la rândul tău, pe alţii despre regimul din temniţele în care fuseseşi deţinut. În acest schimb de informaţii ne comunicam reciproc numele gardienilor şi ofiţerilor de securitate care se remarcaseră în mod deosebit prin cruzime, dar şi ale celor puţini care se arătaseră mai omenoşi.

Şi tot pe această cale am aflat unii de la alţii numele unor delatori, a căror reputaţie nu depăşise până atunci zidurile închisorii în care cooperaseră cu ofiţerul politic al administraţiei. Au devenit astfel. Împreună cu cei pe care îi cunoşteam fiecare din celulele prin care trecusem, turnătorii noştri, ai tuturor. Constituiau balastul de ruşine al lumii noastre din penitenciare, a deţinuţilor politici şi, totodată, aportul nostru de lichele gata deconspirate la tagma turnătorilor anonimi cu care ne întâmpina

lumea de afară. IPŞ

În compensaţie, aduceam cu noi şi exemplul unor oameni de caracter, care, împreună cu cei care şi l-au păstrat şi în libertate, aveau să-şi regăsească făgaşul comun.

La coada din fata secţiei de miliţie era locul de întâlnire unde fiecare din noi contribuia la completarea unui fel de buletin zilnic de ştiri pentru uzul foştilor deţinuţi. Ne împărtăşeam unul altuia tot ceea ce putea fi de folos unor oameni aruncaţi acum în libertate la fel de brusc cum fuseseră aruncaţi în închisoare, cu ani în urmă. Coada la autorităţi pentru formalităţile de obţinere a buletinului avea în paralel şi funcţia de birou de informaţie şi de ajutor pentru toţi cei din categoria noastră. Aici, aflai adresa oricărui fost puşcăriaş. Şi tot aici, prin intermediul şi cu recomandarea câte unui fost deţinut, chiar necunoscut, mulţi şi-au găsit o locuinţă sau un loc de muncă.

În mod spontan, intrase în funcţie un sistem de sprijin reciproc, la care participam cu toţii, fiecare angajând în această reţea şi relaţiile lui personale cu oameni care ne puteau fi utili. În acest scop, datorită numărului mare de prieteni şi cunoscuţi doctori, am apelat şi eu de nenumărate ori la serviciile lor, obţinând medicamente, tratamente sau internări în spital pentru mulţi din foştii noştri camarazi, ieşiţi bolnavi din închisoare.

De altfel, în primele săptămâni după eliberare, când, după aspectul fizic, slăbiciune, culoare pielii şi părul încă scurt, eram uşor de recunoscut, am întâlnit peste tot numai bunăvoinţă. Excepţie făceau doar cei de la secţiile de miliţie şi nici acolo toţi. Pe stradă, în magazine şi în tot locul, lumea ne zâmbea mai mult sau mai puţin făţiş sau numai cu discreţie, schimbând cu noi priviri complice şi pline de înţeles. Aş putea spune că eram obiectul unor manifestaţii publice tacite de simpatie şi solidaritate.

O oarecare destindere intervenită în acea vreme în relaţiile internaţionale şi unele concesii făcute de regim în interior, între care şi eliberarea deţinuţilor politici, relaxaseră atmosfera în ţară, dând oamenilor noi speranţe, descreţind frunţile şi dezlegând limbile. Iar, dacă totuşi în virtutea inerţiei, teama îi făcea să-şi ascundă în continuare gândurile faţă de semeni, nouă, foştilor deţinuţi, erau înclinaţi să ne acorde, din principiu şi de la prima vedere, totală încredere. Ne priveau cu un amestec de admiraţie, respect şi compătimire, considerându-ne pe toţi înzestraţi numai cu calităţi pozitive, de parcă am fi fost o specie aparte. Căpătasem în ochii lor statură de eroi, când, de fapt, reprezentasem în închisoare toate straturile societăţii româneşti de afară, cu întreaga gamă de însuşiri ale indivizilor care o compun.

Ne făcusem o datorie din a-i dezamăgi pe admiratorii noştri fără rezerve, îndemnându-i la prudenţă, prevenindu-i că şi printre noi se găseau delatori şi lichele.

În fine, a sosit şi ziua când, cu buletinul de populaţie şi cu livretul militar în buzunar, m-am avântat pe stradă, cu pas mai sigur, având pentru o clipă falsul sentiment de a fi intrat în rândul lumii, de a fi devenit şi eu un om obişnuit, care să nu se mai deosebească de ceilalţi.

Ştiam însă că un fost deţinut, cu sau fără legitimaţie, tot cal breaz rămânea şi nu se mai putea pierde niciodată în anonimat, oricât ar fi căutat să se amestece în mulţime.

Şi totuşi, acum ieşeam mai bucuros din casă.

Abia acum mi se deschisese pofta să cutreier oraşul, căutând să-l regăsesc aşa cum îl păstrasem în amintire. Umblând pe urma paşilor mei de altă dată, întâlneam străzi întregi cu casele, pomii şi chiar atmosfera lor neschimbată, rămase aidoma imaginilor din albumul cu amintiri pe care îl răsfoisem de atâtea ori în gând, de-a

lungul anilor de închisoare. Priveliştea mi-era atât de familiară, încât uneori mă şi opream în faţa câte unei case de oameni cunoscuţi şi sunam la uşă.

De cele mai multe ori când se deschidea uşa, se risipea şi vraja sub care trecutul se întâlnise cu prezentul şi amintirea se confundase cu realitatea. Mai totdeauna, omul care apărea în prag nu auzise de numele familiei pe care o căutam şi nu ştia cine locuise înaintea lui în casă. Puţini din cunoscuţii mei mai locuiau la vechile lor adrese.

Cei pe care, în peregrinările mele, i-am găsit totuşi în aceeaşi casă mi s-au părut, în general, tare schimbaţi. Trecerea vremii lăsase urme grele!

Cei mai în vârstă decât mine îmbătrâniseră, între timp, de-a binelea. Pe unii abia i-am mai recunoscut. Pe cei de o vârstă cu mine sau mai tineri i-am regăsit maturizaţi, dar neschimbaţi ca înfăţişare. Din păcate însă, pe lângă bucuria revederii, încercarea de a relua dialogul după doisprezece ani de întrerupere mi-a lăsat de cele mai multe ori un gust amar.

Mai toţi erau băieţi din generaţia mea, foşti colegi de şcoală şi facultate, cu care luasem parte, încă din primele zile ale ocupaţiei sovietice, la toate manifestaţiile şi acţiunile zise reacţionare şi antidemocratice ale tineretului din Bucureşti. Călăuziţi de bunul simţ şi sentimentele nobile şi dezinteresate ale tineretului din tot de a una, eram la fel de înflăcăraţi şi

Gata să ne aruncăm şi în foc pentru cauza libertăţii şi binele ţării. Eram deci, de la sine înţeles, duşmanii înverşunaţi ai comunismului şi ai ocupantului sovietic.

De rămas, aşa rămăsesem, şi eu, şi ei. Pe niciunul nu-l convertise regimul la religia lui Marx. Doar pe câţiva îi pervertise la moravurile noii societăţi, în care vechile valori morale cedaseră

locul necinstei şi lipsei de scrupule. În schimb, aproape toţi se resemnaseră, acceptând ideea inutilităţii oricărei opoziţii. Le dispăruseră avântul şi îndârjirea de altă dată. Iluziile din tinereţe se spulberaseră. Imprudenţa şi riscul nu se mai purtau! Renunţând să-şi mai facă speranţe de teama decepţiilor, se refugiaseră în preocupări strict personale, căutând să obţină maximum posibil, de la viaţa atât de sălbatic drămuită, la care îi constrângea regimul. Interesul pentru cauza generală, publică, pe care îl arătaseră cândva, pierise. Egoismul câştiga teren.

Pe scurt spus, oamenii acceptaseră situaţia şi, chiar dacă nu se complăceau în ea, sfârşiseră prin a se obişnui, adaptându-se şi mulţumindu-se cu ce li se dădea. Se împăcaseră, în sinea lor, cu soarta. Pentru a supravieţui fără riscuri, depuseseră armele până şi în gând, în timp ce eu trăisem într-un mediu unde, dimpotrivă, tocmai spiritul revoltei ne ţinuse în viaţă. Apăruse chiar o expresie des întrebuinţată, care încerca să justifice această capitulare şi resemnare în faţa tuturor abuzurilor, cărora nu te puteai opune: „Asta-i situaţia!” – se spunea în intimitate şi „Asta-i situaţia, tovarăşe!” – în public.

Nu mi-a trecut nicio clipă prin minte să-i acuz pentru pasivitatea sau indiferenţa în care îşi găsiseră refugiul, dar faptul că nu i-am regăsit aşa cum îi lăsasem m-a dezamăgit şi întristat.

Am întâlnit şi două cazuri extreme, care m-au indignat.

Unul, după ce s-a bucurat sincer că mă revede şi m-a îmbrăţişat cu lacrimile în ochi de emoţie, mi-a vorbit apoi cu un aer superior şi plin de înţelepciune, cam în termenii următori:

— Bine, măi, cum de ai putut să fii aşa de naiv şi să te angajezi într-o acţiunea care nu avea sorţi de izbândă? Te-ai aşezat cu mâinile goale în faţa unui tanc! Cum credeai că ai să-l opreşti? Ai făcut o prostie care te-a costat nişte ani de viaţă!

Am rămas stupefiat! Nici azi nu ştiu dacă cel care îmi vorbise aşa uitase, într-adevăr, o seamă întreagă de acţiuni la care participasem împreună în vremea tinereţii noastre entuziaste sau dacă contase pe lipsa mea de memorie.

Oricum, atunci, tupeul lui m-a enervat şi nu am avut delicateţea să tac. I-am amintit, pe rând, de manifestaţiile pentru Rege, pentru Maniu şi pentru Brătianu şi de toate ciocnirile de stradă cu bătăuşii partidului comunist, încăierări la care luase parte şi el, cot la cot cu noi, toţi „naivii" de atunci. Cel mai greu i-a căzut când i-am pomenit de colaborarea lui la procurarea şi ascunderea de arme. Se oferise atunci să depună într-un loc sigur o puşcă-mitralieră.

Momentul a fost mai mult decât penibil, iar justificarea, deşi lăudabilă prin onestitate, mi s-a părut la fel:

— Ce vrei, dragă? Atâta m-am străduit să-mi ascund trecutul, încât l-am uitat de-a binelea!

Mi-a dat apoi dreptate când i-am spus că, în faţa tancului de care îmi vorbise, stătuse şi el, alături de mine, şi că numai jocul întâmplării făcuse ca eu să-i cad sub şenile, iar el nu.

Un altul, care m-a dezamăgit poate şi mai mult, îmi fusese coleg în primele clase de liceu. Era fiu de preot-profesor universitar. Avea să facă parte, mai târziu, din organizaţia „Frăţiilor de Cruce", dar încă din primele clase îşi afişa cu ostentaţie şi mândrie copilărească simpatia pentru Mişcarea Legionară. Inteligent, vioi şi precoce în comparaţie cu majoritatea colegilor lui, avea tendinţa să-i domine, încercând să-şi impună cu orice preţ voinţa şi ideile.

În „discuţiile politice" iniţiate de el şi purtate potrivit celor 11 – 12 ani pe care îi aveam atunci, ne susţineam cu pasiune părerile, dar mai mult cu glasul decât cu mintea, suplinind lipsa de

argumente cu ridicarea tonului şi luarea în derâdere a interlocutorului. În cele din urmă, tema dezbătută era dată uitării, discuţia degenera în ceartă, protagoniştii sfârşind prin a se despărţi supăraţi. Recreaţia următoare îi găsea însă împăcaţi şi din nou împreună la joacă, în curtea şcolii, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Colegul meu însă, care ţinea morţiş să ne facă să-i împărtăşim simpatiile politice, nu suporta să fie contrazis. La orice opoziţie pe care o întâmpina se înfuria, căutând cu aroganţă şi agresivitate să-l intimideze şi să-l constrângă la supunere pe cel care îi rezista.

Într-o zi, punându-mă şi pe mine în această situaţie, am ajuns la conflict. Spre uimirea întregii clase, care ne ştia prieteni nedespărţiţi de joacă şi capii tuturor năzdrăvăniilor, ne-am luat la bătaie. Până să ne despartă colegii, am apucat să ne dăm decât vreo doi pumni şi să ne rupem câţiva nasturi de la uniformă. Lupta a rămas nedecisă. A sfârşit prin a învinge prietenia, întărindu-se şi maturizându-se în pas cu noi, pe măsură ce treceam dintr-o clasă într-alta. În clasa a şasea, m-am mutat la un alt liceu, iar întâlnirile noastre s-au rărit.

Ne-am mai văzut de câteva ori când eram studenţi, el la medicină, eu la drept. Apoi, încă înainte de arestarea mea, ne-am pierdut treptat din vedere, prinşi fiecare în felul lui în vârtejul evenimentelor care începuseră să ne determine cursul vieţii.

Asaltat de amintirile legate de prietenia noastră juvenilă din vremea şcolii, emoţionat, mergeam acum, după mai mult de 13 – 14 ani, să mă întâlnesc cu fostul meu coleg. Mă gândeam la el cu aceeaşi afecţiune de odinioară, bucurându-mă să-l revăd la maturitate, pentru a ne împărtăşi din nou părerile ca altă dată, dar cu mai multă pondere şi obiectivitate.

Ne-am făcut semn cu mâna, de la distanţă. Nu mă

schimbasem prea mult la înfăţişare şi mă obişnuisem să fiu uşor recunoscut de vechile cunoştinţe. Abia mai de aproape îmi descopereau părul încă scurt şi faţa arsă de soarele Bărăganului, atât de deosebită la culoare de pielea bucureştenilor, bronzată la ştranduri sau pe litoralul mării. De altfel, şi eu mă învăţasem să-i descopăr destul de repede pe cunoscuţii de altă dată, înlăturând dintr-o privire modificările aduse de vreme şi de vârsta imaginii pe care le-o păstrasem în minte. Unora le reduceam din ochi surplusul de greutate, pentru a le reda supleţea siluetei din tinereţe. Altora, dimpotrivă, trebuia să le adaug ceea ce vârsta le răpise, fiind nevoit să mi-i închipui cu păr bogat, pentru a corespunde amintirilor mele de dinainte de arestare. Celor mai mulţi, când le vorbeam, le înlocuiam în minte dinţii lipsă, pentru a le regăsi expresia care îmi era familiară.

Numărul mare al oamenilor, bărbaţi şi femei, cu dinţi stricaţi sau lipsă, fiindcă nu-şi puteau permite să plătească preţul unei lucrări dentare, a fost unul din aspectele cele mai degradante care m-a izbit încă de la primii mei paşi pe străzile Bucureştiului, deşi veneam dintr-o lume în care mi se păruse până atunci că e firesc ca omul să fie ştirb. Amicul meu plătise şi el acelaşi tribut vremii care trecuse şi vremurilor grele care veniseră odată cu regimul comunist.

Am intrat într-o cofetărie şi, aşezaţi la o masă mai izolată, am început să ne amintim de trecut. Prezentul l-am lăsat la urmă. Am trecut în revistă, completându-ne reciproc golurile din memorie, numele colegilor de clasă, ale profesorilor şi nenumăratele năzbâtii făcute împreună, care ne costaseră atunci pedepse, note proaste la purtare şi uneori lacrimi amare. Acum, le gustam numai hazul. Episod cu episod, am reconstituit astfel, împreună, o bună parte a copilăriei noastre năzdrăvane din primii ani de şcoală, la vârsta

când, cu ochii încă în lacrimi, ne podidea deja râsul, iar bucuriile ca şi necazurile erau tot atât de repede date uitării.

Ne-am amintit şi de spiritul competitiv de care eram atunci însufleţiţi, de teribilismele cu care stârneam admiraţia colegilor, de ambiţia de a fi mereu în frunte, supralicitându-i la joacă şi contrazicându-i în discuţii, numai de dragul contrazicerii şi a dorinţei de a ne afirma personalitatea.

Am evocat şi controversele pătimaşe în care ne angajam repetându-ne cu încăpăţânare punctele de vedere până ce se încingea cearta. I-am amintit cu această ocazie şi de ciocnirea noastră, când, luându-l în derâdere pentru exaltarea cu care îşi susţinea teoriile politice, proclamându-şi sus şi tare convingerile legionare, sărise la bătaie.

Şi, fiindcă venise vorba de legionari, m-am gândit că îi va face plăcere să-i spun că, stând cu mulţi dintre ei în închisoare, ajunsesem să-i cunosc mai de aproape şi să le apreciez caracterul şi ţinuta ireproşabilă în timpul detenţiei.

Încă de la primele mele cuvinte, amicul meu m-a întrerupt, ţinând să mă prevină că nu mai are nimic comun cu Mişcarea Legionară. Recunosc că pe moment afirmaţia m-a surprins, deşi faptul de a renunţa, la maturitate, la ideile îndrăgite la vârsta de 12 ani, nu era chiar aşa neobişnuit. Vrând-nevrând însă, îmi aminteam de înflăcărarea cu care tot ne vorbise în şcoală despre Codreanu şi despre legionari.

Lucrurile nu s-au oprit aici. Vrând totuşi să-mi explice de ce se lepădase de prima lui dragoste, fostul meu coleg mi-a ţinut o întreagă dizertaţie asupra motivelor care îl determinaseră să-şi revizuiască atitudinea. Toată argumentaţia lui avea să se desfăşoare într-o violentă filipică îndreptată împotriva mentalităţii societăţii în care crescusem şi căreia părinţii noştri îi fuseseră robi.

Ei îi datoram viziunea greşită pe care de mici ne-o făcusem despre lume, interpretarea eronată a unor noţiuni, aprecierea şi cultivarea unor valori false şi a unor prejudecăţi moştenite şi exaltarea peste măsură a sentimentului religios şi naţional. Condiţionată să gândească şi să reacţioneze în virtutea acestor concepţii, generaţia noastră fusese victima unor curente demagogice, ai căror conducători, lipsiţi de scrupule, ne-au minţit şi ne-au exploatat credulitatea, pentru a ne folosi ca masă de manevră în scopuri politice murdare, servind interese străine cauzei româneşti.

Ascultam din ce în ce mai uimit expunerea amicului meu, pe care nu-l mai regăseam decât în vehemenţa crescândă a tonului care îl caracterizase şi în vremea şcolii. În schimb, conţinutul, ca şi o seamă din expresiile folosite, m-au pus pe gânduri. Le mai auzisem, dar în alte împrejurări şi într-un cu totul alt context.

Când s-a pornit cu şi mai mare înverşunare împotriva conducătorilor Mişcării Legionare, în frunte cu Corneliu Codreanu, idolul lui de altă dată, învinovăţindu-i de a fi înşelat tineretul, bătându-şi joc de naivitatea sentimentelor lui curate, îndrumându-l pe calea terorismului şi a crimei, numai pentru a-şi vedea realizate interesele şi planurile lor egoiste de mărire şi putere, nu am mai avut niciun dubiu asupra sursei lui de inspiraţie. Atât acuzaţiile, cât şi termenii şi limbajul purtau pecetea neîndoielnică a formulărilor stereotipe întrebuinţate de „partid” în campaniile de discreditare a adversarilor. Vorbele amicului meu păreau rupte din declaraţiile de demascare cerute deţinuţilor legionari în cadrul „cluburilor” de reeducare de la Aiud.

Şocat şi dezgustat de descoperirea acestei similitudini, mi se făcuse lehamite să-l mai ascult. L-am lăsat însă să-şi verse veninul până la capăt, fără să mai fac vreo remarcă care să alimenteze discuţia. Câteva minute mai târziu, pretextând un rendez-vous, ne-

am despărţit.

Cum relaţia noastră nu depăşise niciodată stadiul amiciţiei din primii ani de şcoală, neînchegându-se între noi o legătură mai profundă, nu pot spune că la această întâlnire pierdusem un prieten. Pierdusem însă o amintire a copilăriei noastre senine. O amintire îndepărtată, înfrumuseţată şi mai mult de trecerea vremii.

O a treia persoană cu atitudine stranie, pe care am văzut-o de mai multe ori pe stradă, după eliberare, m-a şocat mai puţin decât cele două de mai înainte. Deşi ilustra aproape caricatural trista stare generală de frică, cuibărită de-a lungul anilor în sufletele oamenilor, nu mă puteam hotărî, de fiecare dată când îl vedeam, dacă să-i plâng de milă sau să fac haz de comportamentul lui grotesc.

Pe Răzvan M. îl cunoscusem în anii de după 23 August, când eram student. Nu mai ţin minte cum şi în ce împrejurări îl văzusem pentru prima oară. Dar, cine din generaţia noastră de tineri de atunci nu-l cunoştea pe Răzvan, măcar din vedere dacă nu mai de aproape? Răzvan îţi lăsa impresia că este omul care poate fi peste tot în acelaşi timp!

Venea pe la Facultatea de Drept, dar apărea şi pe la celelalte facultăţi. Nu lipsea de la nicio manifestaţie studenţească şi de la nicio întrunire unde urma să vorbească Maniu. Cutreierea centrul Bucureştiului în lung şi-n lat, şi se întâmpla, deseori, să-l întâlneşti de mai multe ori în aceeaşi zi în diferite locuri. Cu paşii lui iuţi şi mersul vioi, părea totdeauna grăbit să ajungă undeva.

De talie mijlocie, zvelt, brunet, purtând o mustăcioară neagră, subţire, care nu-i întuneca figura mereu radioasă, Răzvan era făcut să-ţi cucerească simpatia din prima clipă. O spontaneitate pe care în clipele următoare o regretai amar. Am căzut şi eu din primul moment, ca şi tot grupul meu de prieteni, în mrejele lui Răzvan,

din care nu mai aveai scăpare decât cu fuga.

Încă de la primele cuvinte schimbate cu el, te puteai socoti un om pierdut, pentru că îţi fusese dat să ai de-a face cu cel mai cumplit pisălog pe care l-ai cunoscut vreodată. Mereu în căutarea unei victime pe care să o acapareze şi să o ţină de vorbă, Răzvan îşi făcuse această binemeritată reputaţie de pisălog fără egal printre toţi cunoscuţii din generaţia noastră.

Când te zărea pe stradă (şi avea un ochi de vultur!), te interpela de la distanţă şi în gura mare, de se oprea lumea uimită la auzul exclamaţiilor lui de bucurie. Stăpânit de un neobosit entuziasm, pe cât de exuberant, pe atât de nejustificat, pe care şi-l manifesta zgomotos, traversa strada spre tine, alergând şi gesticulând din braţe ca o moară de vânt, numai pentru a te bate voinicește cu palma pe spate şi a-ţi debita, excitat şi într-o logoree fără sfârşit, tot felul de inepţii lipsite de orice interes. După ce opreai, îţi vorbea ţinându-te de braţ sau de rever, dacă îl preveneai că te duci la întâlnire într-un loc anume, îţi spunea că are acelaşi drum cu tine şi te însoţea, iar dacă erai grăbit, grăbea şi el pasul lângă tine, fără să-i tacă gura o clipă! Nicicum nu era bine!

Erai salvat numai dacă norocul îţi scotea în cale un cunoscut pe care să-l opreşti din drum, să schimbi cu el câteva cuvinte şi apoi, cu riscul de a fi înjurat a doua zi, să-ţi iei rămas bun, lăsându-l în compania lui Răzvan.

Uneori, când voiai să fii singur, apariţia lui Răzvan la locul şi în momentul nepotrivit îţi trezea gânduri criminale. Eram la vârsta când, fie la cinema, fie la ştrand sau chiar pe stradă, voiam deseori să fim singuri cu câte cineva şi, tocmai atunci, se întâmpla să te strige pe nume şi să alerge vesel spre tine Răzvan, bucuros să mai schimbe cu cineva o vorbă. Altfel, Răzvan era un băiat bun şi blând, care nu voia să facă rău nimănui.

Acum, în 1964, deşi trecuse mai bine de un deceniu de când şi uitasem de existenţa lui Răzvan, l-am zărit pe stradă şi l-am recunoscut imediat după siluetă şi mers. Venea în direcţia mea pe acelaşi trotuar, dar nu mă văzuse încă. Era încă departe, dar numai la simpla lui apariţie, reflexul meu de altă dată se trezise din nou, făcându-mă să caut din ochi scăparea pe prima stradă laterală, până la al cărei colţ mai erau doar câţiva paşi. Mi-am stăpânit însă prima pornire şi m-am decis să accept riscul şi să nu-l evit. Mă răzgândisem, nu din plăcerea perversă de a mă lăsa pisat de Răzvan, ci din dorinţa de a mă reîntâlni chiar şi cu o frântură neplăcută, dar rămasă intactă, a trecutului pe care, în mod inconştient, îl căutam.

Am întins, aşadar, pasul pentru a-i veni în întâmpinare şi am ridicat chiar braţul pentru a-i atrage atenţia asupra mea, trotuarul fiind destul de aglomerat de lume. Gestul meu a coincis însă cu o bruscă schimbare de direcţie a lui Răzvan, care, grăbit cum îl ştiam de totdeauna, s-a întors şi, fără să mă vadă, a traversat strada la vreo 30 de metri în faţa mea. Mă aflam în acel moment pe strada Dorobanţi, în dreptul ASCAR-ului, şi mergeam spre Bulevardul Dacia, iar Răzvan trecuse pe trotuarul de vis-à-vis, chiar lângă intrarea grădinii „Mon Jardin”, şi se îndrepta spre colţul străzii Atena. L-am urmărit cu privirea, dar, cum nu a mai întors capul, mi-am văzut de drum, zicându-mi că voi avea prilejul să-l mai întâlnesc şi altă dată.

5

Aşa s-a şi întâmplat. Câteva zile mai târziu, l-am întâlnit iar, tot pe Dorobanţi, pe unde mi-era drumul spre locuinţa mamei. Numai că şi acum scena s-a repetat întocmai, cu singura deosebire că, de data asta, am avut certitudinea că mă văzuse.

Mă observase în ultimul moment* când mă aflam la numai

câţiva paşi în faţa lui. Pentru o clipă, ni se încrucişaseră chiar privirile. Dar numai pentru o clipă, pentru că Răzvan a întors imediat capul şi, la fel de grăbit ca şi prima oară, a repetat aceeaşi manevră de la întâlnirea precedentă: şi-a schimbat itinerariul, a traversat strada şi s-a pierdut printre pietonii de pe celălalt trotuar.

Surprins de atitudinea lui, mă oprisem în loc, urmărindu-l cu privirea cum se îndepărta, fofilându-se printre trecători. Nu-mi puteam explica o asemenea purtare!

Cu prima ocazie, le-am povestit întâmplarea câtorva prieteni care îl cunoşteau. Spre uimirea mea, nu s-au mirat deloc şi mi-au explicat că Răzvan nu mai era de mulţi ani vorbăreţul pe care îl cunoscusem eu pe vremea studenţiei. Devenise extrem de prudent. Din prietenos şi volubil, cum fusese, ajunsese să se ferească de lume şi să evite discuţiile. Prietenilor le spunea că nu vrea să intre în puşcărie, nici pentru o glumă sau o părere exprimată de el şi nici pentru că le-a ascultat pe ale altora. De altfel, ceea ce mi se întâmplase mie li se mai întâmplase şi altor cunoscuţi ieşiţi din închisoare, Răzvan fugind de ei pentru a nu fi văzut în compania unor persoane compromiţătoare. Frica de care era stăpânit îl făcea să-şi etaleze cu indecentă laşitatea, luându-şi cele mai exagerate măsuri de prudenţă.

Din cele ce mi s-au povestit despre el şi după ce mi-a oferit de mai multe ori pe stradă spectacolul penibil de a-l vedea fugindu-mi din cale, mi-a fost mai întâi ruşine pentru el. Mai apoi însă, am ajuns singur la convingerea (pe care, bineînţeles, nimeni nu mi-a putut-o confirma) că la originea spaimei lui Răzvan nu putea fi decât Securitatea. Cunoşteam cazul mai multor persoane pe care Securitatea încercase să le şantajeze ori să le ameninţe, fie pentru a le recruta ca informatori, fie numai pentru a le înfricoşa şi a

răspândi astfel teama şi timorarea în cercul lor de cunoştinţe. Aplicată cuiva mai labil şi mai fricos din fire, cum era Răzvan, metoda îşi atinsese ţelul, victima provocându-mi, în cele din urmă, mai degrabă milă, decât dispreţ.

Ruşine ar fi trebuit să-mi fie pentru cei ce-şi permiteau să terorizeze şi să degradeze fiinţa umană, dar nu reuşeam. Prea mi-era scârbă de ei şi prea îi desconsideram!

Întâlnirea întâmplătoare cu Răzvan mi-a purtat gândul înapoi, la o altă întâlnire, tot întâmplătoare şi tot în faţa ASCAR-ului, petrecută cu 11 ani în urmă. Trotuarul din faţa ASCAR-ului părea să fie locul predestinat să-mi dezvăluie tendinţele din două epoci diferite, ilustrând prin două personaje deosebite evoluţia în timp a mentalităţii oamenilor deformaţi treptat sufleteşte de anii trăiţi sub teroare.

Atunci, în 1953, deşi căutam să trec neobservat, mă întâlnisem nas în nas cu Bebi Bellu, care, aflând că sunt evadat, în mod spontan şi fără să i-o fi cerut, s-a oferit să mă ascundă, găzduindu-mă la el. Nu am uzat de oferta lui, dar i-am rămas până azi recunoscător pentru sprijinul moral pe care l-a reprezentat pentru mine în acel moment.

Acum, în 1964, de pe acelaşi trotuar, Răzvan fuge de mine pentru a nu se compromite în compania unui fost deţinut.

Trist de semnificativă evoluţie pentru demnitatea omului!

După fiecare întâlnire de felul celor trei pomenite mai înainte, tare bine îmi prindea revederea cu alţi oameni, cărora timpul nu le alterase nici firea, nici caracterul.

Într-una din zile, am avut norocul să dau peste doi din aceşti martori ai altor vremuri din lumea Bucureştiului tinereţii mele. Mă dusesem la spitalul Filaret, la Dr. Serge Băicoianu, pentru un control pulmonar, aşa cum mă sfătuise prietenul meu, Dr. Savu,

înainte de a părăsi lagărul de la Salcia. Examinându-mă, Serge a constatat că procesul tuberculos, declanşat la Aiud, fusese stins definitiv datorită tratamentului aplicat de Miki Savu, la Salcia.

După consultaţie, Serge m-a luat de braţ şi a ieşit cu mine pe coridor.

— Vino cu mine! Vreau să-ţi fac o surpriză!

M-a condus la o sală de aşteptare de lângă holul de intrare, unde doi bolnavi, aşezaţi faţă în faţă, îmbrăcaţi în pijamale şi învăluiţi în nori de fum, stăteau de vorbă. La deschiderea uşii, s-au grăbit să-şi dosească, în mod inutil, ţigările.

Efectul observaţiilor făcute de Serge fumătorilor, pe obişnuitul lui ton sarcastic, era de la bun început anulat de zâmbetul indulgent şi expresia protectoare a privirii care îi îmblânzea figura, ce se voia a fi mereu de om ursuz.

Cei doi bolnavi şi cu mine eram însă prea emoţionaţi şi bucuroşi de neaşteptata noastră revedere, pentru a-l mai băga în seamă pe doctor.

Unul din cei doi era tocmai Bebi Bellu, de care am pomenit mai înainte şi care, în 1953, ştiindu-mă evadat şi urmărit de Securitate, nu pregetase să-mi ofere adăpost, în pofida riscurilor la care se expunea.

Cel de-al doilea era Radu Maltezeanu, fratele mai mare al lui Vlaicu, care şi el îmi întinsese o mână de ajutor la Iacobeni, în timp ce eram fugar prin Munţii Bucovinei. Despre Radu aflasem, în închisoare, că fusese şi el arestat. Prezenţa lui în lagărul de la Ghencea îmi fusese semnalată în timpul popasului făcut ia Jilava, cu ocazia unui transfer de la o închisoare la alta. Mă aşteptam atunci ca, într-o bună zi, întâmplarea să ne aducă împreună în aceeaşi puşcărie, dar drumurile noastre nu s-au întâlnit.

Când eram foarte tânăr şi diferenţa de vârstă dintre noi conta,

îl admiram pentru succesele lui mondene. Era bărbat frumos, totdeauna elegant şi atrăgea multe priviri!

Sub regimul comunist, când lupta de clasă era în toi, nu şi-a părăsit ţinuta şi atitudinea de domn, deşi, de teamă, lumea din jur îşi spunea „tovarăşe” şi începuse să-şi proletarizeze aspectul, renunţând la cravată, pălărie şi batista din buzunarul de la piept. Mi se povestise apoi că nici în închisoare nu şi-a dezis originea şi nu şi-a făcut clasa de râs.

Amândoi, şi Bebi Bellu şi Radu Maltezeanu, avuseseră leziuni pulmonare şi se aflau sub îngrijirea periodică a doctorului Băicoianu, la Spitalul Filaret. Aproape neschimbaţi la înfăţişare, îşi păstraseră caracterul şi firea nealterate. Gândeau, vorbeau şi se purtau la fel cum îi cunoscusem înainte de închisoare. La ei, până şi patima fumatului părea să fie semn de statornicie!

Am stat cu ei la o lungă şuetă, contribuind şi eu la înceţoşarea încăperii, fumând ţigară după ţigară. Mi-a făcut bine… moralmente!

Deşi începusem să mă adaptez grijilor, nevoitor şi modestelor bucurii ale vieţii, pe care mi le oferea Bucureştiul, la vremea aceea, continuam să mă simt înstrăinat. Eram mereu în căutarea unor vestigii nedenaturate ale trecutului, pe care numai când şi când le mai întâlneam. Mă bucuram atunci până şi de imaginea fugară, surprinsă întâmplător pe stradă, a câte unei persoane care îmi amintea ceva din lumea oraşului după care tânjeam. De fapt, un oraş de care nu fusesem niciodată legat sentimental, dar care începea să-mi fie drag abia acum, după ce îşi pierduse caracterul şi farmecul pe care nu ştiusem să le apreciez la timpul lor. O dragoste întârziată, născută poate mai degrabă din îndărătnicia cu care respingeam din toată fiinţa mea urâţenia prezentului!

Veneam într-o zi pe bulevard, dinspre Piaţa Romană spre

centru, când am avut, pentru un moment, impresia că mă aflu din nou în Bucureştiul căutat. Mai aveam vreo 50 de metri buni până la colţul cu Str. Atena (devenită Nikos Beloiannis, un personaj mai puţin cunoscut publicului datorită activităţii lui de „erou socialist”, cât mai cu seamă băuturilor M.A.T. pe care umorul negru al bucureşteanului le botezase: „Te-am zărit printre morminte”, „Adio, mamă!” sau „Ia-mă cu tine, Beloiannis!”).

Aruncându-mi privirea înainte, peste intersecţia cu Str. Atena, ochii mi s-au oprit deodată asupra unei siluete cunoscute, care, amintindu-mi de o imagine similară a aceluiaşi colţ de stradă, m-am transpus, pentru o clipă, cu mulţi ani în urmă în Bucureştiul de la sfârşitul războiului. Cum era să nu mă fi crezut trăind iar în anii 4 50 când, exact în acelaşi loc, pe trotuarul din faţa lui „Gălăţescu” (aşa se chema atunci bodega devenită între timp „bufet de stat”), stătea, scrutând strada, şi acum ca şi atunci, Radu Fundăţeanu!

De la distanţa la care mă găseam, nu-i distingeam figura, dar, aşa cum îl recunoscusem numai după siluetă şi ţinută, eram sigur că nu mă puteam înşela nici asupra expresiei trăsăturilor pe care mi le închipuiam chiar înainte de a le vedea.

Pe măsură ce mă apropiam, toate presupunerile mi se confirmau, înalt, drept, degajat în atitudine, cu o mână în buzunar, căutând, ca întotdeauna, să dea impresia că are un rendez-vous, dar vânând între timp, sub masca unei totale indiferenţe, privirea admirativă a vreunei trecătoare, Radu Fundăţeanu îşi perpetua, de decenii, pe străzile Bucureştiului, figura de cabotin sentimental. Devenise un fel de monument mobil al genului, care se deplasa numai pe anumite trasee centrale, oprindu-se la răscrucile şi orele cele mai frecventate de frumoasele mondene sau mai puţin mondene ale oraşului. Cu un aer puţin blazat, cu o sprânceană uşor ridicată, plimba o privire distrată peste lumea care îi trecea pe

dinainte, deşi sunt sigur că nu-i scăpa nicio mişcare.

Radu era cel mai mare din cei trei fraţi Fundăţeanu. Figuri mai şterse, mai puţin bine conturate decât a fratelui lor Radu, ceilalţi doi nu se evidenţiau, în mod special. De altfel, gurile rele nu le prea recunoşteau nicio calitate, în afară de cea vestimentară. Iar despre Radu, care vorbea puţin, pretindeau că tăcea, fiindcă nu avea ce spune.

Personal, nu i-am cunoscut de aproape. Îi cunoşteam mai mult din vedere şi din reputaţie, pentru că Fundăţenii (cum li se spunea), dar mai ales Radu, îşi aveau locul lor în peisajul bucureştean al tinereţii mele. Toţi trei se remarcaseră încă din vremea războiului prin extravaganţa îmbrăcăminţii, fiind printre primii aşa-numiţi „malagambişti”.

Din câte îmi amintesc, Sergiu Malagamba fusese un cântăreţ de jazz care, fără voia lui, din cauza muzicii americane pe care o interpreta, ajunsese, pentru lumea „anglofililor” din capitală, un fel de simbol al protestului monden şi de salon împotriva alianţei cu Germania. Tot ca un semn de contestaţie, la fel de utilă, apăruse, în acea vreme, şi o notă mai excentrică în îmbrăcămintea masculină, modă adoptată de un număr restrâns de tineri, care au fost ridiculizaţi în fel şi chip de ceilalţi şi chiar de publicaţiile umoristice ale timpului. Li s-a spus „malagambişti” şi li se făcuse chiar un cântec, care le descria în batjocură îmbrăcămintea. Îmi amintesc doar un fragment: „Gulerul compresă… haina pardesiu”… etc.

După perioada „malagambistă”, fraţii Fundăţeanu reveniseră la costumul clasic englezesc, pe care mai cu seamă Radu îl purta cu eleganţă şi mers de *dandy* când ieşea „la vânătoare” în târg. Şi acum, postat în faţa fostului „Gălăţescu”, Radu se prezenta tot aşa sau, mai bine-zis, se voia la fel de elegant în ţinută, de irezistibil în

atitudine şi de cuceritor din priviri.

Cu cât înaintam însă spre el, impresia ce mi-o făcuse de la distanţă se modifica. Pas cu pas, apropierea scotea la iveală ceea ce depărtarea ascunsese. Realitatea, mai crudă, venea să retuşeze imaginea personajului pe care o păstrasem în amintire, ponosindu-i hainele, şi aşa cam desuete în eleganţa lor de altă dată, şi aşezându-i pe trăsăturile feţei ofilite de vreme umbrele şi ridurile inerente vârstei. Dar chiar şi aşa cum arăta acum, cam prăfuit de timp şi chiar puţin ridicol cu veleităţile lui de Don Juan în declin, prin simpla lui prezenţă în colţ la „Gălăţescu”, Radu Fundăţeanu mi-a dat totuşi, pentru un moment, impresia că Bucureştiul rămăsese la fel cum îl lăsasem. O falsă şi trecătoare impresie, pe care nu am avut-o de prea multe ori după ieşirea mea din închisoare.

Hfev

Entuziasmul cu care mă avântasem în primele săptămâni în căutarea unei lumi pierdute, căreia îi dusesem atâta vreme dorul, nu-şi găsise satisfacţie în întâlnirile cu cunoscuţii de altă dată.

Cu toate că cei mai mulţi dintre ei nu-şi schimbaseră decât prea puţin felul de a gândi şi simţi, resemnarea lor, dusă până la obişnuinţă şi chiar indiferenţă faţă de regimul instaurat, mă dezamăgise.

Treptat, dându-mi seama că nu mai vorbeam chiar aceeaşi limbă, am renunţat să mai abordez în discuţiile cu ei anumite subiecte pentru care nu mai reuşeam să le trezesc interesul. Nu-i ocoleam, dar nici nu-mi mai dădea inima ghes să-i întâlnesc. Mă vedeam cu plăcere numai cu un cerc restrâns de cunoştinţe, unele vechi, altele noi şi, bineînţeles, cu cei câţiva foarte buni prieteni de altă dată, de care eram legat sufleteşte. Cu toate acestea, după primele săptămâni de la eliberare, în care, dornic de lume,

vânturasem Bucureştiul în lung şi în lat, am început să le simt lipsa foştilor camarazi de închisoare. Şi nu numai a celor care mi-au fost aproape. Îmi lipsea întreaga atmosferă şi mentalitate în mijlocul căreia trăisem atâţia amar de ani, fără să-mi pierd încrederea în oameni şi nădejdea în viaţă.

Mi se părea acum că în închisoare avusesem un teren mai solid sub picioare decât nisipurile mişcătoare pe care călcam afară. Probabil că dorinţa de a mă întoarce la prietenii din închisoare mocnea deja, de o vreme, în subconştient. Aşa mi-am explicat faptul că, după experienţele cu lumea de afară, am început tot mai des nopţile să mă visez în închisoare. Şi nu erau coşmaruri, cum nici visele din închisoare în care mă vedeam liber nu fuseseră coşmaruri. Curând aveam să aflu că mulţi din foştii deţinuţi avuseseră în contactul cu lumea de afară şi uneori şi în propria lor familie surprize la fel sau chiar mai neplăcute. Şi la ei, ca şi la mine, reacţia s-a manifestat tot prin nevoia de-a dreptul imperioasă de a se întoarce într-o lume cu care se înţelegeau şi în mijlocul căreia se simţeau mai bine.

Am început, aşadar, să ne căutăm unii pe alţii şi să ne vedem cu regularitate, fie vizitându-ne acasă, fie întâlnindu-ne în oraş. Câţiva eram prieteni mai apropiaţi, unii ne ştiam numai din vedere, de la Piteşti, Aiud sau altă puşcărie, iar alţii ne cunoscusem abia după eliberare, dar ne ştiam din auzite.

Încetul cu încetul, mi-am găsit astfel locul într-un mediu mai prielnic, limitat la cercul restrâns al vechilor prieteni şi al foştilor camarazi de închisoare, făcând abstracţie de existenţa unei întregi lumi de cunoştinţe cu care înţelesesem că nu mai aveam nimic comun. Evitam, în acest fel, contactul cu oameni care mă dezamăgiseră şi, totodată, mă sustrăgeam şi atmosferei nesuferite pe care o creau, stârnind discuţii generatoare de neîncredere şi de

suspiciune.

În Bucureşti, în acea vreme, obsesia turnătoriei era la ordinea zilei.

Ir

Turnătorul de afară, spre deosebire de cel din închisoare, neputând fi cu certitudine identificat, era văzut peste tot, bănuiala planând asupra multora, cel mai adesea fără o justificare întemeiată. Gogoriţa acestui duşman invizibil, dar prezent în tot locul, făcea minuni, timorând, demoralizând şi semănând neîncredere între oameni, mai abitir decât apariţia temutului securist în uniformă.

Pe la jumătatea lui august, după ce mi-am căpătat buletinul de identitate şi livretul militar, am plecat la mare. Banii de tren mi i-a dat mama, din modestele ei venituri, provenind din lecţiile de limbă franceză pe care le dădea, clandestin, acasă. Insistase să dau curs invitaţiei grupului meu de prieteni vechi, care, aflându-se pe litoral, în concediu, îmi scriseseră o carte poştală de la „2 Mai”, propunându-mi să împart cu ei locuinţa.

După ce îi dusesem dorul atâţia ani, marea din acel sfârşit de vară m-a încântat mai mult ca niciodată. M-am bucurat din plin de cele zece zile petrecute de dimineaţă şi până la apusul soarelui, numai pe plajă, în mijlocul prietenilor.

La înapoiere, spre Bucureşti, am profitat să mă opresc o zi la Constanţa. Voiam să-i reîntâlnesc pe câţiva din foştii deţinuţi dobrogeni, cu care legasem prietenie în închisoare. La Salcia, înainte de eliberare, le memorasem adresele. I-am găsit acasă şi pe părintele Bumbac şi pe profesorului Gică Perdichi. În cele câteva săptămâni de când erau liberi, se mai întremaseră, le crescuse părul şi începuseră să arate a oameni ca lumea. Mie însă mi-au rămas până azi în amintire, aşa cum îi cunoscusem la Salcia.

Am stat o mulţime la taifas şi ne-am trezit vorbind cu nostalgie de momentele trăite împreună în închisoare. De la ei am aflat adresele la care îi puteam găsi pe Gioga Parizianu şi pe Alecu Caranica. Cu cel din urmă mă văzusem ultima dată, în 1953, la Cavnic, înainte de evadare. Ne-am regăsit acum, în 1964, la Constanţa, la fel de prieteni ca atunci şi tot atât de emoţionaţi de revedere ca şi la despărţirea de la Cavnic.

Vesel şi plin de viaţă, ca întotdeauna, Gioga m-a primit şi el cu aceeaşi bucurie. După toate prin câte trecuse în lunga lui închisoare, rămăsese acelaşi suflet mare şi cald.

— Mergem mai întâi să ne întâlnim cu băieţii de la mină şi de la Salcia! – mi-a spus şi m-a dus în piaţa unde veneau să-şi vândă produsele ţăranii din împrejurimile Constanţei.

Nici n-am apucat bine să facă câţiva paşi printre căruţele, tarabele şi coşurile cu zarzavaturi şi fructe, că am fost înconjuraţi de mai mulţi macedoneni care îl cunoşteau pe Gioga. Cu vioiciunea lor de temperament, gesticulând şi vorbind în grai armânesc, i-au mai strigat şi pe alţii, aşa că, în cele din urmă, opriţi între două grămezi de lubeniţe, ne aflam în mijlocul unui grup de macedoneni cu care nu mai pridideam să dau mâna sau să mă îmbrăţişez, atunci când îi cunoşteam.

Toţi erau foşti deţinuţi, majoritatea din ei puşi în libertate în cursul verii, conform aceluiaşi decret care mi se aplicase şi mie.

Nu aş mai şti să le înşir numele tuturor celor cu care stătusem la Cavnic şi la Salcia şi pe care i-am reîntâlnit în ziua aceea în piaţa din Constanţa, şi nici al acelora cu care mi-a făcut cunoştinţă Gioga, prezentându-mă cu formula „e ficior de-al nostru”, garantându-le astfel că mi se putea acorda încredere. Bucuria revederilor, manifestată cu gălăgioasă exuberanţă şi ploaia de întrebări şi răspunsuri pe care le schimbam despre

soarta altor camarazi de detenţie, acoperindu-ne unii altora vocea cu glasuri tot mai ridicate pentru a ne face auziţi, făcuse din grupul nostru punctul de atracţie al pieţei.

La un moment dat, la apropierea unor nedoriţi, cunoscuţi numai de ei, macedonenii s-au avertizat discret, numai din priviri şi din câte un cuvânt şoptit în dialect, pentru a devia discuţiile spre teme mai potrivite cu locul în care ne aflam. Tănase, un armân mai înalt decât ceilalţi, cu care stătusem la Salcia, a şi luat un pepene verde din grămada de lângă noi şi a început să mi-l propună spre cumpărare, lăudându-i calităţile şi pârâindu-mi-l la ureche ca să-mi dovedească că era copt. M-am prins în jocul lui şi, după o scurtă tocmeală, am părăsit piaţa cu pepenele sub braţ. Gioga m-a dus în casa unor armâni, unde venise şi Alecu Caranica şi apoi, rând pe rând, şi alţi cunoscuţi din închisoare.

În faţa unor gustări, din care nu lipseau brânza şi roşiile, am ciocnit câteva pahare de vin şi am stat de vorbă mai mult între noi, povestind iar de-ale noastre. Ceilalţi, pe care în glumă îi numeam „civili”, după una din cele trei categorii: „gardieni, deţinuţi şi civili” (adică oameni liberi), în care împărţisem lumea când eram închişi, aşezaţi sau stând în picioare în jurul nostru, ne ascultau cu atenţie poveştile, căutând să deducă înţelesul unor cuvinte şi expresii cu care închisoarea îmbogăţise limba română.

Din timp în timp, uşa încăperii se deschidea şi gazdele noastre mai primeau câte un musafir. Îmi era greu să-mi dau seama dacă noul-venit era rudă, prieten sau numai cunoştinţă, pentru că fiecare era primit cu aceleaşi manifestări de simpatie şi afecţiune, de parcă ar fi fost un membru al familiei.

Am fost întotdeauna tentat să spun că spiritul de familie la armâni este mai degrabă un fel de spirit de clan, care extindea legătura dintre cei de un sânge dincolo de cele mai îndepărtate

grade de rudenie cunoscute.

Timp de câteva ceasuri, m-am bucurat şi eu de căldura acelei numeroase familii de macedoneni, în mijlocul căreia am fost primit, regăsind atmosfera de încredere şi solidaritate pe care o trăisem pentru prima oară, tot printre ei, în lagărul de la Cavnic.

Am plecat în ziua aceea din Constanţa cu gânduri mai senine şi mai bun la suflet, pentru o vreme.

La întoarcerea în Bucureşti, primul drum pe care l-am făcut a fost la Dr. Dan Gerota. Voiam să mă operez de hernia inghinală, cu care mă alesesem de la descărcatul bacurilor la Salcia. Datorită lui, o săptămână mai târziu am fost internat la spitalul Fundeni, unde m-a operat chiar el.

Dan Gerota a fost şi el unul din doctorii la ajutorul căruia am apelat pentru o serie de foşti camarazi de închisoare. De fiecare dată le-a facilitat internarea în spital, asigurându-le un tratament şi o îngrijire de privilegiaţi.

Odată refăcut după operaţie, am început să bat tot mai des drumul la oficiul de repartizare a braţelor de muncă, pentru a obţine un serviciu. Când în primele zile după eliberare mă înscrisesem la „braţele de muncă”, mi se spusese să mă mai interesez, din când în când, la ghişeul lor, dacă mi s-a găsit un loc de muncă. Nu fusesem atunci prea insistent, timpul trecuse, plecasem la mare, fusesem apoi internat în spital şi, astfel, pierdusem momentul favorabil când, imediat după eliberarea tuturor deţinuţilor politici, autorităţile se grăbiseră să-i încadreze în câmpul muncii. O grabă determinată nu atât de grija de a le asigura mijloacele de existenţă, cât de interesul Securităţii de a-i şti fixaţi şi a-i avea sub supraveghere şi la locul de muncă, nu numai la domiciliu, unde se aflau sub ochiul vigilent al responsabililor de stradă sau de bloc.

De câte ori treceam pe la „braţele de muncă”, primeam acelaşi răspuns negativ. Numai de două ori mi s-a oferit loc de muncitor pe şantiere de construcţie, în afara Bucureştiului, pe care nu le-am acceptat, sperând să găsesc totuşi un serviciu în oraş.

Am ajuns astfel, prin diferiţi cunoscuţi şi diferite relaţii de la om la om, să găsesc, sporadic, de lucru în cadrul unor „colective” afiliate unor cooperative. Cooperativele au fost colacul de salvare pentru nenumăraţi proscrişi, dându-le posibilitatea să-şi poată câştiga existenţa în pofida autobiografiei „necorespunzătoare”. În cooperative îşi găsiseră refugiul tot felul de „foşti”: ofiţeri din fosta armată regală „deblocaţi”, moşieri, industriaşi sau negustori, cărora li se confiscase pământul, întreprinderea sau prăvălia, femei ai căror bărbaţi fuseseră condamnaţi în procese politice, iar acum, după decretul din anul 1964, foarte mulţi foşti deţinuţi politici.

Îmi amintesc şi acum cu gratitudine de fraţii Cernat, care mă primiseră în „colectivul” lor şi cum, împreună cu ei, am muncit timp de o săptămână la Hotelul Lido, de pe Bulevardul Brătianu. Lucrarea prevedea acoperirea planşeului Restaurantului Lido cu mochetă. Executarea comenzii era urgentă, la deschiderea restaurantului urmând să asiste un ministru şi alte câteva mărimi din „partid”. Tratative cu direcţia hotelului, pentru executarea la timp a lucrării, le purtaseră fraţii Cernat, tocmindu-se la preţ după legile pieţei libere. Conducerea hotelului fiind la ananghie, nicio întreprindere de stat neangajându-se să pună mocheta într-un timp atât de scurt, fusese nevoită să accepte condiţiile puse de Cernat. Teama de a nu fi gata la data vizitei ministrului a făcut-o să recurgă la falsuri în statele de salarii, pontând ore de muncă în plus şi muncitori fictivi, pentru a satisface pretenţiile ridicate de Cernat – care altfel nu ar fi consimţit să execute lucrarea. Odată căzuţi la învoială, ne-am apucat de treabă, lucrând timp de vreo

cinci sau şase zile fără întrerupere, zi şi noapte. Furam doar din când în când câte zece minute de somn, întinşi pe jos, pe mochetă.

Îngrijorat, directorul venea tot timpul să vadă cum progresează lucrarea. Pentru a evita timpii morţi şi întreruperile prea lungi, nu ne lăsa să plecăm la ora meselor. Dăduse ordin să ni se aducă de mâncare de la bucătăria restaurantului chiar la locul de muncă. De câteva ori ne-a adus chiar el, cu tava, cafele, ca să ne menţină treji.

Ştiu că partea care mi-a revenit mie din suma care s-a împărţit între membrii „colectivului" era echivalentă cu cel puţin două-trei salarii lunare, ceea ce mi-a prins tare bine atunci.

O vreme, am reuşit să-mi cârpesc existenţa cu câştiguri modice, prestând tot felul de munci ocazionale şi de scurtă durată pe la diferite cooperative. Bani nu aveam, dar aveam în schimb mult timp liber. Mi-l petreceam în mare parte împreună cu unii din foştii deţinuţi, care se aflau şi ei în căutare de lucru, sau vizitându-i pe alţii mai norocoşi, angajaţi în cele mai neaşteptate activităţi.

Nu-l pot astfel uita pe Daniel Cantemir, care lucra cu încă doi inşi la secţia unei cooperative de tâmplărie care confecţiona sicrie. Aşa-zisul atelier se afla într-o încăpere destul de mare, în care jumătate era ocupată de stive de scânduri gata tăiate şi fasonate. Din ele, Daniel şi colegii lui selecţionau materialul pentru cele două sau trei tipuri de sicrie pe care le producea cooperativa. În cealaltă jumătate de cameră se aflau mai multe capre de lemn pe care erau aşezate sicriele în curs de lucru. Munca celor trei consta în ajustarea şi încheierea scândurilor, prin încleiere sau baterea de cuie. Pentru ultimele operaţii, de finisaj şi lustruire, întrebuinţau şmirghel, baiţ şi lac.

Izolat şi departe de centrala cooperativei, atelierul lui Daniel ajunsese loc de întâlnire pentru câţiva din foştii lui camarazi de

detenţie de la Piteşti. Bineînţeles că aspectul macabru al încăperii, plină de sicrie, se preta la glume pe măsură. Tonul l-a dat Daniel: la prima vizită pe care i-am făcut-o la atelier, ne-a ieşit înainte cu metrul în mână pentru a ne lua măsurile! Iar prietenului meu Dinu Mitache, pe care îl luasem cu mine, i-a spus că nu-l poate servi fără aprobare specială, pentru că nu se încadrează în prevederile STAS-ului. Dinu Mitache avea un metru nouăzeci şi unu înălţime!

De fiecare dată când veneam în vizită, cel mai pricopsit dintre noi aducea câte un borcan de nescafe. Aşezaţi pe sicrie sau tolăniţi în ele, fumam, beam cafele şi mai puneam ţara la cale.

„Să te tot lăfăi într-un astfel de coşciug”, spuneam noi, amintindu-ne de formulele finale care ne-ar fi aşteptat în închisoare: gol în groapa comună sau vârât într-o ladă ca la Aiud, făcută din scândurelele de la lădiţele de marmeladă.

Incontestabil, era mai bine în libertate decât în închisoare!

În cele din urmă, am ajuns pentru o ceva mai lungă perioadă de timp într-un loc de muncă mai stabil, tot în cadrul unui „colectiv” restrâns, afiliat unei cooperative de mase plastice.

Eram cinci sau şase inşi, care munceam uneori, când aveam toate materialele necesare, mai multe zile în şir, de dimineaţă până seara, iar alteori rămâneam inactivi tot atâtea zile şi, câteodată, chiar mai multe, din lipsă de materie primă. Zilele de plată şi sumele ce ni se cuveneau, în funcţie de producţia realizată, sufereau şi ele fluctuaţii la fel de capricioase ca şi programul de muncă.

Produsele muncii noastre erau un fel de bibelouri de un prost gust atât de perfect, încât ştiai dinainte cu cine aveai de-a face, văzându-i pe cei ce se opreau să le admire în vitrinele cooperativei, unde erau expuse sub denumirea de „flori incluzionate”.

Şeful colectivului nostru şi, totodată, iniţiatorul acestor inel

uzii de flori în plexiglas era Raţiu, fost membru al partidului comunist, implicat în procesul lui Pătrăşcanu şi eliberat şi el din închisoare prin decretul de graţieri din anul 1964. Fosta lui apartenenţă politică îl avantaja. Folosea cu îndemânare, dar şi cu mici „atenţii”, relaţiile cu vechii tovarăşi de partid pentru procurarea materialelor necesare şi obţinerea de comenzi, strecurându-se cu îndrăzneală şi pricepere printre prevederile noianului de legi, dispoziţii şi decrete, care îi stăteau în cale. Uneori, când tranzacţia pe care o avea în vedere depăşea cadrul legal, îşi asigura spatele cointeresându-l la câştig pe câte un „tovarăş” mai sus-pus, care accepta să tuteleze abuzul. Din aceste interese, combinaţii şi profituri, ce se realizau la nivelul cadrelor de conducere ale cooperativelor sau ale direcţiilor unor ministere, rezulta pentru noi posibilitatea de a avea de lucru şi deci de a câştiga un ban.

Primele săptămâni am lucrat în cartierul Vitan, la atelierele secţiei de mase plastice a cooperativei la care era afiliat colectivul nostru. Apoi, din lipsă de spaţiu, am fost nevoiţi să ne mutăm într-un atelier improvizat, până la găsirea unui local mai adecvat. Provizoratul s-a dovedit însă de durată.

Am început, aşadar, şi ne desfăşurăm activitatea într-o baracă de scânduri, cu pământ pe jos şi acoperită cu carton asfaltat. Se compunea dintr-o singură încăpere, de dimensiunea unei camere obişnuite. Coşmelia se afla în curtea casei lui Bazilescu, unul din colegii noştri de muncă, aşezată destul de central în zona străzilor Vasile Lascăr – Maria Rosetti. În baracă, abia aveam loc să ne învârtim printre cele două sau trei polizoare şi fierăstrăul electric, fixate pe bancul de lucru, un alambic primitiv aşezat într-un echilibru dubios deasupra unui arzător de aragaz, diferite stive de plăci de plexiglas şi mormane de deşeuri din acelaşi material.

Când se lucra la polizoare, nu ne vedeam om cu om de pulberea fină de plexiglas care umplea încăperea, în atmosfera şi aşa viciată de mirosul înecăcios şi toxic emanat de alambicul în care, prin distilarea deşeurilor, obţineam din nou, sub formă lichidă, materia primă trebuincioasă. Acest lichid, pe care (nu ştiu cât de corect din punct de vedere chimic îl numeam „monomer” de plexiglas), îl prelucram în curte, încălzindu-l mai întâi în nişte baloane din sticlă de Jena, până ce începea procesul de „polimerizare”. (Baloanele din aşa-zisă sticlă de Jena erau fabricate în ţară şi nu rezistau toate la temperaturile ridicate la care erau supuse, expunându-ne în orice moment riscului unei explozii sau incendiului, monomerul fiind extrem de inflamabil.)

Urma apoi partea cea mai obositoare a muncii, când, printr-o mişcare continuă a braţelor, învârteam balonul (cu o capacitate de trei litri), făcând să se prelingă lichidul pe cale de îngroşare de-a lungul pereţilor recipientului, până ce îl aduceam la gradul de vâscozitate potrivit. Din când în când, mai scufundam balonul în apă, pentru a-l răci şi pentru a încetini şi stăpâni astfel procesul de polimerizare, care producea temperaturi foarte ridicate.

Îmi închipui că, într-un laborator chimic, toate aceste operaţii se execută cu maşini centrifuge şi sub indicaţiile unor aparate speciale de măsurat temperatura şi de urmărit cu precizie procesul de polimerizare – şi nu în modul primitiv în care procedam noi.

Datorită experienţei şi unei oarecari rutine căpătate cu timpul, am reuşit însă să ne folosim simţurile în locul aparatelor, ca nişte adevăraţi muncitori ai lagărului socialist! Măsurăm temperatura cu podul palmei sau apropiind balonul de obraz, iar gradul de vâscozitate al materialului îl apreciam din ochi. Totuşi, de multe ori simţurile ne înşelau şi dădeam greş.

Niciunul nu aveam cunoştinţe de chimie, iar Raţiu învăţase

procedeul lăutăreşte, după ureche, de la un bătrân profesor de chimie, transmiţându-ni-l şi nouă tot aşa şi cerându-ne să păstrăm secretul pentru a evita apariţia concurenţei.

În lumea cooperativelor „incluzia în plexiglas” era considerată o invenţie ce se cerea patentată. (După ce am ajuns în străinătate, aveam să aflu că procedeul era cunoscut de multă vreme. Incluziile noastre de flori urmau deci buna tradiţie sovietică din domeniul invenţiilor… deja inventate.)

Faza finală a procesului de fabricaţie a incluziilor cuprindea confecţionarea din plăcuţe de plexiglas de diferite culori a unor casete, ca nişte cutii fără capac, pe fundul cărora, în interior, lipeam cu câteva picături de eter două sau trei imortele numite şi „flori de paie”, care, prin uscare, nu se decolorează. În aceste cutii, peste flori, turnam apoi monomerul ajuns la consistenţa mierii de albine. Prin expunerea lor la lumină şi sub permanentă supraveghere, monomerul începea să polimerizeze din nou, până ce se întărea de tot, făcând masă compactă cu pereţii cutiei, lăsând să se vadă, prin transparenţă, florile din interior.

Mai urma finisajul, extrem de anevoios, compus dintr-o serie de lucrări succesive de fasonare a fiecărei piese la ferăstrăul circular, cu pila şi cu glaspapir. Ultima operaţie, lustruitul, se făcea la o perie de bumbac montată la capătul polizorului.

Mai amintesc că florile le procuram tot noi, culegându-le de pe maidanele din jurul Bucureştiului. Cele mai multe şi mai frumoase creşteau însă pe câmpurile şi prin şanţurile prăfuite ale drumurilor de ţară din Dobrogea, de unde le culegeam când mergeam vara la mare.

Am înşirat toate aceste amănunte, pentru că mi s-au întipărit în minte prin aspectele mizerabile şi descurajatoare sub care mi se prezenta viaţa de afară, după eliberarea din închisoare. În al doilea

rând, am vrut să fac cunoscute aceste detalii despre procedeele şi condiţiile de lucru, pentru că tocmai ele au stat la originea accidentului care în iarna aceea era să ne coste viaţa.

Eram împreună cu doi dintre colegii mei în baraca cu pretenţii de atelier, din curtea casei lui Bazilescu. Pulberea fină de plexiglas, pulverizată de polizoarele la care lucram, plutea ca o ceaţă în aerul îmbâcsit al încăperii. În spatele nostru, alambicul pus în funcţiune pe arzătorul lui de gaz era singura sursă de căldură din baracă. O căldură asociată în mod obligatoriu cu mirosul înecăcios, produs de distilarea deşeurilor din alambic.

Se apropia termenul de predare a incluziilor şi lucram de zor, fără să ţinem seama de aerul irespirabil, de curentul glacial de afară, care, strecurându-se printre scândurile pereţilor barăcii, ne venea din faţă, şi nici de dogoarea alambicului care, pe de altă parte, ne încingea spatele. Ne întrerupeam doar, din când în când, pentru a scutura praful de plexiglas ce se aşeza pe noi. Eram albi la faţă ca morarii la măciniş, ninşi de făină şi pe cap, şi pe sprâncene, şi pe gene.

Aşa ne-a şi surprins explozia ce s-a produs în spatele nostru. În aceeaşi clipă, întreaga încăpere a fost cuprinsă într-o văpaie de foc orbitoare. În panica momentului, nu am gândit şi nu am simţit nimic. A dominat instinctul. Am sărit de pe scaunul de lucru, m-am repezit la uşă, am izbit-o cu toată puterea smulgând-o din ţâţâni şi am ţâşnit afară din mijlocul flăcărilor care îmi şuierau ca vântul pe lângă urechi.

Încă nu simţeam nicio durere. Jetul de flăcări, care a ţâşnit odată cu mine în curte, m-a mai însoţit câţiva paşi. Dându-mi seama că-mi ardeau hainele în spinare, am început să mă tăvălesc prin zăpadă până ce s-au stins. Abia când m-am ridicat de jos, am luat cunoştinţă de ceea ce se petrecea în jur. Bazilescu şi cu

celălalt coleg, care ieşiseră în urma mea din baracă, erau de nerecunoscut. Feţele le erau mânjite de sânge şi de scrum. Pe obrajii jupuiţi le atârnau petece sângerânde de piele. Stătuseră numai câteva clipe mai mult ca mine în focul din baracă, în timp ce eu, având norocul să lucrez chiar lângă uşă, reuşisem să scap primul din flăcări.

Pălălaia de foc, ieşită odată cu mine din baracă, ţâşnise prin uşa deschisă ca dintr-un aruncător de flăcări, întinzându-se până la vreo cinci-şase metri distanţă, în mijlocul curţii. Limbile de foc îl întâlniseră în cale pe un cunoscut al familiei Bazilescu, care tocmai venea să-l viziteze. Omul nu mi-a atras decât pentru o clipă atenţia. Gesticula şi ţipa cât îl ţinea gura. Nu am înţeles ce spunea, dar, crezând că strigă după ajutor din cauza incendiului, nu l-am mai luat în seamă. Aveam să aflu mai târziu, după ce am ieşti din starea de şoc în care mă aflam, că nenorocitul urla de durere. Fusese atins de flacăra ţâşnită din baracă. Suflată prin uşa deschisă în curte, flacăra i se prelinsese numai o singură dată şi atât de scurt de-a lungul corpului, încât nu apucase nici măcar să-i pârlească paltonul din stofă groasă de lână pe care îl purta. În schimb, în aceeaşi fracţiune de secundă, sub paltonul care rămăsese intact, pantalonii din „tergal” i s-au aprins de dogoarea flăcării, topindu-se şi lipindu-i-se de corp. El şi cu Bazilescu s-au ales cu cele mai grave arsuri şi s-au chinuit cel mai mult în spital.

Eu nu simţeam însă nicio durere. Continuam să fiu într-o stare de surescitare de care nu-mi dădeam seama. Mi s-a povestit mai târziu că am ieşit alergând pe stradă, strigându-le şi celorlalţi să vină după mine. Îmi amintesc că aveam în minte un singur gând: să ajung la farmacia din colţ. Am dat buzna înăuntru, cerând să fie chemată salvarea, fără să realizez în acel moment cu câtă violenţă izbisem uşa de perete şi cât de tare răcnisem.

Farmacista şi cele două ajutoare încremeniseră şi mă priveau speriate. Atunci m-am văzut cum arătam într-o oglindă din spatele tejghelei şi tot atunci am remarcat că din mâna dreaptă îmi ţâşnea sângele la fiecare pulsaţie (când mă tăvălisem cu hainele aprinse prin zăpadă, mă tăiasem destul de adânc într-un ciob de sticlă, secţionându-mi o arteriolă). Aveam faţa însângerată, plină de băşici şi de fâşii de piele care îmi atârnau ca nişte ciucuri pe obraz.

Una dintre fetele din farmacie, care se dezmeticise din spaimă, se repezise, între timp, la mine şi mă lovea cu un prosop pe spate, unde puloverul mai ardea încă mocnit şi fumega. Cealaltă puse mâna pe telefon, să cheme salvarea. La prima încercare, sunase ocupa. Nu am mai stat să formeze şi a doua oară numărul. Am ieşit în stradă strigând după un taxi care tocmai trecea. A oprit.

Bazilescu şi celălalt coleg de lucru sosiseră şi ei în faţa farmaciei. Amândoi nu mai conteneau să ţipe şi să se vaite de durere. Sub ochii trecătorilor, opriţi ca la spectacol, ne-am urcat în maşină, eu lângă şofer, cei doi în spate. Din proprie iniţiativă, şoferul ne-a dus la cel mai apropiat spital (cred că era spitalul Dr. Cantacuzino).

Deşi ne-au văzut cum arătam, desfiguraţi şi plini de sânge, şi ne-au auzit vaietele, nu ne-au deschis poarta spitalului şi ni s-a refuzat primul ajutor. Am fost îndrumaţi la spitalul de urgenţă, specializat în arsuri şi chirurgie plastică. Era fostul spital Dr. Antoniu. Până la el mai aveam o bună bucată de drum, spitalul aflându-se dincolo de Piaţa Victoriei, între Şoseaua Kiseleff şi Bulevardul Filantropia. Pe drum, mi s-au accentuat şi mie durerile care până atunci fuseseră suportabile.

Am intrat în clădirea spitalului de urgenţă, îndrumaţi de un felcer spre o sală mare, cam întunecoasă şi rece. În partea dreaptă, se aflau nişte despărţituri cu duşuri şi căzi de baie. Doi oameni de

serviciu, în halate ce se voiau încă albe, ne-au cerut să ne dezbrăcăm şi să intrăm sub duşuri. M-am împotrivit. Le-am spus că nu ne putem scoate hainele şi, mai ales, trage mânecile puloverelor peste mâinile care ne erau numai băşici şi carne vie. Am pretins să ne taie mânecile cu o foarfecă.

Unul din ei, un fel de brută primitivă la înfăţişare, care mi-a amintit de Gherdan (bestia de gardian de la Oradea), s-a apropiat de Bazilescu cu aerul omului de meserie, care ştie ce trebuie făcut:

— Vino-ncoace, că-ţi trag eu mânecile şi aşa!

Cred că în acel moment am suferit al doilea şoc. Mi s-a urcat sângele la cap şi am început să răcnesc. Ceream să vină un doctor. A intervenit felcerul. Le-a spus celor doi oameni de serviciu să-şi vadă de alte treburi, că nu e nevoie să facem baie, iar nouă ne-a spus să-l urmăm.

Am urcat după el câteva trepte. Aici, sala mi s-a părut şi mai largă, şi mai neprimitoare. Ne-am oprit în faţa unui birou, în spatele căruia s-a instalat felcerul. Plin de importanţă, tacticos, a căutat printre hârtii un formular şi, tot aşa de încet, a cotrobăit prin sertar după un creion. Poate că din cauza durerilor tot mai mari, aşteptarea mi se părea interminabilă. Când, în sfârşit, şi-a potrivit toate cele necesare pe birou, a luat creionul chimic în mână, a ridicat ochii la mine şi m-a întrebat:

— Numele? I l-am spus.

— Prenumele? (De fapt a zis „pronumele”, cum spuneau şi gardienii la puşcărie.)

I l-am spus şi pe ăsta.

— Anul şi data naşterii?

Aici am întrerupt interogatoriul. Prea semăna cu cel din închisoare şi prea mă pridiseră durerile!

Într-un ultim efort, stăpânindu-mi furia turbată care mă

cuprindea, i-am cerut, pe un ton calm, dar hotărât, să-mi dea voie să dau un telefon acasă. Aparatul se afla pe colţul biroului, la îndemâna mea. Fără să aştept încuviinţarea, am şi ridicat receptorul din furcă.

— Nu e telefon pentru public! – s-a răţoit felcerul la mine şi, ridicându-se de pe scaun, a întins mâna să-mi apuce receptorul.

Gestul lui a fost picătura care a umplut paharul! Furia care clocotea în mine s-a dezlănţuit fără să mai ţină seama de nicio stavilă. Ce am făcut şi ce am spus de aci înainte nu mai ştiu exact. Am aflat mai târziu de la doctorul Petrică Stănescu, fostul meu coleg de liceu care era de serviciu în dimineaţa aceea la spital. Ţin minte doar că l-am îmbrâncit pe felcer cu mâna din care continua să-mi ţâşnească sângele, stropindu-l pe faţă şi pe halat, insultându-l, totodată, şi ameninţându-l cu moartea dacă nu cheamă imediat un doctor.

Speriat, omul şi-a părăsit biroul, iar eu am reuşit să formez numărul gazdei mele, Lilica Ciorănescu, pe care am rugat-o să o prevină de cele întâmplate pe nepoata mea Sandra Boian şi pe prietenul meu Lulu Ivanovici, amândoi doctori. Mai mi-amintesc că i-am cerut să nu-i spună deocamdată nimic mamei.

Varianta mai completă a izbucnirii mele necontrolate, de la intrarea în spital, mi-a povestit-o în următoarele zile Petrică Stănescu. Se pare că tot personalul spitalului fusese alarmat de răcnetele mele, care răsunaseră până la ultimul etaj al clădirii. Spunea că nu mai auzise demult un asemenea potpuriu de insulte şi înjurături ca cel pe care îl proferam la adresa „bandiţilor şi criminalilor”.

Se vede treaba că îndelungatul contact ce-l avusesem cu gardienii şi ofiţerii M.A.I. lăsase urme în subconştient!

Apoi, lucrurile s-au precipitat. Au intrat în grabă în încăpere

mai multe persoane în halate albe, probabil infirmiere şi surori, urmându-l pe un doctor, care, repezindu-i pe cei din jur, şi-a impus autoritatea dând dispoziţii de pregătire pentru operaţii. Încă de la primele cuvinte pe care ni le-a adresat, asigurându-ne că vom fi imediat îngrijiţi, mi-a câştigat încrederea şi am încetat să mai vociferez. Gemeam însă şi mă văităm în rând cu ceilalţi doi, din cauza durerile acute.

Mai ţin minte cum am fost culcat pe o targă înaltă cu rotile şi împins într-o sală învecinată. M-au oprit sub o lampă puternică, unde mi s-a făcut o injecţie. L-am mai văzut apoi pe Lulu Ivanovici aplecat asupra mea şi, înainte de a-mi pierde complet cunoştinţa, am mai apucat să-l aud spunându-mi că a vorbit cu chirurgul care l-a asigurat că sunt în afară de pericol şi că nu voi rămâne desfigurat.

Apoi, după nu ştiu câtă vreme, ajuns în sala de reanimare, plutind încă între vis şi realitate, l-am auzit iar pe Lulu, care îmi spunea:

— Să nu te gândeşti să faci vreo prostie. Îţi dau cuvântul meu de onoare că nu te mint. Te vei reface şi nu-ţi va rămâne nicio cicatrice. Trebuie doar să ai răbdare.

Cum mă aflam sub efectul calmantelor care mi se administrau, nu mă trezeam decât pe jumătate pentru a adormi din nou. În somnolenţa mea auzeam totuşi vaietele neîntrerupte care, timp de câteva zile şi nopţi, îmi parveneau de la unul din cele cinci sau şase paturi din camera de reanimare. Era cunoştinţa lui Bazilescu, care îi intrase în curte în momentul exploziei şi fusese surprins de vâlvătaia flăcărilor izbucnite din baraca incendiată. Calmantele nu reuşeau să-i aline chinurile decât scurtă vreme. Încet, încet însă l-au părăsit şi pe el durerile, ca şi pe noi ceilalţi.

Nu mai ştiu câte săptămâni am stat internat. Oricum, am

petrecut Crăciunul la salvare.

Deşi în cazul meu arsura nu fusese profundă, pielea se refăcea totuşi încet. Arsura de pe dosul mâinii stângi le-a dat mai mult de furcă doctorilor. Fusese mai adâncă şi rana nu dădea semne de vindecare.

Medicul-şef (ajuns profesor şi director al spitalului datorită dublului merit de a fi studiat chirurgia plastică în „marea Uniune Sovietică" şi de a fi şi membru de partid) venind, într-o zi, în vizită prin saloane, s-a oprit şi la patul meu. Mi-a examinat mâna şi a conchis că pielea nu se va reface de la sine şi că va trebui să se recurgă la o grefă. Unul din medicii care îl însoţea a încercat să-i sugereze o amânare a operaţiei, susţinând că el vede totuşi pe suprafaţa plăgii câteva puncte de regenerare a pielii. Amintindu-i cu emfază că are experienţă de specialist în acest domeniu, profesorul i-a respins propunerea. La părerea doctorului se raliase şi Petrică Stănescu, care, după plecarea profesorului, a venit să-mi spună că vor tergiversa câteva zile programarea operaţiei de grefă, timp în care diagnosticul lor se va confirma.

Aşa a şi fost.

Când, o săptămână mai târziu, a trecut din nou prin salonul în care mă aflam, profesorul m-a recunoscut şi şi-a amintit de dispoziţia pe care o dăduse. Întorcându-se spre doctorii care îl însoţeau la vizita bolnavilor, i-a apostrofat cu duritate:

— De ce nu l-aţi programat până acum pentru grefă?

— Tocmai voiam să vă semnalez că nu a mai fost necesar, deoarece dezvoltarea procesului de refacere a ţesutului epitelial este acum vizibil – i-a răspuns doctorul vizat.

Contrariat, profesorul mi-a examinat mâna şi, pus în faţa evidenţei, nu a mai insistat. Nu a mai zis decât „Bine!" şi, vădit nemulţumit că nu mă poate opera, a trecut la patul următor.

Aflasem de la ceilalţi doctori că profesorul era un pasionat „sta-hanovist” al operaţiilor de grefă, realizând, cu preţul unui procent foarte modest de operaţii reuşite, depăşiri senzaţionale ale planului operator.

Am avut astfel norocul să nu cad victimă performanţelor chirurgicale ale profesorului.

Şi totuşi am aflat că „tovarăşul profesor” nu ducea lipsă de paciente din lumea privilegiată a înaltelor cadre de partid, care recurgeau la iscusinţa lui pentru diferite operaţii estetice, de corectare şi completare a lipsurilor sau de înlăturare a surplusurilor cu care le înzestrase natura.

În perioada de convalescenţă, când pielea de pe faţă, mâini şi glezne se refăcuse în mare parte, dar era încă extrem de subţire şi de sensibilă, mă plimbam cât era ziua de lungă pe coridoarele spitalului sau stăteam de vorbă cu alţi bolnavi, cu infirmierele şi cu doctorii.

Singura mea grijă era să-mi menajez pielea nou crescută, care crăpa şi sângera la cea mai uşoară lovitură.

De la cei care veneau să mă viziteze şi de la doctorii pe care îi cunoşteam, personalul spitalului aflase că fusesem închis şi se purta cum nu se putea mai bine cu mine. Beneficiam şi eu de valul general de simpatie şi încredere de care se bucurau foştii deţinuţi politici. Aşa se face că nimeni nu se ferea de mine şi nu-şi punea lacăt la gură. Din vorbă în vorbă, ajunseseră nu numai să nu-şi mai cenzureze spusele, dar chiar să-mi destăinuie „secretul de stat” pentru a cărui trădare Securitatea îi ameninţase cu arestarea şi condamnarea.

Acest „secret” îl constituiau câţiva ingineri, meşteri şi muncitori de la „Combinatul Siderurgic” din Ardeal (cred că de la Hunedoara, dar nu mai sunt sigur), care fuseseră grav accidentaţi

la locul de muncă şi internaţi în spital în condiţii cu totul speciale. Fuseseră victimele unei explozii, urmată de un incendiu, produse în schimbul lor de lucru. Nu mai ţin minte dacă fuseseră şi pierderi de vieţi omeneşti, dar cei internaţi la „Salvarea" din Bucureşti erau aproape toţi groaznic mutilaţi şi infirmi pentru totdeauna. Pe câţiva am avut ocazia să-i văd.

Cum însă în regimul comunist „grija faţă de om" e strâns legată şi de „grija faţă de bunurile poporului", Securitatea a bănuit imediat că poate fi vorba de un act de sabotaj şi a pornit investigaţiile în descoperirea vinovaţilor.

Pagubele materiale pricinuite de explozie nu puteau fi altfel justificate. Trebuia să fie găsiţi ţapii ispăşitori, pentru ca răspunderea să nu cadă asupra direcţiei combinatului şi nici asupra ierarhiei de partid din cadrul ministerului, care, prin ordinele şi dispoziţiile ce le dăduseră, erau adevăraţii vinovaţi de cele întâmplate. Cel puţin aşa suna versiunea inginerului internat, cu care am reuşit să stau de vorbă. O versiune care explica catastrofa ce avusese loc, dând în vileag racilele binecunoscute şi generalizate în toate sectoarele de activitate: presiunile pentru îndeplinirea şi depăşirea normelor şi planului de producţie, fără să se ţină seama de întreţinerea, uzura şi capacitatea de funcţionare a maşinilor, nici de măsurile de protecţie a muncii şi nici de efectul negativ al istovitoarelor ore suplimentare de muncă impuse muncitorilor.

Securitatea şi procuratura se străduiau să elimine din dosarul pe care îl întocmeau toate aceste argumente ridicate de victimele accidentului, cărora li se dresau actele de dare în judecată pentru sabotaj.

Cercetările şi anchetarea răniţilor începuseră încă dinainte ca aceştia să fi fost apţi din punct de vedere medical să răspundă la

întrebări, anchetatorii Securităţii şi procurorii continuând săptămâni în şir să le tot ia declaraţii, din care să rezulte că provocaseră intenţionat explozia pentru a sabota producţia.

Cum niciunul din cei anchetaţi nu recunoştea asemenea aberaţie» ancheta căuta să stabilească prin mărturii culese de la alţi muncitori, de la cunoscuţi, vecini şi chiar rudele lor, că răniţii îşi manifestaseră în diferite ocazii nemulţumirea faţă de regim, criticând partidul şi guvernul. (Menţionez că inginerul care vorbea era membru de partid!) Li se scotea, de asemenea, în evidenţă originea socială nesănătoasă şi provenienţa din familii burgheze sau de ţărani chiaburi, cu mentalitate reacţionară. Securitatea specula toate informaţiile despre prietenii sau rudele anchetaţilor care suferiseră condamnări politice pentru că fuseseră membri ai Mişcaţii Legionare sau ai „partidelor istorice”.

Încondeiaţi astfel cu cele mai negative atribute ale duşmanilor clasei muncitoare, nu li se mai oferea decât soluţia recunoaşterii faptelor, pentru a obţine indulgenţa justiţiei.

Am relatat numai pe scurt din ceea ce mi-amintesc că mi-a povestit inginerul şi încă un tovarăş de-al lui, pentru a arăta spiritul în care erau duse cercetările.

Atât el, cât şi celelalte victime ale exploziei erau internaţi într-un salon mai izolat, de la capătul unui coridor, ţinut sub observaţia unui agent al Securităţii. Cum condiţiile de spitalizare nu puteau asigura realizarea unei izolări perfecte, bolnavii fiind nevoiţi să-şi părăsească deseori salonul pentru diferite tratamente, deplasându-se fie la sala de operaţii, fie la camera de pansamente, fie la sala de gimnastică medicală şi mecano-terapie, eficacitatea supravegherii lor lăsa de dorit. Mai intervenise cu timpul şi plictiseala, şi neglijenţa agenţilor. Dându-şi probabil seama de inutilitatea însărcinării primite de a păzi nişte oameni bolnavi şi neputincioşi,

unii ţintuiţi la pat, iar alţii abia ţinându-se pe picioare, nu-şi mai dădeau osteneala să-i supravegheze îndeaproape, mulţumindu-se să facă simplă figuraţie pe coridor pentru ochii superiorilor.

La fel de ridicolă părea şi dorinţa Securităţii de a împiedica contactul lor cu ceilalţi bolnavi din spital şi cu personalul medical, pentru ca lumea să nu afle de explozia de la combinatul siderurgic. Cazul lor devenise în spital un fel de secret al lui Polichinelle. Toţi ştiau întreaga poveste şi se prefăceau a nu şti nimic. Şi Securitatea ştia că lumea ştie şi cred că nici nu voia altceva decât această complicitate la minciună din partea oamenilor.

Cum în societatea socialistă nu se întâmplă nici accidente de muncă, nici crime, nici alte infracţiuni caracteristice societăţii decadente capitaliste, bineînţeles că presa nu publicase nimic despre explozie. Iar despre soarta victimelor acelei explozii nu am mai aflat nici eu nimic, după ce am părăsit spitalul. Cu prilejul vizitelor pe care i le-am făcut ulterior lui Bazilescu, rămas încă o bucată de vreme internat) mi s-a spus că situaţia accidentaţilor în explozia şi incendiul de la „combinat” era neschimbată.

Condiţiile primitive de muncă din cadrul „colectivului” lui Raţiu de la cooperativa de mase plastice, având ca urmare explozia, incendiul şi internarea noastră la Salvare, organizarea şi îngrijirea medicală din spital, influenţate şi ele de apartenenţa politică a directorului cu studiile făcute în „Uniune”, diferitele cazuri de accidente de muncă, dintre care nu l-am pomenit decât pe cel care ilustra în modul cel mai flagrant lipsa de omenie, abuzul şi imixtiunea Securităţii pentru a salva şi acoperi cu orice preţ iresponsabilitatea şi incapacitatea criminală a celor din conducerea statului şi partidului, au fost pentru mine, pe lângă multe alte experienţe trăite după ieşirea din închisoare, aspectele cele mai dezolante ale libertăţii de care, pasămite, trebuia să mă

bucur. O libertate într-o atmosferă ce mi se părea pe zi ce trecea mai apăsătoare, făcându-mă să mă gândesc tot mai des la o scăpare. Ideea obsedantă a evadării îmi dădea din nou târcoale, la fel ca în anii de puşcărie. Visele cu amintiri din închisoare mi se împleteau în somn cu scene de trecere clandestină a frontierei, aşa cum mi le imaginasem în planurile pe care mi le tot făceam în timpul zilei, începusem iarăşi să mă informez în mod discret despre situaţia din zona frontierei sârbeşti, deşi riscurile trecerii Dunării şi a străbaterii Iugoslaviei fără a fi prins şi în cel mai bun caz numai extrădat, dacă nu împuşcat, erau prea mari şi nu mă încumetam să mi le asum.

Eram mai degrabă tentat să mă aventurez pe calea sugerată de Gioga Parizianu la Salcia: să trecem graniţa prin Dobrogea, să traversăm Bulgaria şi apoi, prin filiera armânilor din sudul ţării, să ajungem în Grecia. Impedimentele în calea unei asemenea aventuri începeau chiar înainte de a o plănui. Ar fi trebuit mai întâi să-l întreb pe Gioga dacă şi acum, după eliberarea din închisoare, mai era dispus să-şi încerce cu mine norocul, înfruntând două frontiere şi străbaterea Bulgariei, de la nord la sud. Abia după un răspuns afirmativ din partea lui ne-am fi putut apuca să discutăm planul de drum în detaliu.

Pentru a mă consulta cu Gioga însă, care îşi găsise între timp o locuinţă şi un loc de muncă tocmai la Moineşti, în Moldova, mie îmi lipseau nu numai banii necesari de deplasare şi întreţinere pe durata întâlnirii, dar şi timpul, fiind nevoit să lucrez mai departe la cooperativă pentru un salariu care şi aşa abia reuşea să-mi asigure un minimum de existenţă. Era un cerc vicios din care nu puteam ieşi.

În frământările mele pe tema unei fugi din ţară, mă lăsam uneori furat şi de gândul unor speranţe iluzorii, dacă nu chiar

puerile. Printre ele îmi imaginam şi fuga pe calea aerului, formulă demult zădărnicită de autorităţi prin măsurile pe care le luaseră după un număr de tentative în acest sens, în marea lor majoritate eşuate încă din faşă. Şi totuşi, cum nu zburasem încă niciodată cu avionul, mi-am luat într-o duminică un bilet pentru un „zbor de agrement” de o jumătate de oră pe deasupra împrejurimilor Bucureştiului, mai mult pentru a-mi stimula imaginaţia şi a-mi satisface curiozitatea.

Îmi vine să cred că datorită acelui zbor, lipsit de sens şi fără vreo consecinţă practică, am reuşit să-mi influenţez soarta sau poate chiar să-mi forţez destinul, pentru că cel de-al doilea avion în care m-am urcat în viaţa mea avea să aterizeze, trei ani mai târziu, la Zürich.

Dorinţa de a pleca din ţară, în speranţa că mă voi simţi mai liber şi mai puţin străin printre străini, creştea pe zi ce trecea, nu numai la mine, dar şi la cei câţiva prieteni şi cunoscuţi care se încumetau să-şi destăinuie gândurile.

Dorul de ducă mi-l mai astâmpăram sau poate, dimpotrivă, nu făceam decât să mi-l întreţin mai viu, ducându-mă, din când în când, cu prietenul meu Mitache să beau o cafea la bufetul aeroportului de la Băneasa. Cafeaua era mai bună ca în oraş, iar atmosfera din sala aeroportului era mai civilizată şi mai îmbietoare din cauza curăţeniei, a politeţii chelnerului şi a liniştii netulburate decât de megafonul care anunţa programul zborurilor.

Adevăratul motiv al vizitei noastre la cafenea, numai în anumite zile şi la o anume oră, era însă altul: veneam să asistăm la decolarea avionului „Caravelle”, care zbura la Paris!

Sorbindu-ne cafelele, ne uitam la puţinii călători care îşi făceau apariţia, înainte de ora plecării, pentru a-şi îndeplini formalităţile la ghişeele din aerogara. Printre ei, rareori vedeai

câte un om obişnuit. Majoritatea autohtonilor care plecau erau însărcinaţi cu misiuni oficiale sau trimişi să participe la congrese în străinătate. Aveau, în general, aspectul clasic al speciei care ocupa funcţii de încredere şi răspundere în serviciile şi direcţiile diferitelor ministere. Păreau toţi făcuţi de o mamă: figuri mai mult sau mai puţin lombroziene, cu cefe late, bine hrăniţi şi plesnind de sănătate, siguri pe ei, păşind cu autoritate, vorbind lat şi tare, râzând şi schimbând între ei glume într-o limbă stridentă, în care expresiile grosolane se împleteau cu cuvintele pretenţioase şi cu sens denaturat ale limbii de lemn.

Uneori, destul de rar, mai vedeam şi câte un străin sau doi. Îi recunoşteai imediat după aerul lor degajat, după privirea senină, după cum stăteau hainele pe ei.

Pentru noi însă, momentul mult aşteptat nu-l reprezenta nici defilarea pasagerilor, fie ei români sau străini, nici dispariţia lor dincolo de uşa păzită unde se făcea controlul paşapoartelor şi bagajelor. Noi nu ne întrerupeam conversaţia şi nu ne părăseam măsuţa unde ne băusem cafelele, decât când reactoarele ambalate ale „Caravelle”-i făceau să vibreze geamurile aerogării. Ne mutam atunci pe scaunele din faţa ferestrelor care dădeau spre pista de decolare şi nu mai slăbeam avionul din ochi.

După îmbarcarea pasagerilor, când zgomotul reactoarelor se înteţea şi avionul începea să ruleze pe pistă, mă surprindeam ţinându-mi respiraţia până ce-l vedeam desprinzându-se de la sol. Apoi, şi eu, şi prietenul meu, îl petreceam cu ochii în tăcere, până ce pierea în albastrul cerului.

Cu aceeaşi privire şi aceleaşi gânduri urmărisem de la gratiile celulei şi ciorile din curtea Zărcii, când îşi luau zborul peste zidurile şi sârmele ghimpate care împrejmuiau Aiudul.

Dacă la mine intenţia de a fugi peste hotare nu s-a precizat

decât târziu, după închisoare, dorinţa mamei de a mă vedea plecat în străinătate s-a manifestat odată cu năvălirea ruşilor în România, la 23 August 1944. Pe vremea aceea însă eram mult prea optimist şi trăiam din plin în spiritul de luptă împotriva ruşilor şi comuniştilor, care însufleţea tineretul din şcoli şi universităţi. Aş fi privit atunci plecarea din ţară, pentru a te pune la adăpost, ca pe un act ruşinos, de dezertare de la datorie şi de trădare de neam, deşi mama încerca să-mi domolească judecăţile pripite, elanul entuziasmelor şi pornirile pătimaşe ale vârstei.

Acum, după închisoare, îmi făcea mereu aluzie la o eventuală plecare, evident pe cale legală, punându-şi speranţa în tot felul de invitaţii sau intervenţii din partea unor rude sau prieteni din Occident, cărora le comunica, prin orice ocazie se ivea, dorinţa ei de a mă şti scăpat din ghearele regimului.

La mine nu mai găsea de data asta opoziţia de dinainte, ci numai scepticismul cuvintelor cu care excludeam asemenea posibilitate:

— Cum îţi închipui că Securitatea va da paşaport unui fost deţinut politic?!

Pentru a nu-i înmulţi grijile, nu-i vorbeam de gândul meu de a trece graniţa clandestin.

Era prin luna mai, când am aflat, printr-o prietenă care lucra la O.N.T. Carpaţi, că oficiul de turism angajează pe perioada de vară ghizi pentru vilegiaturişti străini care veneau să-şi petreacă vacanţa pe litoralul Mării Negre. Erau căutaţi tineri care să cunoască limba engleză sau franceză. Oferta era atrăgătoare. Aveam ocazia nu numai să stau pe gratis toată vara la mare, cu casa şi masa asigurate, dar, după spusele prietenei mele, urma să primesc şi un salariu destul de bun. Birourile O.N.T.-ului erau pe Bulevardul Brătianu, vis-à-vis de cinematograful ARE, devenit

„Patria”. Angajările se făceau fără multe formalităţi de către serviciul personal, care se afla la parterul clădirii. Erau grăbiţi să-şi completeze numărul de ghizi de care aveau nevoie pentru sezonul care începea şi nu-şi mai pierdeau timpul cu verificări prea amănunţite.

Prietena mea, care lucra în aceeaşi clădire, la serviciul contabilitate, aflase întâmplător că O.N.T.-ul comunicase oficiului de repartizare a braţelor de muncă numărul de oameni pe care voia să-i angajeze. M-a îndemnat să mă prezint chiar a doua zi, înainte ca locurile să fie ocupate şi să spun că deţin informaţia de la „braţele de muncă”.

Aşa am şi făcut. A doua zi, m-am strecurat în rândurile unui grup de funcţionari, care tocmai pătrundeau în clădire, evitând astfel să fiu legitimat la poartă şi întrebat unde, la cine şi pentru ce vreau să intru. M-am dus direct la uşa ce-mi fusese indicată şi am intrat într-o încăpere mare, cu mai multe birouri, în care forfoteau o sumedenie de funcţionari. Unul singur, foarte tânăr şi cu înfăţişare plăcută, stătea aşezat la biroul lui, părând să nu aibă nimic de lucru. Aveam să aflu a doua zi de la prietena mea că era de la serviciul de cadre. M-a văzut oprit lângă uşă, mi-a făcut semn să mă apropii şi m-a întrebat ce vreau. I-am spus că vin de la „braţele de muncă”, pentru un post de ghid, anunţat vacant de O.N.T. Tânărul s-a arătat imediat interesat şi a ieşit brusc din inerţia în care se complăcuse până atunci. Sculându-se de pe scaun, s-a apropiat de tejgheaua care ne despărţea, menită să oprească accesul publicului spre birourile din încăpere, şi mi-a pus prima întrebare:

— Ce limbă străină cunoaşteţi?

— Franceza – i-am răspuns.

— O vorbiţi bine?

Lăsând modestia la o parte, i-am confirmat:

— Da! Foarte bine!

Satisfăcut de răspunsuri, a luat de pe birou un formular de angajare şi a început să-l completeze, cerându-mi datele obişnuite: numele, prenumele, data şi locul naşterii, adresa etc. Totul mergea strună. El părea mulţumit de mine, iar eu îl găseam tot mai simpatic, pe măsură ce completarea formularului se apropia de sfârşit. Mă vedeam deja pe plaja de la Mamaia, când, deodată, totul s-a împotmolit la întrebarea:

— Unde aţi mai lucrat?

— La cooperativa de mase plastice.

— De când până când?

I-am spus, sperând că nu va mai insista asupra subiectului. Dar el a insistat:

— Văd că nu aţi lucrat la cooperativă decât câteva luni. Unde aţi mai lucrat înainte?

Nu puteam ocoli întrebarea, aşa că mi-am luat inima în dinţi şi i-am răspuns la fel de prompt ca şi mai înainte:

Nu am mai lucrat nicăieri, fiindcă am fost în închisoare – i-am spus cu aerul cel mai natural din lume.

A urmat o scurtă pauză, după care a venit şi întrebarea-cheie:

— Pentru ce?

De data asta am fost laconic:

— Politic.

Cuvântul magic pe care îl pronunţasem şi-a produs aproape instantaneu efectul. Toată graba aproape febrilă cu care îmi completase până atunci formularul de angajare s-a stins ca prin farmec, tânărul recăpătându-şi brusc privirea inertă şi expresia indiferentă din momentul intrării mele în birou. S-a uitat mai întâi la ceas şi, deşi nu trecuseră mai mult de 10 – 15 minute de când

începuse să stea cu mine de vorbă, s-a mirat că se făcuse aşa de târziu. În consecinţă, mi-a dat de înţeles că s-a răzgândit şi nu mai completează formularul. L-a depus deci împreună cu tocul pe birou şi m-a sfătuit cum e mai bine să procedez:

— Du-te dumneata acasă, scrie o cerere de angajare şi depune-o într-una din zilele următoare la poartă. Când se va rezolva, vei primi răspunsul în scris.

Se străduise să-mi vorbească cu aceeaşi amabilitate şi bunăvoinţă ca şi mai înainte, dar se vedea că numai prezentam pentru el acelaşi interes, ca la începutul convorbirii noastre.

Deşi înţelesesem că mi se spulberaseră iluziile de a petrece vara la mare, nu am vrut să mă supun ritualului încetăţenit de a mă preface a da crezare unor vorbe pe care atât eu, cât şi cel ce le pronunţase le ştiam mincinoase. Nu puteam împiedica formularea minciunii, care ţinea de însăşi natura comunismului, dar nu înţelegeam să mă şi înjosesc, colaborând de bunăvoie la propria mea înşelare, simulând credulitatea. Cum nu mai aveam nimic de pierdut, am fost tentat să-mi iau satisfacţia, încercând să-i smulg tânărului adevărul. M-am aplecat spre el, peste tejgheaua despărţitoare, lăsându-l înadins să-mi surprindă privirea prudentă, aruncată împrejur, mi-am potrivit glasul, să nu fie auzit de funcţionarii de la celelalte birouri, şi, aproape în şoaptă, i-am vorbit cam aşa:

— Nu vă supăraţi, am văzut că sunteţi un om binevoitor şi, de aceea, aş îndrăzni să vă rog ceva…

Atât atitudinea mea, cât şi tonul confidenţial pe care îl adoptasem invitau, dacă nu la complicitate, cel puţin la o oarecare intimitate; ceea ce l-a şi făcut pe tânăr să mă întrebe ce doresc, tot cu glasul scăzut, ca şi mine.

— Ca să nu mai pierd timpul cu demersuri de angajare inutile,

v-aş ruga să-mi spuneţi sincer…

Şi aici am făcut o scurtă pauză şi, uitându-mă insistent în ochii lui, am continuat tot pe şoptite:

…Se poate sau nu se poate?

L-am văzut mai întâi surprins şi apoi tulburat. Întrebarea mea nu respectase regula jocului şi îl neliniştea. A rămas un moment descumpănit. Pregeta să-mi răspundă. Apoi s-a decis. S-a uitat mai întâi pe furiş spre celelalte birouri, pe urmă din nou la mine şi, în sfârşit, mi-a dat răspunsul. Abia l-am auzit, atât de încet mi l-a şoptit:

— Nu se poate…

Şi, după o ezitare, a mai adăugat:

…Îmi pare rău…

Nu ştiu nici eu de ce, dar atunci am fost convins că îi părea rău. Poate fiindcă în confruntarea ce avusese loc între robotul securist şi omul normal biruise, pentru o clipă, cel din urmă. Ultimele cuvinte înainte de a pleca i le-am adresat numai acestuia:

— Vă mulţumesc pentru bunăvoinţa ce mi-aţi arătat-o!

Şi totuşi, în vara aceea, ca şi în următoarele patru, câte le-am mai apucat în ţară, am reuşit să petrec de fiecare dată câte 3 – 4 săptămâni la mare. Pentru mine şi pentru mulţi din prietenii şi cunoscuţii mei, concediul la mare era singura perioadă senină şi fericită din cursul anului; motiv pentru care un an întreg făceam toate economiile şi sacrificiile posibile pentru a ne putea plăti şederea timp de o lună la „2 Mai”, unde ne întâlneam cu toţii.

Ţin minte că două astfel de concedii le-am făcut cu banii câştigaţi de pe urma vânzării unor broşe lucrate artizanal acasă. Materia primă, cutiile de medicamente din material plastic, mi le procurau doctorii prieteni, care lucrau în spitale. În loc să le arunce, rugau surorile să le strângă pentru mine. Lilica Ciorănescu

colabora şi ea la diferitele operaţii ale procesului de fabricaţie.

Cutiile din plastic le fărâmiţam într-o piuliţă şi, după ce le amestecam cu alte bucăţi de plastic colorat, le puneam la topit pe aragaz, în nişte creuzete mici de porţelan. Ni le procura prietenul nostru Giorgi Lahovary, inginer chimist, care lucra la laboratorul Comitetului Geologic.

În masa vâscoasă şi încă fierbinte din creuzet introduceam câte o rondelă de tablă subţire, decupată din capacele cutiilor de nescafe, pe care reproduceam efigia unor monede antice, care puteau fi văzute prin transparenţa materialului plastic, după ce se răcea şi se solidifica. Prin apăsarea şi presarea rondelelor pe suprafaţa unor monede, reuşeam să imprim în tabla moale a cutiei de nescafe efigia reprezentată pe monedă, căreia îi afumam apoi, la flacăra unei lumânări, conturul şi părţile mai puţin proeminente, pentru a-i da aspectul patinat al vechimii. Mai înainte ca materialul plastic din creuzet să se întărească definitiv, mai fixam în el şi acul de siguranţă al viitoarei broşe.

Ultimele operaţii prin care îi rotunjeam conturul, i-l şlefuiam şi îi lustruiam suprafaţa, le făceam cu glaspapir şi cu un polizor de mână, găsit de Lilica printre diferitele vechituri aruncate în podul casei. Marfa era astfel gata de vânzare. Piaţa de desfacere erau institutele de proiectări, unde majoritatea desenatorilor erau femei.

Ideea broşelor îmi venise cu totul întâmplător, într-o zi când, din greşeală, pusesem pe plita încă fierbinte o cutie de plastic care se topise. Apoi, cu experienţa căpătată lucrând la cooperativă, combinată cu îndemânarea, tenacitatea şi răbdarea fostului puşcăriaş, am ajuns la formula confecţionării broşelor, pe care am început să le produc în serie. Nu mai ţin minte ce preţ ceream pe ele, dar ştiu că aveau succes şi se vindeau ca pâinea caldă.

La un moment dat, am ajuns să văd pe stradă atât de multă lume purtându-mi broşele, încât m-am temut să nu se sesizeze şi autorităţile de apariţia lor şi să-l caute pe cel care comisese dubla infracţiune de a le fi fabricat şi vândut ilegal. Am oprit deci producţia.

Cred că episodul cu broşele poate demonstra cum chiar sub regimul comunist, datorită unei idei mai mult sau mai puţin inspirate, reuşeai să-ţi mai asiguri sporadic câte un câştig suplimentar, chiar dacă, aşa cum era cazul meu, nu erai dotat cu o îndemânare deosebită pentru lucrul manual şi îţi lipsea simţul comercial. Ştiam foarte multă lume care trăia din astfel de expediente, purtând denumirea generică, în argoul vremii, de: ciubucuri.

Nu ţi se cerea decât să ai puţin spirit de iniţiativă, un minim de imaginaţie şi simţ al improvizaţiei şi doza de prudenţă necesară pentru a evita rigorile legilor societăţii colectiviste, care sancţionau manifestările negative de independenţă şi individualism.

Cele câteva concedii petrecute la mare, după eliberarea din închisoare, îmi sunt legate în amintire de mai multe întâmplări şi evenimente, care, fiecare în felul lor, m-au impresionat în mod deosebit, influenţându-mi, poate mai mult decât altele, cursul vieţii de aci înainte.

Eram cu vreo cinci-şase prieteni pe plaja de la Mamaia, în ultimele zile ale concediului, când i-am cunoscut pe Victor şi Elly Bossart, o pereche de elveţieni, veniţi pentru prima oară în vilegiatură într-o ţară socialistă. Îi împinsese curiozitatea şi, în naivitatea lor de occidentali bogaţi şi blazaţi, fuseseră ademeniţi de perspectiva călătoriei într-o ţară comunistă (pentru ei, mai degrabă, exotică), ce le-o trezise prospectul unui birou de turism,

care lăuda frumuseţile litoralului Mării Negre, proverbiala ospitalitate românească şi confortul modern al hotelurilor cu serviciul lor impecabil. În privinţa comodităţilor oferite de hotel, a obrăzniciei şi indolenţei personalului, se lămuriseră încă din prima zi că depăşeau „exotismul” pe care îl întâlniseră în Marea Caraibelor sau în ţările din lumea a treia, din Africa sau Extremul Orient.

Având de-a face numai cu ospitalitatea „socialistă” sau „de stat”, nu au avut ocazia să o cunoască pe cea autentic românească. Se resemnaseră să se bucure peste zi numai de plaja neaglomerată, de soare şi de apă, iar seara să facă socoteala nopţilor care le mai rămâneau de dormit la Mamaia până la întoarcerea acasă, la Zürich.

Am mai relatat, în volumul precedent, cum i-am întâlnit pe Elly şi Victor Bossart, care, cu totul întâmplător, îl cunoscuseră cu câteva zile înainte pe Pasternak, fostul meu coleg de celulă din penitenciarul de la Timişoara. O coincidenţă fericită atât pentru noi, foştii puşcăriaşi, care am avut prilejul să ne revedem, cât şi pentru ei, care au aflat astfel mai multe despre România, dar şi despre regimul comunist pe care erau dispuşi să-l privească cu oarecare îngăduinţă.

Mi-am dat atât de mult osteneala să-i informez despre adevărata faţă a regimului, vorbindu-le de politica de exterminare din închisori şi de terorizarea şi abrutizarea populaţiei prin muncă, lipsuri de tot felul şi spălarea creierului prin presă, radio şi şedinţe de îndoctrinare, încât încet-încet am rămas numai eu şi Pasternak cu ei pe plajă. Amicii mei, după ce şi-au irosit în zadar toate privirile cu înţeles şi semnele discrete prin care mă îndemnau la prudenţă, au considerat că era mai cuminte şi mai puţin periculos să se ducă să înoate în larg, decât să fie martori la discuţia noastră.

Pasternak, timid şi mai ponderat din fire, îmi confirma spusele cu glas scăzut şi aruncând priviri temătoare împrejur, ceea ce venea să justifice şi să dea un surplus de credibilitate afirmaţiilor mele, făcute poate cu prea multă patimă şi în termeni prea violenţi.

Cele două-trei zile, cât am mai stat cu familia Bossart pe plaja de la Mamaia, mi-am continuat cu perseverenţă campania „duşmănoasă de defăimare a regimului clasei muncitoare”. Am avut satisfacţia succesului deplin!

Oamenii au plecat acasă, lămuriţi în privinţa propagandei mincinoase, a falsului socialism şi a aşa-zisei „democraţii populare” de sub dictatura comunistă. Pe de altă parte, descoperind că România nu era o ţară chiar atât de „exotică”, începuseră să-i privească cu alţi ochi şi cu simpatie pe „băştinaşi”.

La despărţire, am făcut schimb de adrese şi am păstrat legătura prin corespondenţă.

În primăvara următoare, Elly Bossart a venit pentru o săptămână la Bucureşti. Îmi anunţase din timp data sosirii, şi am întâmpinat-o la aeroport, împreună cu întreg grupul pe care îl cunoscuse la mare. A venit încărcată de daruri şi atenţii pentru fiecare.

Venise să regăsească veselia, căldura prietenească şi încrederea cu care o înconjurasem pe plajă la Mamaia, dar şi să vadă Bucureştiul, în urma interesului pe care i-l trezisem povestindu-i despre oraşul supranumit cândva „micul Paris”.

Am căutat, împreună cu prietenul meu Dinu Mitache, să-i arătăm acele zone ale oraşului neafectate de „construcţiile socialiste”, unde vestigiile faimei lui trecute mai puteau fi descoperite.

În puţinele zile ale vizitei ei, i-am prezentat o serie de persoane – şi ele nişte vestigii ale lumii de altă dată –, care, deşi

trăiau la limita inferioară a mijloacelor de existenţă, continuau să supravieţuiască cu demnitate şi decenţă în spaţiul restrâns al câte unei singure camere, printre mobilele vechi pe care reuşiseră să le mai salveze la evacuarea din propriile lor case.

În schimb, pentru a descoperi aspectele vieţii cotidiene sub comunism şi ale lumii noi pe care o crease, Elly Bossart nu mai avea nevoie de ghid. Le întâlnea la tot pasul! Pe cele pe care nu le înţelegea, i le explicam.

De pildă, într-o zi, pe la ora 11 dimineaţa, când am trecut, cu Dinu Mitache, să o luăm în oraş, ea se plimbase deja în aşteptarea noastră prin jurul hotelului şi pe Calea Victoriei şi, intrigată de descoperirea ce o făcuse, ne-a întrebat:

— De ce aproape toată lumea pe care am văzut-o pe stradă purta în mână câte două-trei rulouri de igienică? Am văzut chiar pe cineva ţinând pe braţ o sfoară făcută colan, pe care erau înşirate mai multe rulouri!

Am asigurat-o mai întâi că nu izbucnise nicio epidemie de holeră. I-am explicat apoi că în comerţul socialist produsele de primă necesitate nu se vând la orice oră din zi sau din noapte, ca în ţările capitaliste, ci apar numai sporadic şi, atunci, deşi le plăteşti, nu se spune că se vând. Se spune că „se dau”. Ştiut fiind că elveţienii sunt mai greoi la minte ca noi, românii, lui Elly i-au mai trebuit câteva lămuriri suplimentare, ca să priceapă taina distribuirii hârtiei igienice.

Într-altă zi, ne-am adunat toţi prietenii şi am invitat-o la un aperitiv la un local de la colţul Intrării Biserica Albă, de lângă biserica cu acelaşi nume, de pe Calea Victoriei. Pe firma localului scria „Caviar”, denumire care explica, totodată, şi motivul pentru care nu avusesem până atunci obiceiul să-l frecventăm. Îngrijoraţi la gândul notei finale ce ne va fi prezentată, abia ne atingeam de

gustările comandate de Elly. Nu ştiam că, la sfârşit, nu a vrut în ruptul capului să ne lase pe noi să plătim.

Afară, începuse de câteva minute o ploaie torenţială. Poate că, mai degrabă pentru a se adăposti, decât cu speranţa de a-şi vinde lozurile, a intrat în acel moment pe uşă Gogu Ştefănescu, unul din cei mai simpatizaţi camarazi din închisoare, supranumit „Gogu Minerul”, cu care stătusem şi la Cavnic, şi la Piteşti. Cu îmbrăcămintea cam ponosită şi ud leoarcă, şi-a scos de sub haină cele trei colane de sfoară de care atârnau „lozurile în plic”, din vânzarea cărora îşi ducea zilele în condiţii mai mult decât mizerabile, după ce fusese eliberat din închisoare.

Spre uimirea clienţilor din local, am sărit de la locul meu la uşă. Când şi Gogu m-a recunoscut, ne-am îmbrăţişat cu efuziune nedisimulată şi chiar uşor provocatoare, aşa cum mulţi din cei eliberaţi obişnuiau să-şi manifeste, cu ostentaţie în public, bucuria de a-şi reîntâlni un fost camarad de închisoare. I-am spus apoi cu cine eram la masă şi l-am prezentat lui Elly Bossart pe Gogu Ştefănescu:

— Un prieten şi camarad de puşcărie, fost căpitan în armata regală română. Scos din armată şi apoi condamnat într-un proces politic, a executat aproape 16 ani de închisoare, iar acum, după eliberare, negăsind de lucru, este vânzător ambulant de bilete de loterie.

Deşi impresionată de scurta prezentare pe care i-am făcut-o, de data asta Elly a dat dovadă de o iuţeală de înţelegere aproape românească, declarând că vrea şi ea să joace la loterie. Gogu i-a întins şiragurile de bilete, ca să-şi aleagă un loz.

— Le vreau pe toate! – a zis ea şi, plătindu-i cele câteva zeci de bilete, le-a pus în mijlocul mesei, rugându-ne pe toţi să o ajutăm să le deschidă.

La sfârşitul operaţiei, s-a ales cu un număr destul de mare de lozuri câştigătoare. Premiile erau mici, dar, adunate, reprezentau totuşi o sumă deloc neglijabilă.

Cu mult tact şi poate chiar mai emoţionată decât Gogu, Elly l-a convins să accepte fără să protesteze toate lozurile câştigătoare pe care le strânsese în faţa ei pe masă.

Tot în legătură cu vizita lui Elly, îmi aduc şi acum aminte de neplăcuta senzaţie pe care o aveam când, împreună cu Dinu Mitache, intram în holul hotelului Athénée Palace, unde o aşteptam să coboare din camera ei, pentru a o lua cu noi în oraş. Ne ştiam supravegheaţi şi urmăriţi de ochiul Securităţii, prin personalul de la recepţie, dar şi de mereu una sau două persoane, pe care le găseam de fiecare dată aşezate în fotoliile din hol, privind împrejur cu o suspect de ostentativă indiferenţă. Aşteptau şi ele, pasămite, pe cineva, care nu venea însă niciodată. Din când în când, se mai uitau şi la ceas, ceea ce ne făcea să glumim între noi, spunându-ne că erau nerăbdători să le vină echipa de schimb.

În prima zi a sosirii lui Elly la Bucureşti, am urcat şi noi la ea în cameră, unde am mai schimbat câteva cuvinte (bine gândite şi cât mai banale!), înainte de a ieşi toţi trei în oraş. O prevenisem încă, pe drumul de la aeroport, de probabila existenţă a microfoanelor şi, deşi nu reuşisem să o convingem, ne făcuse concesia să ne promită că se va abţine de la comentarii critice.

Deşi până şi nouă ni s-a părut ridicolă ideea ce ne-a venit, am pus-o totuşi în aplicare, făcându-i semn lui Elly să tacă şi să nu dea glas întrebării care îi stătea tocmai pe buze, văzându-ne pe amândoi aplecaţi asupra celor două valize cu care venise de la Zürich. Ştiind că ne expunem ironiilor ei, i-am satisfăcut totuşi curiozitatea, dar abia când am ajuns în mijlocul Pieţei Palatului: pusesem peste fiecare închizătoare a celor două valize câte un fir

de păr! Cu toate că eram convinşi că o asemenea metodă primitivă nu mai era menţionată nici măcar în abecedarul spionului modern, nu rezistasem tentaţiei de a o încerca.

Câteva ore mai târziu, la întoarcere, am condus-o pe Elly până în cameră şi, fără să ne facem vreo iluzie, am verificat totuşi încuietorile valizelor.

Firele de păr dispăruseră!

Uluiţi, ne-am uitat unii la alţii: noi, miraţi de succesul neaşteptat al experienţei, dar şi mulţumiţi că ni se confirmaseră bănuielile, iar Elly cu admiraţie pentru flerul şi isteţimea noastră. Cercetând conţinutul valizelor avea să constate şi ea că i se umblase în lucruri.

Se vede treaba că în ţara atotputernicei Securităţi mijloacele simple mai aveau încă eficacitate, şi nu era neapărat nevoie să recurgi la arsenalul lui James Bond.

Într-o zi, din banii pe care îi economisisem din timp în vederea primirii lui Elly, am vrut să-i facem o surpriză. Am invitat-o la un aperitiv în locuinţa Lilicăi Ciorănescu, a cărei singură cameră pe care o mai ocupa în fosta ei casă, deşi servea şi de dormitor, şi de salon, şi de sufragerie, era mai luminoasă şi mai primitoare decât camera mea de la parter.

Elly a făcut cu această ocazie cunoştinţă şi cu promiscuitatea în care locuia atât de multă lume în „raiul comunist”. Contrastul avea să fie de-a dreptul şocant pentru ea, când avea să vadă pe masă o sticlă de şampanie şi o cutie cu icre negre. E drept că şampania nu era franţuzească, iar cutia nu prea mare, dar aveam scuza că ne aflam în România anilor ’60 şi surpriza ne-a reuşit.

Elly, ca mai toţi occidentalii, credea că sturionii, producătorii de icre negre, nu se pescuiesc decât în Rusia şi în Iran, pe pieţele din vestul Europei, fiind cunoscute ca exportatoare de „caviar”

numai aceste două ţări. Elly ne vorbise de preţul exorbitant al icrelor negre, care chiar şi pentru ei erau un lux, pe care nu şi-l puteau permite decât la zile festive.

Icrele le procurasem chiar de la Athénée Palace. Mai exact spus, mi le vânduse pe sub mână şeful „ospătarilor” (cum li se spunea chelnerilor sub regimul socialist, care cultiva „neaoşismele”), de la restaurantul hotelului. Nu mai ştiu cine îmi indicase sursa şi mă şi recomandase ca persoană de încredere „domnului George”.

„Domnul Jorj” (aşa i se pronunţa numele) rezistase pe poziţia de „oberkellner”, pe care o avusese şi pe vremea „regimului burghez”. Chelner de şcoală veche, stilat, şi la vorbă, şi la ţinută, înalt, chel, cu figură distinsă, „domnul Jorj” devenise o adevărată instituţie a speciei, la a cărui pricepere apela şi noul regim al proletariatului, ori de câte ori trebuia să organizeze banchete mai simandicoase. Moştenit de nomenclatura comunistă de la protipendada Bucureşti ului de altă dată şi probabil şi de Securitate de la vechea Siguranţă, domnul Jorj era nelipsit de la mesele ce se ofereau personalităţilor sau delegaţiilor străine care ne vizitau tara.

Nu pot încheia aici digresiunea prilejuită de cutia de icre negre, pe care, aşezându-mă aşa cum ne înţelesesem la o masă de la braseria hotelului, domnul Jorj mi-o depusese cu o mână în poală, în timp ce cu cealaltă îmi servea berea, fără să pomenesc şi de întâmplarea care mi l-a scos iar în cale pe domnul Jorj.

Trecuseră mai bine de 10 ani de când părăsisem Bucureştiul. Eram la München şi mă dusesem la câţiva cunoscuţi la deschiderea Târgului internaţional la care îşi expunea şi România produsele. La standul românesc, cam sărăcăcios şi neatrăgător prezentat, nu se opreau prea mulţi vizitatori. Cele câteva angajate, care îmbiau

vizitatorii să guste din caşcavalul, salamul de Sibiu şi ţuica naţională, îşi făceau treaba cu stângăcie, aruncând împrejur priviri piezişe şi stânjenite, iar dacă le mai vorbeai şi româneşte, se speriau de-a binelea, îţi răspundeau laconic la întrebări şi se îndepărtau cât mai repede.

Aerul condiţionat din hala expoziţiei nu reuşea să-ţi alunge impresia că respirai iar atmosfera apăsătoare a Bucureştiului anilor ’60, dominată de teamă şi suspiciune, care plutea în standul românesc şi te făcea să-ţi mai treacă de dorul ţării. Bineînţeles că pe nemţi, lipsiţi fiind de experienţa noastră de viaţă în lumea comunistă, nu îi încercau aceleaşi sentimente.

În cadrul expoziţiei, într-una din săli, fusese amenajat un restaurant în care se serveau mâncăruri şi băuturi româneşti. Întreg personalul, de la bucătar şi până la chelneri, fusese adus din ţară.

Ne-am aşezat şi noi la o masă. Era vremea prânzului. Mare nu mi-a fost însă mirarea, văzându-l venind să ne ia comanda tocmai pe domnul Jorj! L-am recunoscut imediat. Era neschimbat. Îmbrăcat în fracul lui impecabil, domnul Jorj era întruchiparea însăşi a demnităţii în exerciţiul funcţiunii.

Domnul Jorj nu cunoştea nici indolenţa, nici slugărnicia şi nici obrăznicia „ospătarilor”, care făceau ruşinea „restaurantelor de stat” din România socialistă. Serviabil, dar nu servil, amabil, fără să fie obsecvios, domnul Jorj impunea respect, respectându-şi clientul, de care se apropia cu discreţie, fără să-i forţeze intimitatea, cercetându-i gusturile şi sfătuindu-l în privinţa meniului.

Nu mi-am putut da seama dacă şi domnul Jorj şi-a adus aminte de mine. Deşi memoria e una din calităţile principale ale chelnerului bun, tot de meserie ţin şi jocul privirii şi zâmbetul abia

schiţat, prin care te lasă sa înţelegi că te-a recunoscut, chiar dacă habar nu are cine eşti. Ţin minte că din toată lista de bucate nu m-a tentat să cer decât mămăliguţă cu brânză şi smântână, la care domnul Jorj şi-a permis să-mi aprecieze alegerea, spunându-mi că şi el mi-ar fi recomandat tot mămăliguţă sau sărmăluţele în foi de viţă, care „sunt şi ele foarte bune”. Să fi vrut să insinueze că toate celelalte feluri de pe lista de bucate nu erau comestibile? Pe figura lui nu am putut citi răspunsul la întrebare, dar am rămas cu impresia că asta voise să-mi transmită.

Majoritatea nemţilor de la mesele din jur nu veniseră să încerce nici mâncărurile, nici băuturile româneşti. Îşi consumau tot berea lor bavareză.

A

Între timp, ne-a atras atenţia agitaţia febrilă a chelnerilor, care, sub îndrumările domnului Jorj, alăturaseră vreo patru-cinci mese, grăbindu-se să se aşeze pe ele tacâmurile şi să tragă scaunele în dreptul lor. Curioşi să vedem pentru cine se pregătea o masă atât de lungă cu 10 – 12 scaune în jur, am mai comandat câte o bere şi ne-am prelungit şederea în restaurant N-am aşteptat mult

Dincolo de uşa încă închisă a restaurantului s-a iscat o larmă de glasuri şi râsete, mai întâi confuze şi nu prea desluşite, dar devenind treptat tot mai clare, până ce am surprins câteva crâmpeie de vorbi românească. Apoi, când uşa s-a deschis, zgomotul făcut de grupul care a intrat a umplut deodată încăperea, de parcă, brusc, cineva ar fi răsucit la maximum butonul unui aparat de radio pus până atunci în surdină.

Să tulburi liniştea care domneşte de obicei în restaurantele din Germania, unde conversaţiile se duc în *sotto-voce* şi lumea nu duelează cu tacâmurile, ţi se pare aproape o blasfemie.

Poate că tocmai această reţinere manifestată de-a lungul

anului îi face pe nemţi să caute o defulare atunci când se dezlănţuie în berăriile de „Oktoberfest”, golind „mass”-uri după „mass”-uri congestionaţi la faţă, cântând şi răcnind cât îi ţine gura.

Surpriza nemţilor de la mese, la irupţia zgomotoasă a noilor veniţi, nu avea să se oprească aici. De altfel, nici a noastră, cu toate că în privinţa manifestărilor temperamentale eram dispuşi să fim mai concesivi decât nemţii.

Grupul de vreo zece inşi gravita în jurul unuia dintre ei, care părea să fie personajul principal, după care toţi ceilalţi căutau să-şi modeleze atitudinea, vorbind, râzând şi gesticulând la fel ca el. Cel care le servea de model era şeful delegaţiei comerciale şi economice a României la Târgul din München, iar ei, membrii acestei delegaţii de specialişti din ministerele de resort de la Bucureşti.

Întâmplător, masa noastră era foarte bine plasată pentru a asista la spectacolul ce ni l-au oferit reprezentanţii guvernului de la Bucureşti. Ocupam fotoliile de orchestră, cu vizibilitate şi acustică ideală!

L-am văzut pe domnul Jorj ieşindu-le înainte şi indicându-le cu gest de maestru de ceremonii masa ce li se pregătise. Trăgând personal scaunul din capul mesei, l-am auzit poftindu-l pe „domnul ministru” să ia loc. (Probabil că apelativul „domn” era o variantă pentru uz extern, în speranţa vană de a se ascunde în spatele lui „tovarăşul”.) „Tovarăşul” însă nu putea şi nici nu voia să se ascundă. Nu-l lăsa nici înfăţişarea, nici „caracterul”. Era mult prea sigur pe el, mult prea convins că nimeni nu-l poate împiedica să se poarte cum îi vine lui bine şi mult prea obişnuit să nu se sinchisească de părerea celor din jur, pentru a nu avea vreo reticenţă.

Tonul venea chiar de la „domnul ministru”, care îşi dădea în

petec din toată fiinţa lui, pornind de la aspectul fizic şi îmbrăcăminte, până la felul de a umbla, cum şedea pe scaun, cum mânca, cum vorbea şi cum râdea.

Nu discreţia mă opreşte să-i dau numele, nu i l-am reţinut dintr-un defect mintal, care m-a făcut să nu-i pot niciodată deosebi pe unul de altul pe mai marii regimului comunist, deşi nu le contest originalitatea numelor. Niciodată nu am ştiut cum arătau la faţă şi ce funcţii ocupau „tovarăşii" Cioară, Burtică, Pacoste, Gâdea – sau cum îi mai chema – din cauza vitezei cu care erau „rotaţi" sau căzeau în dizgraţie şi a faptului că îi consideram numai ca pe nişte piese standard, fără personalitate, ale aceluiaşi mecanism.

După gabarit şi întreaga lui înfăţişare, „domnul" ministru întrunea caracteristicile fizice ale nomenclaturistului clasic. Părea scos din galeria monştrilor, cum le spuneam noi, duşmanii înrăiţi, celor care, din balconul Kremlinului, priveau defilarea de 7 noiembrie. Geometric, se înscria şi el, ca şi ei, mai degrabă într-un pătrat, decât într-un dreptunghi. Burta de om îmbuibat, ce i se revărsa peste curea, ceafa lată şi faţa buhăită îi completau portretul şi asemănarea cu tovarăşii lui de luptă pentru un trai mai bun al clasei muncitoare.

Dar nu atât prin aspectul lui fizic sau prin îmbrăcăminte avea să devină punctul de atracţie al privirilor din sala restaurantului, cât prin atitudinea şi manifestările lui în tot timpul mesei. „Domnul" ministru era bine dispus, jovial şi degajat. Se simţea la largul lui, demonstrând o totală lipsă de complexe.

Odată tolănit pe scaunul din capul mesei, s-a întors spre domnul Jorj şi, pocnind din degete, i-a strigat să se apropie, deşi acesta se afla la numai un pas distanţă. Tot în auzul întregii săli i-a comandat şi mâncarea, şi băutura, după care s-a adresat celorlalţi delegaţi, care până atunci stătuseră într-o expectativă

respectuoasă. Tonul şi stilul conversaţiei care s-a pornit le-a dat „domnul” ministru.

Le vorbea comesenilor cu „tu”, „mă” şi „bă”, dându-le diferite epitete amicale legate de trăsăturile mai accentuate ale figurii fiecăruia. (Mi-aduc aminte că pe unul din ei nu-l scotea din „bă, năsosule!”) Le acorda această familiaritate ca pe o favoare, pentru care beneficiarii se grăbeau să se arate recunoscători, făcând haz de flecare vorbă de duh pe care o spunea.

Nemţii de la mesele vecine nu puteau gusta ca noi întreaga savoare a conversaţiei de la masa delegaţiei româneşti, scăpându-le sarea şi piperul glumelor şi suculenta expresiilor tot mai slobode din limbajul „domnului” ministru, care nu mai era tributar limbii „vechilor cazanii”. Pe măsură ce mâncau şi beau, spiritele se încingeau şi zaiafetul lua proporţii. Mai ales sonore!

O parte din delegaţi, urmând exemplul şefului, îşi scoseseră şi ei hainele, simţindu-se ca la ei acasă. „Domnul” ministru, răsturnat pe scaunul lui, vorbea şi râdea cu gura plină, subliniindu-şi spusele cu gesturi largi şi fandări spectaculoase cu cuţitul sau cu furculiţa spre interlocutor.

Am surprins la nemţii din restaurant acelaşi schimb de priviri jenate, ca la publicul din faţa ţarcului cu maimuţe din grădina zoologică, când vedea gesturile obscene ale pavianilor.

Dintr-un stupid şi prost plasat sentiment naţional, am încercat să le găsesc o scuză „domnului” ministru şi ciracilor lui pentru felul în care îşi reprezentau ţara şi pe români în străinătate, căutând o asemănare între chiolhanul de la masa lor şi pitorescul atmosferei de la o masă de nuntă cu dar din mahalalele Bucureştiului. Nu am reuşit însă să mă consolez cu această explicaţie, care mi-ar fi menajat mândria valahă. A trebuit să accept ruşinea de a fi de un neam cu adunătura de mârlani care

venise să-i reprezinte pe români la München.

Amintindu-mi acum de scenele de la masa delegaţiei române, mă cuprinde aceeaşi indignare ca şi atunci.

Pe de altă parte, nu-l pot uita nici pe domnul Jorj, pe care l-am observat tot timpul cât s-a ocupat de serviciul din sala restaurantului. Cel puţin el era de admirat. Atent, prevenind de cele mai multe ori dorinţele clienţilor înainte de a fi exprimate, răspundea cu egală amabilitate la toate chemările, indiferent dacă era solicitat prin semne discrete şi rugat civilizat sau strigat mitocăneşte de tovarăşii veniţi de la Bucureşti. Domnul Jorj era prea stilat pentru a face vreo deosebire între clienţi. Calm şi imperturbabil, îi servea pe toţi cu acelaşi zâmbet profesional, fără ca privirea neutră, lipsită de orice expresie, să-i reflecte gândurile. I-am surprins privirea de câteva ori; o dată când „domnul” ministru îşi sorbea zgomotos supa din lingură şi altă dată când tocmai îşi vâra cuţitul până la plasele în gură; şi tot inexpresivă era. Poate totuşi puţin prea insistent de inexpresivă!

M-am abătut cam mult de la subiect, dar episodul de la München mi-a rămas *înfipt* ca un spin în minte. Şi acum îi simt uneori înţepătura, trezindu-mă la realitate şi aţâţându-mi din nou răzvrătirea ori de câte ori dau semne de oboseală şi tind să devin mai bun, mai blând şi iertător.

În ceea ce îl priveşte pe domnul Jorj, cred că Elly Bossart i-a dat cel mai valoros certificat, când într-o zi am luat masa împreună la Athénée Palace şi l-a văzut în exerciţiul profesiunii:

— Parcă ar fi un majordom elveţian!

Spre norocul regimului, obsedat să prezinte străinilor o falsă „imagine” idilică a României socialiste, Elly nu a avut ocazia să cunoască niciun ministru. M-am străduit să compensez această lacună, şi Elly s-a întors în Elveţia lămurită asupra deosebirii dintre

cele două imagini ale ţării: cea autentică şi neretuşată – şi cea trucată, prezentată de propaganda regimului.

41

Într-o vară mi-am scurtat şederea la mare şi, cu banii pe care îi mai aveam, mi-am luat un „bilet-circuit”, valabil pe calea ferată şi autobuzele RATA, cu care am circulat timp de zece zile prin ţară.

Doream demult să-mi revăd nişte prieteni răspândiţi prin diferite localităţi.

Primul popas l-am făcut la Moineşti, la Gioga Parizianu, care îşi găsise acolo un loc de muncă la dispensarul local. În aşteptarea şi speranţa că îşi va putea continua studiile de medicină începute înainte de arestare, ocupase un post de infirmier sau „asistent medical”. Spunea despre sine în glumă că era „soră” la spital.

Nu apucasem să-mi anunţ vizita. Surpriza şi bucuria revederii a fost atât de mare, când, întorcându-se de la slujbă, m-a găsit aşteptându-l în casa familiei la care îmi dăduse adresa.

De la staţia de autobuz unde coborâsem mersesem pe jos destul de mult, pe o ploaie mărunţă şi rece, ca de toamnă. Îmi mai amintesc doar de o stradă plină de gropi şi băltoace, care mi s-a părut nesfârşit de lungă şi urâtă. Fusese cândva pietruită, dar nu avea nici trotuare, nici rigole de scurgere. Cred că nu avea canalizare. De-a lungul străzii se înşirau, alipite una de alta, case joase şi murdare, cu tencuiala căzută şi zidurile pătate de noroiul împroşcat de roţile camioanelor în trecere. Uşile şi ferestrele aveau toate obloane de lemn pe dinafară, care, odată închise, puteau fi întărite cu câte un drug de fier transversal, prins în lacăte.

Aveam să aflu că strada şi casele arătau aşa cum fuseseră şi

înainte de război, când Moineştiul era un târg patriarhal moldovenesc, cu o numeroasă populaţie de mici negustori evrei. După emigrarea lor în Israel, strada îşi pierduse caracterul comercial, dar noii locuitori, majoritatea veniţi din alte regiuni ale ţării, nu-i schimbaseră înfăţişarea. Toate casele prezentau la stradă aceleaşi faţade de prăvălii de târg provincial de altă dată, cu uşi şi ferestre ce puteau fi ferecate şi cu urmele încă vizibile pe ziduri ale fostelor firme. Din încăperea de la stradă, destinată înainte vreme mărfurilor şi negoţului respectiv, pătrundeai printr-o uşă în locuinţa propriu-zisă, compusă din câteva camere, sub care, din cauza terenului în pantă, se mai aflau unele mici încăperi amenajate pentru dependinţele gospodăriei. Proprietatea fiecărei case mai cuprindea în continuare o porţiune de teren la fel de îngustă cât locuinţa şi lungă de vreo 10 – 15 metri, despărţită de vecinul din dreapta şi din stânga cu garduri înalte din scânduri. Privită din spate, casa părea să fie cu etaj, accesul din curte la încăperile de locuit de deasupra dependinţelor fiind asigurat printr-o scară de lemn destul de abruptă şi cu trepte înguste. Dacă aspectul exterior atât al faţadei dinspre stradă, cât şi al intrării prin curtea din dos plină de noroi era mai mult decât sordid, interiorul casei contrasta, în schimb, printr-o curăţenie exemplară.

Casa în care m-am întâlnit cu Gioga era locuită de o familie de macedoneni, dacă nu mă înşel refugiată din Dobrogea, la cedarea Cadrilaterului.

Din păcate, multe amănunte despre membrii familiei şi ziua petrecută în mijlocul lor mi s-au şters din minte. Nu am uitat însă căldura cu care m-au primit şi acceptat între ei, tratându-mă ca pe un vechi prieten. Prezentarea şi recomandarea lui Gioga au fost garanţia care le-a deschis sufletul şi le-a dezlegat limba.

Din toată acea familie destul de numeroasă, cu reprezentanţi

de toate vârstele, personajul central era străbunica. Era foarte bătrână. Nu se mai putea ridica în picioare şi nu umbla decât susţinută. Mintea îi rămăsese, în schimb, intactă, şi ochii vii îi sclipeau de inteligenţă. Era îmbrăcată în negru, şi tot ce purta pe ea era din lână de oaie, împletit şi ţesut în casă. Aşezată în pat, cu spatele drept proptit de o pernă pusă la perete, îşi plimba ochii de la un vorbitor la altul, urmărind cu interes tot ce se spunea.

Grija, atenţia şi respectul cu care o înconjura întreaga familie strânsă roată în jurul patului ca la sfat părea o scenă dintr-un ritual străvechi, în care cei prezenţi aşteptau verdictul celui mai vârstnic şi mai cuminte din adunare. Deşi bătrâna asculta toate părerile, nu catadicsea să intervină întotdeauna în discuţie, dar, de fiecare dată când o făcea, ştia să pună punctul pe i şi să încheie subiectul cu câte un sfat şi o vorbă înţeleaptă, plină de duh, uneori subtilă şi cu tâlc, alteori nu lipsită de umor.

Am aflat de la Gioga că în orice împrejurare i se cerea părerea şi că nimeni din familie nu întreprindea nimic înainte de a o consulta, după cum nimeni nu îndrăznea să-i iasă din vorbă. Bătrâna se bucura de o autoritate necontestată de cap de familie.

Am întârziat asupra descrierii aşezării casei şi am insistat asupra personalităţii acestei femei, pentru că aceste două element fusese hotărâtoare pentru viaţa unuia din membrii familiei, căutat de Securitate şi dispărut fără urmă timp de mulţi ani de zile. Regret că nu-i mai ţin minte numele şi nici anul în care venise Securitatea să-l aresteze. Cred că era între anii 1948 şi 1952, în epoca marilor valuri de arestări. Dacă nu mă înşală memoria, cel urmărit era avocat.

Soluţia salvării lui de la arestare o dăduse bătrâna, hotărând să-l ascundă în propria casă. La îndrumarea ei şi profitând de terenul în pantă pe care era construită casă, fusese săpată şi

amenajată sub duşumele o ascunzătoare, în al cărei spaţiu redus nu era loc decât pentru un pat şi o măsuţă. Înălţimea nu permitea omului să stea în picioare, ci doar aşezat sau culcat. Punând duşumelele la loc, accesul în ascunzătoare era perfect camuflat.

Jumătatea din podeaua camerei sub care fusese săpat bârlogul era situată direct pe partea orizontală a solului dinspre stradă, pe când cealaltă jumătate, aşezată pe grinzi susţinute de stâlpi, se afla în surplombă deasupra terenului care cobora în pantă abruptă spre curtea din spatele casei.

Examinând casă, şi pe dinăuntru, şi pe dinafară, rămâneai cu impresia că numai încăperea fostei prăvălii de la stradă era construită pe fâşia de teren orizontal şi că următoarea cameră se afla în întregime în surplombă deasupra uşii. Era o iluzie optică ce se datora cămăruţelor şi dependinţelor care se vedeau din curte îngrămădite sub partea etajată a casei.

Până şi agenţii Securităţii s-au lăsat înşelaţi de aceste aparenţe, cu ocazia descinderilor şi percheziţiilor pe care le-au făcut în căutarea dispărutului, în primii ani, au fost mai insistenţi, apoi, cu timpul, şi-au mai rărit vizitele, pentru ca în cele din urmă să renunţe definitiv să-l mai caute pe fugar acasă.

Cei din casă însă au trăit în toţi aceşti ani într-o stare de alarmă permanentă, aşteptându-se în orice moment din zi şi din noapte la o nouă percheziţie domiciliară. Iar cel ascuns şi-a petrecut mai tot timpul, în acei ani, claustrat în bârlogul lui de sub duşumele, în tovărăşia cărţilor pe care i le procura familia. Mi s-a povestit cu lux de amănunte despre problemele pe care le-a ridicat alimentarea lui cu cărţi.

De-a lungul anilor se perindaseră prin ascunzătoarea de sub duşumele sute, dacă nu mii de volume, de istorie, literatură, ştiinţă, tratate de drept şi de tot felul, împrumutate de la prieteni şi

cunoscuţi din alte localităţi şi transportate treptat şi în mod discret într-un du-te-vino care nu trebuia să bată la ochi. Atât cantitativ, cât şi calitativ, consumul unei asemenea lecturi nu putea fi justificat de nivelul intelectual destul de modest al celorlalţi membri ai familiei. Datorită prudenţei cu care procedaseră, traficul clandestin de cărţi trecuse neobservat.

Omul nostru nu-şi părăsea decât rareori ascunzătoarea şi atunci doar noaptea şi pentru scurtă vreme. Din casă nu ieşea. Se plimba puţin prin cameră, numai pentru a-şi dezmorţi picioarele şi intra iar la loc, sub podele. Aşa s-au scurs anii până în 1964 când, odată cu decretul care eliberase deţinuţii politici din închisori, a putut şi el ieşi la suprafaţă. Şi la propriu, şi la figurat.

Izbit de lumina zile, a ameţit şi el la fel ca şi noi când am ieşit după ani din semiobscuritatea celulelor şi am văzut pentru prima oară soarele. Şi primii lui paşi au fost tot şovăielnici, ca şi ai noştri, până ce articulaţiile anchilozate de nemişcare şi-au recăpătat elasticitatea. Paloarea puşcăriaşului se aşternuse şi pe faţa lui, deşi nu stătuse cu noi în spatele gratiilor.

Asemănările dintre ieşi care trăise benevol în claustraţie, în carcera pe care singur şi-o alesese, şi cel care fusese silit să suporte regimul impus deţinuţilor din închisorile comuniste, se opreau aici.

Condamnatul voluntar din groapa săpată sub podelele casei se bucurase în toţi anii de recluziune de avantaje neprevăzute de regulamentul din închisori: se hrănise normal, nu fusese insultat sau maltratat, nu-i lipsise contactul cu familia şi avusese posibilitatea să citească şi să se instruiască.

Fusese privat în schimb de căldura şi camaraderia umană din închisori. O lipsă compensată, poate, de satisfacţia de a-şi fi îngrădit, după voia lui, libertatea!

Am rămas două zile în Moineşti, petrecându-mi timpul, fie în mijlocul familiei de macedoneni, fie numai cu Gioga, care se învoise de la serviciu, ca să putem sta mai mult împreună. Amândoi am trecut din nou în revistă vechiul nostru plan de fugă prin Bulgaria. Atât din motive personale, cât şi ale situaţiei generale, am considerat că, deocamdată, nu era momentul oportun să ne asumăm riscurile unei treceri clandestine a frontierei. Ne gândeam ca mai întâi să ne încropim fiecare o situaţie cât de cât stabilă, care să ne asigure un minimum necesar existenţei, urmărind şi punându-ne, totodată, speranţa în desfăşurarea evenimentelor politice, care păreau să prevestească o continuare a destinderii în relaţiile internaţionale şi o îmblânzire a regimului din interior.

Când eram închişi între zidurile închisorii, slabele şanse de supravieţuire ne făceau să preţuim altfel viaţa şi ne îndemnau să înfruntăm orice pericol pentru a ne salva. Acum însă, deşi convinşi de provizoratul libertăţii ce ne fusese acordată de regim, viaţa căpătase o mai mare valoare şi devenisem mai prudenţi, nemaifiind dispuşi să ne-o expunem cu aceeaşi uşurinţă. Oricum, ideea fugii nu am părăsit-o, dar traducerea în fapt am amânat-o *sine die*.

Cele două seri petrecute cu Gioga se prelungeau până târziu în noapte. Ne-am povestit unul altuia impresiile culese în viaţa de toate zilele, de după eliberarea din închisoare. Am vorbit de greutăţile materiale cu care am fost confruntaţi şi ne-am mărturisit fiecare dezamăgirile suferite la reluarea contactului cu lumea de afară şi chiar cu prietenii pe care îi simţeam înstrăinaţi. Ne-am împărtăşit părerile despre situaţia politică, încercând să ne justificăm incurabilul nostru optimism, amăgindu-ne cu argumente care să ne îndreptăţească speranţele într-un viitor aşa cum ni-l doream. Sfârşeam însă mereu prin a ne reaminti de închisoare şi a evoca numele acelor oameni cu care convieţuisem în detenţie şi

datorită cărora trăisem momente de satisfacţie de neuitat. Amândoi le duceam dorul, după eliberare niciunul din noi negăsind prin lumea de afară decât rareori pe cineva care să le compenseze lipsa.

Târziu, când ne pridideа somnul, ne despărţeam făcând câte o glumă amară pe seama unei libertăţi, care avea darul să ne trezească dorul de puşcărie. Gioga pleca să doarmă la familia de macedoneni, cedându-mi mie peste noapte camera ce îi fusese repartizată de autorităţile locale. Se afla într-o clădire mizerabilă, cu locuinţe pentru salariaţi. Îmi amintesc doar de un coridor lung şi întunecos, cu camere de ambele părţi. La capătul lui, un singur WC pentru toţi locatarii şi o cămăruţă cu un dus, care nu funcţiona, completau nevoite confortului comun, prevăzute de standardele socialiste.

Camera lui Gioga, sărăcăcioasă ca o chilie, avea drept mobilier numai un pat şi un scaun. Pe jos, într-un colţ, o valiză ţinea loc de dulap, în lipsa lui Gioga, doar cerga macedoneană colorată, care acoperea patul, mai îmblânzea austeritatea încăperii.

Două zile mai târziu, am părăsit Moineştiul. Gioga m-a condus până la staţia autobuzului. De pe scara maşinii, înainte de a mă pierde în valul călătorilor care aglomerau intrarea în autobuz, i-am mai făcut cu mâna un semn de bun rămas.

Nu bănuiam atunci că ne întâlnisem pentru ultima oară.

Următorul popas l-am făcut la Piatra Neamţ, la Lie.

Am mai povestit în altă parte cum l-am găsit făcând un pachet cu alimente pentru fratele lui, rămas sub ocupaţie sovietică, în ţinutul Herţa. Îmi amintesc şi acum scena revederii noastre şi mă văd din nou aşezat la masă şi scriind sub dictarea lui la „întoarcerea din cruciadă”, poezia lui Radu Gyr, pe care mi-o

recitase în închisoare. Îmi plăcuse mult, dar nu reuşisem să o învăţ pe de rost. Ştiind-o însă depusă la loc sigur în memoria lui Lie, am profitat de ocazie să-i cer să mi-o repete, ca să mi-o notez. Odată aşternută pe hârtie, poezia a devenit automat „corp delict”, aşa încât a continuat de aci înainte să trăiască în clandestinitate. Am ţinut-o o vreme ascunsă la mine, în Bucureşti Apoi a găzduit-o mama, rămânând la ea şi după plecarea mea în străinătate. A ieşit din clandestinitate în 1977, când mi-a adus-o mama la München şi a fost publicată. Exemplarul scris de mână la Piatra Neamţ, îl păstrez şi acum.

M-am bucurat să-l regăsesc pe Lie, aşa cum de altfel mă şi aşteptam: adică neschimbat. Darul de a rămâne mereu acelaşi în toate împrejurările îl mai are şi azi.

M-am despărţit de el cu regretul de a nu fi putut sta mai mult împreună. Ne-am mai revăzut cu ocazia unor drumuri pe care le-a făcut la

Bucureşti, când a cunoscut-o şi pe gazda mea, Lilica Ciorănescu, cu care a păstrat legătura după plecarea mea din ţară. Cu prudenţa cuvenită, prin corespondenţa pe care o purtam cu ea, Lilica îmi strecura, din când în când, printre rânduri, câte o veste despre Lie.

De la Piatra Neamţ nu m-am mai oprit până la Vatra Dornei, refăcând în sens invers o parte din drumul parcurs cu un deceniu în urmă, când evadasem de la Cavnic.

Am revăzut cu emoţie acoperişul de ţiglă viu colorată şi turla bisericii din Iacobeni. Căutând de la fereastra vagonului să identific din goana trenului locurile pe care le bătusem atunci cu piciorul, mergând de la Vatra Dornei spre Iacobeni. Mi s-a părut că recunosc sau poate numai mi-a plăcut să-mi închipui că păduricea de pe coasta dealului, nu departe de şosea, era fostul lăstăriş în

care, împreună cu Titi Coşereanu, uzi până la piele şi tremurând, am petrecut o parte din noapte sub o ploaie care nu mai contenea.

Acum, cerul era senin, dealurile însorite, iarba, livezile şi pădurile înverzite, iar apa Bistriţei, pe lângă care alerga trenul, nu mai era tulbure şi învolburată ca atunci.

La zgomotul asurzitor al roţilor, când trenul s-a angajat pe podul metalic de peste Bistriţa, am tresărit şi, instinctiv, am început să caut din ochi santinela de pază. Era podul pe lângă care trecusem cu Titi după evadare, în drumul nostru către Iacobeni. Revăzându-l acum, am retrăit pentru o clipă în amintire spaima de atunci, provocată de răcnetul neaşteptat al santinelei, care izbucnise în bezna nopţii, la numai câţiva paşi de noi, somându-ne să stăm.

Am coborât în gară la Vatra Dornei. Eram nerăbdător să-l văd pe dr. Mihai Savu, cu care legasem o strânsă prietenie în spitalul lagărului de la Salcia, unde fusesem pacient. Abia aşteptam să-l îmbrăţişez şi să-i vorbesc despre controlul ce mi-l făcusem la spitalul Filaret, unde dr. Serge Băicoianu constatase că tratamentul pe care mi-l aplicase Savu, la Salcia, fusese salutar.

La emoţia revederii noastre avea să participe şi Claire, curajoasa lui soţie, care, în încercarea de a-şi vedea bărbatul, înfruntase paza Securităţii din Balta Brăilei, venind cu motocicleta până la poarta lagărului.

Am avut multe să ne povestim, fiecare din noi contribuind cu amintirile lui la reconstituirea unor episoade care ne mai erau încă vii în minte.

La un moment dat, Miki Savu a dispărut pentru câteva minute. S-a întors apoi, însoţit de un necunoscut. Surpriza am avut-o când ne-a prezentat. Străinul era tot unul „de-ai noştri”, tot un fost deţinut! Era Riki Ţurcanu!

Ne – am îmbrăţişat, de parcă ne-am fi cunoscut de când lumea, deşi nu ne văzusem niciodată la faţă. Ne ştiam însă din auzite, din informaţiile care circulau din gură în gură în lumea închisorilor. Proasta reputaţie pe care amândoi reuşisem să ne-o facem în ochii Securităţii şi administraţiei puşcăriilor prin care trecusem fiecare era pentru noi cea mai bună recomandare pentru a ne considera camarazi şi prieteni, încă înainte de a ne cunoaşte.

Ani de zile, Riki Ţurcanu figurase pe lista oamenilor cu care aş fi dorit să mă întâlnesc în închisoare, dar întâmplarea făcuse ca în popasurile noastre prin diferite penitenciare să nu nimerim niciodată în aceeaşi celulă.

Se spunea că atunci când se întâlnesc doi foşti camarazi de închisoare o altă persoană nu mai ajunge să plaseze niciun cuvânt. În ziua aceea, la Vatra Dornei, am fost trei! Şi ziua ni s-a părut tare scurtă!

Noaptea am dormit în locuinţa unei mătuşi a lui Riki, care lipsea din localitate, iar a doua zi, nevoit să respect durata călătoriei prevăzută în „biletul-circuit” am fost silit să plec mai departe.

Peste câţiva ani, aveam să mă întâlnesc mai des cu Miki Savu şi cu Riki Ţurcanu, dar nu pe meleagurile Bucovinei, ci în Germania, unde am ajuns, pe rând, toţi trei.

Deşi pe drumul reîntoarcerii îmi fixasem Lugojul ca ultimă etapă a itinerarului, nu m-a răbdat inima să nu mă opresc între două trenuri şi la Timişoara. În cele două-trei ore până la trenul următor, m-am plimbat prin centrul oraşului, încercând să redescopăr după ani imaginile surprinse din goana jeepului Securităţii, care mă transportase la Tribunalul Militar. Nu am mai recunoscut mare lucru. Priveliştea de acum nu mi-a sugerat nicio asemănare cu fragmentele de imagini lipsite de continuitate, pe

care le întrezărisem atunci de-a lungul Bulevardului Loga. N-am fost în stare să găsesc nici clădirea policlinicii M.A.I., unde fusesem dus la dentist, şi nici măcar fostul sediu al Securităţii (între timp mutat), unde fusesem anchetat şi încarcerat înainte de proces.

Cum nu-mi puteam permite riscul de a cere cuiva vreo lămurire în acest sens, m-am declarat satisfăcut cu plimbarea făcută prin centrul oraşului până la sosirea trenului care avea să mă ducă mai departe, la Lugoj.

Nu cunoşteam oraşul de pe valea Timişului, dar îmi devenise atât de familiar din descrierile şi relatările lui Iosif Ripan, încât nu mi s-a părut deloc străin. În închisoare, Iosif îmi vorbise atât de sugestiv despre viaţa şi mentalitatea lugojenilor şi despre unele aspecte specifice ale oraşului, încât m-am simţit integrat în atmosfera lui chiar de la primii paşi făcuţi pe peronul gării. Am ajuns în centrul oraşului orientându-mă singur, având chiar, din loc în loc, impresia că mai trecusem şi altă dată pe acolo.

Mai departe, până la strada pe care locuia Iosif, m-au îndrumat alţi trecători.

Am stat la Iosif Ripan două zile. În casă, dar mai ales umblând prin oraş, am vorbit mult despre situaţia noastră de după ieşirea din închisoare.

„Libertatea” lui Iosif era mult mai îngrădită decât a mea. Într-un oraş mare ca Bucureştiul te puteai uşor cufunda în anonimat, pierzându-te în mulţime, Securitatea nefiind în stare să te ţină sub observaţie continuă.

Într-un oraş mic, de provincie însă, cum era Lugojul, cu o Securitate extrem de activă şi în care mai toţi localnicii se cunoşteau fie personal, fie numai din vedere, te aflai sub o supraveghere permanentă a agenţilor şi „turnătorilor”, care ştiau

în orice moment unde te găseşti şi cu cine te întâlneşti. Dacă mai erai şi legionar, şi fost deţinut politic, ca Iosif Ripan, erai cunoscut autorităţilor ca un cal breaz şi nu scăpai nicio clipă din colimatorul Securităţii.

De altfel, Iosif mă avertizase, din primul moment, că este urmărit cu insistenţă şi că nu ar vrea ca întâlnirea cu el să-mi producă vreo neplăcere. Asigurându-l că înţelesesem să-mi asum acest risc încă dinainte de a fi coborât din tren la Lugoj, nu ne-a mai rămas decât să ne punem de acord asupra unei versiuni comune cu privire la cele discutate, pentru cazul în care vom fi contactaţi şi întrebaţi de Securitate. Tot ca măsură de

Prevedere, Iosif a fost de părere să ne afişăm ostentativ prezenţa în public, plimbându-ne şi stând de vorbă mai mult pe stradă, pentru a nu da impresia să ne ferim de ochii lumii, ascunzându-ne în casă pentru a complota împotriva regimului.

Condus de Iosif, am cutreierat oraşul în lung şi în lat, vizitarea lui constituind, la nevoie, un pretext în plus al întâlnirii noastre.

În peregrinările noastre pe străzile Lugojului, Iosif saluta sau răspundea la salutul trecătorilor pe care îi cunoştea. Ne-am şi oprit de mai multe ori pentru a schimba o vorbă cu câţiva dintre ei. În modul cel mai firesc, Iosif mă prezenta ca pe un prieten cu care stătuse în închisoare. Despre doi din cei cu care şi-a dat bună ziua mi-a spus că erau colaboratori notorii ai Securităţii, prevăzând că fiecare se va grăbi să i-o ia celuilalt înainte pentru a fi primul care să informeze Securitatea de întâlnirea lui Ripan cu un necunoscut, străin de oraş.

Viaţa lui Ripan în Lugoj, după ieşirea din închisoare, nu era uşoară, îmi spunea că se simţea privit şi urmărit pas cu pas, ca o insectă pusă sub lupă. Era motivul pentru care evita întâlnirile, mai

ales cu prietenii, pentru a nu-i atrage sub supravegherea organelor de Securitate, şi trăia foarte retras. Singurătatea lui era cu atât mai tristă, cu cât, datorită terorii şi presiunilor de tot felul exercitate asupra soţiei, aceeaşi Securitate reuşise să-i destrame familia. Deşi nu-şi spunea durerea, i-am simţit sub liniştea şi calmul aparent pe care le afişa, suferinţa şi clocotul de revoltă din suflet.

Pe Puiu Cartianu, şeful poliţiei din staţiune, l-am iubit de la prima vedere. Ştia să vorbească cu copiii şi ne îndemna la tot felul de năzdrăvănii, spre indignarea mamei şi a celorlalţi părinţi. Ne-a învăţat odată, printre altele, să ne ducem şi să muşcăm fiecare dintr-o lămâie în faţa chioşcului din parc, unde în fiecare zi cânta orchestra „muzicii militare”, asigurându-ne că soldaţii nu vor mai putea sufla în „alămuri” din cauza salivaţiei. Nu mi-aduc aminte ca experienţa să fi reuşit, deşi ne-am strepezit dinţii cu conştiinciozitate, muşcând din lămâile date de Cartianu.

Abia când am mai crescut, am înţeles glumele pe care le făceau „cei mari” pe seama lui Cartianu, găsindu-i locul potrivit printre personajele pieselor lui Caragiale.

Puiu Cartianu şi agentul pe care îl avea în subordine constituiau întreaga forţă poliţienească a Băilor. Postul lui părea o sinecură, pentru că îşi petrecea mai toată ziua jucând bridge pe terasa cazinoului. Între două partide de bridge, se scula de la masă şi făcea câte un tur pe sub colonade, luând o atitudine marţială, plin de importanţă funcţiei de şef al poliţiei, pe care o deţinea. Cu ţinuta lui de *dandy*, puţin provincial şi desuet, nu reuşea să se impună decât personalului de serviciu al restaurantului şi cazinoului. Cartianu se voia foarte elegant. Purta întotdeauna un costum de „buret” alb, cămaşă albă cu lavalieră neagră şi, pe cap, o pălărie „canotier”, a la Maurice Chevalier. Din buzunarul de la

piept al hainei izbucnea afară, abia stăpânită, o batistă, tot albă, care-şi arăta monograma. Un alt element important, care contribuia la eleganţa personajului, era bastonul de care nu se despărţea niciodată. Nu se sprijinea deloc în el. Îl purta numai ca să-l învârtească, să-l schimbe dintr-o mână într-alta sau să şi-l atârne de braţ, mânuindu-l cu o măiestrie care, pe noi, copiii, ne umplea de admiraţie. Nu mai aveam decât o singură dorinţă! Să ne plimbăm şi noi cu baston. Şi, la rugăminţile noastre, mai toţi părinţii au sfârşit prin a ceda. Ni s-au cumpărat bastoane-miniatură, pentru copii, de la magazinul „cu de toate” ale lui Mehmet Begu… a cărui vitrină cu „suveniruri” dădea chiar pe terasa din faţa restaurantului. Mehmet era turc din Ada-Kaleh şi îşi deschidea prăvălia numai în timpul sezonului de vară. De câte ori treceam prin faţa ei, mă opream fascinat de şiragurile de mărgele colorate, atârnate în cadrul uşii lăsate deschisă.

Tot din Ada-Kaleh era şi Mehmet Kadri. Ţinea cafeneau „La Turcu”, plină în fiecare după-amiază şi în care nu se auzea om cu om din cauza zgomotului făcut de tablagii pasionaţi, care, la fiecare mişcare, trânteau cu putere pulul pe fundul cutiei.

Renumite în Herculane erau şi „prinţesele”, cu prăjiturile de casă, cornurile proaspete şi cafelele cu lapte, pe care le serveau în micul lor local, amenajat într-o grotă săpată în stânca muntelui, sub colonadele ce duceau la hotel. Aşa li se spunea celor două surori, rusoaice albe, fugite de la revoluţie şi pripăşite la Herculane. Cât erau de prinţese, nu ştiu, dar, că proveneau din aristocraţia ţaristă era vizibil din felul în care se purtau şi vorbeau. Învăţaseră bine româneşte, dar erau încântate când li se vorbea franţuzeşte.

Siluetele stranii ale prinţeselor se integraseră în peisajul şi lumea Băilor Herculane, nimeni nemaimirându-se de cum arătau.

Înalte, slabe, blonde şi cu feţele supte şi palide, îmbrăcate de sus până jos, de la bonetele scrobite de pe cap, halatele închise la gât şi până la ciorapii şi pantofii din picioare, într-un alb imaculat, păreau două stafii bântuind silenţios printre mesele clienţilor pe care îi serveau. O impresie care ţi se întărea dacă te apropiai şi le vedeai ochii afundaţi în orbite, obrajii scobiţi şi feţele acoperite cu un strat gros de pudră strident de albă, contrastând violent cu rujul aprins de pe buze.

La un bal mascat al vampirilor cred că ar fi făcut senzaţie bietele prinţese!

Nu mai ştiam ce se alesese de toată această lume a Băilor Herculane, de care îmi aminteam cu atâta drag şi nostalgie. Dispăruseră toţi – şi, fără ei, Herculanele mi s-au părut pustii. Nimic în jurul meu nu mai evoca viaţa şi atmosfera de altă dată a staţiunii.

Dezamăgit, am descălecat de pe creanga copacului şi am luat-o încet spre staţia de autobuz. Nu mai aveam ce căuta în Herculane!

Aproape de ieşirea din Băi, lângă hotelul „Cerna”, m-am oprit să-mi astâmpăr setea la o „buvetă” – cofetărie, cu mese în aer liber. Am stat la coada de rigoare, mi-am luat îngheţata de la tejghea şi m-am aşezat la o masă. Plimbându-mi ochii peste lumea care se perinda prin faţa ghişeului, privirea mi s-a oprit asupra unui om a cărui înfăţişare şi îmbrăcăminte mi-au atras atenţia şi m-au făcut curios. S-a aşezat nu departe de masa mea, aşa încât l-am putut examina în voie.

Era înalt şi, deşi în vârstă, se ţinea foarte drept. După ţinută, aş fi putut jura că fusese ofiţer. Până şi îmbrăcămintea stranie pe care o purta semăna mai degrabă a uniformă militară, decât a costum civil. Părea să fie dintr-un doc de culoare alb-gri. Haina era

croită „pe talie”, ca o tunică militară. Avea patru buzunare aplicate, numai faptul că nu se încheia cu nasturi galbeni din metal şi nu avea epoleţi o deosebea de un veston cazon. Şi şapca ce o avea pe cap îţi sugera că purtătorul ei avusese de-a face cu armata. Era din acelaşi material şi de aceeaşi culoare cu costumul, iar după formă şi cozoroc imita întocmai chipiul ofiţeresc.

Intrigat de o asemenea apariţie în mijlocul unei lumi a cărei îmbrăcăminte nu prezenta decât prea puţine variaţii de croială, material şi culoare, nu m-a mai răbdat inima să fac supoziţii şi am întrebat-o direct pe chelneriţa, care tocmai venise să-mi strângă farfuria, cine este omul şi dacă e străin.

— Cum, nu ştiţi? E mareşalul sovietic Voroşilov! Vine în fiecare an la noi, la băi!

Probabil că era o nouă festă pe care a vrut să mi-o joace soarta, ca ultima mea amintire de la Herculane să fie legată de numele unui rus, fie el chiar mareşal! M-am apărat însă de această perspectivă şi, înainte de a mă urca în autobuz, mi-am mai clătit o dată ochii cu priveliştea munţilor din jurul Băilor şi a apelor verzi ale Cernei, care clocoteau în fundul văii – natura fiind singura care nu mă dezamăgise la Herculane.

Întors ia Bucureşti, aveam să aflu că Raţiu nu mai reuşise să ţină în viaţă „colectivul” care producea incluzii de flori în plexiglas, fiind pe cale să-l desfiinţeze.

Mă găseam deci iar în căutare de lucru.

Informându-mă în stânga şi-n dreapta, am ajuns să-l cunosc mai îndeaproape pe Mircea Gagel, pe care îl ştiam numai din vedere. Era „băiatul morii”, cum i se spunea, familia lui fiind proprietara binecunoscutei mori Gagel, din Bucureşti, care le fusese confiscată sub regimul comunist. Mircea trăsese şi continua să tragă ponoasele de pe urma numelui familiei lui de foşti

industriaşi şi „exploatatori ai clasei muncitoare”. Obligat să-şi câştige existenţa ca muncitor necalificat, intrase şi el în circuitul cooperativelor, colacul de salvare al tuturor oropsiţilor şi „duşmanilor de clasă”. Ajutat de o excepţională abilitate manuală cu care îl înzestrase natura, şi-a făcut repede un nume printre cooperatorii de la unitatea de mase plastice unde lucra. Totuşi, cu tot talentul lui, nu reuşea decât cu greu să o scoată la capăt cu banii pentru existenţă. I-am fost cu atât mai mult recunoscător că m-a acceptat să lucrez cu el, ştiindu-mă că sunt un ageamiu care nu puteam compensa lipsa mea de îndemânare şi pricepere, decât cu perseverenţă şi muncă susţinută.

Combinaţia noastră s-a dovedit totuşi destul de reuşită, fiindcă ne completam reciproc lipsurile, câştigând, totodată, fiecare din experienţa celuilalt. Am sfârşit chiar prin a forma numai noi amândoi un „colectiv”, separat şi destul de independent faţă de cei care lucrau în aceeaşi clădire dărăpănată, unde se afla atelierul unităţii noastre de „mase plastice”.

Condiţiile de lucru erau mizerabile. Iama îngheţai de frig, iar vara transpirai de căldură, ca la baia de aburi. Nici de mirosul toxic de monomer şi acetonă nu scăpasem. În schimb, riscul de incendiu era mai mic.

Atelierul se afla pe strada Viorele, pe undeva pe cheiul Dâmboviţei, către fostele uzine „Lemaître”, dincolo de abator. Avantajul de a fi atât de departe de sediul central al cooperativei compensa toate celelalte neajunsuri. Eram scutiţi de vizitele şefilor şi, mai ales, de a celui de la serviciul de cadre, care nu se încumeta să străbată atâta drum pentru a ne controla.

Majoritatea comenzilor de lucru le obţinea chiar Mircea, datorită relaţiilor pe care şi le făcuse de-a lungul anilor prin diferite întreprinderi. Am executat astfel cele mai variate comenzi,

de la nasturi, diferite modele de mărţişoare concepute de Mircea, firme pentru întreprinderi şi ministere, broşe, cercei şi mărgele, până la lămpi, cozi de umbrele sau machete pentru expoziţii şi muzee.

Îmi aduc şi acum aminte cum, timp de mai multe zile, iarna, am degerat amândoi în Parcul Carol, devenit sub comunişti Parcul Libertăţii. Trebuia să facem macheta din plexiglas, la scară redusă, dar foarte exactă, a uneia din primele locomotive care circulase pe căile ferate din România (cred că pe linia Bucureşti-Giurgiu). Locomotiva, împreună cu un vagon din aceeaşi epocă, era expusă în aer liber pe una din aleile parcului. Era iarnă grea, ninsese mult şi în ultimele zile se lăsase un ger grozav, iar noi trebuia să ne căţărăm pe locomotiva acoperită cu un strat gros de zăpadă îngheţată, pentru a-i măsura toate detaliile şi a nota cotele pe schiţa făcută de Mircea la scara cerută.

Stimulaţi de banii ce ni se promiseseră pentru lucrare, ne-am grăbit să o terminăm, înfruntând rigorile iernii şi sacrificându-ne câte o pereche de pantaloni în exerciţiile acrobatice făcute cu metrul în mână pe deasupra sau pe dedesubtul locomotivei.

Speranţa de a primi repede banii nu s-a împlinit însă. Au trecut multe săptămâni până ce ni s-a plătit lucrarea. Totuşi, suma pe care am primit-o atunci cu întârziere avea să joace un rol important într-un moment hotărâtor pentru mine.

Neregularitatea programului de lucru la cooperativă mă determina să duc o viaţă dezordonată şi uneori peste măsură de obositoare, dar îmi dădea, în schimb, iluzia unei oarecari independenţe, nesimţindu-mă constrâns să respect un regim de muncă cu orar fix şi prezenţă controlată. Perioadele în care executarea unei comenzi cu termen scurt de predare ne obliga să lucrăm câte o săptămână în şir, rămânând şi nopţile în atelier,

alternau cu zilele în care, din lipsă de comenzi, nu aveam de lucru şi nici măcar nu treceam pe la atelierul din strada Viorele.

Deşi scutit de viaţa de rutină, dusă de majoritatea lumii din jurul meu, nu mi-a rămas în minte niciun eveniment sau episod mai deosebit, care să fi tulburat monotonia traiului cotidian şi să fie demn de povestit. Numai câteva amintiri despre momente petrecute în compania unor oameni pe care îi stimam şi îi iubeam au fost singurele jaloane care mi-au înseninat zilele în acea vreme.

În afară de întâlnirile cu foştii mei camarazi de închisoare din Bucureşti, m-am bucurat de vizitele pe care mi le-au făcut Miki Savu, Lie şi Nuţu Voiculescu, venind fiecare din colţul lui de provincie, unde îl aruncase soarta după ieşirea din puşcărie. Cum ultimii doi nu aveau niciun punct de sprijin în Bucureşti, Lilica Ciorănescu, pe care nu degeaba o numisem „gazdă de hoţi”, s-a declarat imediat de acord să-i primească în casă. I-am luat la mine în cameră şi, astfel, am ajuns din nou să dormim câte doi într-un pat, aşa cum ne obişnuisem în închisoare.

Mi-au mai rămas, de asemenea, în minte serile de neuitat, prelungite până târziu în noapte, petrecute în compania Maricicăi Muzicescu.

Aşezaţi în două fotolii adânci, cu o măsuţă între noi şi cu câte un pahar în faţă, îi ascultam cu nesaţ amintirile pe care şi le depăna despre nişte oameni care ne fuseseră amândurora dragi. Mă lăsam purtat de Maricica printre acei oameni văzuţi de mine numai cu ochii de copil şi adolescent, pe care nu apucasem să-i cunosc atât de bine ca ea. O invidiam pentru cei câţiva ani cu care era mai în vârstă ca mine şi mă consideram frustrat de faptul că nu-i putusem şi eu înţelege, deşi îmi petrecusem copilăria în preajma lor. Le simţisem numai afecţiunea pe care mi-o purtau şi îi iubisem la rândul meu cu pasiune şi din toată inima, cum doar

copiii ştiu să-i iubească pe cei mari.

— Oamenii de care îţi vorbesc – îmi spunea Maricica – nu au trecut prin viaţă, cum trec cei de acum. Ei nu au trăit – îmi spunea ea apăsând pe cuvinte – ei au ars ca nişte flăcări! Poate de asta s-au şi găsit şi au rămas nedespărţiţi până la moarte. Şi prietenia lor era ieşită din comun. Ei nu erau prieteni: ei aveau cultul prieteniei!

Cei pe care îi evoca Maricica, emoţionându-se pe măsură ce vorbea, erau: tatăl ei, Colea Muzicescu, tatăl meu, cei doi fraţi Goga, Octavian şi Eugen, Iancu Pencescu şi Păstorel Teodoreanu.

Maricica mi-a completat portretele lor cu trăsături noi şi necunoscute mie, istorisindu-mi întâmplări cu amănunte şi mai ales gânduri şi atitudini pe care le avuseseră în viaţă şi cărora le fusese martoră. Maricica mă ştia din copilărie, de pe vremea când familiile noastre erau într-un permanent contact. Apoi, rând pe rând, într-un răstimp de numai trei-patru ani, toţi cei pomeniţi mai înainte au dispărut. Singur, Păstorel le-a supravieţuit. Aveam pe atunci 14 ani!

Diferenţa de vârstă dintre Maricica şi mine – care pe atunci conta – ne-a ţinut pentru un timp la distanţă. Când am ajuns la maturitate, deosebirile s-au estompat, dar am intrat în vâltoarea evenimentelor de după război, potrivnice menţinerii relaţiilor normale între oameni, şi nu ne-am mai întâlnit decât sporadic. Apoi am dispărut vreme de 12 ani în închisoare, perioadă în care Maricica a ţinut legătura cu mama.

La întoarcerea în Bucureşti, după eliberarea din Balta Brăilei, am găsit la mama *o sticlă*, de coniac adusă de Maricica pentru mine, când aflase de apariţia decretului de graţiere.

De atunci şi până la plecarea mea din ţară, ne-am văzut de mai multe ori. Îi făceam din când în când o vizită, care de fiecare dată îi stimula noi amintiri despre oamenii pe care îi iubise şi

admirase în tinereţea ei. Ascultând-o, i-am cunoscut şi înţeles mai bine şi pe tatăl meu şi pe întreg grupul lui de prieteni. În timp ce povestea, vedeam cu emoţie cum pozele tremurate şi spălăcite de vreme, ce îmi rămăseseră în minte din copilărie, căpătau treptat culoare, cum se limpezeau imaginile, cum siluetele prindeau contur mai clar şi figurile trăsături mai nuanţate, ca sub atingerea unei baghete magice.

Într-una din seri, mi-a vorbit mai mult şi în mod special de Păstorel. Nu despre chefliul glumeţ, care îşi făcea veacul prin cârciumi, compunând epigrame, cum era socotit de toată lumea care îl ştia, dar nu-l cunoştea. Maricica mi-a vorbit despre Păstorel, boierul moldovean, omul de onoare şi de cuvânt, despre omul de cultură, de spirit şi de talent, despre omul de suflet şi prietenul devotat şi generos, care se risipise în viaţă, bucurându-se de ea, fără să-i ceară nicio favoare.

Nu mă împăcasem încă cu gândul dispariţiei lui Păstorel, pe care nu-l mai apucasem în viaţă la ieşirea mea din închisoare. Amintindu-şi de ultimele lui zile, Maricicăi i s-au umezit ochii. A tăcut un moment şi apoi mi-a spus că, din cele câteva obiecte personale, care rămăseseră de pe urma lui, ţinea neapărat să-mi restituie unul care îi fusese dăruit lui Păstorel de tatăl meu.

— Găsesc că e firesc să se întoarcă acum la tine, care eşti fiul lui Tilică, de care a fost atât de legat.

Era un ţigaret de chihlimbar, pe care îl mai păstrez şi acum printre cele câteva relicve din raftul cu amintiri din Tara de altă dată.

În vara anului 1968 eram la mare, la „2 Mai”. Avea să fie cel mai memorabil şi ultimul meu concediu petrecut la Marea Neagră, după eliberarea din închisoare.

Ca în fiecare an, de când eram liber, închiriasem şi de astă

dată aceeaşi cameră în casa familiei Iordan. Domnul Iordan, cum îi spuneam, fusese ţăran gospodar în sat până la instaurarea dictaturii comuniste. Deposedat de pământ în urma colectivizării, se angajase tractorist la SMT-ul (staţiunea de maşini şi tractoare) din comună, devenind, din proprietar, muncitor salariat al statului. Nevastă-sa, madam Aurelia, era casnică, îşi creştea fata – care învăţa croitoria –, se ocupa de gospodărie şi de cele trei camere pe care le închiria peste vară vilegiaturiştilor din Bucureşti.

Plaja de la „2 Mai" o descoperise Giorgi Lahovary, care fiind cu tot grupul nostru de prieteni în concediu la Mangalia (în 1950 sau 1951), plecase să exploreze împrejurimile în căutarea unor locuri mai pustii, mai nefrecventate de lume. Am fost cu toţii încântaţi de descoperirea făcută şi ne-am hotărât să ne căutăm, în vara următoare, o gazdă în „2 Mai". De atunci, prietenii mei se întâlniseră vara, an de an, la „2 Mai". Singurul lipsă la apel fusesem eu, fiind, între timp, arestat.

Acum însă, după mai bine de un deceniu, satul îşi pierduse mult din farmecul şi liniştea patriarhală de odinioară. În lunile de vară, plaja forfotea de lume cât era ziua de lungă, iar seara, la căderea întunericului, luminile din case nu se mai stingeau şi nici larma de pe uliţi nu înceta, ca înainte de invazia bucureştenilor vilegiaturişti. Peste sat nu se mai aşternea liniştea, decât târziu după miezul nopţii.

Pe lângă cunoscuţii sau mai puţin cunoscuţii iubitori de mare din generaţia mea sau mai în vârstă, întâlneai acum pe plajă şi pe uliţele satului o nouă categorie de oameni, care îşi petreceau concediile la „2 Mai". Erau figuri mai mult sau mai puţin reprezentative din diferite ramuri ale culturii socialiste: scriitori, poeţi, pictori, artişti etc. Printre ei erau nume demult consacrate de presa de specialitate şi de partid, care mie totuşi nu-mi spunea

nimic, fiind ferit timp de 12 ani de orice fel de contact cu litera scrisă. Prietenii mei, mai informaţi decât mine şi mai familiarizaţi cu figurile unor „vedete” ale culturii timpului, mi-i arătau şi mie pe cei pe care îi recunoşteau, dându-mi şi explicaţiile de rigoare despre respectiva persoană.

Unii din ei, avantajaţi de un simţ mai dezvoltat al ridicolului, treceau mai neobservaţi, purtându-se ca nişte oameni obişnuiţi. Alţii însă voiau să atragă cu orice preţ atenţia asupra lor şi să pară neapărat originali, într-o ţară în care orice manifestare de autentică originalitate era prohibită şi reprimată ca un delict. Îşi însuşiseră toate tertipurile care, pasămite, ar fi caracteristice breslei scriitorilor şi artiştilor. Puteai vedea la ei diferite modele de bărbi şi la unii, chiar plete lungi date pe spate. Asta într-o vreme când portul bărbii şi, al părului lung nu erau la modă şi te-ar fi făcut suspect în ochii „organelor de stat”. Bineînţeles că unora nu le lipsea nici pipa, cu care îşi completau fotogenic aerul distant, superior, distrat sau gânditor, pe care şi-l luau în public.

În încercarea lor de a se arăta originali printr-o comportare ce se voia excentrică şi o îmbrăcăminte mai extravagantă, păreau convinşi că sunt reprezentanţii lumii boeme a artiştilor. Penibilă încercare şi jalnic rezultat: o boemă a privilegiaţilor partidului într-o societate a lipsurilor şi privaţiunilor! Un fel de surogat socialist de boemă, un „înlocuitor”, cum i s-ar spune în limba de lemn!

Cele câteva ridicole exemplare ale acestei „boeme” făceau hazul comentariilor noastre, văzându-le cum evoluează şi îşi joacă rolul pe plajă, pe uliţa prăfuită a satului sau seara la mititeii lui Musuret, grataragiul turc de la cârciuma din răscruce.

Vedeta sezonului, cu cel mai mare succes la publicul din „2 Mai”, a fost însă, ca şi anul precedent, o poetă. Toţi o căutau din ochi când ieşeau în sat sau pe plajă şi toţi o şi vedeau, pentru că

persoana nu era sfioasă din fire. Dimpotrivă, îi plăcea să se arate în public fără jenă, fără niciun fel de jenă. După dezinvoltura cu care circula prin sat în costum de baie, era de presupus că nu avea complexe. Şi nu vreau să fac aluzie nici la vârsta, aici ia înfăţişare, care, oricum, niciuna, nici cealaltă nu o avantajau, ci la faptul că nu se lăsa intimidată de privirile şocate ale localnicilor.

Femeia era trecută de 40 de ani. Era slabă, uscăţivă şi lipsită de graţie feminină, iar faţa prelungă, cu nasul şi bărbia proeminente, îmi amintea de figura vrăjitoarelor din poveştile germane pentru copii. Până aici, nu avea motive să stârnească vâlvă printre localnici şi vilegiaturişti. Cel mult compasiune, dacă nu indiferenţă.

Poeta avea să fie însă într-o zi victima unei puternice emoţii estetice, provocată de apariţia lui Vania la cârciuma din sat. Vania era un tânăr pescar lipovean, înzestrat de natură cu o constituţie atletică şi un fizic armonios, care venea duminica la cârciumă să-şi astâmpere setea, împreună cu câţiva ortaci de-ai lui din Vama Veche. Nu se deosebea de ei decât prin faptul că bea mai vârtos ca toţi şi provoca de fiecare dată scandal. Beţia lor se termina, de obicei, cu o încăierare, din care Vania ieşea mereu învingător. I se dusese buhul prin satele din jur decât era de beţiv şi de bătăuş.

Curând însă, după ce l-a cunoscut poeta noastră, reputaţia lui, până atunci numai locală, avea să depăşească hotarele comunelor din zonă. Numele lui Vania era de acum cunoscut pe tot litoralul, vilegiaturiştii ducându-i chiar faima până la Bucureşti, unde, la întoarcerea de la mare, îşi împărtăşeau amintirile din concediu, povestindu-şi întâmplările mai deosebite.

Ori, unul din cele mai picante episoade de pe plajele Mării Negre fusese, fără îndoială, romanţa de dragoste a poetei cu lipoveanul, care în ultimele două-trei veri se desfăşurase sub ochii

localnicilor şi sezoniştilor din „2 Mai”, alimentând comentariile, glumele şi cancanurile care nu mai conteneau pe seama lor. Subiectul era copios şi inepuizabil, fiind tot timpul întreţinut de cei doi eroi, care evitau să cadă în păcatul discreţiei şi ofereau cu dărnicie publicului mostre de intimitate uneori chiar erotice.

Gurile rele, care urmăreau consolidarea idilei celor doi, spuneau că poeta îl cucerise pe Vania cu câteva sticle de vodcă. Nevăzând la ce alte farmece ar fi putut recurge, eram înclinat să le dau dreptate. Indiferent însă de tranzacţia făcută, când îi vedeai trecând alături pe drumul satului, păreau amândoi mulţumiţi. Ea îl măsura din ochi cu admiraţie, nerezistând tentaţiei de a-i pipăi din când în când bicepşii. El o răsplătea cu o privire deseori împăienjenită de băutură, dar întotdeauna puţin bovină, fiind mai mult preocupat să se mândrească pe uliţa satului cu „blugii” şi cu „bascheţii” pe care îi primise, decât cu donatoarea lor.

Se vorbea şi despre alte manifestări şi acte chiar mai intime ale celor doi, petrecute prin dunele sau printre stâncile de pe malul mării, dintre „2 Mai” şi Vama Veche, surprinse şi povestite de un public-spectator mai restrâns, dotat cu simţul observaţiei şi cu înclinaţii morbide pentru scene scabroase.

Cum nici nu-i citisem versurile şi nici nu ştiam nimic despre poziţia pe care poeta o adoptase faţă de regim, nu m-am putut alătura părerilor celor care o învinuiau de oportunism şi de atitudine conformistă. Trecând cu vederea lipsa de pudoare, comportarea şi manifestările ei de la „2 Mai”, cărora le fusesem involuntar martor, mi s-au părut mai degrabă acte de curaj. Să îndrăzneşti să contravii „moralei proletare” ar putea fi privit chiar ca un act de disidenţă politică!

Înainte de a fi plecat din Bucureşti spre mare, urmărisem la radio evoluţia evenimentelor şi încordarea provocată în „lagărul

socialist** de noul curs al politicii partidului comunist cehoslovac, care avea să capete numele de „Primăvara de la Praga”.

O dată ajuns la „2 Mai**, unde nu aveam aparat de radio, nu mai aflasem decât sporadic câte o ştire adusă de cei care veniseră după mine la mare. Prin ei am auzit de vizita lui Ceauşescu la Praga şi de Tratatul de prietenie pe care îl semnase cu cehii, ceea ce a făcut să ne crească speranţele că şi regimul din România va adopta o linie mai moderată.

Au urmat câteva zile, în care, din lipsă de ştiri noi, ne-a plăcut să credem că ne aflam în preajma unor hotărâri importante, ce vor aplana criza de la Praga şi vor determina o evoluţie pozitivă în politica ţărilor satelite.

Trecuse de jumătatea lunii august, când, într-o zi, cineva plecat după cumpărături la Mangalia, s-a întors cu o veste, care în câteva minute s-a răspândit de la un capăt la celălalt al satului, stârnind o efervescenţă de nedescris: tancurile ruseşti au intrat în Cehoslovacia! La invazie participă trupe ale tuturor ţărilor din Pactul de la Varşovia, în afară de România!

Eram cu Dinu Mitache şi încă 2 – 3 cunoscuţi sub umbrarul de vită din curtea casei în care locuiam. Venisem să ne răcorim înainte de a pleca pe jos la Mangalia, în căutarea vreunui cunoscut, sosit cu ştiri proaspete de la Bucureşti.

Ne-a scutit de drum domnul Iordan. Venea din sat, grăbit şi îngândurat. S-a aşezat pe bancă lângă noi şi ne-a spus vestea care stârnise vâlvă. Nici nu a apucat să-şi termine bine vorba şi l-am şi asaltat cu întrebări, cerându-i să ne spună tot ce a aflat. Nu ştia însă alte amănunte. Văzându-ne dezamăgirea, ne-a aruncat o privire cu înţeles, s-a sculat de la masă şi s-a dus la bucătărie unde trebăluia nevastă-sa. Am auzit un schimb de cuvinte mai aprinse şi domnul Iordan a ieşit victorios din bucătărie cu o cheie în mână.

Madam Aurelia, în urma lui, încerca să-l reţină, îndemnându-l să fie prudent. Continuându-şi discuţia şi în faţa noastră, am aflat care era pricina. Iordan avea un aparat de radio nedeclarat, pe care la instaurarea regimului comunist şi la stăruinţele nevesti-sii îl ascunsese în pod.

Acum, din cauza evenimentelor din Cehoslovacia, voia să-l coboare din pod şi să-l pună în funcţiune, pentru a asculta ştirile de la Radio Europa Liberă. Madam Aurelia se temea că vor afla vecinii şi că se va găsi cineva să-l denunţe. Sfada lor a mai durat o vreme, până ce, numai pe jumătate liniştită, madam Aurelia a acceptat compromisul pe care i l-am propus: să instaleze aparatul la mine în cameră, unde nu putea fi văzut de vreunul din vecinii care se mai abătea din când în când pe la Iordan, pentru vreo nevoie sau pentru a mai sta de vorbă. I-am promis femeii că vom închide uşa şi fereastra şi vom avea grijă să nu se audă, afară, emisiunea, când vom asculta ştirile.

Văzându-se scăpat de cicăleala nevestei, domnul Iordan s-a urcat în pod, după aparat. Sprijinit şi de noi, l-a coborât cu grijă pe scara cam şubredă, proptită de perete sub chepengul de acces în pod. Era un aparat vechi, cu lămpi, mare şi destul de greu, dar în stare bună. Dacă nu mă înşel, cred că era un Telefunken.

L-am pus imediat în funcţiune: Pe toate posturile şi în toate limbile se vorbea de agresiunea sovietică în Cehoslovacia şi de tancurile ruseşti care pătrunseseră în Praga.

În următoarele câteva zile, am uitat şi de mare şi de plajă. Ne-am petrecut timpul făcând cu rândul, de dimineaţa şi până noaptea târziu, lângă aparatul de radio, sau discutând şi comentând ştirile recepţionate cu cunoscuţii pe care îi întâlneam fie pe drumul satului, fie la cârciuma lui Musuret, sau îi vizitam în casele localnicilor unde îşi închiriaseră camerele. Toţi eram îngrijoraţi de

situaţia explozivă creată de invazia sovietică în Cehoslovacia şi de riscurile unei intervenţii similare şi în România, care se desolidarizase de acţiunea aliaţilor ei din Pactul de la Varşovia.

Când am mai aflat şi de discursul lui Ceauşescu, în care critica şi condamna „încălcarea suveranităţii unei tări socialiste frăţeşti" de către armatele Pactului de la Varşovia, teama că ruşii ne vor călca din nou ne-a cuprins pe toţi, localnici şi vilegiaturişti, deopotrivă.

Frica de ruşi ne-a dat tuturor curajul de a vorbi fără a ne mai teme unii de alţii. Oameni care nu se cunoşteau se interpelau pe drumul satului, se întrebau şi îşi răspundeau fără nicio reţinere, comunicându-şi unii altora ultimele veşti. Mereu se formau pe uliţe sau pe la porţile caselor, grupuri care comentau, în gura mare, evenimentele. Prudenţa bolnăvicioasă de până mai ieri dispăruse. Se născuse un fel de simţ primitiv de solidaritate în faţa pericolului.

Până la urmă însă plecarea precipitată a câtorva bucureşteni a făcut şcoală, molipsindu-i şi pe ceilalţi şi* în câteva zile, satul s-a golit de vilegiaturişti. Panica de a fi surprinşi de invazia ruşilor, departe de casă şi de familie, şi convingerea că în capitală nu vor fi atât de expuşi abuzurilor şi nelegiuirilor ca la periferia ţării, i-a făcut pe toţi să renunţe la concedii, să plece în cea mai mare grabă şi să ia cu asalt toate mijloacele de transport spre Bucureşti: niciun ordin de evacuare nu ar fi operat cu mai mare eficacitate!

Părăsit mai devreme de sezonişti, satul şi-a regăsit ca în fiecare toamnă tihna şi ritmul domol de viaţă, pregătindu-se să întâmpine singurătatea şi asprimea iernii de pe litoral.

Numai trei străini nu urmaseră exodul spre Bucureşti şi mai rătăceau ziua pe plaja şi pe uliţele satului: Dinu Mitache şi cu mine, care stăteam în casa domnului Iordan, şi Radu Gherghel care

locuia în celălalt capăt al satului.

Toţi trei socotiserăm că Bucureştiul nu putea fi adăpostul ideal în cazul invaziei sovietice, căreia cu siguranţă i se vor adăuga şi represaliile securităţii româneşti, ce se vor îndrepta cu precădere împotriva „elementelor duşmănoase”. Ori, toţi trei, fiecare în felul lui, ne încadram în această categorie, îndeplinind astfel condiţia cerută pentru a ne afla în obiectivul Securităţii. Ne gândisem deci că, dacă vom fi surprinşi de evenimente la „2 Mai”, şansele de a fi scăpat de furia primului moment erau mai mari ca la Bucureşti. Aşadar, ne hotărâsem să ne mai prelungim concediul chiar şi în pofida vremii, care începuse să se strice. Cerul se înnourase şi dinspre mare sufla un vânt rece şi subţire, care abătea zborul pescăruşilor cu ţipetele lor ascuţite până deasupra satului.

Tase (Dinu Mitache), Ghergheluţă sau Piculină, cum i se spunea lui Radu Gherghel, şi cu mine, eram singurele rămăşiţe care mai aminteau de aglomeraţia de pe litoral, din timpul verii. Numai noi ne mai plimbam acum pe plaja pustie şi mai lăsam urme de paşi pe nisipul virgin, spălat şi netezit peste noapte de apele mării.

Satul părea şi el părăsit. Pe uliţe nu se mai vedea decât rareori câte o femeie, trecând drumul la vreo vecină. Bărbaţii erau mai toţi plecaţi la muncă, fie la „colectivă”, fie la diferitele servicii pe care le aveau la întreprinderile de stat din Mangalia sau din Constanţa. Numai prin case şi prin curţile gospodăriilor mai erau semne de activitate. Femeile făceau rânduială şi deretecau prin camerele din care le plecaseră chiriaşii din timpul verii. Măturau, spălau geamurile, spoiau cu var nou pereţii şi atârnau rufe la uscat pe sârmele întinse între pomii din ogradă.

Tase şi cu mine ne făcusem obiceiul să dăm zilnic câteva târcoale prin sat. Ne însoţea şi Lache, câinele lui Iordan, cu care

mă împrietenisem şi care nu se mai despărţea de mine.

Rând pe rând, pe măsură ce se termina curăţenia, peste gospodării se aşternea liniştea. Numai câte un glas de femeie mai tulbura uneori tăcerea, când îşi chema găinile la grăunţe sau îşi ocăra copilul.

Plimbările noastre se terminau întotdeauna de-a lungul plajei, unde tot în acele zile am putut observa metoda ingenioasă cu care femeile îşi curăţau covoarele. Mă refer la acele preşuri ţesute din fâşii şi deşeuri de pânză de diferite culori, aşternute pe jos în toate casele, indiferent dacă pardoseala camerelor era de scândură sau numai de pământ bătătorit.

Acum, plecându-le musafirii, femeile întindeau preşurile la marginea mării, acolo unde în mişcarea lor, de du-te-vino, valurile scăldau nisipul de pe ţărm. Marea nefiind agitată, apa, în alternanţa domoală a valului, se revărsa pe plajă şi apoi se retrăgea, prelingându-se peste preşurile aşternute pe nisip. Rămâneau acolo şi peste noapte, iar dimineaţa veneau femeile şi le mutau mai departe pe nisipul zvântat unde nu ajungea talazul mării. Până a doua zi, la soarele chiar mai palid al sfârşitului de vară, dar mai ales la vântul care se pornise să sufle în ultima săptămână, preşurile se uscau. Scuturate de nisip, erau din nou curate şi cu culorile înviorate.

Multă vreme nu ne răbda inima să hoinărim prin sat şi pe malul mării. Mereu ne tot întorceam acasă la domnul Iordan să mai prindem un buletin de ştiri la radio. Urmăream cu emoţie drama care se desfăşura pe străzile Pragăi şi situaţia deznădăjduită a cehilor, abandonaţi, fără nicio remuşcare, de toate ţările „civilizate şi democratice” din Vest.

Pentru statornica ei simpatie şi politică filorusă, Cehoslovacia părea să fie o victimă a umorului negru al istoriei, care îi punea

sentimentele de prietenie la încercare.

Probabil că dezamăgirea cehilor trebuia să fi fost şi mai mare ca a noastră. Deşi şi ei, şi noi ne apreciasem la fel de greşit prietenii, cel puţin ai noştri, pe care ani de zile i-am tot aşteptat să vină, s-au mulţumit doar să nu vină, pe când ai lor i-au călcat cu tancurile!

Şi culmea ironiei, acum, la „2 Mai”, îi aşteptam pe ruşi! E drept însă că îi aşteptam cu alte sentimente, decât cele cu care i-aş fi întâmpinat pe americani.

Invazia din Cehoslovacia revoltase pe toată lumea de pe litoral, localnici şi vilegiaturist! deopotrivă. Până şi lipovenii din „2 Mai” îi blestemau în gura mare pe „anticrişti”.

Neavând ruşi la îndemână pentru a-şi manifesta sentimentele de care era animată, populaţia locală s-a mulţumit să-şi arate indignarea faţă de aliaţii lor. Năpasta a căzut pe două autocare cu turişti bulgari, care vizitau România. Programul excursiei prevedea un popas de o noapte la un hotel din Mangalia.

A doua zi ne-am duş toţi trei la Mangalia să vedem la faţa locului, dacă zvonul care se răspândise în sat era adevărat. Ne-am lămurit chiar la intrarea în localitate. Cele două autocare, zăceau la marginea trotuarului, cu roţile pe geantă şi cu toate geamurile sparte. Se spunea că făptaşii nu fuseseră descoperiţi. O săptămână mai târziu, când am plecat la Bucureşti, autocarele erau tot acolo şi în aceeaşi stare.

În seara zilei în care se aflase în sat de intrarea ruşilor în Cehoslovacia şi lumea înfricoşată se pregătea să-şi facă bagajele de plecare, Iordan, Tase şi cu mine eram adunaţi în jurul aparatului de radio. Cu uşa închisă, perdelele trase şi cu urechea lipită de aparat, ascultam relatările posturilor străine, care se întreceau să dea amănunte despre situaţia din Praga. Nu mai

avusesem răbdarea să-l aşteptăm şi pe Radu Gherghel, pe care Iordan acceptase să-l facem părtaş la taina aparatului lui de radio. Când, după o vreme, a bătut la uşă, am redus tonul emisiunii şi l-am îndemnat să intre mai repede. A intrat, dar spre consternarea noastră venea însoţit de doi tineri.

Radu s-a grăbit să ne liniştească: „Nu vă speriaţi! Sunt doi tineri cehi, soţ şi soţie. Ştiu numai ceheşte şi nu rup decât câteva vorbe pe nemţeşte şi englezeşte”. Apoi ne-a povestit cum îi întâlnise pe drum şi cum, mai mult din gesturi şi mimică îl făcuseră să înţeleagă că voiau să ştie ce se întâmpla la ei în ţară. Păreau atât de disperaţi, de dezorientaţi şi pierduţi, încât i s-a făcut milă de ei şi i-a adus la noi.

Cu chiu cu vai, am izbutit să înţelegem câte ceva din povestea lor. Erau încă studenţi şi veniseră să-şi petreacă vacanţa la mare, în cele mai modeste condiţii posibile. Veniseră cu cortul şi apelaseră la bunăvoinţa unui localnic să le îngăduie să şi-l pună la el în grădină. Dincolo de gardul grădinii începea plaja, unde autorităţile le interziseseră să şi-l instaleze. (De când se lăsa întunericul şi până când se lumina de zi, malul mării căpăta regim de zonă de frontieră, păzită şi patrulată de grăniceri, care nu mai permiteau accesul pe plajă.)

Omul care îi primise în gazdă cu cortul fusese cel care venise să-i anunţe de intrarea tancurilor ruseşti în Praga. Mai mult nu înţeleseseră de la el.

Lipsa de amănunte şi de certitudine în privinţa veştii primite, i-a făcut să plece spre Mangalia, în speranţa că vor întâlni acolo vreun turist ceh mai bine informat. Pe drum se întâlniseră cu Radu, din spusele căruia reuşiseră să desluşească numai câteva cuvinte, între care „radio, radio Londra şi B.B.C.”, suficiente însă pentru a-i hotărî să-i asculte gestul cu care îi invita să meargă cu el.

Când au intrat în cameră şi au văzut aparatul, li s-au luminat ochii. Făcându-le semn să se apropie şi îndemnându-i să-şi caute singuri o emisiune pe limba lor, n-au mai stat pe gânduri.

Ne-am emoţionat şi noi, văzându-i cum ascultau cu ochii în lacrimi relatările transmise de la Praga, pe zgomotul de fond al motoarelor şi şenilelor de tancuri care le cotropiseră ţara. Fata începuse să plângă încet, în timp ce bărbatul o mângâia cu câte o vorbă blândă şoptită la ureche. O scenă în faţa căreia necunoaşterea limbii cehe nu mai constituia un handicap!

În următoarele 2 – 3 zile, aveam să ne întâlnim în aceeaşi formaţie în jurul aparatului de radio, pentru a asculta alternativ, când în cehă, când în româneşte sau franţuzeşte, ultimele ştiri.

Tinerii nu mai ştiau cum să ne mulţumească şi să-şi manifeste gratitudinea pentru simpatia pe care le-o arătam şi căldura cu care îi primeam de fiecare dată, când la ora buletinelor de ştiri, băteau cu timiditate la uşa casei lui Iordan.

Sfătuindu-i şi insistând, aşa cum ne-am priceput pentru a ne face înţeleşi, am reuşit să-i convingem să-şi mai amâne întoarcerea acasă până ce situaţia din Cehoslovacia se va mai limpezi. Deşi îi simţeam îngrijoraţi de soarta părinţilor rămaşi la Praga, ne-au ascultat şi au mai întârziat câteva zile cu noi la „2 Mai”. Dându-ne, totodată, seama că erau cu economiile pe sfârşite, i-am oprit de fiecare dată la masă, fiind şi în asentimentul gazdelor noastre. „Bieţii copii”, spunea madam Aurelia, umplându-le farfuriile, „sunt singuri printre străini şi departe de casă. Poate că nu mai au bani nici de mâncare!”

Când după ştirile de la radio ne-am convins că Vestul era din nou hotărât să evite confruntarea directa cu Uniunea Sovietică, limitându-se „să protesteze energic, să condamne brutalitatea intervenţiei şi să înfiereze actul de agresiune”, am înţeles că soarta

Cehoslovaciei era pecetluită.

Limba cehă, fiind pentru noi o reală piedică în calea înţelegerii cu cei doi tineri (ca de altfel şi româna pentru ei), nu reuşise totuşi să ne îndepărteze de ei.

În ziua plecării, în drum spre Mangalia, cu cortul şi cu rucsacurile în spinare, tinerii s-au mai abătut o dată pe la casa lui Iordan. Ne-au îmbrăţişat pe rând pe fiecare şi şi-au luat rămas bun de la noi în aceeaşi limbă imposibilă. Erau atât de emoţionaţi, încât pentru o clipă mi s-a părut că ştiu ceheşte! Poate că şi ei au avut impresia că înţeleg româneşte, când i-am strâns în braţe şi le-am urat noroc şi drum bun.

Ne obişnuisem cu ei, şi în seara următoare, când învârtind butonul radioului am prins în treacăt un post care transmitea ştirile în limba cehă, ne-au lipsit. Cred că dacă nu i-am fi avut lângă noi şi nu le-am fi simţit disperarea, când ascultam ştirile la radio, nu am fi trăit nici noi cu aceeaşi intensitate fiecare act al dramei care se desfăşurase pe străzile Pragăi.

După plecarea cehilor, şi apoi şi a lui Radu Gherghel, Tase şi cu mine am rămas ultimii doi supravieţuitori din sutele de vilegiaturişti, care suprapopulaseră satul în timpul verii.

Peste alte câteva zile, plecăm şi noi la Bucureşti. Vedeam pentru ultima oară Marea Neagră!

Bucureştiul l-am regăsit încă în fierbere, deşi drama Cehoslovaciei era aproape consumată şi perspectiva „pacificării” ei, de către trupele Armatei Roşii, devenise deja o certitudine.

O nouă „Pax sovietică” era pe cale să-i fericească acum şi pe cehi, la fel ca pe unguri, în 1956. Şi tot după acelaşi principiu sănătos al menţinerii unităţii ideologice şi teritoriale a „blocului socialist”. Nu ca „Pax americană”, care nu reuşea să aplaneze conflictele fără să înjumătăţească ţările: americanii, cu spiritul lor

practic, recurgând apoi la ajutorul punctelor cardinale şi la reperul paralelelor şi meridianelor pentru simplificarea formulărilor.

De la prietenii cei mai apropiaţi şi până la cunoscuţii pe care întâmplător îi întâlneam, toţi erau îngrijoraţi şi se aşteptau să vină şi rândul României să suporte represaliile Moscovei pentru îndrăzneala de a fi făcut opinie separată. Toţi gândeam că discursul lui Ceauşescu, care îşi permisese să ridice glasul împotriva agresiunii sovietice, ca şi reacţia pur formală a Occidentului, limitată la indignare, proteste şi avertismente, nu puteau decât să-i încurajeze pe ruşi să procedeze după bunul lor plac, în zona lor de influenţă.

Am participat la mai multe întâlniri şi discuţii pe această temă, cu prieteni şi foşti camarazi de detenţie. În cazul unei ofensive sovietice, căreia şi regimul comunist de la Bucureşti lăsase să se înţeleagă că i se va opune, cei mai mulţi eram decişi să ne angajăm şi noi în luptă.

Unii susţineau că trebuie să ne înrolăm voluntari chiar şi în „gărzile" zis „patriotice", create de partidul comunist, din moment ce inamicul era comun. Se spunea că primeau în rândurile lor pe oricine, fără nicio discriminare. Circula zvonul că fuseseră admişi chiar şi foşti deţinuţi politici.

Ţin minte că am respins din principiu ideea de a-mi pune steaua roşie în frunte şi de a lupta, fie chiar şi pentru o cauză bună, sub emblema secerei şi ciocanului.

Cum nu credeam că trupele colosului sovietic ar fi putut fi oprite de rezistenţa opusă de armata română, vedeam posibilitatea unei acţiuni eficace numai într-o luptă de guerilă de lungă durată. Îmi imaginam că retrăgându-ne în munţi şi recuperând armele ce se mai găseau prin ascunzători, vom putea duce o luptă de partizani, hărţuind inamicul cu mai mult succes decât o armată

regulată, angajată în luptă deschisă cu forţe mult superioare.

Trebuie să recunosc că ne întreceam în făurirea de planuri cu pretenţii strategice şi că atmosfera de tensiune, din acele zile, îmi trezise iar entuziasmul şi elanul juvenil al iluziilor de altă dată. Imaginile din vechiul vis, dinainte de închisoare, se înfiripau din nou. Mă vedeam iar ca şi atunci cutreierând pădurile şi locurile cunoscute din regiunea Ilovăţului şi reluând legăturile de atâţia ani întrerupte cu oameni de nădejde, pe care ştiam că se putea conta la nevoie.

Perspectiva ieşirii din apatie şi resemnare mi-a alungat din minte toate neîmplinirile şi amărăciunile adunate în ultimii ani, în care, nefiind în stare să preţuiesc calitatea libertăţii ce mi se oferise la ieşirea din puşcărie, nu-mi găsisem locul printre cei care i se adaptaseră. Poate cultivasem prea mult în închisoare gândul libertăţii adevărate, ca să mă mai mulţumesc cu viaţa limitată de stănoagele impuse de sistemul socialist. Optimismul care mă înviorase în acele zile de efervescenţă a fost însă foc de paie. S-a stins din lipsă de combustibil.

Atmosfera încărcată s-a destins treptat, pe măsură ce corespondenţii de la posturile străine de radio nu ne-au mai alimentat cu ştirile senzaţionale şi alarmiste transmise în timpul invaziei. Nu se mai făceau speculaţii nici cu privire la eventualitatea unei intervenţii militare sovietice în România. Pericolul dispăruse, obligându-ne să renunţăm la planurile noastre himerice de acţiune şi să ne cufundăm iar în marasmul cotidian, în care ne târâm zilele.

Tendinţa unora de a-l privi pe Ceauşescu cu oarecare simpatie, pentru atitudinea şi declaraţiile lui fată de agresiunea sovietică în Cehoslovacia, a fost şi ea de scurtă durată. În timp ce în ţară, pe zi ce trecea, aureola „independentului din interiorul

lagărului socialist” pălea, în străinătate, în viziunea puterilor occidentale, figura lui Ceauşescu se profila, pe scena politică internaţională, ca personalitate-cheie în relaţiile Est-Vest. Girul pe care l-a primit ani de zile de aici înainte, tocmai de la cei în care noi încă ne mai puneam speranţa, a fost, cred, pentru mine ultima şi cea mai mare dezamăgire: părea că Vestul dădea astfel o nouă garanţie Răsăritului că nu va tulbura „ordinea socialistă” impusă în ţările lagărului comunist, reconfirmând contractul de la sfârşitul războiului, prin care fuseseră cedate zonei de influentă sovietică.

Încet, dar sigur, speranţa într-o schimbare a regimului sub presiunea externă se spulbera. Lumea începea să se resemneze, punându-şi nădejdea numai într-o îmbunătăţire a traiului de toate zilele.

Renunţând la speranţa care întreţinuse viu spiritul de rezistenţă pasivă de până atunci, lumea îşi căuta acum refugiul în micile satisfacţii îngăduite de acea viaţă tristă şi lipsită de orizont, acceptând-o aşa cum era, din moment ce nu mai putea râvni la o alternativă.

Cele mai mici îmbunătăţiri aduse traiului de zi cu zi, prin aprovizionarea pieţei şi magazinelor cu ceva mai multe alimente şi obiecte de îmbrăcăminte, apariţia unor mărfuri străine, provenind din „ţările capitaliste”, amăgindu-ţi ochii cu etichetele lor colorate şi înveselind posomorâtele vitrine ale comerţului de stat, numărul crescând al turiştilor sau oamenilor de afaceri din Vest pe care îi întâlneai pe stradă, acordarea mai multor vize de călătorie în „ţările frăţeşti” erau toate considerate „semne de destindere”.

Am cunoscut oameni care până mai ieri nu avuseseră decât un singur vis, să vadă Parisul, şi care acum erau fericiţi că plecau la Sofia, dând dovadă că îşi adaptaseră visul la realitatea existentă. Intraseră în tiparele prevăzute de regim pentru cetăţenii României

Socialiste. Treptat, eram cu toţii sortiţi să ne acomodăm, chiar dacă deocamdată unii dintre noi ne doream să vedem Sofia, nutrind încă gândul nostalgic de a ajunge de acolo mai departe, în Turcia. Fiind din fire un om vesel, gata oricând să glumesc şi să fac chiar haz de necaz, nu lăsam să transpară simţămintele de profundă nemulţumire şi dezamăgire care mă apăsau. Mama, înşelată probabil şi ea de aceste aparenţe, m-a întrebat într-o zi, cu vădită îngrijorare în glas:

— Spune-mi, tu nu te mai gândeşti să pleci din ţară? Ai renunţat cumva la ideea de a încerca să scapi şi din închisoarea asta?

Ştiam cât de mult îşi dorea să mă vadă la adăpost, în străinătate, temându-se mereu să nu încap din nou pe mâinile Securităţii. M-am grăbit să o asigur că nu-mi schimbasem intenţiile, dar că nu descoperisem încă nicio cale de fugă din ţară cu şanse de reuşită.

— De ce să-ţi rişti viaţa trecând clandestin frontiera când poţi să încerci să obţii un paşaport legal, cum au făcut alţii. Sunt oameni care au cerut paşaport şi l-au primit!

— Cum îţi închipui că îmi vor elibera un paşaport, când am fost condamnat politic! i-am spus, fiind convins că afirmaţia mea nu putea fi contrazisă.

Mama mi-a respins totuşi argumentul, dovedindu-mi cu două exemple recente că şi foştilor deţinuţi li se eliberează paşapoarte. Auzisem şi eu de acele două cazuri care făcuseră vâlvă în Bucureşti, lumea considerându-le semne evidente ale „destinderii” şi ale „umanizării” regimului.

Pentru noi, foştii puşcăriaşi, nu constituiseră însă nicio surpriză, fiind doar o confirmare a reputaţiei pe care cei doi şi-o făcuseră în închisoare.

Personal nu mă întâlnisem cu niciunul din ei în timpul detenţiei, dar numele „turnătorilor” fiind transmise din gură în gură şi difuzate dintr-o puşcărie într-alta ajungeau să fie cunoscute de toţi deţinuţii.

De unul dintre cei doi care primiseră paşapoarte nu îmi mai amintesc. Celălalt însă era Paul Dimitriu, care în primii ani de după război se făcuse remarcat ca unul dintre tinerii de valoare din rândurile Partidului Liberal. Articolele pe care le scria în „Liberalul”, sub pseudonimul „Polib”, erau apreciate de toată lumea. Odată intrat în puşcărie, trecuse cu arme şi bagaje de partea administraţiei şi a ofiţerului politic, devenind, în exprimarea eufemistică a limbajului Securităţii, „deţinut de încredere”.

Mama, care nu-i cunoştea atitudinea din închisoare, îi păstra o bună amintire de pe vremea când scria la „Liberalul” şi îi venea greu să creadă ceea ce se spunea despre el în cercurile foştilor deţinuţi.

Câteva săptămâni mai târziu, când a auzit că Paul Dimitriu s-a întors din călătoria lui în străinătate, versiunea susţinută de foştii deţinuţi a început să i se pară plauzibilă. I-a retras însă definitiv creditul pe care i-l mai acordase până atunci când s-a aflat despre cele întâmplate la petrecerea din casa unui membru al nomenclaturii partidului. Nu-mi mai amintesc de numele lui, dar ştiu că făcea parte din categoria acelor intelectuali oportunişti, provenind din vechea societate, care reuşeau să stea o vreme într-un echilibru precar între cele două lumi, întreţinând concomitent relaţii reciproc avantajoase şi cu „tovarăşii” şi cu cei din fosta lor lume, care mai acceptau să-i frecventeze.

În casele lor, spuneam noi, se amestecau apele ca la gurile Dunării, când se vărsau în mare. O combinaţie din care rezulta apa salmastră: nici dulce, nici sărată! Printre invitaţii la aceste

petreceri erau întotdeauna şi câteva persoane pe care le cunoşteam şi noi, cei care nu frecventam asemenea cercuri. Erau din soiul acelor nelipsiţi mici profitori, care în asemenea ocazii se bucurau de opulenţa bufetului şi de băuturile oferite în casa noului parvenit, de la periferia „înaltei societăţi” a partidului.

De la ei s-a aflat cum a decurs petrecerea la care invitatul de onoare şi punctul de atracţie al serii fusese Paul Dimitriu, proaspătul întors de peste hotare. Reproduc pe scurt ceea ce ne-au povestit cu lux de amănunte.

Lumea făcea cerc în jurul lui Dimitriu, asaltându-l cu întrebări despre călătoria făcută peste ocean şi despre impresiile culese din Statele Unite. Omul nu se lăsa rugat. Povestea cu plăcere şi cu talent, presărându-şi relatarea cu aprecieri critice la adresa lumii capitaliste, subliniindu-i aspectele negative şi condamnându-i nedreptăţile sociale. Câtă vreme şi-a desfăşurat criticile în limitele indecentei obişnuite a limbajului şi slogane lor folosite de propaganda oficială antiamericană, lumea care îl asculta nu s-a mirat, considerând că povestitorul ţinuse seama de calitatea de membru de partid a gazdei şi recursese la recuzita „Scânteii” numai din elementară politeţe.

Când însă, în peroraţia lui despre grozăviile pe care le văzuse la New York, s-a pornit să descrie halul de decadenţă morală, mizeria şi sărăcia în care trăia populaţia oraşului, invitaţii, stânjeniţi de exagerările şi minciunile pe care le debita, au început, cu riscul de a-şi deconspira gândurile, să schimbe între ei priviri pline de înţeles. Atâta neruşinată rea-credinţă contravenea până şi normelor morale ale mediului din casa nomenclaturistului.

Totuşi, din prudenţă, nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, orice intervenţie în acest sens riscând să fie considerată manifestare de simpatie pentru imperialiştii americani.

Pornit să demonstreze cu orice preţ cât de înapoiaţi erau americanii, Dimitriu le contesta totul, în toate domeniile. Supralicitându-se singur, făcea afirmaţii din ce în ce mai exagerate şi incredibile despre condiţiile primitive de viaţă ale cetăţenilor din oraşele americane, casele fiind lipsite de confortul elementar al locuinţelor moderne. Ajuns la acest punct al expunerii, povestitorul a exclamat indignat:

— Credeţi-mă, nu au nici măcar instalaţie de apă curentă ca să poţi face o baie!

Afirmaţia a fost picătura care a umplut paharul răbdării cu care amfitrionul ascultase amintirile de călătorie ale fostului deţinut politic, care primise paşaport. Desprinzându-se din cercul auditorilor, spre a se alătura unui alt grup de invitaţi din salon, nu s-a sfiit, înainte de a-i întoarce spatele, să-şi spună cu glas tare părerea:

— Mai dă-o dracului, că nu o fi chiar aşa!

Din cele ce mi s-au povestit atunci de la acea petrecere, nu mi-am mai amintit decât de episodul pe care l-am relatat mai sus, iar dacă n-am fost în stare să înşir toate inepţiile debitate de invitatul întors din Statele Unite, am reţinut şi reprodus, în schimb, exact replica pe care i-a dat-o gazda. Replica unui oportunist, rămas încă într-o oarecare măsură tributar unui minimum de decenţă şi bun simţ.

Pe vremea aceea paşaportul era o marfă rară şi scumpă! Cine nu avea pe nimeni în străinătate sau, jude la Ierusalim”, care să-i achite preţul în valută, putea uneori să şi-l plătească singur, în natură, ca Dimitriu, cu slugărnicie şi cu obrazul.

Venise toamna, cu vremea rea şi zile întunecate, cu umezeală şi ploi reci. Lucram cu Mircea Gagel, la atelierul cooperativei de mase plastice din strada Viorele. Drumul până acolo, mai întâi cu

tramvaiul supraaglomerat şi apoi pe jos, pe străzile murdare şi triste ale mahalalei din zona abatorului, era deprimant. O lume necăjită, dar înrăită şi agresivă, care se înghesuia la suirea şi la coborârea din tramvai, sau care alerga să prindă un loc la coadă la „Alimentara” din colţul străzii, completa imaginea matinală dezolantă sub care mi se înfăţişa oraşul, ce-mi devenea pe zi ce trecea mai nesuferit.

Nici atelierul nu-ţi oferea un refugiu. Urâţenia de afară te urmărea şi aici. Localul dărăpănat, cu pământ pe jos, frigul, praful şi mirosul toxic şi înecăcios nu erau făcute să ne stimuleze nici pofta de muncă şi nici bună dispoziţie.

Când ne opream din lucru să fumăm câte o ţigară, Mircea obişnuia să se ducă la „Bufetul de Stat” din colţ, unde îşi îneca urâtul dând pe gât câteva romuri. De multe ori, când întârzia, mă duceam să-l iau. De cum intram pe uşa localului, mă izbea mirosul acru de băutură proastă şi duhoarea fumului rece de tutun, care înceţoşa încăperea neîncălzită. Pe jos, peste cimentul ud şi dârele de noroi lăsate de paşii clienţilor, era presărat cu prisosinţă rumeguş de lemn. Calităţile lui absorbante preveneau accidentele, dând tălpilor o mai bună aderenţă pe solul devenit alunecos, de la umezeala şi mâzga adusă pe picioare din băltoacele de pe stradă.

Îl găseam pe Mircea în picioare la tejghea, cu păhărelul în faţă şi cu privirea şi gândul aiurea. Nu părea să-i vadă nici pe cei care îşi goleau în grabă paharul, perindându-se numai în treacăt pe lângă el la tejghea şi nici pe cei 3 – 4 inşi, mereu aceiaşi, care îşi făceau veacul la masa din colţ, purtând de fiecare dată o nesfârşită discuţie cu glas tare, pe cât de susţinută, pe atât de incoerentă. Nu-l tulbura nici măcar vehementa retorică a invalidului cu un singur picior, care îşi însoţea afirmaţiile cu puternice şi enervante lovituri de cârje în podea.

De cele mai multe ori nu reuşeam să mă întorc cu Mircea la atelier, fără să cedez mai întâi insistentelor lui, de a-i tine tovărăşie la încă un ultim pahar de rom. Îl beam în silă, fiindcă nu-mi plăcea şi, totodată, de sila atmosferei din jur.

Aşa începuse şi Mircea să bea, tot de scârbă, şi sfârşise prin a se obişnui. Şi ca el, mulţi alţii au recurs la acelaşi remediu, ce avea să devină o racilă extinsă la scară naţională. Nu ştiu cum de nu m-am lăsat şi eu furat de tentaţia de a-mi găsi o compensaţie la iluziile spulberate, după transferul meu din închisoare, în libertate.

Într-una din zile, ducându-mă să-l iau de la cârciuma din colţul străzii, Mircea mi-a spus că nu are chef de lucru şi că nu se mai întoarce în cursul dimineţii la atelier. Mi-a propus să merg cu el în oraş, unde vrea să depună o nouă cerere de paşaport, ultima pe care o înaintase autorităţilor fiindu-i respinsă.

Ştiam încă dinainte de a fi fost arestat că Mircea voia să plece în Germania, ţara de origine a familiei Gagel. Toate cererile şi intervenţiile făcute în acest scop i-au fost mereu zădărnicite, aşa încât, după mai bine de 15 ani, l-am regăsit în aceeaşi situaţie şi după eliberarea mea din închisoare.

Nenumăratele refuzuri nu-l descurajaseră, iar acum, după răspunsul negativ primit la ultima lui cerere, se ducea din nou să solicite autorizaţia de emigrare în Germania.

L-am însoţit şi pe drum mi-a explicat că de curând intervenise o modificare a procedeului de până atunci, conform căreia trebuia mai întâi să te lupţi să obţii formularul-tip de cerere, care, sub diferite pretexte, îţi era de cele mai multe ori refuzat. Abia după ce îl primeai (dacă îl primeai!), îl completai, îl depuneai şi puteai începe să aştepţi răspunsul la cerere.

Acum, spunea Mircea, era mai simplu. Intrai în posesia formularului fără să mai fi şicanat. Mai mult chiar, pentru ochii

străinătăţii, eliberarea paşapoartelor nu mai depindea de M.A.I., ci trecuse în competenţa unui birou al O.N.T. Carpaţi. În ţară însă, nimeni nu se îndoia că sub noua firmă lucrau, după expresia cu care obişnuia să-i alinte lumea, „tot băieţii de la Secu”.

Cred că localul în care funcţiona noul serviciu de paşapoarte se afla pe B-dul Gh. Dimitrov (s-ar putea să mă înşel în privinţa adresei, din cauza schimbărilor intervenite în denumirea străzilor cu care nu am reuşit să mă obişnuiesc). Îmi amintesc însă de clădire: o casă veche boierească, fără etaj, cu o marchiză deasupra celor câteva trepte de la intrare, le-am urcat şi am pătruns într-un hol mare, cu o masă lungă de brad şi două sau trei scaune desperecheate, în mijlocul lui. În peretele din stânga al încăperii era un ghişeu, din spatele căruia un funcţionar dădea explicaţii, pe un ton dezagreabil, unui domn bătrân extrem de politicos.

Informaţiile primite de Mircea se confirmau: pe masa din hol era depus un teanc de formulare la dispoziţia publicului. Mircea şi-a luat unul, dar înainte de a se apuca să-i completeze nenumăratele rubrici, i-a venit ideea să-mi spună:

— De ce nu iei şi tu unul? Ce te costă să încerci?

Îi reţin exact cuvintele şi azi, pentru că ele mi-au dat impulsul să pun mana pe toc şi să scriu. Nu m-am gândit nicio clipă că îmi va fi aprobată cererea de paşaport. Dimpotrivă, eram ferm convins că-mi va fi respinsă.

Am scris-o numai dintr-un spirit de frondă, din bravada gratuită de a provoca un răspuns de la sine înţeles, dintr-un fel de plăcere ştrengărească de a-i irita pe cei care o vor citi.

La un moment dat, Mircea s-a sculat de la masă pentru a-i cere o lămurire funcţionarului de la ghişeu.

Eu nu aveam nevoie de nicio explicaţie suplimentară şi nici de prea mult timp de gândire. Nu trebuia să-mi bat capul ca să înşir

ca el, în rubricile respective, toate adresele la care locuisem şi toate locurile de muncă prin care colindasem, în decursul anilor. Pentru mine era simplu: biletul de eliberare din închisoare, pe care îl purtam mereu asupra mea în portofel, atesta că timp de 12 ani fusesem găzduit de M.A.I. Scosesem, de altfel" biletul" pe masă şi răspundeam la întrebările din formular, copiind întocmai datele consemnate în el. Am scris astfel: când am fost arestat, câţi ani şi pentru ce am fost condamnat şi data la care am fost pus în libertate.

Nu m-am poticnit decât la o singură întrebare: pentru ce ţară solicitam viza de călătorie? După o scurtă ezitare am scris: Elveţia. Mă dusese gândul la familia Bossart, din Zürich, cu care eram într-o corespondenţă pe care cu siguranţă o citea şi Securitatea şi deci ştia că, în naivitatea lor elveţiană, îmi repetau în fiecare scrisoare invitaţia lor de a veni să-mi petrec vacanţa la ei.

Când Mircea s-a întors la masa de scris, eu terminasem deja de completat formularul. Văzând că tocmai mă pregăteam să-l semnez, s-a mirat că îl dădusem aşa de repede gata şi, ca vechi şi înrăit solicitant de paşaport rutinat în domeniu, mi l-a cerut să-l verifice.

De cum şi-a aruncat ochii pe el a exclamat:

— Eşti complet nebun! Cum îţi închipui că o să-ţi dea paşaport când vor citi ce ai scris?

Nu-mi închipui! i-am spus.

Mircea pretindea că nu trebuia să pomenesc de închisoare. Deşi i-am explicat că ar fi fost inutil să trec sub tăcere condamnarea şi anii de închisoare, fiindcă Securitatea are dosarele tuturor foştilor deţinuţi politici şi oricum nu-mi va da paşaport, Mircea nu m-a înţeles:

— Atunci de ce ai mai făcut cererea?

— Din bătaie de joc!

La logica întrebării lui, absurditatea răspunsului meu l-a lăsat şi mai nedumerit.

Era o bătaie de joc pe care am plătit-o! Nu mai ştiu exact cât a fost taxa pe care am achitat-o, când am depus cererea la ghişeu. Tin însă minte că cei 130 sau 150 de lei pe care i-am dat mi-au dezechilibrat bugetul. M-au mai consolat cuvintele funcţionarului de la ghişeu când mi-a dat chitanţa. Mi-a spus să o păstrez pentru că, în cazul că mi se va respinge cererea, o parte din taxa percepută îmi va fi restituită, şi anume 100 de lei.

Şi parcă ar fi ghicit că mă gândeam deja la ziua când voi recupera suta, funcţionarul ne-a adus la cunoştinţă că, în conformitate cu ultimele dispoziţii, răspunsul la cerere îl vom primi acasă prin poştă, în termen de maximum 30 de zile.

În primele zile de iarnă, cartierul din jurul atelierului şi-a schimbat pentru o scurtă vreme înfăţişarea. Zăpada proaspăt căzută i-a nivelat străzile desfundate, ascunzând ochiului, la prima vedere, gropile, băltoacele şi gunoaiele, printre care ne strecurasem până atunci paşii pentru a ajunge la atelier.

La coborârea din tramvai nu am mai recunoscut locul! Zăpada acoperise murdăria şi noroiul. Sub ninsoare, strada şi casele mici ale mahalalei păreau scoase dintr-o ilustrată de Crăciun.

După câţiva paşi pe zăpada încă imaculată la acea oră matinală, mi-am dat însă seama cât de înşelătoare putea fi prima impresie. Sub covorul de zăpadă curată, aşternută peste noapte, se aflau ascunse aceleaşi gropi şi băltoace murdare, pe care acum nu le mai vedeai.

De altfel, după câteva zile de moină, zăpada s-a topit şi strada a devenit o adevărată cloacă din care nu scăpai neîmproşcat de noroi până la genunchi, oricât te-ai fi ferit.

Apoi, vremea a continuat să-şi arate pe rând toate feţele, ninsoarea, gerul şi viscolul, alternând cu zilele însorite şi mai calde, care topeau gheaţa şi zăpada îngrămădită de-a lungul trotuarelor. Din rigole se revărsau atunci şuvoaie de ape murdare, pe care canalele nu mai pridideau să le dreneze, transformând străzile în mocirle respingătoare de netrecut.

În cartierele mărginaşe, nămeţii se topeau mai încet. Primăria nu-şi trimitea acolo echipele de curăţat zăpada, care abia reuşeau să deszăpezească centrul şi arterele principale ale oraşului. Locuitorii din periferie străbăteau străzile şi trotuarele troienite de pârtiile bătătorite zilnic de propriii lor paşi. Trebuia mai multe zile de soare şi temperaturi mai ridicate pentru ca strada Viorele, inundată de apele dezgheţului, să devină un afluent al străzii principale de pe cheiul Dâmboviţei.

Ajunsesem să preferăm gerul, care ne făcea drumul spre atelier, dacă nu mai plăcut, cel puţin practicabil şi relativ uscat şi curat.

Către sfârşitul iernii însă, fiind tocmai nevoiţi să lucrăm *în* aer liber, un ultim şi neaşteptat val de ger, care s-a abătut asupra Bucureştiului, nu ne-a mai avantajat.

Ne-a surprins chiar în zilele în care primisem comanda executării unei machete a locomotivei expuse în Parcul Carol (rebotezat Parcul Libertăţii), un episod pe care l-am povestit anticipau, atunci când am relatat despre activitatea şi diferitele produse ale muncii noastre la cooperativă. Frigul şi mizeriile îndurate atunci, ca de altfel întreaga perioadă de timp cât am lucrat la atelierul „din Viorele”, au făcut ca iernii aceleia să-i păstrez una din cele mai urâte amintiri, de la ieşirea mea din închisoare.

Nimic din tot ce mă înconjura nu era făcut să-mi schimbe

starea de spirit. Nici Crăciunul, care se apropia, nu izbutea să înveselească atmosfera.

Cum să te înseninezi şi să te bucuri, când până şi Naşterea Domnului ţi-era vestită în stilul epocii! Peste tot, pe stradă, în tramvai sau în autobuz îţi ieşeau în întâmpinare bande de puradei, zdrenţăroşi, murdari şi mucoşi, dar cu ochii în patru privind spre buzunarele oamenilor. Erau colindătorii moderni ai societăţii socialiste, care, cu vocile lor ascuţite şi în acelaşi timp cu mâna întinsă la cerşit, reuşeau să facă de nerecunoscut vechile colinde, pocind şi limba şi datina.

Cum să te înseninezi ascultând parodia grotescă a colindului de altă dată! Mă obsedează şi azi cum începea:

„La un colţ de cotitură.

Dă-i Domnu-Doamne.

Mă-ntâlnii c-un îngeraş…” L-am reprodus corect. Nu l-am corectat!

Trecuseră aproape două luni de când depusesem cererea de paşaport şi nu primisem încă niciun răspuns. Faptul nu mă mira. Era de aşteptat, îmi ziceam, ca la neruşinarea de a solicita un paşaport, când aveam dosarul pe care-l aveam, autorităţile să nu-şi dea nici măcar osteneala să-mi comunice refuzul.

Interesul meu se îndrepta însă către suta de lei, a cărei recuperare mi-ar fi prins tare bine la începutul Noului An, în care intrasem cu buzunarele goale. M-am dus deci la biroul cu pricina unde, un alt funcţionar mi-a spus că răspunsurile la cereri se dau la „Grădina cu cai”. Aşa i se spunea acelui serviciu de paşapoarte, după numele străzii pe care se afla, nu departe de statuia Kogălniceanu de pe Bulevardul (rebotezat) Gh. Gheorghiu-Dej. Am ajuns prea târziu. Se închisese.

A doua zi dimineaţă, la prima oră, eram la uşă. Îmi trebuia

suta!

Eram primul şi în acel moment, singurul petiţionar care a intrat în birou. Drept în faţa mea, pe peretele din fundul camerei, într-un fel de geamlâc cu ochiuri de sticlă, se deschidea ghişeul pentru public.

În spatele funcţionarului de serviciu la ghişeu, erau nişte rafturi cu sertare.

Ţinând în mână preţioasa chitanţă de plată, care mă îndreptăţea să reintru în posesia sutei mult dorite, m-am apropiat şi am văzut că pe fiecare sertar era lipită o etichetă pe care scria numele unei ţări.

N-am apucat să-i prezint chitanţa, că funcţionarul m-a şi întrebat:

— Pentru ce tară aţi făcut cererea?

— Pentru Elveţia!

Întorcându-se, a scos din raft sertarul respectiv şi, în timp ce-l aşeza pe pervazul ghişeului, fără să privească la chitanţa pe care i-o întindeam, m-a întrebat din nou, laconic şi profesional:

— Numele?

— Ioanid, i-am răspuns, la fel de scurt.

Între timp remarcasem că în sertarul lung şi îngust pus pe pervaz stăteau aşezate la rând, în picioare şi deschise la prima pagină, o serie de paşapoarte şi de buletine de identitate. Am dedus că primele aşteptau să fie ridicate de cei cărora li se aprobase călătoria în străinătate, iar buletinele erau ale celor plecaţi, care urmau să le recupereze la întoarcere în schimbul predării paşaportului.

Răsfirând pe rând cu degetul buletinele şi paşapoartele din sertar, pentru a putea citi numele posesorului, l-am văzut cum la un moment dat s-a oprit din căutat, s-a uitat mai atent la unul din

documente şi mi s-a adresat pe un ton interogativ:

— Ioanid Ion?

Îmi cerea astfel să-i confirm exactitatea numelui şi prenumelui pe care îl citise într-un paşaport extras din cutia sertarului. Mie mi s-au tăiat picioarele! Îmi pierise şi glasul. O clipă mai târziu, am reuşit totuşi să pronunţ cu jumătate de gură un „da!”, pe care cred că nici nu i-a auzit. Mi-a dat însă răgazul să-mi revin din uluială când mi s-a adresat din nou, după ce cu un gest sec a împins la loc paşaportul în sertar:

— Da. V-a ieşit paşaportul, dar nu vi-l putem elibera, fiindcă nu avem să vă dăm valută. Nu am primit încă cota pentru trimestrul în curs!

Stăpânindu-mi gândurile intrate în derută de surpriză, am încercat să-i explic că nu am nevoie de valută, că voi avea casa şi masa asigurate la prietenii care mă invitaseră.

— Nu avem voie să vă dăm paşaportul fără să vă dăm şi valută! şi funcţionarul a ţinut chiar să-mi explice de ce: Nu vrem să-şi închipuie străinii că cetăţenii noştri sunt lipsiţi de mijloace şi vin la ei să fie întreţinuţi de milă.

Eram uimit de atâta grijă, mai ales că auzisem de cazul unor oameni de ştiinţă invitaţi la congrese în străinătate, cărora nu li se dăduseră nici măcar bani de ţigări, deşi se duceau să reprezinte Tara! Încă nu aflasem că în ultima vreme regimul se arăta tot mai preocupat de „imaginea României peste hotare”, o obsesie care mai dăinuie şi azi.

— Când ne vine valuta, ne aduceţi o adeverinţă de la secţia financiară şi una de la serviciu* că nu aveţi nicio datorie, şi primiţi paşaportul.

— Şi când credeţi că vă vine valuta?

— Mai treci şi dumneata pe aici peste 2 – 3 săptămâni. Cred

că până atunci o primim.

Am plecat acasă frământat de cele mai contradictorii gânduri. Nu puteam crede că mi se aprobase cererea. Mi se părea de neconceput ca Securitatea să-şi fi dat avizul favorabil ca să plec din ţară. Şi totuşi, văzusem cu ochii mei paşaportul!

În mintea mea începea, încet-încet, să-şi facă loc suspiciunea care, la rândul ei, dădea naştere la alte întrebări, cărora nu le puteam găsi răspuns: Nu cumva mi se întindea o cursă? Dar cum şi în ce fel voiau să mă prindă în defect? Ce voiau să-mi însceneze?

Am ajuns acasă şi mai tulburat decât plecasem de la „Grădina cu cai”. Am urcat direct sus, la etaj, unde locuia Lilica Ciorănescu, prietena şi confidenta mea, singura persoană căreia îi spusesem că făcusem cerere de paşaport. Am găsit-o singură şi i-am povestit tot ce mi se întâmplase. Nu mi-a împărtăşit temerile.

— Veţi primi paşaportul şi veţi pleca! Sunt sigură că cineva mai puternic decât Securitatea a hotărât să vă ajute!

M-a impresionat siguranţa cu care mi-a vorbit, deşi nu a reuşit să mă convingă.

Am discutat apoi toate aspectele noii situaţii în care mă găseam şi împreună, dar mai ales datorită sugestiilor ei, am stabilit primele măsuri de precauţie pe care trebuia să le iau. Mai întâi, în afara câtorva prieteni de încredere, să nu mai spun nimănui că mi se aprobase paşaportul.

De asemenea, pentru orice eventualitate, trebuie să fac să dispară din camera mea orice obiect, carte sau scrisoare compromiţătoare, să frecventez cât mai puţină lume, iar cu prietenii din închisoare să mă întâlnesc cât mai discret.

A venit apoi vorba despre invitaţia (lettre d'hébergement) în baza căreia urma să primesc viza de la Ambasada Elveţiei. Cerând-o de la familia Bossart, trebuie să ţin cont de surprizele la care mă

puteam aştepta din partea poştei, când era vorba de corespondenţa cu persoane din străinătate care, fie că nu primeau deloc scrisoarea, fie, în cel mai bun caz, le parvenea cu mare întârziere.

— Daţi-le telefon! – mi-a spus Lilica.

Nu mă dusese mintea la o asemenea soluţie. Pe vremea aceea, să vorbesc la telefon cu Zürich-ul mi se părea un lucru prohibit, o infracţiune asemănătoare tentativei de trecere clandestină a frontierei.

Judecata mea, deformată de toate interdicţiile sub care trăisem atâţia ani, n-a rezistat argumentelor logice ale Lilicăi. Am pus deci mâna pe telefon şi prin centrală am cerut numărul familiei Bossart. Mi-a răspuns Elly. Victor nu era acasă. Îmi pregătisem dinainte ce să-i spun şi mai ales cum să-i spun să înţeleagă numai ea că îmi trebuie cât mai repede invitaţia, fără ca urechea curioasă a Securităţii, care cu siguranţă recepţiona şi ea convorbirea, să sesizeze nota de urgenţă a mesajului. Am început, aşadar, prin a-i spune că, în sfârşit, voi fi în măsură să răspund invitaţiei pe care mi-au făcut-o de atâtea ori să le fac o vizită la Zürich. I-am explicat apoi că foarte curând îmi voi putea lua un concediu de la serviciu, dar numai pe scurta perioadă a unui gol de lucru între două comenzi.

Încercam astfel să-i spun pe ocolite ceea ce într-o formulare clară şi concisă însemna: Trimite-mi, te rog, repede invitaţia!

Din cauza recepţiei proaste nu reuşeam, nici Elly, nici eu, să ne auzim prea bine. Având mereu impresia că Elly nu-mi înţelegea exact mesajul, mă vedeam deseori nevoit să-mi repet spusele.

M-am liniştit când, în cele din urmă, m-a asigurat că m-a auzit şi că: „Victor se va ocupa chiar azi de scrisoarea de invitaţie…”.

M-am grăbit însă să mă bucur şi să răsuflu uşurat, pentru ca,

în clipa următoare, aveam să cred că toată osteneala pe care mi-o dădusem fusese zadarnică. Continuându-şi fraza, Elly adăugase:

…Şi ţi-o voi trimite imediat la Moscova!

Nu puteam să-mi închipui că cineva întreg la minte putea face o asemenea afirmaţie. Nu puteam presupune decât că Elly înnebunise sau că băuse prea mult whisky şi divaga.

Lipsit de nădejde am mai făcut totuşi o timidă încercare să lămuresc lucrurile:

— Unde ai spus că mi-o trimki?

Pusesem deja întrebarea când deodată mi-a intrat în funcţie mintea românului de pe urmă şi am priceput!

Încerc să-mi pun lipsa de perspicacitate pe seama emoţiilor zilei, pentru a nu părea chiar aşa de ridicol.

Să mă explic: cum conversaţia mea cu Elly fusese purtată pe franţuzeşte, îi reproduc întocmai ultimele ei cuvinte: „… et je te l'enverrai immédiatement à Moscou!…”.

Ori, biata Elly, vrând să precizeze că îmi va trimite invitaţia pe adresa mea, nu rostise decât ultima parte a numelui străzii Maria Hagi

Moscu, pe care locuiam, pronunţând şi accentuând cuvântul „Moscu” la fel cum se pronunţă în limba franceză „Moscova”!

Cât priveşte teama mea că Elly nu-mi înţelesese graba de a primi invitaţia, aveam să aflu mai târziu că fusese nejustificată. Chiar în după-amiaza zilei în care vorbisem cu ea la telefon, deşi era o sâmbătă, şi în Elveţia toate serviciile şi instituţiile publice erau închise, Victor Bossart s-a dus acasă la şeful poliţiei din cartier şi l-a convins să facă o excepţie: să meargă totuşi cu el la biroul din sediul poliţiei şi să-i legalizeze scrisoarea de invitaţie făcută pe numele meu.

Mă hotărâsem să nu-i spun mamei nimic despre întreaga

poveste a paşaportului.

Voiam să o scutesc de toate emoţiile legate de plecarea mea şi, mai ales, de şocul pe care l-ar suferi dacă în ultimul moment mi s-ar retrage paşaportul şi visul ei de a mă vedea plecat din ţară s-ar nărui.

Cu tot optimismul Lilicăi, în privinţa plecării mele, eu continuam să nu exclud din calculele pe care mi le făceam, ipoteza unei ultime intervenţii a Securităţii pentru a-mi ridica, în cel mai bun caz, numai paşaportul.

Zarurile fiind însă aruncate, nu-mi mai rămânea acum decât să merg înainte pe drumul pe care apucasem, fără să mai şovăi la fiecare gând care mă ispitea.

Aşadar, cu toată suspiciunea şi neîncrederea mea funciară în bunele intenţii ale autorităţilor, am pornit la treabă. Chiar de-a doua zi mi-am obţinut cele două adeverinţe, de la secţia financiară şi de la serviciu* atestând că nu aveam nicio datorie. Cea de la cooperativă mi-a obţinut-o Minţea Gagel, prin relaţiile lui, evitând să le spună la ce îmi foloseşte.

Mircea mi-a propus apoi să „bem” evenimentul, fiind convins că totul se va termina cu bine şi bucurându-se de parcă i s-ar fi aprobat lui paşaportul.

Cum din ziua aceea pentru mine începuse o perioadă de aşteptare de durată nedeterminată, trebuia să-mi omor într-un fel timpul, aşa că i-am urmat sugestia şi am intrat cu el la cârciuma din colţul străzii Viorele. În atmosfera rece, îmbâcsită de fum de tutun şi de mirosul de câine plouat al hainelor aburind de umezeală ale consumatorilor, i-am ţinut aproape zilnic tovărăşie lui Mircea, până către sfârşitul săptămânii.

Într-una din acele dimineţi, ne-am dus împreună la casieria cooperativei să ne ridicăm banii care, în fine, ni se aprobaseră

pentru executarea machetei locomotivei din Parcul Carol. Din câte mi-aduc aminte, am încasat atunci vreo trei mii şi ceva de lei. M-am trezit astfel bogat, cum nu mai fusesem niciodată de când ieşisem din închisoare. Şi, cum se mai întâmplă uneori ca şi o surpriză plăcută să nu vină singură, când am ajuns mi banii acasă, Lilica Ciorănescu mă aştepta în capul scării cu plicul de la Victor Bossart, în mână.

Trecuseră numai 6 zile de când vorbisem cu Elly, la telefon! Un record poştal pentru vremea aceea!

M-am decis să-mi încerc chiar a doua zi norocul la „Grădina cu cai”. Poate că le sosise cota trimestrială de valută.

În dimineaţa de 29 ianuarie m-am prezentat deci din nou în faţa ghişeului. Era un alt funcţionar, care, după ce mi-a pus aceeaşi întrebare ca şi primul: „Pentru ce ţară?”, a scos şi el pe masă sertarul cu eticheta „Elveţia”, i-a cercetat conţinutul şi mi-a găsit paşaportul. Ţinându-l într-o mână, a întins-o pe cealaltă spre mine, cerându-mi laconic: „Buletinul şi Livretul militar!”

Aveam la mine numai buletinul.

Noul funcţionar, repetând şi el gestul făcut câteva zile mai înainte de colegul lui, a împins la loc paşaportul în sertar:

— „Aduceţi şi Livretul!” Cuvinte pe care le-am auzit din mers, pentru că pornisem deja spre ieşire, sperând că-l pot aduce înainte de închiderea biroului. Mi-am permis chiar luxul unui taxi care m-a dus până în strada Hagi Moscu, m-a aşteptat în faţa casei şi m-a dus iar înapoi la „Grădina cu cai”, înainte de ora 12.

Nu-i dădusem timp funcţionarului să-mi uite nici figura, nici numele. De cum intrasem pe uşă, scosese sertarul „Elveţia” pe masă, extrăgând din el paşaportul înainte de a fi apucat să-i înmânez buletinul şi livretul. Le-a verificat pe amândouă şi, apoi, întinzându-mi paşaportul mi-a arătat spre un alt ghişeu spunându-

mi să mă grăbesc să-mi iau valuta, fiindcă se făcuse ora de închidere.

Într-adevăr, funcţionara din spatele ferestruicii unde-şi avea biroul, îşi strângea lucrurile şi se pregătea de plecare. Cam nemulţumită de apariţia mea, a catadicsit totuşi să mai zăbovească.

Mi-a cerut paşaportul şi consultându-l a început să completeze tot felul de rubrici dintr-un borderou desfăşurat în faţa ei pe birou. La ultima rubrică a rămas cu tocul ridicat deasupra ei şi m-a întrebat:

— 18 dolari e bine?

Luat prin surprindere, am răspuns aprobativ.

Abia în clipa următoare mi-a trecut prin minte că nu aveam habar de cursul dolarului şi nici de ceea ce se poate face cu 18 dolari, în buzunar, în străinătate.

Singurele mele informaţii despre cursul valutar datau din închisoare, unde avusesem ocazia să aflu că valoarea dolarului era cotată în ani de condamnare pentru cel care îl deţinea.

Nu mai ţin minte câţi lei am dat pe cei 18 dolari. Ştiu doar că am primit o chitanţă şi că am semnat, la rândul meu, de primire.

Şi mai ştiu că am ieşit în stradă cu sentimentul straniu de a fi primit dreptul să port asupra mea un lucru prohibit, ceea ce îmi stârnea şi o oarecare îngrijorare.

Chitanţa ce mi se dăduse, mi se părea, de fapt, un fel de „permis de port-devize”, la fel de greu de obţinut ca şi un „permis de port-armă”.

Pe de o parte, începuseră din nou să mă bântuie gândurile sumbre că în jurul meu se ţesea o conspiraţie, iar pe de altă parte, mi se întărea hotărârea de a o înfrunta, luându-mi însă toate măsurile posibile de prudenţă.

Pe drum, m-am surprins de mai multe ori întorcând capul şi

privind în urmă, deşi pierdusem în ultima vreme acest obicei, nemaiavând senzaţia că sunt supravegheat. Acum însă, fără să pot spune de ce, mă simţeam iar în primejdie şi mi se trezeau vechile reflexe.

Am făcut chiar un ocol prin Cişmigiu, dar n-am observat niciun individ suspect care să se ţină după mine. Am profitat să mă aşez pe o bancă şi să-mi examinez mai de aproape paşaportul, de care, de faţă cu funcţionarul de la „Grădina cu cai”, din nu ştiu ce teamă stupidă, nici nu îndrăznisem să-l răsfoiesc, pentru a nu-mi arăta nerăbdarea şi interesul pe care mi-l suscita. L-am deschis şi mi-amintesc că pe una din pagini era scrisă data la care fusese întocmit: 6 ianuarie 1969!

L-am băgat apoi în buzunarul de la piept împreună cu dolarii şi am pornit spre casă. Trecuse de ora prânzului. Eram pe bulevard, prin dreptul fostului garaj „Ciclop”, când m-a ajuns din urmă şi m-a prins de braţ Giorgi Lahovary. Mă strigase de mai multe ori pe nume, dar îngândurat cum eram nu-l auzisem. S-a şi mirat de neatenţia mea şi m-a întrebat dacă am păţit vreun necaz.

Călcându-mi propriul consemn, m-am decis să-i divulg secretul, nu numai fiindcă era un prieten de încredere, dar şi fiindcă îl ştiam mai informat decât mine în privinţa călătoriilor în străinătate, deşi experienţa lui se mărginea la „ţările frăţeşti”, singurele pentru care primise viza.

L-am pus deci în temă, având grijă să-i opresc la timp elanul manifestărilor exuberante de entuziasm, pentru a nu atrage atenţia trecătorilor. M-a înţeles şi mi-a promis discreţie absolută.

Când i-am spus că am şi primit invitaţia de la Elly şi Victor Bossart, pe care îi cunoscuse şi el, şi că urmează să cer viza elveţiană, m-a întrerupt:

— Ştii cine e funcţionarul român care lucrează la ambasada

Elveţiei? Nu ştiam.

— Cine? am întrebat.

— Bichi (Bişi) Catargi, pe care îl cunoşti! Nu ştiu însă dacă ştii că e un personaj controversat. Se spune că ar fi informatorul Securităţii.

Bichi împărtăşea astfel soarta celor care lucrau în cadrul legaţiilor şi ambasadelor străine din Bucureşti, pe care lumea îi socotea, din principiu, „turnători”. Şi nu fără temei, deoarece nimeni nu putea fi angajat într-un astfel de serviciu, fără avizul favorabil din partea Securităţii. Ba mai mult chiar: luase fiinţă un birou special, care, la cererea reprezentanţelor străine, le repartiza funcţionarii de care aveau nevoie.

Nu era greu de ghicit cine stătea în spatele acestui birou special!

De altfel, metoda la care recurgea pentru a recruta şi selecţiona personalul destinat ambasadelor fusese data în vileag de mai mulţi din cei aleşi şi repartizaţi în posturi. Absolut toţi semnau un angajament, prin care se obligau să colaboreze cu „organele de stat”. Unii semnau de bunăvoie, alţii siliţi prin ameninţări şi şantaj.

Dacă îşi „onorau” obligaţiile asumate sau dacă îşi „călcau” angajamentele luate, nu o ştiau decât ei, aşa încât, din prudenţă, pentru orice eventualitate, lumea îi evita.

Iar dacă omul mai avea şi o meteahnă care îl făcea şantajabil (cum era cazul lui Bichi) era un motiv în plus să fie considerat capabil şi de alte slăbiciuni.

Îl cunoşteam destul de bine pe Bichi, fiindcă ne fusese mulţi ani vecin de apartament în blocul Malaxa, unde locuia împreună cu mamă-sa, la etajul 7, pe acelaşi palier cu noi.

Despre mama lui, Mihaela Catargi, o femeie inteligentă şi cultivată, se spunea că făcuse o viaţă întreagă tot felul de mici

compromisuri pentru a se putea menţine, într-o existenţă destul de precară, în atmosfera boemă în care se complăcea să trăiască.

Fiind o femeie interesantă, originală şi o povestitoare plăcută, mama îi trecea cu vederea lipsa de caracter şi o primea cu toată simpatia de fiecare dată când suna la uşa noastră.

Ne vizita destul de des, fie pentru a sta numai de vorbă sau a face un schimb de cărţi, fie pentru a juca câteva partide de „pinacle” care, nesolicitând o atenţie deosebită, nu împiedica continuarea conversaţiei.

Ştiind-o strâmtorată, mama o reţinea întotdeauna la masă şi de câte ori o simţea la ananghie îi dădea câte o mână de ajutor.

Bichi, care îşi adora mama, îi purta şi mamei mele un deosebit respect şi afecţiune, cuprinzând-o probabil şi pe ea în complexul de care suferea.

Când, în oportunismul ei, Mihaela a devenit membră a organizaţiei „femeilor antifasciste” şi, la o întrunire, care s-a ţinut în apartamentul ei, a participat chiar Ana Pauker, mama a considerat că de aci înainte nu mai putea fi binevenită la noi în casă. Contactele s-au răcit şi s-au rărit, reducându-se la relaţiile civilizate impuse de vecinătate.

Cu toate astea, Bichi nu a încetat să ne viziteze şi să se arate la fel de atent cu mama. Apoi, în toţi anii cât am fost închis, când prietenii din jurul ei se răriseră, Bichi trecea totuşi periodic să o vadă, neuitând să o felicite de sărbători şi aducându-i, de fiecare dată, fie o floare, fie o cutie de nescafé.

La ieşirea mea din închisoare, mama îmi povestise cât de impresionată fusese de atenţia şi delicateţea pe care i le arătase în lipsa mea.

Eu nu-l întâlnisem încă după eliberare. Ştiam despre el ceea ce îmi povestise mama, iar acum aflasem, de la Giorgi, unde lucra

şi de ce reputaţie se bucura. Nu ştiam cum să-l judec: după care din cele două versiuni? În care din ele îl puteam descoperi pe adevăratul Bichi? Înclinam să cred că în amândouă!

Pentru mine însă, nu avea nicio importanţă, pentru că oricum trebuia să dau ochii cu el a doua zi, când urma să-mi iau viza elveţiană. Şi, într-adevăr, când în dimineaţa următoare am împins uşa de intrare de la Ambasada Elveţiei, de pe strada Pitar Moş, Bichi Catargi m-a primit cu o exclamaţie de bucurie. Mi s-a părut sincer emoţionat de revedere. Era neschimbat, la fel de vesel ca înainte, cu acelaşi aer puţin snob şi afectat, făcând abuz de franţuzisme şi graseind. Când m-a văzut scoţând paşaportul din buzunar s-a luminat şi mai tare la faţă:

— Să nu-mi spui că ai venit pentru viză?!... şi fără să-mi dea timpul să-i răspund a continuat: Nici nu ştii ce bine îmi pare pentru tine, dar şi mai mult mă bucur pentru coana Lenuţa, care cred că e fericită că i s-a împlinit dorinţa!

— Şi eu sunt tare bucuros. Cu toată cheltuiala drumului m-am hotărât totuşi să profit de invitaţia unor prieteni din Zürich. Din păcate, nu voi putea sta mai mult de 3 – 4 săptămâni. Nu pot lipsi mai mult de la serviciu.

Mi-a fost ruşine de o minciună atât de proastă, dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin minte altă formulă şi nici nu-mi închipui că aş fi putut găsi una cât de cât verosimilă.

I-am apreciat delicateţea lui Bichi, care, ca şi când n-ar fi înregistrat penibila şi inutila mea explicaţie, mi-a luat din mână paşaportul şi invitaţia, spunându-mi că nu va trebui să mai vin şi a doua zi, aşa cum era obiceiul, pentru că îmi va obţine viza pe loc. Cinci minute mai târziu, ieşea din biroul consulului, cu viza pusă. I-am mulţumit şi am dat să-mi iau rămas bun, dar Bichi a insistat să mă conducă până la ieşire. M-a însoţit până pe trepte afară, a

închis uşa în urmă şi, în timp ce ne strângeam mâinile, la câţiva paşi de miliţianul de la poartă, a adăugat:

— Voiam să-ţi mai spun ceva: dacă ai de gând să mergi şi la München, unde sunt foarte mulţi refugiaţi români, te sfătuiesc să ceri de aici, din Bucureşti, viza germană, pentru că în Elveţia nu o poţi obţine!

Şi apoi, de parcă ar fi vrut să mă împiedice să mai spun vreo minciună gratuită, s-a grăbit să-mi ureze drum bun şi „nu uita să transmiţi din partea mea sărutări de mâini coanei Lenuţa!” A mai ridicat o dată mâna în chip de salut şi a dispărut în clădire. De atunci, nu l-am mai întâlnit.

Iar eu m-am îndreptat automat spre bulevard în drum spre casă, mai suferind ca niciodată de boala suspiciunii, care îmi submina seninătatea şi buna dispoziţie de când primisem paşaportul. Ultimele cuvinte ale lui Bichi mă obsedau. Neîncrederea mă îndemna să văd în ele o nouă capcană şi deci să nu-i ascult sfatul.

Ajunsesem aproape de Piaţa Romană când a sfârşit prin a învinge încrederea. O încredere, ce e drept, destul de şubredă, dar susţinută de intenţia de a mai lăsa lucrurile şi pe seama hazardului, spunându-mi din nou, aşa cum îmi spusesem de atâtea ori în anii terorii comuniste: ce-o fi, o fi!

Şi am făcut stânga-împrejur spre Consulatul german! Am ajuns la timp şi am obţinut viza de tranzit fără nicio dificultate.

De la Consulatul german am făcut cale întoarsă spre centru. Lângă Universitate, în spatele statuii lui Mihai Viteazul, se aflau birourile Agenţiei „Tarom”. Am împins uşa şi m-am adresat funcţionarei de la primul ghişeu, cerându-i informaţii în privinţa zborurilor pe ruta Bucureşti-Zürich.

Cred că era într-o marţi, iar primul avion zbura peste trei zile.

N-am mai pregetat. I-am prezentat paşaportul şi i-am cerut un bilet pentru cursa respectivă.

— Simplu sau dus-întors?

— Dus şi întors, bineînţeles! i-am răspuns, privind-o uimit de asemenea întrebare. Efortul de a mă face crezut nu mi-a fost însă răsplătit când mi-a spus preţul biletului mi-am dat seama că nu-mi ajungeau banii ca să-l plătesc! Străduindu-mă să mă arăt sincer dezolat că din grabă nu luasem destui bani la mine, m-am resemnat să cumpăr chiar şi un bilet simplu. Nu mai ţin minte cât costa biletul. Ştiu însă că am cheltuit aproape toţi banii luaţi pe macheta locomotivei din Parcul Carol.

De la «Tarom», în drum spre casă, m-am abătut pe la mama, să o previn că spre sfârşitul săptămânii s-ar putea să lipsesc câteva zile din Bucureşti.

Povestea o ticluisem pe drum: trebuia să plec în provincie, delegat de cooperativă, în interes de serviciu. Nu mă gândisem în prealabil să pomenesc şi numele localităţii unde urma să mă duc, dar, luat prin surprindere de întrebarea mamei, răspunsesem spontan: „la Brăila”.

Trecuseră mai bine de patru ani, de când, la eliberarea din închisoare, debarcasem la Brăila şi gândul mă mai ducea încă deseori la oraşul în care făcusem primii paşi fără lanţuri la picioare sau cătuşe la mâini!

Mai aveam două zile până la data fatidică a plecării pe care nu reuşeam încă să o cred posibilă. Numai Lilica Ciorănescu era convinsă că augurii sunt de partea mea şi încerca să-mi insufle şi mie aceeaşi certitudine.

Deşi îndoiala mea persista, am început să mă ocup de cele necesare drumului. Lilica mi-a dat o valiză veche de carton, care, deşi de dimensiuni mici, era mult prea încăpătoare pentru modesta

garderobă pe care reuşisem să mi-o încropesc. Şi totuşi, făcutul bagajului avea să fie o îndeletnicire anevoioasă şi de lungă durată. De fiecare dată, după ce umpleam valiza, o goleam din nou, pentru a-i schimba conţinutul. Cum nu reuşeam să exclud ipoteza unei înscenări puse la cale de Securitate, eram mereu în dilemă, neputându-mă hotărî ce să iau cu mine şi ce să las. Nu-mi dădea mâna nici să renunţ la puţinele lucruri de îmbrăcăminte necesare pe care le aveam şi nu voiam nici să-mi deconspir intenţia de a rămâne în străinătate, luându-mi toată zestrea vestimentară şi lăsând în urmă dovada unui dulap gol. Eram înclinat să cred că la vamă mi seva controla în mod special bagajul şi vedeam posibilă chiar şi o percheziţie la domiciliu. O supoziţie care m-a determinat să încep prin a-mi face eu însumi o percheziţie pentru a nu lăsa la vedere nimic compromiţător. Am adunat şi împachetat cele câteva cărţi, reviste străine şi scrisori care, căzând în mâna Securităţii, ar fi putut trezi suspiciuni şi da naştere la întrebări incomode.

Către seară i-am făcut o ultimă vizită Maricicăi Muzicescu. I-am arătat paşaportul şi biletul de avion şi i-am vorbit de temerile mele, rugând-o să-i stea alături mamei, dacă mi se va întâmpla ceva. Am stat mult de vorbă şi s-au golit multe pahare în seara aceea. Se făcuse târziu, când am plecat acasă. Pe Maricica nu aveam să o mai văd niciodată.

În dimineaţa următoare am trecut pentru ultima oară pe la atelierul din strada Viorele. Voiam să-mi iau rămas bun de la Mircea Gagel, dar nu a fost chip să-l conving să nu vină a doua zi la aeroport.

— Cum să nu vin? E o plecare la care am contribuit şi eu şi vreau să te văd suindu-te în avion!

Avea dreptate! Numai la îndemnul şi insistenţa lui completasem formularul de cerere de paşaport! Ne-am dat deci

întâlnire la Băneasa!

Nu-mi mai aduc exact aminte cu cine m-am mai întâlnit în ziua aceea. Simţeam nevoia să mă văd şi să vorbesc cu cât mai multă lume. Împins de această dorinţă am pornit într-un turneu de vizite pe la prieteni şi cunoscuţi. Voiam astfel, într-un fel, să mă despart de ei fără să-mi iau rămas bun. Aveau să-şi dea seama mai târziu, când vor afla ceea ce nu le-am spus, că venisem, de fapt, să le strâng mâna înainte de plecare. Celor mai apropiaţi le-am spus adevărul şi i-am îmbrăţişat.

M-am întâlnit apoi cu Sandra Lahovary, pentru a-i da o dublură a cheii de la uşa camerei mele, stabilind cu ea următoarea înţelegere: să vină şi ea a doua zi la Băneasa şi fără să mă bage în seamă să se aşeze la o masă de la cofetăria din holul aeroportului. De acolo, în timp ce îşi va bea cafeaua, să mă urmărească cu privirea până ce mă voi sui în avion şi să nu părăsească aeroportul decât după decolarea lui.

În cazul în care nu mă va vedea printre pasagerii ce se vor urca în avion sau dacă voi fi dat jos din avion înainte de decolarea lui, să se ducă imediat cu maşina la mine acasă şi să o anunţe pe Lilica Ciorănescu. Va găsi la ea un pachet şi un plic cu diferite hârtii pe care să le ia şi să le pună bine la ea acasă.

Dacă se va dovedi că prin reţinerea mea la aeroport, Securitatea nu urmărise decât să-mi ridice paşaportul, lăsându-mă apoi liber, îi voi da imediat de veste. Dacă dimpotrivă, dispariţia mea se va prelungi mai mult de o săptămână, va urma să se consulte cu Lilica în privinţa felului în care să o anunţe pe mama despre cele întâmplate.

Considerând că prin asta îmi luasem toate măsurile de prevedere care îmi stăteau la îndemână, m-am despărţit de Sandra şi am pornit-o spre locuinţa mamei, care, ca de obicei, la ora

prânzului, mă aştepta la masă.

I-am spus că data plecării mele în delegaţie la Brăila fusese fixată pentru a doua zi. Plecam cu un tren de dimineaţă, aşa că nu voi mai veni la masă. Voi lipsi numai câteva zile şi dacă îmi va fi posibil o voi chema la telefon, pentru a-i anunţa data întoarcerii.

Mi – am dat apoi osteneala să mă port ca de fiecare dată când luam masa la ea, comentând, în timp ce mâneam, ultimele ştiri pe care mama le asculta, cu sfinţenie, în fiecare seară la radio. După masă, venind momentul să-mi iau rămas bun, poate că am fost chiar mai reţinut ca de obicei, de teamă să nu-mi simtă emoţia.

Coborâsem deja treptele până la etajul inferior, când, auzindu-mă strigat, m-am oprit şi am ridicat capul. În capul scării, aplecată peste balustradă, mama a ţinut să-mi mai ureze o dată drum bun, adăugând câteva cuvinte însoţite de o privire plină de subînţeles: „... şi vezi ce faci pe acolo... poate se iveşte vreo ocazie...!”

Am rămas pentru o clipă interzis, deşi eram sigur că nu mă trădasem nici prin atitudine şi nici cu vorba.

Ani de zile mai târziu, când ne-am revăzut, mi-a spus doar atât: „Am avut o intuiţie că se va petrece ceva!”

În seara aceea, acasă, mi-am mai pritocit de câteva ori lucrurile din valiză. Apoi, la chemarea Lilicăi, am urcat la ea, la etaj.

— M-am gândit că nu v-ar strica o gustare şi un păhărel de ţuică «de la producător”, ca să mai scurtaţi din aşteptare!

Ghicise că-mi stătea înainte o noapte lungă şi îmi simţise neastâmpărul.

Am stat o mulţime de vorbă şi mi-a prins bine. Am ascultat-o depănându-şi amintirile din copilărie şi tinereţe, povestindu-mi despre „Jurj” (cum îi spunea fratelui ei preferat din străinătate),

înduioşându-se la gândul că-l voi cunoaşte şi-l voi îmbrăţişa din partea ei.

Când m-a ajuns, nu atât osteneala alergăturilor din timpul zilei, cât oboseala tensiunii nervoase pe care o trăisem de când primisem paşaportul, m-am dus să mă culc.

Am dormit neîntors până dimineaţa. M-am trezit odihnit, dar stăpânit de aceeaşi nelinişte din ajun. Nu-mi găseam locul şi nu eram în stare să-mi adun gândurile.

Avionul zbura abia după-amiază şi timpul trecea greu. Mă învârteam prin cameră ca un leu în cuşcă, căutând să-mi stăpânesc nervozitatea. Mă simţeam la fel de neliniştit şi de îngrijorat ca dimineţile în celulă la Securitate, când mă frământam, neştiind când şi dacă voi fi sau nu chemat la anchetă în cursul zilei. Ajungeam atunci să-mi doresc întâlnirea cu anchetatorul numai pentru a pune odată capăt aşteptării chinuitoare. Şi, într-adevăr, când gardianul trăgea zăvorul de la uşa celulei şi-mi punea ochelarii negri la ochi, mă simţeam brusc uşurat şi îmi recăpătăm calmul şi luciditatea. De data asta destinderea nervoasă avea să se producă abia peste câteva ore, când am ieşit din casă.

— Doamne ajută! am auzit-o pe Lilica spunându-mi din pragul uşii, după care am coborât în stradă şi m-am îndreptat spre staţia de autobuz. Cred că nici cei mai buni prieteni nu m-ar fi recunoscut după mers, atât de calm şi fără grabă am păşit în holul aeroportului de la Băneasa. Noroc că nu avea cine să-mi ia pulsul în acel moment.

Deşi mai erau aproape două ore până la plecarea avionului, Mircea Gagel, în picioare lângă barul bufetului din aeroport, era deja la al doilea pahar de rom. Nu era singur. Venise cu Rusalim Buta, un fost coleg de lucru de la cooperativă, pe care îl cunoscusem şi eu. Venea deseori să ne viziteze la atelierul din

strada Viorele.

M-am alăturat şi eu lor la bar şi în timp ce-mi beam cafeaua comandată şi îmi fumam ţigara, îmi plimbam privirea peste lumea din sală. O căutam din ochi pe Sandra, care nu venise încă, şi examinam, totodată, figurile oamenilor care populau sala, încercând să descopăr printre ele pe cele care ar fi putut fi ale agenţilor de serviciu în incinta aeroportului.

Ideea că eram urmărit şi observat nu mă părăsea, deşi nu vedeam nimic suspect în jurul meu, care să-mi justifice obsesia. De altfel, nu era decât puţină lume. În afară de câteva perechi venite să bea o cafea la aeroport, într-o ambianţă mai deosebită şi în orice caz mai civilizată şi mai plăcută decât la o cafenea din oraş, nu mai era decât un grup de oameni la fel de puţin numeros, care aştepta plecarea unui avion de cursă internă. Când prin megafon li s-a anunţat, acestora din urmă, îmbarcarea, sala a rămas aproape goală.

În fine, a apărut şi Sandra, împreună cu o prietenă. A trecut peste noi o privire indiferentă şi, aşa cum ne înţelesesem, s-a aşezat cu prietena ei la o masă, fără să ne mai bage în seamă. Din locul de lângă bar, unde mă aflam cu Mircea şi cu Buta, vedeam prin geamlâcul halei pista de beton a aeroportului. Am putut astfel observa manevrele aparatului B.A.C. (primul de acest tip achiziţionat, de România, din Anglia), care rula spre capătul dinspre aeroport al pistei de decolare. Era avionul care zbura pe ruta Bucureşti-Zürich. În acel moment a răsunat la megafon vocea crainicului, anunţându-i pe pasagerii pentru Zürich să se prezinte la ghişeul din sala de aşteptare, pentru declararea banilor şi obiectelor de valoare ce le aveau asupra lor. Abia l-am înţeles din cauza bruiajului provocat de un grup de 4 sau 5 italieni care, gesticulând, vorbind şi râzând tare, intraseră tocmai atunci în

aeroport.

La ghişeul la care fuseserăm poftiţi nu ne-am prezentat decât vreo şapte sau opt persoane. Majoritatea avea figuri care nu inspirau încredere; o impresie, confirmată nu numai de înfăţişarea lor, ci şi de felul de a se purta şi de a vorbi. Se vedea de la o poştă că erau din lumea oamenilor de partid. M-am aşezat şi eu la rând, în urma lor. Eram penultimul. Ultimul care s-a alăturat şirului, ce se formase în faţa ghişeului, era de data asta, spre deosebire de „tovarăşii" dinaintea mea, un „domn" în jur de 50 şi ceva de ani. Se deosebea de primii poate nu atât prin vârstă, cât printr-o anumită discreţie şi lipsă de ostentaţie în atitudine. Rând pe rând „tovarăşii" au îndeplinit formalităţile cerute, unul din ei nepierzând ocazia să-i spună funcţionarei de la ghişeu câteva glume cu un haz cel puţin dubios, dacă nu direct grobian. Venindu-mi rândul, i-am arătat funcţionarei chitanţa pentru cei 18 dolari primiţi la «Grădina cu cai» şi am semnat o declaraţie prin care mă obligam să prezint la întoarcere singurul obiect de valoare cu care plecam: inelul cu capul lui Hermes, amintire de la tata, pe care îl purtam la mână.

Funcţionara mi-a mai pus în vedere că nu am voie să scot din ţară bani româneşti. Cum mai aveam asupra mea vreo 300 de lei, mi-a venit ideea să mai joc o dată rolul călătorului prevăzător, care se gândeşte şi la momentul întoarcerii. Am întrebat-o, în consecinţă, simulând o indignare justificată:

— Cum adică? La revenirea în ţară va trebui să merg pe jos de la aeroport până acasă? Nu am voie să am asupra mea nici măcar bani pentru taxi?

— Aţi înţeles greşit, mi s-a replicat, puteţi pleca cu o sumă mică, dar trebuie să o declaraţi şi să o prezentaţi la întoarcere. Spuneţi-mi câţi lei vreţi să luaţi?

M-am scuzat pentru neînţelegere şi, satisfăcut de răspunsul

primit, am rugat-o să treacă în declaraţie suma de 100 de lei. În încheiere, cu o amabilitate care mie îmi alimenta suspiciunea că nu eram decât un pion în jocul perfid al Securităţii, care îmi întindea o cursă, funcţionara a adăugat:

— Vă rog acum să luaţi loc în sală şi să aveţi răbdare până ce pasagerii pentru Zürich vor fi anunţaţi să se prezinte la controlul vamal.

Politeţea, în mâna Securităţii, devenea armă. Ştiam din experienţa anchetelor şi a închisorii că după vorba bună şi omenoasă, menită să te destindă şi să-ţi câştige încrederea, urmau înjurătura şi pumnul, care trebuia să te surprindă nepregătit să primeşti lovitura. Cum să cred că bunăvoinţa şi blândeţea cu care mi se vorbise la ghişeu puteau reprezenta altceva decât prima parte a terapiei de şoc, care urma să-mi fie aplicată?

M-am întors să-mi continui aşteptarea la bar, lângă Mircea şi Buta. Mi-am pus bine în portofel suta de lei cu care eram autorizat să plec, iar banii care prisoseau i-am dat lui Mircea.

— Îţi promit că nu plecăm de aici până nu-i termin!... şi a mai comandat două romuri, reproşându-mi lipsa de solidaritate la băutură: eu comandasem o cafea, pe care n-am mai apucat să o beau. Duceam tocmai ceaşca la gură, când în sală a răsunat megafonul, invitând călătorii pentru Zürich la controlul vamal.

Evitând efuziunile, ne-am ascuns discret emoţia într-o banală strângere de mâini, împărtăşindu-ne doar din priviri vorbele oprite pe buze. Numai Mircea a rupt tăcerea. A mai ridicat o dată paharul la gură şi mi-a şoptit „noroc!”

Mi-am luat valiza şi m-am îndreptat spre uşa la care privisem cu atâta jind de fiecare dată când venisem cu Dinu Mitache să bem o cafea la aeroport. O uşă care ne era interzisă şi care, în imginaţia noastră, se deschidea spre o altă lume. O lume în care, glumeam

noi: nu era durere şi nici întristare!

Pentru mine reprezenta ultima uşă de celulă care împiedica ieşirea în libertate.

Acum pentru prima oară, mă angajam pe panta lină a rampei care cobora spre ea. Întâmplarea a făcut să mă găsesc din nou în compania celor de la coada precedentă: înaintea mea erau „tovarăşii” de care am mai vorbit, iar după mine era domnul care venise, în urma mea, la ghişeul unde declarasem banii.

Încăperea de dincolo de uşă avea, mai degrabă, aspectul de coridor. Era lungă şi destul de îngustă. Îi mai răpea din lăţime tejgheaua care o mărginea pe partea dreaptă, ca şi spaţiul dintre aceasta din urmă şi perete, rezervat funcţionarilor vamali.

„Tovarăşii”, purtători numai de serviete sau de câte o geantă, trecuseră deja de control şi fuseseră îndrumaţi spre încăperea următoare. Văzusem cum procedaseră ei şi am făcut şi eu la fel, depunându-mi bagajul pe tejghea. În dreptul meu, de cealaltă parte a ei, doi funcţionari stăteau de vorbă. Văzându-mă şi-au întrerupt discuţia şi, fără grabă s-au apropiat de valiză. Am întors-o cu deschizătorile spre ei, pregătindu-mă să-i ridic capacul pentru a le prezenta conţinutul la control. N-am apucat să o fac! Unul din cei doi, întinzându-şi braţul şi-a aplicat palma pe capac şi l-a apăsat la loc. M-am uitat la el nedumerit. Fără să-şi ia mâna de pe valiză, m-a întrebat pe un ton neutru, profesional:

— Aveţi obiecte nepermise pe care nu le-aţi declarat?

— Nu, i-am răspuns şi am vrut din nou să deschid valiza ca să-i verifice conţinutul. Prevenindu-mi gestul, omul şi-a apăsat mai tare şi cu ostentaţie palma pe capacul valizei, împiedicându-mă să-l deschid, spunându-mi cu o nuanţă de reproş în glas:

— Se poate, tovarăşe?! Doar mergem pe încredere!

Am fost atât de uluit la auzul acestei afirmaţii, încât am rămas

fără replică şi nu e de mirare că nu i-am uitat nici până azi cuvintele. Cum nu i-am uitat nici zâmbetul şi nici lumina jucăuşă din ochii cu care mă privea, când, faţă de tăcerea şi lipsa oricărei reacţii din partea mea, mi-a arătat cu mâna pe unde să o iau zicându-mi:

— Sunteţi în regulă! Cu noi aţi terminat! Vă dorim o călătorie plăcută! Mie mi s-a părut că nici măcar nu-şi dăduse osteneala să-şi ascundă ironia din voce, când mi-a urat drum bun, de parcă ar fi vrut să-mi spună în derâdere: călătorie sprâncenată!

Am plecat spre uşa pe care mi-o indicase, gândind că farsa care mi se juca se apropia de sfârşit. Înainte de a trece în camera vecină, am mai întors o dată capul şi l-am văzut cum, de data asta, omul meu scotocea fără menajamente în valiza „domnului" care fusese la rând în urma mea. Cum să-mi explic această deosebire de tratament?

Şi totuşi, cu toate nedumeririle (pe care le mai am şi azi), trebuie să recunosc că niciun fapt petrecut ulterior nu mi-a adus dovada că Securitatea se jucase cu mine ca pisica cu şoarecele şi că „vameşul" de la aeroport îşi bătuse joc de mine, aşa cum îmi închipuiam eu în acel moment. Şi azi îmi vine greu să cred că omul îşi permisese să glumească cu mine din iniţiativă personală.

În încăperea în care intrasem am dat iar peste nelipsitul grup de „tovarăşi".

Prin fereastră, la vreo 150 de metri se vedea avionul nostru. După câteva minute de aşteptare, ni s-a deschis uşa şi doi inşi din personalul aeroportului ne-au condus până la avion.

Deşi soarele se apropia de scăpătat, afară era tot cald. Şi asfaltul mai rămăsese încins, din timpul zilei.

Din micul nostru grup de pasageri, care se îndrepta spre avion, am fost singurul care, pe la jumătatea drumului, am întors

capul şi am ridicat braţul într-un ultim semn de salut adresat celor care mă urmăreau cu privirea de la ferestrele aeroportului. Eu nu-i mai puteam vedea. Geamlâcul din spatele căruia ştiam că se uită la mine strălucea sub lumina aurie a ultimelor raze de soare şi mă orbea.

Tot uitându-mă înapoi, rămăsesem ultimul. Mă depăşise şi „domnul” de la ghişeu, cu toate că observasem că prefera să lase o distanţă între el şi „tovarăşii” care se pricepeau să fie mereu primii. O calitate pe care şi-au arătat-o şi la urcarea în avion şi la ocuparea locurilor. Aici s-au lovit însă de o concurentă neloaială. Cele mai bune locuri din fată erau deja ocupate de cei câţiva italieni pe care îi văzusem în aeroport şi care, bucurându-se probabil de regimul preferenţial acordat cetăţenilor străini, trecuseră mai repede prin vamă şi fuseseră mai devreme îmbarcaţi.

Datorită numărului redus de călători, majoritatea locurilor au rămas neocupate, aşa că fiecare s-a aşezat unde a vrut.

Mi-am ales imediat un loc lângă fereastră pe partea cu vederea spre aeroport. De aici puteam observa toate mişcările personalului de la sol, care se agita în jurul avionului. Se încheiase tocmai operaţia de alimentare cu combustibil şi camionul-cisternă se pregătea să plece, iar câţiva muncitori zăboveau încă lângă scara mobilă de lângă uşa avionului. Îi aşteptau pe ultimii membri ai echipajului şi personalului de bord pentru a o îndepărta.

Eu însă, de îndată ce m-am aşezat, mi-am aţintit privirea asupra clădirii aeroportului şi, mai ales, nu mi-am mai luat ochii de la uşa de ieşire spre pistă. Continuam să cred că pe acolo putea să-mi vină, chiar şi în ultimul moment, înştiinţarea că mi se anulase paşaportul. Mai auzisem de cazurile unor persoane care fuseseră coborâte din avion numai cu câteva minute înainte de decolare.

Atenţia îmi era atât de concentrată asupra celor care mai intrau sau ieşeau pe uşa cu pricina, încât nici nu remarcasem că, între timp, cineva se aşezase pe locul de lângă mine. Abia când l-am auzit tuşind, am tresărit şi am întors capul: era „domnul” din urma mea de la ghişeu care, văzându-mi surprinderea, s-a simţit obligat să se scuze:

— Mă iertaţi, dar n-am vrut să vă deranjez. Am văzut că sunt locuri libere şi am plecat de la locul meu din faţă unde era prea mare zgomot.

Nu mi-am dat seama dacă se refera la zgomotul motoarelor sau la cei câţiva italieni care erau atât de veseli şi de gălăgioşi, încât păreau a fi cu mult mai mulţi decât erau în realitate. L-am asigurat că nu mă deranjează cu nimic şi m-am întors iar spre fereastră pentru a-mi continua supravegherea.

Cu fiecare minut care trecea, tensiunea nervoasă creştea, dar odată cu ea se înfiripa şi-mi creştea şi speranţa în suflet.

S-o fi mirat bietul om de lângă mine atunci când, la auzul zgomotului asurzitor al motoarelor ambalate şi la primele trepidaţii ale avionului ce se punea în mişcare, o fi văzut cum brusc m-am destins, m-am întors de la geam, m-am lăsat până în fund pe speteaza scaunului şi, închizând ochii, am tras o dată adânc aer în piept. Şi-o fi zis poate că mi-e frică în avion. De unde să ştie el că mie îmi era frică de sol!

Starea de încordare prelungită sub care trăisem în ultimele zile, dar mai cu seamă în ultimele ore pe aeroportul de la Băneasa, mă istovise şi fizic, nu numai nervos. Abia acum, în timp ce avionul rula cu viteză crescândă pe pista de decolare, aveam pentru prima oară răgazul să-mi simt oboseala.

O senzaţie totuşi plăcută de sfârşeală îmi golise mintea, alungându-mi toate gândurile rele şi grijile pe care mi le făcusem

până atunci. Pluteam într-un fel de stare de beatitudine prostească din care m-am dezmeticit numai când avionul, desprinzându-se de la sol, a luat brusc înălţime.

Intrând iar în contact cu lumea înconjurătoare, l-am văzut pe vecinul meu privindu-mă cu atenţie.

— Nu suportaţi avionul? s-a interesat el, grijuliu. Vă întreb pentru că sunt medic şi, dacă vă simţiţi rău, v-aş recomanda să vă rezemaţi de speteaza scaunului, să vă uitaţi în sus şi să respiraţi adânc de câteva ori. Vă veţi simţi imediat mai bine!

Ce era să fac?! I-am mulţumit şi i-am urmat sfatul, confirmându-i apoi că îşi făcuse efectul.

După ce ne-am prezentat (şi tare rău îmi pare că i-am uitat numele), am continuat să stăm de vorbă. Mi-a spus că mergea în delegaţie de serviciu, mai întâi în Elveţia şi apoi, dacă îmi aduc bine aminte, în Belgia, pentru achiziţionarea de materiale şi aparatură medicală pentru spitale.

Mi-am dat seama că prima mea impresie fusese justă. Nu mă înşelasem. După cum se purta şi felul de a vorbi, vecinul meu se dovedea a fi un „domn” şi nu un „tovarăş”.

Conversaţia noastră nu ieşea însă din tiparele banale, obişnuite, respectate de tot cetăţeanul „conştient” şi deci prudent, atunci când se angaja în vorbă cu un necunoscut.

Exclamaţiilor de încântare pe care ni le stârnea de fiecare dată priveliştea ce se desfăşura sub noi atunci când ne atrăgeam unul altuia atenţia asupra câmpurilor sau pâlcurilor de pădure scăldate în lumina apusului de soare, doctorul le adăuga totdeauna câte o apreciere demnă de sloganele de preamărire a agriculturii socialiste.

Spre ruşinea mea, nu mă încumetam să-l contrazic când îmi vorbea de stadiul avansat al câmpurilor arate sau însămânţate,

chiar dacă în acel moment survolam suprafeţe întregi de pârloage şi mirişti din anul trecut rămase neîntoarse. E drept că omul nici nu insista să-mi obţină asentimentul. O făcea, de altfel, fără convingere. Părea mai degrabă să recite o lecţie învăţată pe dinafară!

Cum direcţia noastră de zbor era aceeaşi cu mersul soarelui spre asfinţit, am avut parte de lumina unui amurg prelungit, până la destinaţie.

Uneori, conversaţia ne era întreruptă de vocea pilotului, care ne comunica prin microfon unele date meteorologice, despre temperatură şi situaţia atmosferică sau despre apele, munţii şi oraşele pe care le survolam.

Aşa ne-a anunţat de pildă, la un moment dat, că oraşul pe care îl vedeam sub noi, redus la dimensiuni de machetă, era Budapesta.

Am încercat, un timp, să urmărim cu ochii panglica argintie a cursului Dunării. Apoi ne-am luat iar cu vorba. Nu a mai trecut însă multă vreme şi vocea de la microfon ne-a anunţat că jos, în stânga noastră, se vedeau luminile Vienei. Ţin minte şi acum reacţia mea spontană şi necontrolată la auzul numelui oraşului. Cred că în clipa aceea mi-a luat Dumnezeu minţile. Uitând că atâta vreme cât mă găseam în avion, mă aflam încă pe teritoriu românesc, m-am întors brusc spre vecinul meu şi am exclamat:

— În fine, trecurăm şi cortina de fier!

Stupoarea pe care i-am citit-o doctorului pe faţă şi în privirea pe care mi-a aruncat-o nu a durat decât o clipă. Teama a fost mai puternică şi şi-a impus amprenta pe trăsături şi în expresia ochilor. Prima lui mişcare a fost să privească îngrijorat împrejur şi apoi să deschidă ziarul pe care îl avea pe genunchi. Oricum, din acel moment nu a mai scos nicio vorbă. Şi nici eu! Se lăsase între noi o

tăcere penibilă şi cred că la fel de jenantă pentru amândoi. Pentru el, fiindcă, din laşitate, preferase să se refugieze în tăcere; pentru mine fiindcă îl pusesem în situaţia de a alege această cale. În societatea „socialistă” ajunsese un fel de regulă de comportare să nu-ţi înjoseşti şi să nu-ţi ruşinezi interlocutorul, obligându-l să se desolidarizeze ostentativ de vorbele tale, chiar şi atunci când îţi împărtăşea părerile. Se cădea să-i menajezi frica şi nu să-l provoci să şi-o dea în vileag, pentru că nu era „fair”. Era o chestiune de politeţe elementară!

Vocea pilotului ne-a cerut să ne punem centurile de siguranţă. Avionul începuse să piardă simţitor din înălţime şi din viteză. Cobora spre pista de aterizare de la Kloten, aeroportul Zürichului.

Prima imagine care m-a izbit, survolându-l la mică altitudine, a fost cea a mulţimii de maşini muticolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului. Mi-a trecut prin minte să-i spun doctorului că niciodată guvernul comunist de la noi nu ar fi tolerat o asemenea risipă de teren neproductiv. L-ar fi redat imediat agriculturii! Am păstrat însă reflecţia pentru mine, nevrând să mai răsucesc fierul în rană.

Am aterizat. Un autobuz ne-a dus de la avion până la intrarea afectată „sosirilor”, unde am avut primul contact cu amabilitatea funcţionarului şi poliţistului elveţian de la controlul paşapoartelor şi al bagajelor.

Între timp, „tovarăşii” noştri îşi făcuseră din nou loc în frunte, înghesuindu-se în dezordine şi tulburând cu vorba lor tare şi râsul grosolan liniştea din jur. Aşa se face că am rămas la urmă şi m-am găsit iar lângă vecinul meu, doctorul. Zâmbetul timid pe care mi l-a adresat l-am interpretat drept invitaţie la reluarea relaţiilor. Am intrat, aşadar, împreună în sala aeroportului şi am pornit amândoi în căutarea unui birou de schimb valutar.

La prima vedere, interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminaţie, de reclamele colorate, de săgeţile şi indicatoarele de tot felul, care te îndrumau spre diferitele birouri şi servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cât eram de uluit şi să nu dau impresia de a fi un proaspăt descins din copac, venit din jungla africană. Era o precauţie inutilă, fiindcă nimeni din toată lumea care trecea pe lângă noi nu ne băga în seamă.

Era primul contact pe care îl luam, nu numai cu indiferenţa omului din Europa Centrală şi, mai ales, de Nord, pe care nu-l atrage nici spectacolul străzii şi nu se uită nici peste gard la vecin, dar şi cu discreţia atât de preţuită de elveţieni. O discreţie cu care nu eram obişnuit şi pe care am întâlnit-o şi admirat-o la tot pasul în zilele următoare. Nu mă gândeam atunci că nu avea să treacă anul şi aveam să încep să-i duc dorul indiscreţiei noastre româneşti ale cărei neajunsuri eram tentat să le minimalizez şi chiar să le uit.

În sfârşit, tot urmărind drumul indicat de săgeţi, am dat de ghişeul de schimb. După ce şi-a schimbat dolarii în franci, doctorul a rămas în continuare lângă mine, aşteptându-mă să-mi schimb şi eu banii.

În timp ce, la rândul meu, îmi ridicam de la ghişeu francii corespunzători celor 18 dolari primiţi la Bucureşti, mi-au căzut ochii pe suta de lei pe care o mai aveam în portofel. Mi-a venit atunci ideea să-l întreb pe funcţionarul de la agenţie dacă schimbă şi bani româneşti. Mi-a spus că da. I-am întins atunci suta de lei. După ce a consultat mai întâi nişte tabele de pe biroul lui, a luat bancnota de pe tăblia ghişeului şi mi-a pus în loc câteva monezi metalice. Nu mai ştiu ce valoare reprezentau, dar am surprins pentru o clipă, în ochii funcţionarului, o privire compătimitoare, abia perceptibilă, care spunea însă tot. Îmi adunam tocmai

mărunţişul, când doctorul care asistase la scenă nu şi-a mai putut stăpâni nedumerirea:

— Ce aţi făcut?! Văd că aţi schimbat şi suta de lei pentru care la Băneasa aţi insistat atâta să vă fie lăsată pentru taxi!?

— Domnule doctor, mie nu-mi mai trebuie leii pentru taxi! Eu nu mă mai întorc acasă!

În primul moment, doctorul s-a uitat la mine la fel ca în avion, când i-am pomenit de cortina de fier. Apoi, deodată, s-a schimbat la faţă, ochii i s-au umezit, mi-a apucat mâna cu amândouă mâinile lui, mi-a strâns-o cu efuziune şi cu glasul gâtuit de emoţie a bâiguit:

— Îmi pare bine… nu ştiţi cât mă bucur pentru dumneavoastră… vă doresc mult, mult noroc*!

Şi, cred că, speriat de ceea ce făcuse, mi-a întors brusc spatele şi a plecat spre ieşire. De data asta am rămas eu să-l petrec emoţionat cu privirea pe „domnul” doctor!

Nu l-am uitat nici azi şi i-am fost recunoscător pentru vorbele pe care mi le-a spus atunci.

Datorită lui, la părăsirea Ţării, ultima impresie despre români nu mi-au lăsat-o „tovarăşii” cu care călătorisem, ci doctorul. Fusese ultimul român de care mă despărţisem şi care avea să-mi amintească mereu de toţi oamenii cumsecade din Tară, care, ca şi el, trăiau cu teama în suflet.

Şi poate că şi din cauza lui nu i-am putut uita nici pe „tovarăşii” din avion şi nici pe tovarăşi”, în general!

Aş putea spune că abia în aeroportul de la Zürich am trecut cu adevărat frontiera. Aici a fost hotarul dintre viaţa mea de până atunci din România şi cea pe care aveam să o trăiesc în străinătate.

Dacă în prima parte a vieţii soarta mi-o hotărâseră alţii, împotriva voinţei mele, acum, începând de la Zürich, iniţiativa îmi

aparţinea. În aventura exilului m-am avântat singur, din proprie voinţă, fără teama zilei de mâine, dar şi fără să-mi fac iluzii.

Cum însă de aici înainte povestea vieţii mele devine prea personală şi iese din contextul şi tema acestor memorii, mă opresc aici.

Voi mai aminti doar, că în seara sosirii mele la Zürich, din casa familiei Bossart, o sunam pe mama la telefon.

S-a bucurat să-mi audă vocea şi m-a întrebat cum am călătorit.

— Am călătorit bine, dar în loc să nimeresc Brăila, am ajuns la Elly şi la Victor.

Am simţit-o ezitând.

— Mai spune o dată, că nu te-am înţeles!

— Ba m-ai înţeles foarte bine: sunt la Elly şi la Victor! A urmat o pauză mai lungă, înainte de a vorbi iar:

— O mai mare bucurie nu puteai să-mi faci! acum sunt mulţumită! Te sărut şi-ţi doresc mult noroc! Să-mi dai veşti despre tine, de câte ori poţi!

Se arăta veselă, dar glasul tulburat de emoţie mi-a sunat străin.

Postfaţă

În încheiere voi mai înşira, pe măsură ce îmi vin în minte, deci fără a ţine seama de o ordine anume, câteva însemnări şi gânduri răzleţe. Poate că vor ajuta la o mai bună înţelegere şi lămurire a celor scrise până aici.

Închisoarea noastră cea de toate zilele nu a avut pretenţia să fie operă literară. Cu atât mai mult, critica favorabilă, cu care a fost primită, m-a surprins şi, recunosc, mi-a făcut plăcere.

Închisoarea noastră... nu a avut nici pretenţia să fie lucrare documentară. Deşi tot ce am relatat este purul adevăr lipsit de

orice exagerare, rămâne doar o carte de amintiri, cu multe lacune şi cu unele incertitudini şi confuzii inerente, datorate operei necruţătoare a timpului asupra memoriei.

Am căutat, pe cât mi-a fost posibil, să păstrez o distanţă şi o minimă obiectivitate faţă de oameni şi evenimente, chiar şi atunci când mi-a venit greu să o fac. Nu am reuşit întotdeauna. Răscolind trecutul, amintirile au prins din nou viaţa, reanimând sentimentele şi patimile pe care mi le stârniseră la vremea lor şi determinându-mă să dau, uneori, o notă mai subiectivă episodului respectiv, cu aprecieri şi păreri lipsite de sobrietatea pe care mi-o propusesem iniţial.

Am înşirat nume, fapte şi atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. Uneori, când nu m-a mai răbdat inima să tac, mi-am exprimat şi părerea, manifestându-mi fie dispreţul, fie indignarea, fie admiraţia şi respectul. Alteori, i-am lăsat pe cititori să tragă concluzia şi să-şi formeze singuri opinia despre cele relatate.

Recunosc că nici înainte de arestare şi cu atât mai mult după experienţa vieţii petrecute în închisoare, nu m-au impresionat şi nu am fost în stare să acord respectul cuvenit, din principiu, gradelor, titlurilor, sau membrilor ierarhiei vreunei organizaţii, fie ea politică* militară, ori bisericească, decât în măsura în care oamenii care le reprezentau erau, într-adevăr, respectabili. Nici uniformele, nici numele sonore, nici originea socială, nici chiar vârsta părului cărunt, nu m-au împiedicat să-i apreciez după alte criterii, decât ale onestităţii şi caracterului integru. Nu am căzut victimă nici unei demagogii de clasă.

Am respectat şi admirat numai nobleţea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sângele, nici gradul de cultură, nici munca!

Am avut ocazia să întâlnesc, în închisoare, la fel de mulţi

oameni de caracter şi printre purtătorii de pantofi şi printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevăraţii boieri din închisoare. Din păcate, şi lichelele erau la fel încălţate!

Am vorbit atât de multe despre atitudinea oamenilor cu care am convieţuit în anii de detenţie, împărţindu-i în oameni de caracter şi lichele, nu pentru a mă erija în moralist, ci pentru că în acele condiţii am înţeles şi am învăţat să preţuiesc valoarea exactă a celor două noţiuni, care au ajuns să mă obsedeze. Împrejurările ne obligau să căutăm în jurul nostru oameni de încredere pe care să ne bizuim la nevoie şi, totodată, să descoperim şi lichelele, care ne puteau pune viaţa în primejdie.

Traiul comun în promiscuitate şi spaţiul restrâns al celulei, de-a lungul monotoniei zilelor ce se scurgeau, ne-au dat prilejul să ne cunoaştem între noi mai bine decât îi cunoscusem chiar şi pe cei mai apropiaţi prieteni din copilărie.

Sunt unele cuvinte, despre care pot spune exact în ce împrejurări le-am auzit pentru prima oară, atunci când sensul lor îmi era încă străin. Nu aveam decât câţiva ani, când urechile mele au recepţionat cele două expresii: a fi om de caracter şi a fi lichea. Eram încă mult prea mic pentru a înţelege tot ce vorbeau oamenii mari, dar eram atras de conversaţiile lor şi mă fascina sonoritatea anumitor cuvinte pe care le pronunţau. Le ascultam cu încântare chiar dacă nu le pricepeam semnificaţia. Deşi afon şi lipsit de ureche şi de aptitudini pentru muzică, cum avea să se dovedească mai târziu, atunci asistam la discuţiile celor mari ca la un concert. Eram receptiv la tonul şi modulaţia sunetelor şi mă minunam de cât de complicate erau unele cuvinte, pe care, cu toate străduniile mele, îmi era cu neputinţă să le repet. Ciuleam urechea mai cu seamă când mă izbea sonoritatea deosebită a unui cuvânt sau atunci când era de mai multe ori repetat în cursul conversaţiei şi

îmi atrăgea atenţia. Îmi aduc şi acum aminte, cum, într-o zi de vară, în timp ce mă jucam într-o în colţ al terasei de la Ilovăţ, auzeam, prin uşa lăsată deschisă, conversaţia celor mai mari din salon. Frecvenţa cu care reveneau mereu cuvintele „caracter” şi „lichea” mi-a stârnit interesul şi, ca de obicei, am alergat la mama, care citea, aşezată strategic în celălalt colţ al terasei, de unde putea totodată, să-mi şi supravegheze discret joaca. La întrebarea pe care i-am pus-o, mi-a dat un răspuns potrivit vârstei. M-am întors la joaca mea, lămurit. Aflasem că a avea caracter este un lucru bun şi că a fi lichea este ceva foarte urât! O explicaţie simplă, care m-a satisfăcut o vreme. Mai târziu, tatăl meu avea să insiste asupra explicaţiei, făcându-mă, totodată, să înţeleg că, în viaţă, toleranţa faţă de slăbiciunile oamenilor are o limită. Nu trebuie acordată lichelei! Fără să aibă o legătură cu cele două expresii de care am vorbit mai sus, mi-a rămas totuşi asociat de ele în amintire şi faptul că în aceeaşi zi şi cu ocazia aceleiaşi conversaţii din salon, la care participa tatăl meu, am mai avut şi revelaţia unui alt cuvânt, pe care mama nu a reuşit atunci să mi-l tălmăcească pe înţelesul meu. Aveam să-i descopăr singur sensul, peste câţiva ani. Cel care îl pronunţase de câteva ori în timpul discuţiei era un prieten de-al tatălui meu. Avea o voce puternică şi vorbea cu înflăcărare, pronunţând apăsat, cu un accent şi o intonaţie cu care nu eram obişnuit, o mulţime de cuvinte nemaiauzite până atunci la alţii. Nu mai ştiu cum îl chema. Ţin minte doar că era basarabean şi că mi s-a părut foarte înalt. Iar cuvântul care îmi sunase aşa straniu în urechi fusese: „straşnic!”. Îl rostea cu atâta patimă, încât părea că-l scrâşneşte printre dinţi!

Spuneam mai înainte că am întâlnit în închisoare oameni din toate categoriile sociale şi de diferite credinţe religioase sau convingeri politice. Unii dintre ei, datorită ţinutei lor morale, tăriei

de caracter şi comportării lor faţă de organele represive ale M.A.I.-ului, m-au făcut să mă simt mai mărunt şi mai netrebnic. Le-am rămas recunoscător că mi-au servit de model şi mi-au dat tăria să-mi înfrâng orgoliul şi să mă strădui să-i imit. În toate categoriile pe care le-am pomenit mai sus, am găsit astfel de oameni admirabili, în preajma cărora zidurile şi gratiile nu păreau să-ţi mai îngrădească mişcările şi nici să-ţi înăbuşe speranţa. Alături de ei, nu mai simţeai nici frigul, nici foamea, nici răceala lanţului pe fluierul piciorului. De câte ori i-am evocat pe aceşti oameni în amintirile mele, nu am ţinut seamă, nici de obişnuitele tabu-uri ale vremii, nici de acele prejudecăţi care, de dragul generalizării, nedreptăţesc individul sau chiar grupuri întregi de oameni. (dacă la o nedreptate de moment răspund cu indignare, nedreptatea prelungită în timp prin prejudecată mă revoltă!)

Nefiind tributar intoleranţelor de niciun fel, nefiind înregimentat în niciun partid şi nici orbit de vreun fanatism politic sau religios, mi-am luat libertatea de a-mi descrie camarazii de detenţie aşa cum i-am văzut, fără să-mi însuşesc punctele altora de vedere, dacă acestea nu corespundeau propriilor mele observaţii.

Nu m-am putut împăca cu tendinţa unora (încurajată de multe ori chiar de administraţia închisorii) de a trage o concluzie generală, pornind de la cazuri singulare de comportare negativă şi de a emite sentinţe de condamnare împotriva tuturor celor de aceeaşi credinţă, profesiune sau origine cu cei vinovaţi.

De-a lungul anilor de închisoare am avut ocazia să aud astfel de afirmaşi pripite (dacă nu chiar de rea-credinţă), dar în orice caz fără temei, care aruncau un oprobriu nemeritat asupra unor categorii sau grupuri de persoane, numai pentru că printre ele se remarcaseră, uneori, câţiva oameni lipsiţi de caracter sau de demnitate. În mare măsură aceste vorbe aruncate erau întreţinute

şi deseori chiar lansate de ofiţerul politic al închisorii, pentru a semăna ura, neîncrederea şi discordia între deţinuţi şi a discredita anumite funcţii, titluri, grade şi instituţii ale „fostului regim burghez”. Aşa, de exemplu, s-a încercat denigrarea fostei armate regale române, speculând cazul unei „brigăzi” de foşti ofiţeri de la Canal, în majoritate colonei şi generali, deci oameni foarte în vârstă, dintre care o parte s-au prăbuşit sub bestialitatea regimului la care fuseseră supuşi. Bătuţi, umiliţi, siliţi să muncească peste puteri şi înfometaţi, bătrâni fiind şi în pragul senilităţii, îşi pierduseră simţul demnităţii oferind spectacolul jalnic al deţinutului slugarnic, cerşind mila şi bunăvoinţa gardianului pentru a obţine o lingură de mâncare în plus. Administraţia lagărului, singura vinovată de a-i fi adus în acel hal de degradare, era încântată să „dovedească” cu ei, ce fel de oameni fuseseră coloneii armatei române de altă dată.

Tot la fel, după diabolicul experiment al „reeducării” s-a încercat acreditarea ideii că noţiunea de „student” e sinonimă cu „turnător”. În acelaşi spirit s-a procedat şi cu preoţii, cu legionarii, cu „istoricii”, cu intelectualii şi cu cei de diferite naţionalităţi, cu intenţia de a sădi ura şi dihonia, de a ne asmuţi pe unii împotriva altora şi de a crea mediul prielnic recrutării de delatori.

Toate aceste operaţii, desfăşurate cu perseverenţă şi migală, cu o uriaşă cheltuială de energie şi risipă de cadre „calificate” M.A.I., nu au dat însă rezultate pe măsura investiţiilor făcute. Procentul de trădători şi turnători, ieşit la iveală din rândurile noastre, nu cred că a depăşit cota de lichele pe care le oferă orice societate omenească cu gradul de educaţie şi civilizaţie al societăţii româneşti. Mă refer la nivelul de cui»

Tură şi civilizaţie al societăţii dinainte de ocupaţia comunistă. Toţi vechii puşcăriaşi, indiferent de mediul sau stratul social din

care proveneam, eram produsul mentalităţii epocii în care crescusem şi ne dezvoltasem. În închisoare, ne-am străduit, fiecare după puterile lui, să ne conducem după aceleaşi norme şi principii morale în respectul cărora fuseserăm educaţi.

*

S-ar putea spune că privită din acest punct de vedere, închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societăţii româneşti, cu calităţile şi defectele ei, aşa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii şi între zidurile „muzeului”, n-a suferit aceleaşi deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară.

Statuia omului de caracter, pe care o admiraserăm afară, a rămas intactă şi în închisoarea-muzeu, unde nouă, deţinuţilor, ne-a servit în continuare drept model.

Cei de afară, în lupta lor pentru supravieţuim, păreau să fi optat pentru un alt model, mai puţin rigid, mai suplu, al omului care ştie să se „orienteze”, care se descurcă, încurcându-se şi rătăcindu-se, totodată, pe drumul plin de meandre pe care şi l-a ales.

Primul contact cu noua mentalitate de afară l-am avut prin „frontieriştii” proaspăt arestaţi, pe care i-am întâlnit în închisoarea din Timişoara. Mi-au făcut atunci impresia unui corp străin în mijlocul nostru. Doi ani mai târziu, când am ieşit din închisoare, aveam să realizez că printre oamenii „liberi” eram, la rândul meu, un corp străin.

Poate că alegerea căii de salvare, prin adaptare” şi concesii de către cei rămaşi afară, se datora în mare măsură şi resemnării în faţa unei situaţii care li se părea ireversibilă. Afară, speranţa într-o schimbare se spulberase. În închisoare, nu murise! Nu mai era aşa de înaripată ca în primii ani de detenţie, când aşteptam de

la o zi la alta descătuşarea din lanţuri şi prăbuşirea zidurilor temniţei, dar continuam să credem cu îndârjire că tot ne vom bucura, într-o zi, de libertate.

Speranţa noastră se maturizase, nu se mai lupta ca la început cu nerăbdarea. Renunţase să-şi mai fixeze termene, care nu aduceau decât dezamăgire şi sfârşise prin a se pregăti de cursă lungă, măsurându-şi de aci înainte puterile cu timpul fără să mai încerce să-i prevadă limita. Cred, de altfel, că aceasta era singura cale de salvare pe care am fi putut merge, alternativă fiind disperarea. Majoritatea camarazilor noştri, care nu au avut tăria să se menţină pe drumul salvator şi s-au lăsat să cadă pradă disperării, fie nu au mai ieşit teferi din închisoare, fie nu au mai apucat deloc să se vadă liberi. Nu pot să nu-mi amintesc în acest context, de acei oameni cărora mulţi din cei care am parcurs drumul cel bun până la capăt, le datorăm în mare măsură reuşita. Şi nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezenţă în mijlocul nostru ne-a fost stimulent. Unii din ei au făcut, de-a lungul anilor de detenţie, o adevărată operă de misionari, pe lângă cei ce dădeau semne de oboseală şi, nemaiputând ţine pasul, rămâneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. Şi cui nu i s-a întâmplat în toţi acei nesfârşiţi ani să nu treacă prin momente de îndoială, să şovăie pe drum, să încetinească pasul şi să-l bată chiar gândul să abandoneze cursa. Meritul oamenilor care săreau atunci să-şi ajute semenul, ca şi valoarea sprijinului pe care i-l acordau, nu-şi poate găsi echivalentul în condiţiile de viaţă normală. Aş îndrăzni să spun că le depăşesc şi pe ale duhovnicului şi pe ale psihiatrului din libertate.

Modelul de ţinută morală pe care îl reprezentau printre deţinuţi, încrederea pe care ne-o insuflau şi efectul tonic citi

exercitau asupra celor din jur, întreţinând speranţa şi redresând moralul şi credinţa celor încercaţi de deznădejde nu scăpau ochiului vigilent al ofiţerilor politici din închisori, care îşi vedeau astfel contracarată însăşi misiunea cu care erau însărcinaţi. Aceşti oameni reuşeau să le zădărnicească întreaga lor osteneală şi munca perseverentă, care urmărea tocmai contrariul: demoralizarea şi prăbuşirea noastră în disperare. Nu era deci de mirare că asupra lor s-au dezlănţuit, cu precădere, persecuţiile şi represaliile cele mai dure.

În toate închisorile prin care am trecut mi-am putut da seama că aceşti oameni care se dedicau ajutorăm camarazilor de detenţie, îngrijindu-i pe cei bolnavi, susţinându-i şi încurajându-i pe cei şovăielnici, erau, în mod special, urmăriţi de ofiţerul politic. Pentru cele mai mici presupuse abateri (în majoritatea cazurile simple pretexte) pedeapsa era excesivă şi mereu mai mare decât cea aplicată altora pentru aceeaşi vină. Ei erau întotdeauna găsiţi ţapi ispăşitori, capii oricărui protest, chiar dacă nu participaseră la el, şi acuzaţi de a fi instigatorii şi autorii morali, atunci când deţinuţii, înfometaţi cereau o îmbunătăţire a regimului alimentar sau cereau căldură în celulă, în timpul iernii. Tratamentul ce li se aplica depăşea, prin nedreptatea lui strigătoare la cer, până şi regimul abuzului şi neomeniei legiferate sub care trăiam cu toţii. Cu toate astea, în toate închisorile prin care s-au perindat, aceşti oameni şi-au purtat mai departe crucea cu aceeaşi discreţie şi demnitate, dedicându-se în continuare cu aceeaşi abnegaţie ajutorării semenilor lor şi întreţinerii spiritului de camaraderie şi solidaritate umană. Printre categoriile de deţinuţi cu care am convieţuit în diferitele închisori, cei mai înzestraţi cu harul de a se dărui ajutorării aproapelui i-am întâlnit în rândurile preoţilor greco-catolici şi legionarilor. Şi totuşi, chiar beneficiind de sprijinul lor, s-

au găsit unii care să nu-i aprecieze după atitudine şi faptă, neputându-se dezbăra de prejudecăţi şi patimi de ordin religios sau politic. În general, nu cred însă că această atitudine se datora unei convingeri profunde. De multe ori, pilda unei vieţi exemplare, trăite în mijlocul unor oameni obişnuiţi, dar orgolioşi şi lipsiţi de onestitate, este privită de aceştia ca o provocare insuportabilă.

C Regimul comunist, în campania lui de distrugere şi exterminare a tot ceea ce îi stătea în cale, şi-a luat în considerare duşmanii după criteriul clasei sociale, Bisericii sau partidului politic din care făceau parte şi, în virtutea „principiului vinovăţiei colective şi ereditare”, i-au arestat şi întemniţat în masă, umplând ţara de închisori şi lagăre de muncă forţată. Cum nicio astfel de grupare constituită în libertate nu s-a dovedit perfect omogenă în condiţiile de detenţie, nu am ţinut niciodată seama de aceste criterii şi nu mi-am judecat niciodată camarazii de închisoare în funcţie de categoria socială, de credinţa lor religioasă sau politici. Solidaritatea nu s-a creat în jurul uneia din aceste categorii, chiar dacă componenţa unora s-a arătat mai unitară decât a altora. Adevărata solidaritate în

179 1 de sus întâmplă întâmpla

179 3 de sus amiază amiază

179 3 de sus însă însăşi

179 Lipseşte numărul paginii

Paginile 180 şi 181 cu titlul „Cititorilor mei” vor fi introduse între paginile 172 şi 173.

181 Lipseşte numărul paginii

182 Lipseşte numărul paginii

183 Lipseşte numărul paginii

184 Lipseşte numărul paginii

184 A se adăuga, ca explicaţie a ilustraţiei: „Lagărul de la

Cavnic”.

189 Lipseşte numărul paginii 193 Lipseşte numărul paginii 205 Lipseşte numărul paginii

Pe ultima pagină intitulată „ERATA la vol. III” se vor efectua următoarele corecturi:

Pagina rândul greşit. Se va corecta corect

36 18 de jos „primindu-mă” „pornindu-mă” „oprindu-mă”.

56 26 de jos „glasul” rândul 25 de jos „gestul”.

BIBI. UNIV. Ut, UJ-N.

Redactor: OLGA-SILVIA TURBATU

Tehnoredactor: ELENA RĂDUŢĂ

Culegere şi tehnoredactare computerizată: ELCO ROMMAR SRL Tel. Fax.: 619 12 39

Bun de tipar: 12. XI.1996. Apărut 1996. Comanda nr. 3306. Coli de tipar 17.